

A MAGYAR
FÜGGETLENSÉGI HARC

1848—1849-BEN A DÉLVIDÉKEN.

IRTA :
OLCHVÁRY Ö.

I ÁTTEKINTŐ- ÉS 9 CSATA-VÁZLATTAL.

A SZERZŐ SAJÁTJA.

NYOMATOTT MÁRKUS SAMU KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
BUDAPEST, BÁTHORY-UTCA 20.

ELŐSZÓ.

A magyar függetlenségi harc 1848—1849-ben a dél-magyarországi hadszínhelyen kezdődött s ugyanott nyert tragikus befejezést.

Munkám ama hadműveleteket tárgyalja, melyekben a magyar hadak a fölkelő szerbek s utóbb az egyesített osztrák-szerb csapatok ellen harcoltak.

Az ellenfél részéről ezen hadműveletek politikai alapon két külön epochát képeznek, — a szerb vajdaságért, majd az egységes monarchiáért való harc által; de miután ezeknek katonailag csak egy közös céljok vala: a magyar hadsereg leverése, e két időszakot magyar hadtörténeti munkámban külön választani fölöslegesnek tartottam.

Eme hadműveletek néphadak és rendes csapatok kisebb és nagyobb szabásu vállalatait s a déli magyar hadseregnek a déli osztrák hadsereg ellen intézett küzdelmeit tárják elének.

Fontos részei ezek a magyar haditörténetnek, melyekből okulhat az utókor. A kisebb és nagyobb vállalatok igen alkalmasok arra, hogy az ifjabb katonai nemzedéknek a csapatvezetésben tanító iskolául szolgáljanak.

A délvidék harcterületeit bejárván, megösmérjük Szt.-Tamásnak 1848-ban európai hírnévre alig érdemes szereplését. Az új nemzedék megjegyzi magának, hogy a gyászos polgárharcban Fejértemplom, Perlasz, Strázsa (Lagerdorf), Jarkovác, Hegyes, Mosorin, stb. a magyar fegyver-dicsőség maradandóan emlékezetes helyei.

A honvéd zászlóaljok egy része (ezek közt a híres vörös sipkás 9-ik zlj.) a délvidéken nyerte a tüzkereztséget, a férfias

küzdelem első iskoláját; e zászlóaljok már itten s utóbb a főhadszínhelyen (a Tiszától az osztrák határig) s Erdélyben is, vítézkedésükkel bámulatba ejték a művelt világot.

Az itthon volt magyar ezredek közül az egri Wasak, a nagyváradai Mihály nagyherceg — ma József főhercegünk ezrede, a debreczeni Don Miguelek, — Ferencz-Károly, Turszky s a többi ezredek zászlóaljai, mind meg annyi hősök, már a délvidéken küzdötték ki a nem muló fegyver dicsőség hervadhatatlan babérjait.

Ezredjök nevelte e vitéz csapatokat s ezek képezték a honvédeket, nevelvén bennök a katona legszebb erényét a vitézséget, melyet az ellenségben is becsülnünk és tisztelnünk kell.

A kiváló erkölcs mellett tárgyilagos önbírálattal, fogyasztásainkat is a hazai történelemből ismerhetjük csupán, — míg a hadműveletek a haza földjén tájékoztatnak bennünket.

A fentiekből kitetszik, hogy munkámat nem a politikusnak, de a hadtörténelem kedvelőinek irtam. A délvidéken tartózkodván, több hareterületet szemrevételezés folytán megismertem. Ezeket s a rendelkezésre álló — ugyan bőséges, de még mindig hiányos — adat anyagot tanulmányozva, a dél-magyarországi hadszínhelynek eddig kevés részletességgel tárgyalt hadi eseményeit tanulmányszerűleg — s úgy vélem — tárgyilagosan megírva — adom át az olvasónak.

Szabadkán, 1901. szeptember hónapban.

Olchváry Ö.

Földrajzi, történelmi és hadműveleti viszonyok áttekintése.

Azón földrajzi terület, melyen az 1848—49-ki magyar függetlenségi harc délvidéki hadieseményei lezajlottak, északon a Maros folyó, Szeged, Szabadka, Baja városokat összekötő vonal, nyugaton és délen a Duna folyam, keleten az erdélyi hegység által van határolva. Ezen terület a Száva és Bossut folyók közzé eső részek által kiegészítve, a Dél-Magyarországi hadszínhelyet alkotja. Ennek legfontosabb része a tulnyomólag szerb lakta Bácska és a Bánát. Földje kiválóan termékeny, fekete s részben homokos. Tavak, vadvizek, lomha folyású magas partu erek, lápok, mocsarak, nagykiterjedésű nádasok, sással benőtt nedves rétság s a vizek levezetésére, valamint közlekedésre szolgáló csatornák, — gyér — főleg akác- és nyárfaerdő részlegek és füzesek, — alkotják a körvonalozott terület fontos jellegét.

A Tisza mocsárszalagos árterületeivel a Dél-Magyarországi hadszínhelyet nyugati és keleti szakaszra osztja, a hadműveletek irányára határozott befolyást gyakorol. A magyar szabadságharc idején itt működő seregtestek és csapatokra nézve, mint közlekedési vonal és átkelési akadály vonal jön szóba. Átkelő pontok: Szegeden állandó hajóhid volt, O- és Török-Kanizsán, Zentán, Adán, O- és Török-Becse közt és Titelnél¹⁾ vízi járműveken, de a hadműveletek idején épült hajóhidakon is keltek át. A zsablyai átjárónál csak kompon közlekedtek. — A hadszínhely nyugati szakaszán a Ferencz csatorna — mely a Dunát és a Tiszát Bezdán és Bács-Földvár között kapcsolja össze 40—230× széles 2—3.8 m. mély, — a hadműveletek időszakában mint jó védvonal jelentékeny szerepet játszott.

A keleti szakaszban a Temes folyó és a Bega csatorna,

¹⁾ Titelnél is állandó hajóhid vala. De a perlaszi tábor szétveretése után a Titelbe menekült szerbek fölszedték, s utóbb 1849-ben aug. elején Jelasics bán tábornaszernagy a bánátba átteendő seregének veretett Titelnél hidat.

néhol magas, néhol mocsaras partok közt, jelentékeny terepakadályt képezének.

A Bega csatorna Temesvártól le átlag $40\times$ széles 1—3 m. mély. A Temes folyó szabályozott vonalában — Ujlak alatt a középi és alsó folyáson $40—50\times$ széles 0·5—1·6 m. mély.

A Karas folyócska 0·3—1·3 m. mély alsó folyásában 20—30 \times széles, rendes vízállás mellett, csupán egyes pontokon gázolható át.

A Verseczi csatorna a verseczi nagy vízenyős területtel figyelemreméltó terepakadály.

Dél-keleten a kincstári homokpuszták, vagy a Deliblati futó homok, annak idején műveletlen, járatlan homoksivatag volt.

A Duna folyam a déli hadszínhely körletén közlekedési vonal, de egyszersmind nagy hadi gát. Mindazáltal a fölkelő vidék hát mögé eső területével az állandó összeköttetésnek hadianyag és kisebb csapatok átcsempészetének akadályt nem képezett.

A magyarországi szerbek a Dunán át a szomszédos Horvát-Szlavon területről és Szerbiából segélyben részesültek s ugyanoda átmenekülhetének.

A hadszínhely nyugoti területén a Titeli fősík a Tisza és a Duna folyamok összefutó szögében fekszik; magas, függőnszerű oldalait keleten 10 km. vonalon a Tisza mossa; délen a Dunával érintkező mocsarak, észak és nyugaton a mosorin — vilovoi mocsarak övedzik.

A fősík 30—40 méterre emelkedik ki a környező nedves rónaságból; hullámos felülete 16 km. hosszúsággal és 4—8 km. szélességgel bír.

Ápril elejétől július elejéig a környező mocsarak folytán a fősík csak is Titelnél s a vilovo- és mosorini töltésutakon közelíthető meg. Az övező mocsárszalag legkisebb szélessége az 1000 lépést meghaladja. Forró nyáron, ha ki is szárad, a tüzéségnek és lovaságnak jelentékeny akadályt képez, sőt a gyalogsági tömegeket is a rendelkezésre álló utakra kényszeríti. A fősík hátránya a vízhiány, továbbá, hogy a nap heve ellen nem ad árnyékot s a mocsári levegő a közegészségre káros hatással lehet.

1849. évben a szerbek teljes vereség után ide menekültek s a fősík — néhány futólagos védsáncsal erősítve — a győztes magyarok hadműveleteit megakasztotta, s utóbb az osztrák és szerb csapatok hadműveleteinek kiinduló pontja lőn.

A nagy- és kis-római sáncok, — bástyaszerű magas védvonalok — Goszpodinceze községet háromszög alakban veszik körül; a háromszög átfogóját 10 km. vonalban, a nagy-római sánc, két befogóját 6 és 8 km. hosszúsággal a kis-római sánc

alkotja. A fő védelmi vagy is arcvonalat a nagy-római sánc képezi, ennek jobbszárnyára Csurog, balszárnyára Káty, közepére Goszpodinceze esik.

A nagy-római sáncok mellvéd magassága 5-70 m. vastagsága 11-40 m.; a kis-római sánc kisebb mérettel bír.

A nagy-római sánc Járek Goszpodinceze és Csurog táján közlekedés céljából át van törve.

A Dél-Magyarországra beköltözött szerbek csapatai, a 17-ik század végén gyakran menekültek ide a török elől, s itt táboroztak a 18-ik század első tizedében és a Rákóczy fölkelés ellenében. Ezen védvonalak közé eső terület hagyományoszerű hadi tanyája lón a szerbeknek. 1848-ban is ide gyülekeztek a szerb fölkelő csapatok, ide cepelték a Titelben harácsoló, valamint a Szerbiából, Horvátországból és Ausztriából nyert hadianyagot. Mondhatjuk, ez volt hadműveleteik alappontja.

A hosszú védvonalak csapatok gyülekezését ugyan fődik, de szivós védelemre alkalmatlanok.

A déli hadszínhely állandó erődítményei valának:

Arad, Temesvár és Pétervárad. Előbbiek osztrák kézben, az utóbbi magyar kézben vala.

A szerb fölkelők maradandó tábor helyeiket rendszerint futólag megerősítették. Így volt erődítve a Ferencz-csatorna mellett Szt.-Tamás és Turia; a Begánál a perlaszi tábor; a verseci vizes rét délnyugati sarkán Alibunár; a Karas folyónál az Ördöghidja; a Temes folyó mellett Tomasevácz, a Duna partján Pancsova.

A szerbek általában a terep minden akadályait saját biztonságuk és védelmük céljaira felhasználták. Így például a Karas melletti táboruk arcvonalát a folyó, baloldalukat és hátvonalukat járatlan futóhomok tenger, az Ördöghidjánál zárt sánc fődte; jobb oldalukba esett Palánk község és a Duna folyam.

Alibunárt észak-keleten a verseczi nagy vizesrét, dél-keleten a kinestári homok puszta fődözte.

Szt.-Tamást délről a Ferencz-csatorna, észak és keletről a Krivaja lomha folyásu ere övezte, minek folytán a szt.-tamási tábor csak nyugati oldalán volt szárazon megközelíthető.

A titeli fonsík kora tavasztól nyár derekáig mint a környező mocsár róna fölött uralgó sziget, csupán a töltés utakon volt megtámadható.

A hadszínhely tereprészleteinek járhatlansága, a sima furatu ágyuk korában a védelmi harcot nagy mérvben segítette; a támadólagos hadműveletnek sok akadálylyal kell vala küzdenie; mindazáltal ez akadályok éppenséggel nem voltak legyőzhetlenek, s mint a lefolyt hadi események példái igazolják,

a győztes támadó fél annál nagyobb anyagi- és erkölcsi sikert vívott ki.

Belháboruban a hadszínhely egyszersmind a hadakozó ellenfelek hadműveleti alapját képezi. Ezen területen belül számot kell vetnünk a hadműveleti pontokkal és vonalakkal, mint nem különben a hadműveleti alap mögé eső azon (saját, vagy idegen) országrészszel, honnan a hadakozó felek csapatokban s mindennemű hadianyagban tápot nyernek.

A szerb fölkelő csapatok hadműveleti alappontjai valának a hadszínhely nyugati szakaszában: a római sáncok Goszpodincze középponttal, Szt.-Tamás a Ferencz-csatorna mellett s végül a Titeli fensik; a keleti szakaszban a perlaszi tábor és Alibunár, utóbb Tomasevácz a Temes folyó mellett, s mögötte Pancsova.

A fölkelés erkölcsi tényezőinek gyökérszárait azonban a Dunán túl Karlocán kell vala keresnünk.

A hadműveleti alap mögé eső földrajzi terület: Szerbia és Horvátország, a határőrvidéket alkotó Szerémséggel. Ezen tartományok népe, a magyarországi szerbek fajrokonai s politikai törekvéseiknek szövetséges társai valának.

A szerb fölkelő csapatok hadműveleteinek kiinduló pontja, a hadszínhely nyugati szakaszában a római sáncok; hadműveleti vonalaik: 1. Goszpodincze, Ó-Becse, Szeged. 2. Goszpodincze, Szt.-Tamás, Szabadka, Szeged; 3. Goszpodincze, Zombor, Baja.

A nyugati szakaszban: 1. Perlasz, N.-Beckerek, N.-Kikinda, Szeged; 2. Pancsova, Alibunár, Versecz.

Temesvár és Arad a szövetséges osztrák kezekben vala.

Ezuttal meg kell jegyeznünk, hogy a szerbek politikai törekvése volt a szerb vajdaság megalkotása s hódítási vágyuk keleten a Marosig, nyugaton Szeged, Szabadka, Baja vonaláig terjedt. Ezen körülményt szemelőtt tartva mondhatjuk, hogy az osztrák politikai és hadműveleti célok mellett a szerbek a magyarokkal szemben hadászati lekötő csoport valának.

A magyar hadak természetes alappontjai: Szeged, Szabadka, Baja; a keleti szakaszban Arad esetleg Temesvár. De mert ez utóbbi két vár osztrák kézben vala, a fölkelés közép vonalába eső Szeged lőn a szervezkedés főhelye, hová és honnan a csapatokat s azok szükségleteit a Tiszán gyorsan és kényelmesen lehete a délibb vidékre szállítani. A fölkelő szerbek gyülekezési helyéhez közel előretolt hadműveleti pontokká lőnek a Tisza és a Ferencz-csatorna mentén Ó-Becse és Verbász, — a Béga és Verseczi csatorna mentén N. Beckerek és Versecz.

Az említett alappontokról hadműveleti vonalakként mutatkoznak: 1. Baja, Zombor, Pétervárad, Zimony; 2. Szeged, Bács-

(Tisza)-Földvár, Titel (vagy Pétervárad), Zimony; 3. Szeged, Nagy-Becskerek, Pancsova; 4) Versecz, Alibunár, Pancsova.

A törökországi Szerbia ugyan éltető eleme volt a magyar szerbek lázadásának; mindazáltal az osztrák hadak betörése folytán, a délvidék csak mellék hadszínhely jelentőségével bírván, az ottani magyar hadak hadműveleteinek okszerű végcélja Pétervárad — Titel, — illetőleg Zimony és Pancsova lehete.

Hadszervezet, harcászat.

A fölkelő szerbek csapatainak magvát a határőrség alkotá. Ezek szolgálati kötelezettsége 20 éves kortól 60 éves korig tartott s habár a tábori szolgálat csak 50 éves korig volt kötelező, a nemzeti ügy iránti lelkesedésből 20 évnél fiatalabb s 50 évnél magasabb koruak is részt vettek a magyarság elleni küzdelemben.

A magyar határőrvidék 1. a Károlyváros—varasd—báni, 2. a szlavoniai, 3. a bánáti-tábornokságra tagozódott s valamennyi ezredkerületekre volt felosztva. A titeli csajkás kerület egy külön zászlóalj kiegészítő területét képezte.

Rövidség okából csupán a fölkelést kezdeményező határőrvidékkel foglalkozunk.

Ez volt a szlavoniai határőrvidékhez tartozó péterváradii ezred s a bánáti határőrvidék *a)* német-bánáti és *b)* illir-bánáti ezrede. s végül a csajkás kerület.

Minden ezred 2 zászlóaljból s ez utóbbi 6 századból állott. Ha egy zászlóalj hadjáratba vonult, nyomban a 3. szükséghez képest, a 4. tartalék zászlóalj állíttatott fel, szintén 6 századdal.

A század 206 emberből állott. Ezen felül minden ezred létszámában 50 tüzér löveg szolgálatra volt beosztva.

A titeli csajkás zászlóalj 6 századot s ezek mindégike 187 embert számlált.

A zászlóaljnak lövegkezelési szolgálatra 139 tüzére vala.

Ha a zászlóalj tábori szolgálatba lépett, a csajkás kerület egy 2 századból álló tartalék osztályt s a szükséghez képest még egy második osztályt is felállíta.

A fegyveres szolgálatban képzett határőrökhöz csatlakoztak a szerb lakosok önkéntes tömegei mint nemzetőrség, továbbá a törökországi Szerbiából Bosznia-Hercegovina sőt Montenegróból osztagonként, bevonult kalandór önkéntes csapatok.

Ezek rendszerint század és zászlóalj tömegekbe lőnek egyesítve.

A határőrök az osztrák csapatok mintájára voltak fölfegy-

verezve. A nemzetőrök rendes, részint szükségbeli fegyverzettel valának ellátva.

A törökországi szerb önkéntesek saját fegyverzettel bírtak, mely egy hosszú keleti puskából, az övben két pisztoly és egy yatagánból állott. A vezérek törökösen görbe kardot viseltek, kés helyett. Némelyek saját lovon voltak ki.

A szerb fölkelők kezdetben a csajkás kerület titeli raktár készletéből látták el magukat tüzérségi löveg- és lőszer anyaggal. Lövegeik közt találunk tábori szolgálatban 6, 12, és 18 fontosokat, de nagy számmal 3, sőt 1 fontos ágyukat is. Löveg kezelési szolgálatra elsősorban a titeli csajkásokat alkalmazták.

A csapatok élelmi szükségletét s az előfogatokat (nagy számmal) a községek szolgáltatták.

A legtöbb segélyt nyújtá pénz, lőszer és fegyverben a szerb fejedelemség.

A szerbek lovassággal nem rendelkeztek. Ezen körülmény folytán inkább védelmi harezra valának utalva.

Figyelemre méltó azonban, hogy csapataikat hadműveletek céljából előfogatokon szállítják. Táboraikban több száz paraszt szekér állott készenlétben s a kocsira fölkapott csapatokkal 50—70 km. utat tettek meg egy huzamban. Az ellenségtől megfelelő távolságban a csoportokba osztott szekerek, rendszerint növény fűdözék — az alföldön nagyban termelt kukurica — mögött vonultak föl; a csapatok leszállva, pihent erőben vonultak harcba. Az előfogaton menekült csapatot a magyar lovaságnak is bajos volt üldözni.

Az előfogatok elemi szerek harácsolására s a zsákmányolt vagyon fölmálházására is szolgáltak.

Egy szemtanu szerint: „Csaknem minden nap több száz ilyen szekér vad kinézésű harezosokkal megrakva látható a Bánságban. Szilaj vágatással, nyomukban óriási porfelhővel törtetnek keresztül sikon, mezőn át, nem egyszer meglepve s zavarba hozva a mieinket. Ez a sajátságos rendszer nagyon megkönnyíti csapataik harczképességét. Gyorsan érik el a ki-tűzött célt, e mellett nincsenek a gyaloglástól elesigázva, midőn támadásra kerül a sor.

A kocsikat a rác gazdák, kiknek erős s jó lovaik vannak, rendszerint önként és ingyen bocsátják a fölkelők rendelkezésére. Fuvardij fejében, a hol lehet, ők is zsákmányolnak.“

Egy ily szekéren 5—6 harcos foglalt helyet. A hadjárat későbbi szakában, midőn a magyar sereg java része az osztrák hadak ellen a Bácskából és a Bánátból kivonatott, a visszamaradt csapatok a védelmi képesség fokozása céljából gyakran szállítottak elő fogatokon.

A sorgyalogság 58 ezredéből csupán 15 ujoncozott Magyarország s Erdély területéről.

Háboruban a német ezredek mindegyike 2 gránátos századból s 3 zászlóaljából állott 6—6 századdal; — az ezred kötelékébe tartozó 2 pótszázad külön osztályt képezett. Ezen felül minden német ezrednél egy 1-ső s egy 2-ik Landwehr zászlóalj 6—6 századdal volt felállítható. A sorgyalogezredek századai 218 embert, a Landwehr századok 138 embert számláltak.

A magyar ezredeknél a századok hadi létszáma 198, a gránátos századok létszáma általában 175 emberből állott.

A tiroli vadász ezred 4 zászlóaljból — 12 századdal, s ez utóbbiak mindegyike 185 emberből; míg a tábori vadász zászlóaljok 6—6 századból, s ezek mindegyike 246 emberből állott. Háboruban minden zászlóalj egy tartalék századot állita fel.

A lovasság 8 vértés, 6 dragonyos, 7 chevauxlegers, 12 huszár s 4 dzsidás ezredet számlált. A vértés és dragonyos ezredek 6—6 századból — ez utóbbiak mindegyike 177 lovasból, — s a háboru esetén felállított tartalék század 193 emberből, — míg a huszár chevauxlegers és dzsidás ezredek 8—8 századból — ez utóbbiak 206 lovasból, — ellenben háboru esetén a tartalék osztály 354 emberből — állott. A székely huszár ezred századai 184 lovast, míg a tartalék osztály 234 embert számlált.

Az osztrák tüzérség 5 ezredből állott. Tábori használatra 12 fontos és 6 fontos gyalogsági valamint 6 fontos lovassági ütegek szolgáltak. A 6 lövegből álló ütegben rendszerint 2 7 fontos terack is volt beosztva.

A röppentyű ütegek 6-és 12 fontos röppentyűkkel bírtak.

A magyar hadsereg szerezrebeli és honvéd zászlóaljakból valamint nemzetőrszázadokból alakult. A századok 120—200 főnyi létszámmal bírtak. 2 század képezett egy osztályt; egy zászlóaljban 3 osztály volt.

A huszár ezredek számát utóbb 18-ra emelték. Minden ezred 4 osztályból, illetőleg 8 századból állott, — ez utóbbiak 120—180 lovassal.

A magyar ütegeknek 6 lövegből s 2 mozsárból kellett volna állaniok, de gyakran csak 6 löveggel alakultak, 6 és 12 fontos, de sokszor csak 3 fontos ágyukkal.

A műszaki csapatok — úgy az osztrák mint a magyar seregben — utász, árkász és aknász csapatokból állottak.

A gyalog, lovas és vegyes fegyvernemű seregtestek dan-dár, hadosztály és hadtestekben valának alakulva s harcászati szempontból rendszeren zászlóalj, század és üteg egységekben alkalmazva.

Az 1848-49-ki ütközeteknek a lökem harcászat képezi

főjellemvonását. Az ütközetet rendszeren a lövegtüzharc vezette be. A 6 századból álló első vonalbeli zászlóaljok 1—2 százada gyöngye rajvonalat s támaspapatot alkotta; ezek vívták a puska tüzharcot; a zászlóalj többi osztálya zárkózott oszlopalakzatban vagy tömegben mint tartalék követte az előre tolt rajvonalat. A harc későbbi szakában a rajvonalhoz fejlődve fölzárkózott osztagok a tüzharcot össztüzadással gyarapították s végül a zászlóalj tartalékok, illetőleg a hátulról előnyomuló zárt rendű tömegek az elsővonalbeli csapatokat rohamra sodriták előre, hogy szuronyt szegezve törjenek az ellenség állásába.

A szerb fölkelők harcát főleg gyér rajvonal mögött nagy tömegek előnyomulása jellemzi.

A sima furatu ágyúk hatásos lőtávolsága az ürméret szerint 6—800^x, míg az elöltöltő golyós pusokák hatásos lőtávolsága 250—300^x vala.

Figyelemre méltó, hogy oldaltámadásra és megkerülésre lovas századokat rendeltek ki, mely célból azok mellé néhány löveget vagy lovassági üteget osztottak be.

A lovasság a magyar seregben jelentékeny szerepet játszott, illetőleg még ott is alkalmazták, hol ezen fegyvernemtől érdemleges eredményt várni okszerűtlen vala. Ellenben földéritő szolgálatban s az ellenség üldözésében alig használtatott fel kellően.

ELSŐ RÉSZ.

A szerbek fölkelése. A magyar kormány ellen- műveletei. Kisebb harcállalatok.

(l. az 1. számú áttekintő vázlatot)

Midőn 1848 tavaszán a magyar alkotmány általános öröm és lelkesedés közt életbe lépett, az osztrák miniszterium ellen-szenvvel fogadta s a magyar kormány ellen állást foglalt.

A magyar hazát lakó testvérnemzetiségek eleinte örömmel látták a közös szabadságot, utóbb azonban feltékenységek fölgerjesztetvén, a magyar kormánynyal szemben tulvérmes követeléseket támasztottak s a mennyiben ezek a magyar állami egység szempontjából teljesíthetők nem valának, fegyvert ragadtak a közös haza ellen, s bevezetői lőnek ama gyászos küzdelemnek, mely a magyarokat s a velök érző német ajku polgártársakat előbb önvédelemre, utóbb pedig az osztrák kormány közbelépése folytán, a magyar haza függetlenségéért való hareba kényszerítette.

A nemzetiségek forrongásában és küzdelmében a szerbeknek volt legactualisabb, legfontosabb szerepök. Az általuk támasztott követelésekből ki kell emelnünk, hogy szabad és független vajdaságot akartak az osztrák ház és a magyar korona fenhatósága alatt, a Szerémség, Határőrvidék, Baranya, Bács megyék, a sajkások kerülete és a temesi bánáságból alkotni.

Szoros politikai szövetségbe kívántak lépni Horvát- Tót- és Dalmátországgal. Tehát egy külön test akartak lenni az anyaország határain belől egy oly terület kisajátítása által, melynek szerb lakószáma a többi magyar, német, oláh, tót és bolgár lakószáma összegének $\frac{1}{5}$ ét képezték.

A bécsi kormány a szerbek ezen követeléseit a magyarokkal szemben erkölcsileg, pénzzel, katonsággal és hadiszerekkel — eleintén titokban, utóbb nyilvánosan támogatta.

A forrongásba hozott szerbek politikai vezérei valának Stratimirovics György az Odbor (nemzeti bizottság) elnöke és Rajasics József karlóczai érsek.

Nemzeti vajdává utóbb Suplukác Izván ogulini ezredet választották, ki Radeckzy alatt az olaszországi osztrák seregben harcolt, de az osztrák kormány közbenjárása folytán a fölkelő szerbekhez haza bocsájtatott.

A szerb forrongás első kitörése 1848 április 24-én Nagy-Kikindán s 26-án Ó-Becsén mutatkozott. Előbbi helyen az ott állomásozó Hannover huszár ezred egy százada, a vérengző tömeg rabló dúlásait nem bírta megfékezni. Utóbb a kormány ugy Kikindára, mint Ó-Becsére erős karhatalmat rendelt ki.

A szerb fölkelés további szításában a fiatal koru, lelkes és tehetséges Stratimirovics György nagy tevékenységet fejtett ki. Legelőször május 24-én szólítá fel a szerbeket adományok nyújtására s fegyverkezésre, — június 4-én már Karlóczára való gyülekezésre, meghagyván, hogy minden harcos három napi élelemmel lássa el magát. Június 12-én pedig az egész szerb nemzetet általános fölkelésre szólította, mondván, hogy kitört a fajharc.

Ezen lázító felhívások nem téveszték el hatásukat. A délvidéki szerbek, ifjak és fegyverképes öregek, valamint a határ-örvidék otthon levő csapatai a *testvérekhez* csatlakozva, június közepéig számottevő fegyveres erővel, védelmi és kitörő táborokba gyülekeztek.

A pétervárad határőrezred 1. zászlóaljja Olaszországban harcolt Radeckzy alatt. A 2. zászlóalj utban volt Olaszország felé; de visszatért s csatlakozott a fölkeléshez. A 3. zászlóalj utóbb a tartalékból beidézettvén, szintén a fölkelőkhez pártolt.

Ugyan így a német és illir-bánsági határőrezredek — olasz földön alkalmazott egy-egy zászlóaljuk kivételével — föl-lázadtak s a fölkelő szerb néppel egyesültek.

A titeli csajkás zászlóaljnak 2 százada Olaszországban, 4 százada idehaza volt.

Június 15-én Stratimirovics a Duna gőzösön 500 fegyverrel Titelbe evezett, Molinári őrnagyot, a helyőrség parancsnokát elfogta, a fegyvertárból számos ágyut, 2000 puskát elvitt. Az otthon levő csajkás századok mind hozzá csatlakoztak s a római sáncokban alakuló táborba vonultak.

A szerb-bosnyák-hercegovina sőt montenegroi kalandor önkéntesek 80—100 főnyi fegyveres csapatokban jöttek át Magyarországba, hogy szerb testvéreik segélyére legyenek s a gazdag idegen földön zsákmányolhassanak.

Karagyorgyevics Sándor Szerbia hercege, a belgrádi osztrák főkonzul közbenjárása folytán utóbb Petrovics Izván kor-

mánytanácstag vezérlete alatt, kit hozzátartozói Knicsanin ezrednek szőlítottak — 4000 harcost küldött a szerb testvérek támogatására. Ezen hadak és az önkéntes törökországi szerbek létszáma később 10—12000 főre emelkedett.

Ezeket nálunk a magyarországi szerbektől való megkülönböztetés okáért Szervianusoknak nevezték.

A szerbek első tábora a patriarka székhelyének védelmére Karlóczán alakult szerémségi bács-bánáti fölkelőkből, kikhez mintegy 100 főnyi szervianus önkéntes csatlakozott. A tábor létszáma kezdetben 3000, utóbb midőn már a rendes határcsapatok is a fölkelők pártjára állottak, 15.000 főre is emelkedett. Ezek vezére kezdetben maga Stratimirovics György vala.

A második tábor Bácskában a nagy- és kis-római sáncokban Goszpodinceze táján gyülekezett Joannovics Izsák nemzetőr ezredes parancsnoksága alatt. Ezek létszáma 6000, utóbb 8000 főre szaporodott. Csurog, Goszpodinceze, Kács alakuló és gyülekező helyek valának.

A római sáncokba még kezdetben 150 főnyi szervianus vonult be.

Az említett két tábor a Dunán át Pétervárad alatt Kovilnál közlekedett. A csajkás kerület és a szerémség második közlekedő pontja Szlankamen vala. E célra a lefoglalt „Duna“ gőzös szolgált.

Junius közepén a szerémségben Kamenicz, Bukovecz, Csevecz és Ilok szintén kisebb táborok gyűlhelye lőn.

A szerbek harmadik nagy tábora Perlasz közelében alakult Drakulics János nyugalmazott cs. kir. hadnagy, most szerb nemzetőr ezredes parancsnoksága alatt.

A pancsovai, vagyis német bánáti határőr ezred zöme idevonult be. A tábor július elején 3000 embert, július közepén, (mielőtt a szerbek Ecska ellen indultak), 5000 határórt, 300 szervianus önkéntest számlált.¹⁾ A többi fegyveres hazai szerb fölkelő vala. A tábor négyyszög alakú zárt sánc övezte. A külső árok 1 öl (1.9 m.) mély 2 öl (3.79 m.) széles vala. Ezen felül előre tolva lövészárkok is védelmezték a táborhelyet.

A negyedik tábor Versecz—Fejértemplom ellen Alibunáron gyülekezett. Szervezője Sztanimirovics Dömötör, annak előtte verseczi kereskedő, most odbori biztos vala. Itt parancsnokolt Koics előbb cs. kir. nyug. főhadnagy, most szerb nemzetőrségi őrnagy. A tábor junius végén alakult meg. Zömét az illir—bánáti határőrezred csapatai képezték. Egy csapat szervianus önkéntes ide is csatlakozott, kik aztán — mint egyebütt — a

¹⁾ Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers — in den Jahren 1848—1849. 21. lap.

hazai fölkelő szerbek közt vezérszerepet játszottak. A tábor létszámát adataink 4—5000 főre teszik.

Junius második felében a római sáncok előretolt művegyanánt alakult meg a Szt.-Tamási tábor. Ezen nagy községben, mely 10—12000 lakost számlált, Bosznics Todor volt es. kir. őrmester, most szerb nemzetőrtsízt szervezte a fölkelést. A tábor magvát a pétervárad határór ezred 2. zászlóaljának csapatai, a titeli csajkások és a szerviánus önkéntesek, zömét a fölfegyverzett lakosok képezték.

Az említett táborok létszáma a hadműveleti vállalatok szerint nőtt, vagy apadt.

Ezeken felül a szükséghez képest más táborhelyek is alakultak. Így Fejértemplom ellenében Vracevgyájon, azután a Karas mellett az Ördög-hidjánál és a Lokvai erdős hegyekben. Midőn továbbá a magyar hadak a perlaszi és alibunári táborokat szétverték, Pancsova fedezése céljából Tomasovácón a Temes folyó mögött is alakítanak a szerbek egy erős védelmi táborát s végül magát Pancsovát is megerősítették.

A magyar kormány a szerbek ezen céltudatos, az állam rendjét s a közbiztonságot veszélyesen fenyegető mozgalmával szemben eleintén a sorozredbeli csapatokat helyőrségi szolgálatra s karhatalom céljából a délvidéki városok és községek védelmére lerendelte; majd nemzetőr csapatokat szervezván, a föllázadt területet őrvonallal elzárta egyrészlől, hogy a fölkelésnek korlátot vessen, másrészlől, hogy az őrvonal mögé eső vidék békés lakosságának életét és vagyonát oltalmazza a szerb fölkelők vállalatai ellenében. Modanunk se kell, hogy a 30 mfd. hosszú őrvonal a kívánt célnak nem felelt meg.

A szerb fölkelők is, hogy hadikészületeiket eltakarják, őrvonalat állítottak a magyarokkal szemben; s így történt, hogy az anyaországgal megszakadt az érintkezés, mialatt Szerbiával a Dunán át szabadon közlekedtek.

Midőn aztán a fölkelés erőteljes és határozott jelleget öltött, a magyar kormány a szerb táborokkal szemben ellentáborokat alakított. Ezekben a csapatok magvát a sorkatonaság zászlóaljai s az ujjonon alakult honvéd zászlóaljok s az összes létszám másik felét nemzetőr csapatok képezték.

Ezuttal megemlítendő, hogy az első felelős magyar miniszterium idejében, a magyar és az osztrák hadügyi kormányok közt a hatáskör és rendelkezési jogkör a részletekben még nem volt szbályozva. A magyar hadügyminiszter a Magyarországon állomásozó csapatokat ugyan a szükséghez képest a délvidékre irányította s összpontosította; de viszont a területi főhadparancsnokok a bécsi hadügyminiszternek is levén alárendelve, érzületük s az onnan vett utasításokhoz képest a csapatparancsno-

kok, de sőt a magyar kormány szándékaira is minden a szerbek ellen való műveletekben látszólag csitító, de valójában hátráltató befolyást gyakoroltak. Ily módon a szerbek akadálytalanul gyülekeztek és fegyverkeztek. A június hónap forrongásban, erőgyűjtésben s kalandor vállalatokban telt el. Egész nyájakat a szerb táborba elhajtottak. Egyes községeket fegyveres csapatok kiállítására kényszerítettek. A mely község a szerbekkel nem tartott, fegyveres csapat kiállítását, előfogatok, élelmi- s egyéb szükségletek kiszolgáltatását megtagadta, azt ellenségül tekintvén megtámadták s az ingóságot elszállítva, a házakat felgyújták. A vérfagyasztó kegyetlenkedések napirenden voltak. A ki tehetette, az menekült.

A szerbek kegyetlenkedése a magyarokat is vérbosszura ingerelte.

Ezen mozgalmas időben Ó-Becsén találjuk a Zanini olasz ezred egy zászlóalját. Ujvidékre június 5-én vonult be az Esztoi Ferdinand magyar ezred egy zászlóalja, míg a János főherceg lovas ezred csapatai a Bácskában voltak elszórva. Ezek együttvéve mintegy 2200 gyalogost és lovast számláltak.

Szegeden a kormány egy 10000 főből álló nemzetőrsereg alakításához fogott. Péterváradon a várőrség éppen hogy elegendő volt a vár védelmére.

A Bánságban Nagy-Becsereken, Verseczen és másutt valának: a Hannover huszárezred százada, a Schwarzenberg dzsidasok, a Rukavina gyalogezred 4 százada, a Ferencz Károly ezred 3 százada, a Don-Miguel ezred 4 százada, a Lipót gy. ezred 4 százada s egy 6 fontos üteg.

Ezen csapatokból Blomberg dzsidas-ezredes parancsnoksága alatt Verseczen feküdt:

A Rukavina gy. ezred 3. zászlóalja, a Schwarzenberg dzsidas ezred 4 százada, 2 huszárszázad és 4 6 fontos ágyu. Körülbelül 1200 ember.

A többi főnt elsorolt csapatok 2500 főnyi létszámmal, Kiss Ernő huszár-ezredes parancsnoksága alatt Nagy-Becsereken és környékén tanyáztak.

Megyék és városok nemzetőrcsapatok föllállítására köteleztettek.

Mint föntebb emlitém, a főhadparancsnokok, kiknek a magyar állameszmétől eltérő más politikai elvök s célzatuk volt, a szerb fölkelők erőszakos elnyomását nem engedték, nehogy — mint mondák — még nagyobb baj származzék belőle.

Ennek folytán Csernovics Péter kir. kormánybiztos a szerbekkel való egyezkedés s a nép nyugalma érdekében a fölkelőkkel fegyverszünetre is lépett. Ezen kötés azonban ismét csak a magyar kormány erőtlenségét igazolta.

Zsákmányból s harácsolásból táplálkozó hadakkal fegyverszünetet kötni s a fölingerelt néphadát békességre kényszeríteni akkor, midőn élete s vagyona veszélyben forog — bajos dolog.

Igy aztán a fegyverszünet dacára nem volt békesség, azt mindkét fél megsértette s a szerbek tovább folytatták hadi készülleteiket.

Nem lehet célunk, hogy ezen apróbb események részleteivel foglalkozzunk. Csak tájékoztatásul egyet-kettőt érintünk belőle.

Junius 26-án Ujvidéken a képviselő választás miatt szerbek és magyarok közt véres verekedés történt, melynek 12 magyar esett áldozatul, mert a szerbek fölfegyverkezve jöttek a választáshoz.

Szt.-Mihály község a fődbor parancsára 50 fegyverest küldött az alibunári táborba; utóbb az engedelmességet megtagadva ezeket visszavonta, s hogy a biztos támadást megelőzzék, Urményháza, Szt.-János és Zichifalva községek lakosságaival egyesülvén, mintegy 300-an az alibunári táborra ütöttek s az ott talált szerbeket a városig üldözték.

A magyar politikai hatóság említett községekben 2 század gyalogost s 2 század dzsidást helyezett el. — Julius 1-én a szerbek 3 ágyúval fölszerelve Szt. Mihályt megtámadták, de az ott elhelyezett katonaság által visszaverettek. Mindazáltal a falut a szerbek felgyújtották, minek folytán az porrá égett.

Hogy Fejértemplomot könnyebben hatalmukba ejtsék, a szerbek a városhoz közel — Vracevgájón fiók tábort alakítottak s junius 18-án előbbi megadásra szőlítetták. Majd junius 22-én Sztanimirovics és Koics vezérlete alatt mintegy 1000 ember vonult a város alá s azt újból megadásra szőlította. A fejérttemplomiak erről hallani sem akartak; de minthogy a várt segély Verseczről nem érkezett, Dreyhan alezredes ottani katonai parancsnok a város megbizásából alkuba bocsátkozott a szerbekkel s az egyességet létre is hozta oly módon, hogy a városban volt 3 ágyút, 3 lőszerkocsit, 215 puskát a szerbeknek kiszolgáltatta s a városban tanyázó egy tartalék haderőr századot a fölkelőkhez át bocsátotta. A kötött egyezség önönmagát bírálja.

Minthogy a szerbeknek határozott céljuk volt a hadviselés, szakadatlan erélylyel folytatták hadi készülleteiket, ellenben a magyar kormány a békülést keresve, csupán a szerb hadi készültek nyomása alatt lassan szaporitá haderejét a délvidéken. Az ellentáborok haderőben szaporodva, utóbb a hadműveletek kiinduló pontját képezték s a hátmögé eső színhely védelmére szolgáltak.

Az erőviszonyokat tekintve a haderők létszáma inkább csak összesen és nagyjában állapitható meg a szerbeknél, valamint a magyaroknál.

Az előbbieknél a szervi tagozás főleg az első időben kezdetleges vala. Az adatokban nem harcászati egységekről, de fegyveres csapatok létszámáról van szó.

A magyar hadaknál viszont vannak harcászati egységek, a melyekből a fegyveres létszámot hozzávetőleg megállapíthatjuk, de csak a sorhad és honvéd csapatoknál, a nemzetőrségnél kevésbé. Holott e háromféle csapatnem a szerbek ellen viselt hadjáratban gyakran említették együttesen. Az erőviszonyok meghatározása tehát nem egészen biztos és kevésbé áttekinthető.

Junius közepe táján a magyarok hadereje — a harcban többé kevésbé alkalmazható nemzetőrséggel — 11—12000 gyalogos és lovasból s 36 lövegéből állott. Ezzel szemben a fölkelő szerbek 20.000 embert számláltak elegendő ágyúval, de lovasság nélkül.

Julius első tizedében a szerb hadak ereje és elhelyezése a következő vala:

Csereviczen Karlóczán	8000 e.
A római sáncokban Kács, Goszpodince, Usurog és Szt.-Tamáson	11000 e.
Perlaszon	5000 e.
Alibunáron	5000 e.
Összesen	29—30000 e.

100 kisebb-nagyobb kaliberű ágyúval felszerelve, de lovas csapatok nélkül.

Utóbb a szerbországi rendes segélyhadakkal együtt ezen haderő 40000 főre emelkedett.

A magyar haderő a szerb fölkelők táboraihoz párhuzamosan, hasonló széttagolt csoportokban volt elhelyezve. Ezek hadállásait a hadszínhely nyugoti szakaszában a Ferencz csatorna, keleti szakaszában a Bega, majd a verseczi csatorna jelölte; amott Verbász-Földvár, illetőleg Ó-Bece, emitt N.-Beskeresk — Versecz támpontokkal.

A jobb szárny azonban a szerbhadállásokat átkarolva, Verbásztól délre Ó-Kér—Temerin—Jarek s Ujvidéken át Péterváradig terjedt.

Julius 18-án ezen hosszú vonalon *13 zászlóalj gyalogság* (ebből 8 magyar ezredbeli, 3 honvéd és 2 Vilmos főherceg nevét viselő osztrák ezredbeli zászlóalj) *4 lovas ezred* (Császár-Hanover Estei-Ferdinand főherceg huszárok, Schwarzenberg dzsidás ezred, és egy osztály (2 század) Wrbná-féle cheveaux-légers) *6 üteg 36 löveggel*, kerekszámban *15000* ember katonailag jelesen képzett haderő, s azon felül a helyi- és őrvonal-szolgálatra alkalmazott *nemzetőrség* szintén vagy *15000*-nyi létszámban — volt elhelyezve.

Megjegyzendő, hogy a nemzetőrség időszakai fölváltással rendeltetett ki más-más megyékből a cordon szolgálatra.

E jelentékeny haderő Br. Bechtold es. kir. altábornagy parancsnoksága alatt 4 dandárba tagozódott, melyből Wollenhofer tábornok dandára Verbászon, Eder tábornok dandára O-Becsén, Kiss Ernő huszár ezredes dandára N.Becsereken s Blomberg dzsidas ezredes dandára Verseczen tanyázott.

Bechtold főhadi szállását O-Becsén tartotta.

Pétervárad erődben 3 zászlóalj gyalogság, 2 század vartüzér, 1/2 század utász, majd utóbb 4 zászlóalj gyalogság s ahhoz 2 század lovasság képezte a várőrséget.

Temesvárott tüzérséggel és tüzérségi anyaggal bőven ellátva, eleinte 4 zászlóalj, utóbb 7 1/2 zászlóalj és 6 lovas század — (össze-vissza a két várban 8300 ember) képezte a várőrséget¹⁾

Péterváradon a magyar Hrabovszky altábornagy, Temesvárott az osztrák Rukavina altábornagy volt a várparancsnok. Utóbbi helyen állomásozott Piret altábornagy is, ki a Bánátban vezénylő tábornok vala s szintén az osztrák kormánylyal tartott.

A magyar hadsereg egy 200 km. hosszú vonalat tartott megszállva, a miből kitetszik, hogy egyformán széttagolt állapotában sem erélyes támadásra, sem okszerű védelemre nem vala képes. Ezen felül Piret és Bechtold altábornagyok betiltották az alparancsnokoknak a támadólagos föllépést, minek folytán a magyarok hadműveletei — mint azt látni fogjuk — inkább szenvedőleges jellegűek valának, míg a szerbek neki bátorítva merészkedő vállalatokba bocsátkoztak.

Ezen bevezető politikai és hadműveleti események fölött sokan — szakértők és nem szakértők — mondtak már többnyire helyes, bár nem mindig méltányos ítéletet.

Mintfogya a történelem a népek oktató mestere, részünkről ezuttal az eseményekből s azok természetes következményeiből okulást szerezni óhajtunk.

A politikai események arra tanítanak bennünket, hogy veszélyes jellegű lészongással szemben, midőn a békéltető szónak nincsen eredménye, a politikai hatóságnak már kezdetben határozott erélyvel szükséges közbelépnie. A nyers erőt csak karhatalom s ítélkezés bírja megfékezni. Ily módon a magyar kormány a véres polgárháborúnak elejét vehette volna.

Az őrvonal (cordon) csempészek vagy ragály behozatalá-

¹⁾ Der National Krieg in Ungarn stb. v. Georg Klapka 2. k. 14. l. — és Vetter Antal az 1848—49. szerb támadás. Hazánk 4. k. 548. l. Temesvár védőrsége akkor szaporodott fel 7 1/2 zljra s 6 lov. századra, midőn a dzsidasok és Wrba-féle lovasság, valamint a Rukavina-féle oláhajku gyalogság kivált a magyar seregből s Temesvárra az osztrákokhoz vonult vissza.

val szemben jó lehet; de katonai vállalatok ellen céltalan erő pazarlás.

Midőn a fölkelő szerbek táborai már megizmosodtak, a magyar sereg passiv magatartása és némely kísérletező vállalkozása csak bátorságot öntött az ellenfél szívébe. Azért is a hosszú írvonal egyik pontján az erőket tömöríteni s nem törődve azzal, hogy másutt veszély fenyeget, határozott erélyes támadással a szerbeket megrohanni kellett volna.

A fő hadműveleti tárgy ott volt, hol az ellenség legnagyobb hadi ereje agyonnyomható vala; ezzel kapcsolatban egy katonailag fontos pont birtokába juthatott volna a magyar sereg. A hadvezérletnek csekély eredményekkel megelégedni s nagyobbak fölött édelegni, nem szabad. Míg egy csapat veszélyes vagy kártékony ellenséget látunk a hadszínhelyen, addig önelégedett nyugalomnak helyt nem adhatunk, ha még annyi babér is koszoruzza fegyvereinket.

A magyar sereg hadműveleti irányát a már kezdetben felsorolt hadműveleti vonalak jelölték. Ezen hadműveleti vonalokon feküdt Alibunár, Perlasz, a római sánc, Szt.-Tamás s végül Karlócza.

Minden körülmények között a felkelő szerbek táborait egymásután szétverni s erélyes kézzel örködni a béke és a közbiztonság fölött — volt a fő feladat. Ezt a magyar sereg oly módon érhetné volna el gyorsabban és kevesebb áldozattal, ha a hadszínhely keleti szakaszában az egyik tábor — de nevezetesen a Perlaszi tábor (mint az meg is történt) szétveri s késedelem nélkül Pancsovát ejti hatalmába; a másik tábor aztán könnyen megadta volna magát vagy világgá fut.

A hadszínhely nyugoti szakaszában a római sánc volt a szerbek hadműveleti központja. Szt.-Tamás ugyan védelemre képesebb vala, mindazáltal csak egy esücske volt a szerb fölkelésnek. Ha a magyar sereg Temerinben összpontosul s Goszpodince-nél a római sáncokat áttöri, Szt.-Tamás sokát nem tarthatja magát. A Titeli fősík őszkor és télben hadműveleti szempontból kevésbé veszélyes.

Mindazáltal, hogy a hadszínhely nyugoti szakaszával összeköttetésbe léphessünk, a római sánc áttörése után Titel várost kell vala birtokba venni. Ennek utána került volna a sor Karlóczára. Esetleg — ha a nyugoti szakaszban hajtjuk végre első sorban a döntő csapást, Titeltől áttörhetünk a keleti szakaszba. A haderők lekötő és támadó csoportokra való elosztása az általános helyzetből folyik.

Csakis határozott támadó föllépés vezetett volna biztos eredményre s a bécsi kormányt is actiójában megakasztja vala.¹⁾

¹⁾ Midőn Kiss Ernő ezredes a perlaszi tábort szétverte, Karlóczán összepakkoltak, hogy Belgrádba meneküljenek.

A bevezető események s az általános helyzet jellegzése után áttérünk a hadműveletek, s harc-vállalatok előadására.

Karlócza megtámadása

junius 12-én.

A szerb fölkelés gyupontja „a szerb központi bizottmány“ székhelye Karlócza volt.

E bizottmány Karlóczán 5—6000 fegyverest gyűjtött össze; Péterváradal szemben erősített állásba előcsapatokat helyeztet el, szerb egyházi és községi pénztárakat lefoglalt, a dunai hajózást megakasztotta, a postai közlekedést feltartóztatta, szóval a magyar állam ellenében nyíltan ellenség módjára lépett föl.

Miután br. Hrabovszky altábornagy péterváradai várparancsnok intő figyelmeztetései mit sem használtak, a magyar kormány unszolására elhatározta, hogy a szerbeket megfenyíti.

E célból junius hó 12-én hajnalban a következő csapatokat indította Karlócza ellen:

Parancsnok: Stein Miksa százados.

A Don Miguel ezredből 7 század, az Estei Ferencz Ferdinand ezredből 1 század, a péterváradai honvédekből (Landwehr) 1 század, a császár huszárokból 46 lovas 1 szárny, tüzérség 1 hat fontos üteg. Összesen 9 gyalog század, 1 szárny huszár, 1 hat fontos üteg, körülbelül 1100 ember.¹⁾

Karlócza a Duna jobb partján — Péterváradtól 5—6 km-re — a Fruskagóra hegység keleti lábánál, gyümölcsfákkal, szőlővel beültetett magaslatok oldalán négy összefutó kis völgynyílásban fekszik. A Duna folyam és a hegység lábvonala közt keskeny lapály húzódik, mely a város alatt 8—900 lépés széles.

Az országot Péterváradtól Karlóczára, mindenütt a hegyoldalban vezet.

A már fentebb említett fölkelő fegyveres had a péterváradai ezred, a csajkás kerület emberei, továbbá a szerémség, a bácska és a bánát felizgatott lakossága valamint törökországi szerb önkéntesekből verődött össze.

Ezek fölött Sztrafimirovics György parancsnokolt.

A péterváradai különítmény elővédjéhez 2 löveg osztatott be, s az élen egy tiszt lovagolt, ki az illyr nyelvet bírta, s rendeltetése volt a szerbeket békíteni, s ha lehet, velök békés meg egyezést kötni.

¹⁾ A cs. és kir. 39. sz. egykor Don Miguel ezred története (413. l.) szerint a különítmény parancsnoka Kräntner ezredes volt s a Péterváradon elhelyezett csapatok: 10 század Don Miguel, a 32. és 33. gy.-ezred, valamint a 22. gy.-ezred egy zászlóalja, 2 lov. század és 2 üteg vonult Karlócza ellen. Ez azonban tévedés, mert a várat csapatok nélkül hagyni bajos lett volna.

A különítmény első sorban a karlóczai tábor biztosítása céljából Pétervárad felé előre tolt védállást szándékozott hatalmába ejteni; de azt üresen találta, s zavartalanul folytatta útját Karlócza felé.

Midőn a magyar csapat a várost megközelíté, a felkelők a Dunaparti lapályon gyakoroltak, s a meglepetés benyomása alatt a város délnyugati kijárata felé a magaslatokra menekültek.

Sztratimirovics György a szerviánusokat hamar egybegyűjtve Karlócza észak-nyugati szegélyén bokrok mögött, s házak fedelén helyezte el, maga a város délkeleti kijáratánál a magaslatokon gyülekező csapatokhoz sietett, hogy azokat rendezze. Midőn a magyar csapat elővédje harchoz fejlődve a vámház korlátján kívül eső dűlőn a házsort átkutatta, az épületeket elhagyottan, zárva találta, de a nádtetők és a sövény kerítések mögül a szerbek élénk tüzelést indítottak a magyarok ellen, s a legelső házak mögött rejtve állott csapatok az elővédet megrohanták.

Ennek folytán az elővédhez beosztott két löveg az uton lemondonyozott, s az utcában szemközt tömörült szerb csapatokat kartács tüzzel széjjel szórta.

A háztetőkről intézett tüzelés folytán a gunyhószerű épületek lángba borultak. A főcsapat is harchoz fejlődött, s miután a várost a tűzéréség gránát lövedékei több ponton felgyújtották, a magyar gyalogság tömegei szuronyt szegezve törtek a városba, s a szerviánusokat a segélyökre érkezett többi karlóczai csapatokkal együtt visszanyomták. A gyalogság támadása alatt a lovas csapat a Duna felé kerülve nyomult be a városba, s a főpiacig hatolt.

Az Odbor és seregei elhagyták a várost, s a szerbek mintegy 60 halottat veszítettek, míg a magyaroknak 1 halottjuk, 7 sebesültjük volt, ezek között Weinhengst hanagy, — s ugyancsak 70 foglyot vittek magukkal Péterváradra. Mindazáltal a támadás célhoz nem vezetett, a kivivott előnyök biztosításáról nem gondoskodott a csapatparancsnokság.

A magyarok különítménye mint karhatalom a főuton tört be a városba, hogy a lázadókat, megfenyítse — s a jobb oldalába eső magaslatokat figyelmen kívül hagyta. — Ezen körülmény aggasztó fordulatot vehetett volna, ha Stein százados idejekorán nem vet számot helyzetével.

Ugyanis a szerbek a támadás kezdő szakában félreverték a harangokat s a szomszédos Bukovác község lakosai segítségére jöttek. A város délkeleti magaslatain gyülekező fölkelőket Stein szintén megtámadni szándékozott, de azok a várost észak-nyu-

gotnak megkerülve a magaslatok mentén a magyarok visszavonulását fenyegették.

Ennek folytán a különítmény parancsot kapott a visszavonulásra, s a nélkül, hogy üldöztetett volna, Péterváradra bevonult.

A fenyték nem hozta meg a várt eredményt. A szerbek dühe és bosszu vágya csak fokozódott, s a lázadás az egész alvidéken kitört.¹⁾

Ha Péterváradon elegendő haderő áll Hrabovszky rendelkezésére, a különítmény állandóan megszállhatta volna Karlóczát. E célból a támadást már eleve két oszlopban lehetett volna intézni oly módon, hogy a bal oszlop az uton, a jobb oszlop az üteggel együtt a várost nyugatról övező magaslatokon nyomul előre. Ha a szerbek kiűzettek, egy zárt sánc a magaslaton, s a várostól délnyugatra egy két lövész árok szivós védelmet biztosít vala a megszálló magyar csapatoknak.

Karlócza magyar kézben, a szerbeknek anyagi veszteség mellett főleg erkölcsi szempontból súlyos vereség lett volna.

A békekötés mit sem használt; az ellenséges felek nem-hogy közeledtek volna, de sőt megegyezés dolgában távolabb mentek egymástól.

Julius első tizedében a szerbek készen állottak a harcra. Julius második tizedében megkezdték a támadólagos hadműveleteket.

A Verseczi harc

július 11-én.

Versecz és az alibunári szerb tábor közt már július elején megkezdődött a esatározás.

Vlajkovecz község — mely az alibunár — verseczi uton fekszik, Versecztől 8 km-re — július 5-én a szerb felkelőkhöz esatlakozott. Julius 8-án a verseczi magyar csapatok ezen községet visszafoglalták s felgyújtották. Ugyanezen időben történt, hogy a szerbek a Paulisban volt határőröket, mert velök nem tartottak, megrohanták s belőlük többet levágtak.

Ennek folytán a vidék községei lassankint átpártoltak a szerbekhez s a harcképes férfiak az alibunári táborba szállingóztak.

A vlajkoveczi események után a szerbek Versecz közvetlen környékéről az alibunári táborba vonultak vissza. De mint-

¹⁾ Ekkor intözte Sztratimirovics lázító felhívását a szerbekhez mondván, hogy „kitört a fajharc” s reá következőleg a esajkások, a pétervárad, a német és illyr bánáti határőrök nyíltan a felkelőkhöz esatlakoztak.

Téves volna azonban hinni, hogy Karlócza megtámadása okozta a lázadás kitérését. Nem, — csak siettetete.

hogy időközben a tábor hadi népe tetemesen fölszaporodott, elhatározták, hogy július hó 11-én Verseczet fogják megtámadni.

Kilátásuk volt a győzelemre, mert hadierejük jóval felülmulta a város helyőrségét, s azon felül az ottani szerb lakosok nagyobb részének támogatására is számíthattak.

Ez időben Versecz helyőrsége Blomberg dzsidás ezredes parancsnoksága alatt, a következő haderőkből állott: a Rukavina gyalodezred 3 százada, — a Schwarzenberg uhlánusok 2 százada, és a Hannover huszárok 2 százada, 4 hat fontos ágyu, (2 tüzmaster, 16 aradi, 16 verseczi nemzetőr tüzér kezelése alatt); továbbá az oda vezényelt lippai, vingai, szt-andrási és zádorlaci nemzetőrök századai s végül 1 zászlóalj verseczi nemzetőr 6 századdal, kizárólag német és magyar polgárokból alakulva, 1200 főnyi létszámmal.

Blomberg a város biztonságáról előőrsök kiállítása által gondoskodott. Paulisra egy osztág dzsidást és 800 nemzetőrt különített ki.

Július hó 11-én délelőtt $\frac{1}{2}$ 10 óratájban a paulisi uton kiállított tábori őrs észrevette, hogy Vljakovecz felől az uton nagy porfelleg kavarodik, s mozog Versecz felé s néhány perccel később egy szerviánus járőr közeledett a tábori őrséghez, de annak tüzelésére hirtelen visszavonult. A látottakról a tábori őrség jelentést küldött a városba.

Délelőtt 11 óraker Blomberg ezredes a laktanyában azon határozott jelentést kapta, hogy egy nagyobb hadesapat nyomul Vljakovecz irányából Versecz felé.

Az ezredes azonnal riadót fúvatott, átvették a sor gyalog-és nemzetőr csapatok dobosai, s csakhamar megkondult a róm. kath. templom harangja is. Alig telt bele egy félóra, s a helyőrség sorakozva együtt volt, s indított Vljakovecz felé.

Blomberg a verseczi nemzetőrök legnagyobb részét visszahagyta a város nagyobb beltérein, hogy a szerb lakosságot szemmel tartsa, s esetleges fölkelését megakadályozza. A kisebb rész és az idegen nemzetőrség a város külső árkait és a ráé temetőt szállotta meg.

A szerbek ellen csupán 300 Rukavina és 100 nemzetőr gyalogságot Kohlmann őrnagy alatt, 200 Hannover huszárt Eszterházy őrnagy, 200 Blomberg dzsidást Schirding őrnagy alatt s 4 darab 6 fontos löveget — vezérelt, összesen körülbelül 1200 főnyi létszámmal. Csapata a versecz - alibunári uton nyomult elő.

A szerbek Alibunár, — Károlyfalva környékéről reggeli 5 óra tájban indultak Koics nemzetőrségi őrnagy, — előbb nyugdíjazott cs. kir. főhadnagy vezérlete alatt. Seregök 3800 főt tett ki; ezekből 2000-nél több granicsár s mintegy 500 szerviá-

nus vala; a többiek a környékbeli felkelők valának. A sereg 6 darab kis űrméretű ágyúval volt ellátva.

Az elővédet a szerviánusok képezték Tadies kapitányuk vezérlete alatt; Koics őrnagy a derékhadnál tartózkodott.

Az ellenséges csapatok a Keverés patak jobb partján találkoztak s az alibunár — verseczi utat közvevőleg — ott hol ma a kép szobra áll ¹⁾ — fejlődtek harcra. Az ütközet kezdetén Paulison a lakósok a magyarok jobboldali nemzetőr különítményét bekerítették, s belőlök sokat levágtak és megsebesítettek.

Blomberg harezalakzatban nyomult elő. A sorgyalogság és nemzetőrség egy csapatban az uton haladt, jobb szárnyon az üteg $1\frac{1}{2}$ század dzsidás fődözzettel, — balszárnyon a huszárok 2 századával. A többi dzsidás ($1\frac{1}{2}$ század) az uttól 1500–2000 lépésre Paulis felé a szederfa kertben volt elrejtve azon rendeltetéssel, hogy azon esetben, ha az ellenség Paulis felől nem támad, a szerb főcsapat oldalát és hátát támadják meg.

A fő ut mentén a tüzérség vezette be a harcot. A szerbek ágyui alantabb fekvő helyen voltak felállítva s lövedékeik eredménytelen hullottak az eperfa ültetvények közé.

A velök szemben álló aradi nemzetőr tüzérek viszont oly sikerrel működtek, hogy első lövéseik leszerelték az ellenség két ágyuját, majd utóbb pedig a Keverés patak mellett az országút szélén volt, a szerbek által megszállva tartott csárda egyik sarkát rombolták le.

A szerbek nagy kiabálással nyomultak elő. E pillanatban a dzsidások rejthelyükből kitorve, a szerbek bal oldalába és hátába ütöttek, mialatt a huszárok a jobb oldalt támadták.

A lovasság rohama teljesen szétbomlasztotta a szerbek harcsorait s azok szétugraszta a közeli kukoricában a földet rejtőztek el. Most azonban a gyalogság feltűzött szuronyal, valamint a nemzetőrök nyomultak elő a kukoricában, s a szerbek hátrálása vad futássá fajult. A harc, mely közvetlen délután kezdődött, 2 órakor be volt fejezve. A futók üldözését Blomberg ezredes betiltotta.

A szerbek 350 embert veszítettek. Elestett Tadies százados a szerviánusok vezére is. Magyar részről a szentandrászi nemzetőrök századosa és 17 nemzetőr veszítette életét Paulison s néhány dzsidás és huszár elestéről emlékeznek adataink.

A magyarok 169 foglyot, köztük 120 szerviánust ejtettek. Fogságba esett maga Koics őrnagy is a fővezér valamint Sztanimirovics eszteri biztos, ki a szerb csapatot az ütközetbe követte.

1) E képszobor jelzi a harcban elesett szerbek sírhelyét.

Hadi zsákmányul esett 4 ágyu, 2 lőszerkocsi, nagymennyiségű fegyver, kész töltnyek, 200 ágyu golyó s 3 zászló.¹⁾

Szt-Tamás első ostroma

julius hó 14-én.

Mészáros Lázár hadügyminiszter a délvidéki magyar hadaknak már június hó elején fővezért keresett. Hosszas keresés után a Kassán állomásozó báró Bechtold altábornagyra esett választása, ki azon időben mint legjobb lovas vezető — a reményteljesebb vezérek közé soroltatott.²⁾

Bechtold altábornagy a megbízást elfogadta s június 10-én vette át a parancsnokságot Ó Becsén, hol a főhadiszállás s a magyar hadak zöme összpontosítva volt.

A szerbek Szt-Tamáson is szervezték a fölkelést s június hó második felében, a magyar csapatok tőszomszédsága dacára a várost földsáncokkal megerősítették.

Szt-Tamás a Ferencz-esatorna balpartján fekszik s azon időben 1600 lakó-házzal 10—12000 lakóssal bírt. A Krivaja iszapos vize több kanyarulatot téve, a várost északi oldalán védi s Turiánál egyesül a Ferencz-esatornával. Ez utóbbi Szt-Tamásnál 100—150 lépés széles s 2—3 méter mély. A Krivája 3—4 méter magas partok között kanyarog, 30—50 lépés széles, a meder feneke iszapos, e fölött a víz átlagos mélysége 1.³⁾ m. Mindkét víz folyása lomha. A Ferencz-esatorna a város déli bejáratánál át van hidalva. Ugyanott az ut Verbász, Ó-Kér, Temerin és Turia felé elágazik. E hidtól nyugatra Szt. Tamás délnyugoti sarkán zsilipmű köti össze a két partot. A Krivaja a Feketehegyre és Ó-Becsére vezető utakon és Turia közelében van áthidalva.

A természetes akadályok következtében Szt. Tamás az említett hidakon kívül műszaki előkészület nélkül, csak is Ó-Verbász felől a Ferencz-esatorna és a Krivaja közt, egy kilométer széles nyílt területen közelíthető meg. A szerbek, hogy Szt-Tamást ez irányból elzárják, a Ferencz-esatornától Krivájáig több kiugró szögben bástyáztak, a belső oldalon haránt gáttakkal fölszerelt mellvédet emeltek széles és mély védőárokkal. Kis löszertárai szorosan a mellvéd alatt épültek. A város nyugoti kiszögélése a mellvédtől 80 lépés távolságra esett. A

¹⁾ Közlöny 1848. 69. szám 336. lap Milleker. Versecz sz. k. város története II. k. XVIII. szám 1. r. Horváth M. Magyarország függetlenségi harczának története I. k. 368—370. lap.

²⁾ Mészáros hadügyminiszter a hadseregnek több magyar származásu törzstisztjét és tábornokát kérte fel ez állásra; de azok az ajánlatot nem fogadták el.

mellvéd mögé eső szabad területen földdel borított deszkasátrak épültek a csapatok számára.

A Ferencz-csatorna hidját a jobb parton hidfő zárta el. Ezt, minthogy a pétervárad i uton épült, pétervárad i hidfőnek nevezték. Ezen sáncolat belső oldala fatörzsekkel volt burkolva. Egyébként a Verbászi sáncokhoz hasonlóan készült.

A város észak-keleti oldalán a Krivaja behajlásán átvezető ó-becei utat szintén sáncok zárták el. Ezen behajlás torkolatán egy négyszög alakú, sarkain gömbölyűen bástyázott zárt mű épült. Egy-egy arclék hossza 50 lépés, a mellvéd vastagsága 2 öl (3.79 m.) a védő árok mélysége 1 öl (1.90 m.) vala. Ezen magrészt egy alacsonyabb külső-mellvéd és védőárok övezte oly módon, hogy lépcsőzetes tűzhatás mellett a sikam pásztázható vala. A bejárat S alakban készült haránt gáttal. Ezen kis váracsbán több napi élelem és lőszer volt felhalmozva. A zárt mű dél-nyugoti és dél-keleti sarkától, a Krivaja behajlás nyugoti és keleti ágáig menő egyszerű egyenes védsánc zárta el a belterületet. E védművet a szerviánusok készítették a magok számára és „Srbobran“-nak „Szerbvédő“-nek nevezték el.

Szt-Tamás keleti kijáratához körülbelül 400 lépésre, a Turiára vezető dülő ut mellett szintén épült egy kisebb zárt mű. Ezt azonban, minthogy Turia földte, csak egy kisebb ürméretű ágyúval szerelték föl s rendszerint gyakorlatlan fölkelők tartották megszállva.

A feketehegy i utat külön épült sánc nem zárta el. Itt a Krivaján átvezető hid és tovább az ut, mélyebben fekvő szorost képez; ezt s az egész előterepet a városnak amugy is magasabban fekvő szegélyéről falkerítés mögöl ágyúkkal lőhették.

Szt-Tamás keleti bejáratát a Krivaján Turia község zárja el. Ez utóbbi t északi és nyugoti oldalán a Ferencz-csatorna, továbbat a Krivaja és Bela bara iszapos vize is védelmezi.

Minthogy Turia dél-kelet valamint dél-nyugatról támadható, a szerbek ugyanott — a jelentéktelen kerítésfalak mentén kisebb földműveket is emeltek. Szt-Tamásról Turián át közlekedtek a római sáncokkal.

Az Almáska bara mocsaras partján van a Szőregi major. Itt vezet a legrövidebb ut Ó-Becséről Pétervárad felé. A majornál egy négyszögü zárt művet építettek a szerbek, arccal Ó-Kér és Temerin felé, 200 ember és 2 löveg számára s „Nasirigu“-nak nevezték el.¹⁾

Ily módon Szt. Tamás, Turia és a Szőregi major egy kisebb-szerűen erőditett háromszöget képeztek.

A térképvezárlatból kitünik, hogy Szt-Tamás a verbászi

¹⁾ Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers in den Jahren 1848—1849. 45—56. 1.

sáncok felől volt a legkönnyebben megközelíthető. Azért is a szerbek legtöbb gondot fordítottak ezen vonal védelmére.

Szt-Tamás és Turia közt a Krivaja és a Ferencz-csatorna által bezárt terület 1848-ban még legelő volt. Ma gondos művelés alatt áll. Szt-Tamástól északra a Krivaján túl elterülő mezők kukoricával voltak beültetve s az oly annyira megnőtt, hogy néhol a lovas is alig látszott ki belőle.

Bechtold altábornagy tudomással birt arról, hogy a szerbek Szt-Tamást erősítik. Mondják, hogy kikocsizott a helyszínére s lovagló ostorával megfenyegette az embereket annak jeléül, hogy megfogja őket fenyíteni, ha föl nem hagynak az erődítéssel.

Mindazáltal mitsem tett arra nézve, hogy megakadályozza őket a munkálatokban. Egy hónapi otltéte után végre a magyar kormány utasítása folytán elhatározta, hogy Szt-Tamást meg fogja támadni.

Ebbeli szándékát nem titkolta s a vidéken már napokkal előbb tudva volt, hogy a magyarok július 14-én Szt-Tamás és Turia ellen támadólag fognak fellépni. Természetes, hogy ez a szerbek előtt sem maradt titokban.

Igy a szerbek nyugodtan folytatták előkészületeiket. Bosznics Todor volt es. kir. őrmester most nemzetőrtiszt július 11-én a pétervárad határőrezred 2-ik zászlóaljának 400 emberét a római sáncokból Szt-Tamástra vezette s ugyanott a védműveket lövegekkel felszerelte s a szükséges lőszerrel is gondoskodott. A védművek ágyúit a csajkás zászlóalj tüzérei kezelték.

Mire a nyilvános haditerv kiviteltre jutott, Szt-Tamáson és Turian a fegyveres lakosságon kívül 3000 határőr és 2000 szerviánus várta a magyarok támadását.

Ezek után magától értetődik, hogy Bechtold hadműveleti tervét komolyan venni bajos dolog.

Az altábornagy július 13-áról 14-ére menő éjjel sorakozót fuvatot. A hadosztály a Szt-Tamástra vezető uton gyülekezett s éjjéltájban 4 hadoszlopban, — és pedig 3 hadoszlop Ó-Becséről, 1 hadoszlop Kis-Hegyesről indult Szt-Tamás-Turia ellen.

Az egyes hadoszlopok alakulása és irányítása a következő vala:

1. hadoszlop.

Parancsnok: Éder Frigyes tábornok.

2 század Don Miguel-, 4 század Vilmos főherceg-, 3 század honvéd-gyalogság, 1 $\frac{1}{2}$ század Ferdinand-huszár, 1 $\frac{1}{2}$ 6 fontos üteg. Összesen 9 század gyalogság, 1 $\frac{1}{2}$ század lovasság, 1 $\frac{1}{2}$ 6 fontos üteg indult Ó-Becséről a Béla-bara és a Krivaja északi partját érintő uton Szt-Tamás ellen.

2. hadoszlop.

Parancsnok: Bergmann százados.

1 század Ferencz Károly-, 4 század honvéd-gyalogság, 2 6 fontos löveg. Összesen 5 század gyalogság, 2 6 fontos löveg indult Ó-Becséről Szt-Tamás ellen. Az Eder hadoszlopa után tartalékviszonyba vala jutandó.

3. hadoszlop.

Parancsnok: Kollowrat huszárezredes.

Összesen 6 század Ferdinand-huszár 1 6 fontos lovassági üteg indult Kis-Hegyesről B. Feketehegyen át Szt. Tamásra, hogy ott egyesüljön Eder hadoszlopával. A Kollowrat hadoszlop utiránya Szt-Tamás észak-nyugati bejáratához vezetett.

4. hadoszlop.

Parancsnok: Damjanics őrnagy.

2. század Ferencz Károly- 3 század honvéd-gyalogság, $\frac{1}{2}$ század Ferdinand-huszár, 1 6 fontos üteg. Összesen 5 század gyalogság, $\frac{1}{2}$ század lovasság, 1 6 fontos üteg. Indult Ó-Becséről a Bela-bara és a Ferencz-csatorna közt vezető uton, Turia ellen.

Főösszeg 19 század gyalogság, 8 század lovasság, 17 6 fontos löveg. Összesen 2400 gyalogos, 700 lovas és vagy 160 tüzér.

Ó-Becsén 2 század honvéd és nemzetőr csapatok maradtak vissza, Csuha alezredes alatt. Mondják, hogy a magyar csapatok az éjjeli menet és álmatlanság folytán fáradtan érkeztek Szt-Tamás alá. Erre meg kell jegyeznünk, hogy lelkes érzületű, kötelesség tudó s jó kézben levő csapatokat egy éjjeli menet, főleg nyár szakában nem nyomhat el. Meleg nyáron kellemesebb éjjel, mint nappal menetelni. Csak lágy kezekben s ott, hol a hadműveleteket céltudat hiánya bélyegzi, üti ki magát a bágyadt egykedvűség a csapatokon. Derekasán vezérelt harc mindenkit fölwillanyoz.

Eder tábornok hadoszlopa reggeli 7 órakor érkezett Szt-Tamás alá, ugyan azon időben, vagy tán előbb is Kollowrat ezredes lovassága. Ez utóbbi, hogy a hadoszlopok felvonulását fődözze az ó-becsei sáncokkal szemben fölfejlődék. Az üteg Fritz főhadnagy parancsnoksága alatt a lovasság jobbszárnyán mozdonyozott le. Bágyadt tüzharc után a szerb előőrök visszavonulván, demaskirozták a földsáncokat. Ez utóbbiakkal szemben a magyar csapatok félkör alakban zárták el a Krivaja behajlását.

Az első harcvonalban a jobbszárnyon a Vilmos gyalog-

ezred századai, balszárnyon a Don Miguelek s egy század Ferencz Károly, összesen 7 század, ellenben a 2-ik harcvonalban ugyancsak 7 honvéd gyalog-század volt elhelyezve. A lovasság előről visszavonulván, a 3-ik harcvonalat képezte. Az 1-ső harcvonal balszárnya a Krivajára támaszkodék.

A tüzérség megosztva elől a térközben az utat közvevőleg és a jobb szárnyon foglalt állást, — s miután a harcot fölvette, azt tovább is egyedül folytatta.

Az ó-kéri táborból egy szakasz Este gyalogság, egy osztály császárszár-huszár, továbbá tolnai, szabadkai, bajai, zentai, és bácsalmási nemzetőrök a pétervárad-i hidfő elé vonultak s a csatorna jobb partján télen hallgatói valának az északi oldalon folyt ágyuharcnak. Ezen csapatok a fentebb említett összes létszámokban nincsenek fölvéve.

Szerb részről Zsivkovics főhadnagy, ki az ó-becsei sáncokon parancsnokolt, kezdetől fogva a védvonal összes ágyuit tűzharcba vitte a magyarok ellen.

Bechtold altábornagy a Vilmos gyalogosok 4-ik osztályát (7. és 8. század) 2 löveget és 1 szárny lovasságot Piers százados parancsnoksága alatt kikülönített azon utasítással, hogy ez a víz (Krivaja) mentén valamely hidig előnyomuljon s ottan átkelve egy diversiót intézzen Szt-Tamás ellen. A különítmény átjárót nem talált. De midőn földve a sáncot megközelíteniök sikerült, azon az osztrák császári lobogót pillanták meg. Ezen körülmény a tisztekre és a legénységre mély benyomást gyakorolt.

Piers százados ezután eredménytelenül tért vissza eredeti állásába.

Most Souvent Lajos Wasa ezredbeli hadnagy a dandár utász osztag parancsnoka Bechtold utasítása folytán szemrevételezte a földsánc vizes árkat¹⁾ s valószínűleg magát a Krivaját is, s úgy találta, hogy azt sem átlépni, sem áthidalni nem lehet.

Bechtold ennek folytán a támadás végrehajtásától elállott s habár a Vilmos gyalogság előtt a hadtestparancsnok ellenére önkéntes magyar csapatok alakultak rohamhoz, délben kiadatott a parancs, hogy a tüzet be kell szüntetni s a csapatok állomásokra vonuljanak vissza.

A három óráig tartó ágyuzás részünkről 6 halott, 12 sebesült s 8 ló vesztésébe került. A szerbeknél 1 közlegény megsebesült, 3 ló és egy csikó lövetett agyon.

¹⁾ Ez a külső árok volt; de abba vizet ereszteni a Krivajából aligha lehetett, mert a terep magasán, ellenben a Krivaja vize mélyen fekszik. Valószínű tehát, hogy Souvent magát a Krivaját szemrevételezte.

Damjanics hadoszlopa Turián át megérkezve, a Ferenczcsatornán a hidat fölszedve találta, s a mennyiben műszaki eszközökkel a csatorna áthidalásához nem rendelkezett, szintén felhagyott a támadási kísérlettel s a főtámadó csoporttal egyetemben, visszatért Ó-Becsére. Az ó-kéri tábor csapatai még d. e. 10 óra tájban utasítottak, hogy Verbászra vonuljanak. A csapatok visszavonulását a lovasság fődözte.

A visszamenet tanyákon, részint kukorica földeken át tikkasztó melegben történt Ó-Becsére. Az előzetes 20 kméternyi éjjeli menet s a csatatéren 6 óráig történt ácsorgás s ennek kapcsában a visszavonulás étlen-szomjan, a csapatok fegyelmét szerfölött próbára tette. A legénységet különösen a Vilmos ezredben a tiszték alig bírták sorban és rendben tartani.¹⁾

Az előadottakból kitetszik, hogy a magyar csapatok támadási iránya ugy Szt-Tamás mint Turia ellen kedvezőtlen volt. Előbbi helyen, ha az ó-becsei sáncokat sikerül összelövetni s a védőrséget visszavonulásra kényszeríteni, még utban áll a Krivaja mint terepakadály. Utóbbi helyen pedig előbb a Ferenczcsatornát kell vala átlépni, hogy közeli harcra kerüljön a sor.

A támadó művelet csak lanyha kísérlet vala s azt igazolja, hogy a fővezérletnek fogalma sem volt a terep nehézségéről s az erődítési viszonyokról, mert a harchoz fejlődve, az ellenséges ágyuk előtt jött rá csupán, hogy ott nem lehet támadni. De a vállalat a kémszemle kellő eredményével sem bírt; mert hiszen a verbászi sáncok, s a péterváradai hidfő sem lett földelritve, pedig a nagyszámu lovasságnak a harmadik harevonalban félnapon át ácsorogni céltalan vala.

A tétveteg apró félintézkedés a fővezérlet részéről sem tehetségre, sem határozottságra nem vall.

A magyar tüzérség még csak egy szeget sem veszített s nem tette ki magát azon veszélynek, hogy az ellenséges tüzérséget s annak védsáncait összelőni megkísérelje.

Piers kutatott, de nem tudott át kelni a Krivaján. Pedig azt a hosszú görbe vizet, ha még annyian lettek volna a szt-tamásiak, mindenütt nem védelmezhatték s a mérhetlen kukorica ültetvények leple alatt, meglepően működhetett volna a különítmény. Végre, hogy az utászosztág parancsnoka Souvent hadnagy véleménye dönti el a vállalat sorsát, azt a hadseregparancsnokság magas és nagy dolgokra képesített állásával megegyeztethetőnek nem találjuk.

¹⁾ Közlöny 1848. 40. sz. 173., 177. l. és 41. sz. 181. l. — Horváth M. Magyarország függetlenségi harcának története 1848. és 1849-ben I. K. 376—377. l. — Erzherzog Johann: Geschichte des k. k. Infant. Reg. Erzherzog Wilhem Nr. 12. II. Theil. 27—31. l. — Thim József. Délmagyarország önvédelmi harca 1848—1849-ben. 105—107. l.

Hadműveleti szempontból véve kérdezhetjük, elegendő volt-e a magyar sereg ama célra, hogy Szt.-Tamást hatalmába ejtse? — Relatív kérdés, a melyre „igen”-nel és „nem”-mel felelhetünk.

A második kérdés az, hogy július első tizedében lehetett volna nagyobb sereget összpontosítani Szt-Tamás ellen? Határozottan felelhetjük, hogy „igen”. De ha Bechtold úgy vélte, hogy „nem”, az esetben a karhatalom kirendelésének elvéből kifolyólag sem volt megengedhető, hogy Szent-Tamás ellen föllépjen.

Bechtold altábornagy az eredménytelen vállalatról jelentést tett a magyar hadügyi kormánynak s az erősen megszállott s jó védelmi állapotba hozott Szt-Tamás megvéételére csapatokat s ostromágyukat kért, s azok megérkeztéig Ó-Becsén védőleges magatartásba helyezkedett.

A nemleges eredmény erkölcsi veresége volt a magyaroknak, kik fölcsigázott reményeikben csalódva, röstelték a kudarcot, s viszont bátorító oktatás a szerbeknek, hogy ne féljenek; a mire ezek még nagyobb erélylyel szervezkedtek is.

Az écskai harc

július 15-én.

A nagy-becskereki magyar tábor előre tolt őrállása Écskát tartotta megszállva. Ezen község nemcsak azért volt fontos, mert Zsigmondfalva és Lázárfölddel egyetemben, előre tolt őrállását képezte a magyar tábornak, de mert az egyébként átgázolhatlan Bega csatorna Écskánál át van hidalva s ezen visz a legrövidebb ut Perlaszról Aradácra s onnan a Tiszának zsablyai átkelőjéhez, nevezetesen pedig a délről előnyomuló ellenséget könnyű szerével juttatja Nagy-Becserek birtokába, melynek belvárosa a Bega jobb partján van — s tovább Nagy-Kikindán át Szegedre.

Écska a Bega balpartján fekszik; dél-keleti szegélye a perlaszi utra kiszögél s ezért a perlaszi rác tábor támadásával szemben védelemre kevésbé alkalmas. Az előterep sík, csekély részben mérsékeltlen hullámos s nyugatról a Bega csatorna, észak-keletről az átléphető Petrabara által van határolva.

Az a kis ér, mely a képszobornál folyik a Begába, 1848-ik év nyarán ki volt száradva. Ebből következik, hogy a Petrabarában sem volt sok nedvesség.

A magyar őrállásnak Écskán a Bega hidját s a csatorna balpartján N. Becskerekre vezető utat kelle fődöznie. A magyar táborot alkotó rendes csapatok nagy része a szt-tamási vállalat folytán N. Becskerekről elvonatott s Kiss Ernő ezredes a város védelmét jobbára a békési és pécskai nemzetőrségre bízta, mi-

alatt 6 maga 5 század gyalogsággal, 2 század Hannover huszárral, 1 század Schwarzenberg uhlánussal és 1 6 fontos üteggel az écskai őrállás védelmére kelt. Ha a gyalog századokat 140 fővel, a lovas századokat 100 fővel számítjuk, összesen 1100 emberrel.

Rajasics patriarka, Gr. Nugent Albert és Stratimirovics hadi tanácsot tartván elhatározták, hogy a perlaszi táborból az écskai magyar őrállást megfogják támadni, hogy Nagy-Becske-eket elfoglalják s N.-Kikindán át a Maros folyóig terjedő szerb lakta országrészt meghódítsák.

A magyarok szét-tamási kudarca után, Stratimirovics György július 15-én reggeli 3^h-kor 8000 emberrel és 20 kisebb ürméretű ágyuval indult a perlaszi táborból Écska ellen. Az előljárórt Jancsa kapitány alatt zserviánusok képezték. Ezek után a pétervárad határőr ezred egy zászlóalja mint előhad Stefánovics cs. kir. főhadnagy parancsnoksága alatt, majd az elővéd tartalék Drakulics nemzetőrezredes, végül a derékhad Stratimirovics vezérlete alatt következett.

Midőn az előhad éle — Écskához 2 kilométerre — a képszobornál megérkezett, Kiss ezredes csapatai a falu délkeleti szélén harchoz fejlődtek. A csapat a Kálvária domb és a téглаégető közötti dűlő uton vonult ki a faluból s a gyalogság az uttól jobbra, míg a tüzérség 3 löveggel az uttól balra sülyesztett löveg állásban mellvéd mögött mozdonyzott le. A tüzérségtől balra a 2 század huszár, míg a balszárnyon kívül 1 század Schwarzenberg uhlanus vala.

A magyarok védállása a Kálvária domb és a téглаégető közé esett. Egy kisebb gyalogosztog a téглаégetőt is megszállva tartotta, ellenben a jobbszárnyon kívül a Bega jobb partján a füzes mögött gyalog járőrök küldettek ki, hogy a csatornát megfigyeljék. Ezek később a gyalogság tüzharcában is részt vettek.

A szerbek tüzérsége Petrovics István parancsnoksága alatt előre sietett s Écskával szemben a terephullámon (Wiesen Ákcer) felvonula. Reggeli 6^h tájban kezdetét vette a löveg tüzharc s körülbelül 4 órán át tartott a nélkül azonban, hogy számba vehető eredményt ért volna el.

Az előhad Stefánovics alatt zászlóaljoszlopba alakulván, az említett terephullám mögött földve nyomult elő, hogy a magyarok tüzérsége a zászlóaljat ne lőhesse. E zászlóalj aztán a téглаégető felé vette az irányát s az első harc vonal jobb szárnyára jutott. Az ágyuharc alatt a terep hullámmélyedésben huzta meg magát s előtte az emelkedésen Jancsa zserviánusai csatárláncot képeztek. A zászlóaljtól balra az écskai uton egy század pétervárad határőr nyomult elő; ezt valószínűleg Draku-

lics tolta maga elé, kinek az elővédtartalékkal természetszerűleg szintén az első harcvonalba s ily módon a balszárnyra kellett jutnia. A második harcvonala a derékhadból volt alakulandó.

Időközben a magyaroknál még 2 ágyu vonult be a harcvonalba s a falu közepe előtt a már említett dűlő ut közelében mozdonyozott le.

Délelőtt 10^h felé az ágyuharc szünőben vala. A huszárok Stefánovics zászlóalja ellen rohamra törtek; de a nélkül, hogy a rohamot befejezték volna, visszafordultak.

Most a zászlóalj fölkerekedett s a már megállott huszárok mögött egy szélmalmost vevén irányul, előre haladt. Tőle jobbra Jánca szerviánusai mint csatárlánc, balról pedig Drakulics csapata nyomult elő. Az előmenet Stefánovics zászlóaljában megbontá a zárt rendet s a tömeg ékalakká deformálódott. Ezen alakzatban tüzelni kezdték a huszárokra. De azok 5—600 ×-nyire visszavágtattak s újból arcot vőnek.

A zászlóalj az által, hogy messzire előre nyomult, a sülyesztett gátony mögött álló magyar tüzérség hosszantozó (enfilr) ágyu tüzebe jutott s az első golyó az élen haladó zrepalyai századnak több emberét megölte. Itt aztán a századok teljesen összekeverődtek. Midőn 200 ×-re megközelíték a huszárokat, újból rohamra indultak ellenök. A huszárok hátat fordítva egész a szélmalomig visszavonultak.¹⁾ A zászlóalj ez oktan hajszában teljesen kimerült s balról Drakulics csapatától is elszakadt. Ez utóbbi a magyarok jobb szárnyától megfelelő távolságban visszamaradva tűzharchoz látott. Egyedül Jánca kapitány szerviánusai valának Stefánovics zászlóaljával egy magasságban.

Hátul a másodvonalbeli zászlóaljak csapatai — mint Stefánovics írja — vándorló hangyaboly módjára a távol mezőkön szórványosan követték is nem is, az első harcvonalbeli csapatokat. Sehol egy rendezett zártrendű osztag nem volt látható. A nagy hőségben az emberek körül fogták a talált mezei kutyákat, hogy szomjukat oltásák. Az Idvorra vezető uton a rác hadak kocsioszlopa állott. Közelükben az idvori és szakulai szerbek templomi mozsarakat sütögettek, hogy rémitsék véle a magyarokat.

A magyarok gyalog és tüzér csapata helyt állott.

Stefánovics főhadnagy zászlóalját egy alakatlan tömegbe gyülekezteté s visszafelé vonult a képszobor irányában. Vele és utána hátráltak a többiek is. A huszárok nem üldözték a szerbeket, míg az uhlánusok a harc egész tartama alatt kerültek az összeütközést. Ellenben a Bega jobb parti füzesből élénk

¹⁾ E szélmalom azóta lebontott, mert sem a terepen, sem a térképen nem található. Annak idején a tégláégető környékén lehetett.

csatár tűz követte a hátrálókat. Délután 4 óra felé teljesen megszűnt a csatározás. A szerbek mint valamely rosszul sikerült manőver után a fegyelmetlen csapatok, apró csoportokban s egyenként tértek vissza a perlaszi táborba. Este az egész had mély álomba merült. Egy ór sem volt kiállítva, mely a perlaszi tábor nyugalmaát biztosította volna.

Igy végződött a nagy reményen épült écskai vállalat. A szerbek 17 halottat vesztek, s 30 emberök megsebesült. A magyarok vesztesége ismeretlen.

A futaki harc

julius 16-án.

Délen a Duna mellett a szerbek čerevič-i táborával szemben Futakon magyar nemzetőr csapatok tanyáztak, hogy lehetőleg gátat vessenek a szerte portyázó szerb fölkelők rabló vállalatainak.

Jul. 16-án — némelyek szerint 500 — mások szerint 1000 főnyi szerb fölkelő Begecsnél átkelt a Dunán s Futak ellen nyomult, hol herceg Woronieczky Miczisláv parancsnoksága alatt körülbelül 380 szabadkai nemzetőr képezte a helyőrséget. Ezek utját állották ugyan az átkelt csapatnak, de aztán a tulnyomó erő előtt, Ujvidékre, mely Futakhoz 10 km-re csik, vonultak vissza. Időközben egy század — 120 fő — Don Miguel gyalogság és 30 császár huszár érkezett Ujvidékről a megszorult nemzetőr csapat segélyére s az egyesült erők 2 órai harc után a rációkat megverték s a Dunán át szorították. Ez alkalommal a sorhadbeli csapatot Foulé főhadnagy vezette s Woronieczky herceg hősiességét, tanusított, melyért a szabadkaiak ovatiót rendeztek tiszteletére. A szerbek körülbelül 34 halottat és sebesültet vesztek s midőn nyakra-főre siettek át a Dunán, huszáraink még 24 foglyot ejtettek s beszállíták Ujvidékre.

A magyarok vesztesége 2 halott és 10 sebesült vala¹⁾.

A bács (tizza) földvári harcok

julius 14—17.

A nagy római sáncokat a csajkások tartották megszállva oly módon, hogy közvetlen a mellvéd mögött 20—30 főnyi csoportok egyenlő térközökkel állottak, mint sáncőrsek, ezek mögött hátrább erősebb osztagok, mint főőrsek, egész hátul a-főbb pontokon a tulajdonképeni esapattáborok valának.

1848 július közepe táján a magyar kézben volt Pétervá-

¹⁾ Közlöny 1848. 43 sz. 193. l. Thim József id. m. I. k. 108. l.

rad—Ujvidék ellenében Kácsott, Jovanovics Csicsa nemzeti ezredek parancsnoksága alatt, míg a jobb szárnyon, Bács-Földvár—Ó-Becse ellenében Csurogon Szurducski es. kir. százados parancsnoksága alatt, volt a szerb fölkelőknek egy-egy tábora.

Bács-Földvár a Ferencz-csatorna beömlésénél a nagy római sánc északi bejáratához 3 km.-re, Turiához 13 km.-re, Szeged—Ó-Becse—Ujvidék közt, a legrövidebb menetvonalon fekszik. E hely a mély és széles csatorna két partján kellően megerősítve a magyaroknak kettős hidfőül szolgálhat vala. Kis csapat kezében jelentékeny gát a szerbek vállalataival szemben; támadólagos célból kiválóan előnyös hadművelési pont délnek a nagy római sánc, nyugatnak Turia—Szt.-Tamás ellen.

Ezen körülményekből kifolyólag a magyarok Földvárt megszállották, de mint látni fogjuk, a fővezérlet nem fektetett rá kellő súlyt. Ha a magyarság ott tömöríti haderejét, a nagy római sánc nyílt szárnyán törhet be s Kácsig söpörheti; Turia, Szt.-Tamás maguktól esnek. Ezen lehetőséget érezték a szerbek, azért véres harcot vívtak, Földvár birtokáért.

B.-Földvárt a Ferencz-Károly ezred egy zászlóalja Bergmann százados alatt, a még ujonc 2. honvéd zászlóalj Mariássy százados parancsnoksága alatt néhány kisebb ürméretű ágyúval, s körülbelül egy század Ferdinand huszár, tartotta megszállva.

A nagy római sánc északi szárnyán Csurogon Szurducski százados parancsnoksága alatt hír szerint 10000 szerb fölkelő tanyázott.

Földváron magyarok és szerbek laktak. Miután a védőrség gyöngye vala¹⁾ a községnek csupán a magyarság által lakott nyugati részét birta megszállani s biztonság céljából magát előőrs vonallal övezte, mely a magyar negyedtet a szerbektől elválasztó utcánál kezdődék s a déli kijáratot érintve a község nyugoti szegélye mentén a csatorna hidjánál végződött. A községen kívül őrszemek voltak kiállítva. Tulnan a község északi keleti sarkánál zsilip van. Ezt egy század gyalogság tartotta megszállva, hogy azt védje s a szerbek átkelését megakadályozza. A fenyegetett állásban a csatornának egyetlen ingó hidja képezte a különítménynek visszavonulási útját.

A szt-tamási vállalat befejezése után július 14-éről 15-ére és 15-éről 16-ára menő éjjel a szerbek kitértek a római sáncokból s Földvárt megtámadták.

A földvári különítmény parancsnoksága a szerbeknek éjszakánkint megújuló rajtaütését a főhadi szálláson bejelenté

¹⁾ A cs. és kir. 12. gyalog ezred története a különítmény erejét körülbelül 800 gyalogosra és 100 lovasra teszi. 35 l.

s erősítést kért. Bechtold altábornagy július 15-éről 16-ára menő éjjel a Vilmos gyalogosok 4. osztályát rendelte ki, Piers százados parancsnoksága alatt a földváriak erősítésére.

Ó-Becse 10 km.-re van Földvárhoz. Piers különítménye 2¹/₂ órai menet után szakadó esőben reggeli 6 órakor érkezett Földvárra, 16-án déli 12 órakor az előőrsvonal megszállására rendeltetett ki.

A községben a szerbeket a magyaroktól külön elválasztó utca vonalát a ¹/₂ 8. század s a község déli kijáratát (csurogi ut) — hol egy löveg is volt felállítva — s a Temerinre vezető kijáratot a 8. század másik fele, Földvár nyugoti szélét a ¹/₂ 7. század — szállotta meg; végre az Ó-Becsére vezető ut földözése céljából a csatornát, illetőleg annak hidját Drobnik főhadnagy tartotta megszállva a 7. század másik felével.

A fél századok egy-egy főőrsöt képeztek; a tábori őrsök a község szélére, illetőleg a bejáratokra tolattak, míg az őrszemek a falun kívül állottak. A július 14—15-ki éjjeli rajtaütések idejében a magyarok a főőrsöket a temerini, csurogi uton — s ez utóbbtól keletre — a községen kívül a római sáncok felé tolták ki, 16-án azonban nehogy az ellenség közeléte miatt meglepetvén levágassanak, végleg bevonattak s ez irányban csakis kémlelő őrszolgálatot végeztek a biztosító szolgálatot.

Ebből kitetszik, hogy nem csak a védelem, de a biztosító szolgálat is szenvedélyes módon a község szegélyére szorított. Az előterepen a learatott buzakeresztek az őrszemek kilátását korlátozták s az ellenség földött előnyomulását elősegítették.

Ezen a bajon könnyen segíthettek volna, s kézzel fogható, hogy Földvárnak ily módon történt biztosítása és védelme szerfölött kedvezőtlen vala.

Július 16-áról 17-ére menő éjjel után déli irányból ágyu dörrenés s a lövés villanása riasztá föl az előőrsöket. Az előőrsi szolgálatban volt csapatok helyt maradtak, ellenben a különítmény többi csapatai a csatorna mögé a gyülekező helyre siettek.

A szerbek első ágyu lövése a magyaroknak a község déli bejáratán volt ágyuját leszerelte. Az éjjeli harc további folyamata alatt a szerbek ágyuja meglepő biztossággal lőtte a község fő-utcáját s egyes lövedékek a hid közelében hulottak a csatorna vizébe. A főutca hossza 1100 lépés. Ebből kitetszik, hogy a szerbek ágyuja messzehordó nagy kaliberű ágyu volt.

Az éjjeli harcot nem sokára rémületes fény világította meg. A szerb lakosok folygyújták a magyarok házait, mire ezek viszont felgyújták a szerbekét s egyik ház a másiktól is leégett.

A déli arcvonal lövésével egyidejűleg a szerbek délről és

keletről támadták a község magyar negyedét. Előnyomulásukat segíeyezte volt az éj, — a mezőn lévő buzakeresztek és a község szerb lakószai.

Részünkről a tábori őrsők az őrszemekkel együtt csatár láncot alakítának s harcolva a főőrsök felé vonultak vissza, mialatt ezek a község szegélyét iparkodtak elérni; de onnan az ellenséges támadás lökeme visszaszorítá őket s egy huzamban a község északi széléig hátráltak. A csatorna mellett Drobnik főhadnagy a $\frac{1}{2}$ 7. századdal vette föl a hátrálókat. Az osztályt Piers százados gyülekeztette s miután ott honvéd és nemzetőr csapatok is gyülekeztek, ezekkel együtt a szerbeket visszanyomta. Időközben a Vilmos gyalogosok 6. osztálya is segítségül érkezett s Rippal-ezredes (a Ferdinand huszárok parancsnoka) és Bergmann százados, a főcsapattal, — mely a Ferencz Károly gyalogosokból, a Vilmos gyalogosok 6. osztályából, a 2. honvéd zászlóaljából és talán nemzetőr csapatokból állott, — roham csoportokba osztva, — áttörtek a csatorna hidján s a szerbek tömegeit szurony rohammal Földvárról kiszorították s egész a határig üzték. A Vilmos gyalogosok 6. osztálya visszamaradt a csatorna hidjának védelmére. A harcban Bergmann százados vitézsége, és Máriássy százados határozottsága és oroszán bátorsága által tünt ki. Előbbi a Ferencz-Károlyok, — utóbbi a még ujone honvéd csapat élén.

E közben minden ok nélkül jött a főhadiszállás parancsa, hogy Földvárt föl kell adni. Julius 18-án a kivonult csapatok a Ferencz-csatorna északi partján szállottak táborba. A Vilmos gyalogság 4. osztálya a zsilip védelmére vezényeltetett, hol a deszkából készült védmű mögött keresett oltalmat a földvári szerbek lövései ellen. Este felé a magyarok a hidat fölégették, s a csatornától távolabb az ó-becsei ut mentén a Csonthalom által földve táborba szállottak, s következő nap reggel Ó-Becsére bevonulának. Az ott tanyázó csapatok biztosítása céljából a szt-tamási uton és Bács-Földvár felé a szőlőkhöz toltak előre egy-egy főőrsöt¹⁾.

Bechtold Bács-Földvárt csak őrállásnak tekintette s utóbb azért adta föl, hogy az távolabb esett az ó-becsei főhadi szállástól, s közelebb volt a római sáncokhoz, semhogy Ó-Becséről Földvárt biztosítani és megtartani képes lett volna. Hivatalos jelentésében mondja, hogy „Földvár a római sáncoktól mintegy 1400 lépésre lévén, már fékvésénél fogva a sáncban levőknek keze ügyében van.“.

Mondanunk se kell, hogy ily eimen a felkelők területén, vagy ahhoz közel eső minden positiót föl lehetett volna adni.

¹⁾ Geschichte des k. k. Inf. Reg. No. 12. 36—38 lap. Horváth M. id. m. I. K. 372. I. G. Klapka id. m. II. K. 21. I.

Ilyen hadműveleti elvek mellett Ujvidék és Pétervárad megtartása helytelen vala, s utóbb — mert a szerbek közelebb nyomultak, Ó-Becsét is ki kellett volna üríteni a magyar csapatoknak.

Ha Bechtold absolute védőlegesen magatartásra határozta el magát s Bács-Földvárt előre tolt őrállásnak tekinti csupán, gondoskodhatott volna annak megerősítéséről. Az előre tolt főőrsök számára, továbbá a zsilipnél és a hidnál az ó-becsei uton kisebb zárt művek egy-két ágyuval felszerelve, a főőrsök mögött szárnyankint véve legalább két előőr s a mellett éber járőr szolgálat kifelé — az éjjeli rajtaütések ellen segítettek volna a bajon, s a biztonsági szolgálat és a község védelme nem fullad meg ott magában az elzárt községben.

A szerbek, midőn Földvárt megszállották, megerősítették, mint Szt.-Tamást vagy Turiát.

Az ó-becsei táborban minden harcias ténykedést beszüntettek. Kivül bizonyára valának harcok. A fölgyújtott falvak tüzoszlopai messzire bevilágíták éjjel az égboltozatot. Vakmerő portyázók a mértföldrekre menő nádasokat felhasználva, egyes őrszemeket megrohantak vagy lesből lelőttek, de az ellenintézkedés elől idejekorán megugrottak.

Ó-Becsén a tüzesélytől való óvakodás céljából a csapatok éjjel a városon kívül táboroztak, nappal bent szállásaikon valának elhelyezve.

Időközben két alárendelt jelentőségű vállalat indított a szerbek ellen. Szt.-Tamáshoz közel esik a Jovich szállás¹.) Ezt a szerbek fölkeresték s az ó-becsei csapatoknak a szállást, hogy a szerbek el ne pusztítsák, meg kellett oltalmazni.

A Vilmos gyalogosok egy osztaga némi lovassággal Pölland főhadnagy parancsnoksága alatt megtámadta a szerbeket, s rövid tüzelés után elüzte onnan. Az említett szállást ezután állandó tiszti őrség tartotta megszállva.

A Jovich vagy Jovanovič szállás katonai fontosságát megérteni nem bírjuk. Az utóbbi — ha nem távolabb — annyira van Ó-Becséhez, mint Bács-Földvár, tehát 10 km.-re. Ha azonban a Jovich szállás 1848-ban fennállot s közel esett Szt.-Tamáshoz, akkor még érthetlenebb a főhadiszállás intézkedése.

Julius 29-én Dobler százados a Vilmos gyalogosok 9. századával kém szemlére küldetett ki, a Tisza bal partján Bács-Földvár magasságában, mert a szerbek állítólag ott a kikötőt megerősítették volna.

¹) Ez alig ha nem Jovanovič szállás lesz, amely körülbelül egyenlő távolságra van Szt.-Tamáshoz és Ó-Becséhez, s koránt sem ágyu lövényire van Szt.-Tamáshoz, mint azt a 12. sor gyalog ezred történetében olvassuk.

Ezen vállalat azt eredményezte, hogy a szerbek Földvárt több csapattal szállották meg. Érdített kikötöt a különítmény nem talált.¹⁾

Szerbia szomszédságában a szerb fölkelőkre nézve kiváló fontossággal bírt a német bánáti ezred székhelye Pancsova. Julius 23-án Stratimirovics György csapatai élén a várost meglepte, a magyar és német polgárságot lefegyverezte, az ott kezelt hadi szereket és főszerelést — nevezetesen 8 ágyut — lefoglalta s a helyet a bánáti hadműveletek főbb hadműveleti pontjával berendezve, Bobalics alezredes parancsnokságára bízta.

Nem sokára Knicsanin ezredes a Dunán átkelve itt gyülekeztette szervianus hadát.

Torontálban Uzdin (Ozora) község hazafias érületű oláh lakossága keményen tartotta magát, s nem akart a szerb fölkelőknek meghódolni. Ennek folytán egy erős különítmény Perlaszról indulva július 23-án Uzdint megtámadta. Jarkovác és Margiticza közt a Berzava csatornát 2 század gyalogsággal és két 3 fontos ágyúval Stefánovics főhadnagy tartotta megszállva. Egyidejűleg ez is parancsot kapott, hogy Uzdint kelet felől támadja meg. Stefánovics 2 szakaszt a Berzaván visszahagyott, 6 szakaszt kocsikra ültetve s a 2 ágyut indította Uzdin ellen. A lakosok derekasán védekeztek a perlaszi csapat ellenében s ebből 14 embert el is ejtének; de utóbb a szerbek fölgyújták a falut, s ez valamint a hátba fenyegető támadás folytán szerte futva a szomszéd községekbe menekültek.

Kisebb harcok a Temes folyónál,

Fehértemplom — és a római sáncok környékén.

Stefánovics főhadnagy különítményét Uzdinről Szamosra, majd Padina (Lajosfalva) és Kovacsiczára (Antalfalvára) vezette, hogy e községeket a szerb ügynek meghódoltassa. Annak utána korábbi állásába vonult vissza.

A nagy-beckereki magyar tábor Écska-Zsigmonfalva s Lázárföldre tolt örüllásaival szemben a szerb fölkelők Perlasz Tomasevác-Jarkovác vonalában állottak.

Julius végétől a Voronieczky herceg által szervezett vadász csapat és a 10. honvéd zászlóalj a nagybecskereki magyar tábornak állandó, míg a békési és bihari nemzetőrség 2—2 zászlóalja 4000 emberrel, váltakozó helyőrsége vala. Az ó-aradi nemzetőrség egyes tüzekeket küldött a táborba.

Mint hogy a perlaszi szerb tábor a Temes folyótól délkeletre hódoltatta a községeket, a magyar tábor a torontáli

1) Geschichte des k. k. Inf. Reg. No. 12. 39. 1.

nemzetőrségnek 1600 emberét Neuzinára toltta előre. Ezen csapat a földbirtokos Karácsonyi vezérlete alatt előőrsöket állított Jarkovác felé.

Augusztus 3-án délben Stefánovics főhadnagy 100 határőr és szerviánus¹⁾ és 1 3 fontos ágyuval Jarkovácra Neuzina ellen indult. 30 főnyi lovasságát előre küldötte, míg a gyalogságot előfogaton szállítá élén az ágyuval.

A torontáli nemzetőrség egyik főőrsé a jarkováci uton a Subarka bara felé volt előre tolv s midőn megpillantá a szervián lovasokat s nyomában a koesi oszlopot, ellentállás nélkül Neuzinára futamodék.

A szerb csapat most nyugoti irányban a Berzava-esatorna felé kanyarodott, hogy Neuzinának horvát nemesek által lakott része ellen intézze támadását. A magyar nemzetőrség 2 század erejű előőrs tartaléka zárt rendbe alakulva fogadta a szerb csapatot; de néhány ágyu lövéstől szintén megfutamodék.

A nemzetőrök most Neuzina dél-nyugati bejáratánál a botosi uton gyülekeztek; de minthogy Drakulics Jarkovácra még egy század erősítést rendelt ki s ez előnyomulóban vala, Stefánovics pedig erélyesen tört előre, az amugy is gyakorlatlan és fegyelmetlen nemzetőrség minden további ellentállás nélkül Neuzinát föladta s a Temes jobb partjára vonult vissza.

A szerbek Neuzináról Szárcsát, Szécsánt és Bókát is megtámadták, Szárcsát meg is szállották.

Kiss Ernő ennek folytán a nagybecskereki táborból Schiffner őrnagy vezérlete alatt 4 gyalog- 2 lovas-századot s nemzetőrök által kezelt 2 ágyut rendelt ki Szárcsa visszafoglalására.

Schiffner ezen falut vissza is vette s a szerbeket a Temes folyón átűzte. Azonban Drakulics most nagyobb erőt küldött Neuzinára s oda külön parancsnokot helyezett; a szerbek következő éjjel a szomszéd Ernesztházát fölgujtották és Szárcsát visszafoglalták.

Augusztus 6-án Schiffner még 2 század gyalogságot, 1 század huszárt és 2 löveget kapott erősítésül s következő nap 6 gyalog, 3 lovas századdal s 4 löveggel támadta meg a szerbeket, kiknek jobb szárnya Szárcsát, bal szárnya Neuzinát tartotta megszállva, míg ágyuikat egy gyalog csapattal a két falu közt a töltés mögött épült sáncban Ernesztháza felé irányítva állták föl. Utóbb nevezett község a magyarok birtokában vala. Schiffner egyidejűleg Szárcsa ellen s a Deraz barát áttörve Ernesztháza felől Neuzinára intézte támadását.

Minthogy a főtámadás Ernesztházáról történt, a szerbek csakhamar kiűriték Szárcsát s kettős irányból nyomtatva, át-

1.) Horváth M. szerint alig 300 emberrel, id. m. I. K. 393. l.

szorultak a Temesen s összes erejüket Neuzinán egyesíték. A magyarok a Temes hidján s a töltés uton nyomban követték a szerbeket úgy, hogy velök egyszerre jutottak be Neuzinára.

Ott azonban elkeseredett utcai harc fejlődött ki. Nem csak a határőr csapatok és szerviánusok, de Neuzina szerb lakó-sai is ablakból, háztetőről, pincék nyílásaiból makacs tüzharcot vívtak a magyarok ellen s oly szívósan tartották magokat, hogy csak is az épületek fölgyújtása által sikerült őket a faluból kiszorítani. 500 embert vesztettek a szerbek, kik nagyobb részt a lángok martalékvává estek s azon felül 18-an fogságba jutának. A magyar seregben halott aránylag kevés, de annál több sebesült vala s 15-en nyom nélkül eltűntek.

A szerbek, hogy Fejértemplomot veszélyeztessék, julius végén a közelfekvő Vracevgájon, majd a várostól délre 8—10 kilométerre fekvő lokvai erdős hegyekben gyülekeztek.

Fejértemplom a verseczi dandár védelmi körletébe tartozott, minek folytán augusztus 1-én Verseczről 4 Zsivkovic ezredbeli és 2 Rukavina ezredbeli gyalog-század s 2 Schwarzenberg ezredbeli dzsidás-század Le Gay alezredes parancsnoksága alatt érkezett Fejértemplom oltalmára. Ezen csapatok a városban volt nemzetőrséggel erősítve augusztus 2-án a lokvai erdőben tanyázó szerbek táborát megtámadták, közülök 27-et levágtak, nehányat elfogtak s a többit szétkergették.

A szt-tamási kísérlet után Bechtold ama meggyőződésre jöhet, hogy Szt-Tamást és Turiát O-Becse felől bajos lesz elfoglalni; ezen okból, s úgy lehet ama passiv törekvésből, hogy a szerb fölkelők vállalatainak gátat vessen, a Bácskában folyton szaporodó magyar csapatok egy dandárát Wollenhofer tábornok parancsnoksága alatt, Verbászra helyezte át. Az érkező csapatok utóbb O-Kért, Temerint és Jareket is megszállották, hogy a szerb fölkelőket Szt-Tamásnál és a római sáncokban nyugat felől átkarolják s Péterváradal közelebbi összekötetésben álljanak.

A szerbek, hogy ez övet áttörjék s Zombor és Baja felé terjeszkedhessenek, az ellen több támadást intéztek.

Augusztus 1-én hajnalban Stratimirovics György vezérlete alatt 2000 ember 8 ágyúval indult a szt-tamási táborból a Ferenczcsatorna déli oldalán Verbász ellen. A gyalogság könnyű paraszt előfogatokra volt ültetve s a nagy kukorica által fődve haladt Verbász-felé. A magyar táborhoz közeledve, a kukoricában leszálltak az előfogatokról, 200 szerviánus rajvonalba alakult s mögötte a csapat zárt oszlopokban nyomult elő, míg a kocsikat megfelelő távolságra visszaküldték. Ennyi ember előnyomulása bizonyára zajt okozott a kukoricában s midőn 600×-re valának a magyarok táborától — mely Uj-Verbász dél-keleti kijáratánál

a kis-kéri uton feküdt — megdördültek a magyarok ágyui a középén, s a harc vonal jobb és balszárnya előre tört.

Az erélyes ellentámadás rövid esatárharc után visszavonulásra kényszeríté a szerbeket.

A szerbek lövegei csupán a magyar lovasság ellen valónak alkalmazhatók, a midőn is a lovassághoz 400 lépés távolságban lemozdonyoztak s az amugy is fődött terepen a huszárokat visszaűzték.

A szerbek gyalogsága és ágyui a nagy kukoricában harcolva vonultak vissza az előfogatokig; ottan felülve hirtelen elhajtottak a harc térről.¹⁾

Augusztus 3-án a szt-tamásiak egy újabb kitörést intéztek a verbászi magyar tábor ellen, a mikor is a magyarok Szt-Tamásig üzték a futó szerbeket.

Augusztus 10-én Stratimirovics a római sáncokból előfogaton szállított 2000 emberrel és 2 ágyuval Járek községet támadta meg. — Járek és Temerinben a Zanini ezred 3. százada, az Estei Ferdinand ezrednek szintén néhány százada, a Császár-huszárok és nemzetőrség — Castiglione huszár ezredes parancsnoksága alatt tanyáztak.

A szerbek Jareket a déli főbejáraton támadták meg; de miután a sorkatonák és nemzetőrök harcészen fogadták őket, a római sáncokba visszavonultak.

E támadás után a magyarok Temerint és Jareket kecskeméti, hevesi és egri nemzetőrséggel rakták meg, ellenben a sorhadi csapatokból a Zanini ezred 3. százada Péterváradra helyeztetett vissza.

Stratimirovics most újból augusztus 13-án hajnalban Verbászt támadta meg. Azonban Wollenhoffer tábornok a reggel 4^h-kor közeledő ellenséget oly heves ágyu és puska tüzzel fogadta, hogy a szerbek előfogatokra ülve gyorsan visszavonultak.

A harcban Balázs és De Witte őrnagyok, valamint Jonák üteg parancsnok tüntették ki magokat.²⁾

A szerbek meg-meg ujló támadásai folytán a magyarok kénytelenek valónak a szabályszerű biztosításon felül állásukat sáncokkal megerősíteni.

Ó- és Uj-Verbászon a csapatok a község dél-keleti oldalán a községen kívül táboroztak s úgy Szt-Tamás, mint a római sáncok felé egyszerű védsáncot készítettek.

Uj-Verbász dél-keleti kijáratától körülbelül 1500—2000^x-re a kis-kéri utra merőleg — balszárnyával a Ferencz-csatornára

¹⁾ Die Serbische Bewegung in Südungarn. 158. l.

²⁾ Thim József. Dél-Magyarország önvédelmi harca. 1. 118. l. Horváth M. id. m. 1. 397. l.

támaszkodva, Ó-Verbászon pedig a Preka bara mögött, arccal Szt-Tamás felé, jobb szárnyával a Ferencz-esatorna kihajló öbléhez támasztva — épült a sánc.

Szt-Tamás második ostroma

augusztus 19-én.

(l. a 2. számú vázlatot.)

Mint már fentebb említém, a magyar kormány folyton szaporitá hadait a Bácskában, hogy teljes erőben lépjen föl a szerbek ellen.

A magyar csapatok augusztus hóban Ó-Becsén, Verbászon, Kis- és Ó-Kéren, Jareken és Temerinben valának elhelyezve.

Bechtold altábornagy augusztus 17-én főhadi szállását Ó-Becséről Verbászra tette át. Hogy a szerbek rabló vállalatainak gátat vessen, a magyar csapatokat zászlóaljokban, gyalog- és lovas századokban egy üteggel olykor egy-két löveggel felszerelve egyik állomásról a veszélyben forgó másik állomás segélyére ide-oda menesztette, minek folytán azok elhelyezését és biztos létszámát alig tudjuk megállapítani.

A július 14-én szerzett tapasztalatok folytán a magyar vezérlét arra törekedett, hogy csapatainak nagyobb részét Szt-Tamástól nyugatra és délre helyezze el. Az augusztus 19-ki ostrom művelet előtt a csapatok következőképen valának elhelyezve:

Verbászon: Gyulai gyalog-ezred 1 zászlóalja, Porosz király gyalog-ezred 1 zászlóalja, a végvidéki székely gyalog-ezred 1 zászlóalja, Sándor gyalog-ezred 3 zászlóalja. Honvédek 3 zászlóalj, összesen 9 zászlóalj.

A Császár-Würtemberg-Ferdinand-huszárok 9 százada.

Tüzérség: 2 12 fontos üteg, 3 6 fontos üteg, 1 6 fontos lovassági üteg, 2 mozsár.

Temerinben: Schwarzenberg gyalog-ezred 1 zászlóalja, a Wasa gyalog-ezred (2-ik zlj.)¹⁾ 1 zászlóalja, az Este gyalog-ezred 1 zászlóalja. Honvédek 1 zászlóalj, összesen 4 zászlóalj.

A Császár-huszárok 4 százada.

Tüzérség: 1^{1/2} 6 fontos üteg.

Ó-Becsén: Ferencz-Károly gyalog-ezred 1 zászlóalja, a Wasa²⁾ gyalog-ezred 1 zászlóalja. Honvédek 2 zászlóalj, Pesti önkéntesek 1 zászlóalj, összesen 5 zászlóalj.

A Ferdinand-huszárok 4 százada.

1) 7., 8., 9. és 10. század.

2) A 3. zászlóalj az ostrom műveletek napján hajnalban érkezett Ó-Becsére.

Tüzérség: 1 6 fontos üteg.

Osszesen 18 zászlóalj, 17 lovas század, 8¹/₂ üteg, 2 mozsár.

Ezen csapatok létszámát kerek számban 15—16000 főre tehetjük s a már fentebb jelzett állomások körletében s azokhoz közel, a nemzetőrség is körülbelül annyi volt.

A magyarok erőgyűjtése alatt a szerbek sem maradtak tétlenül, sőt a haderő szaporításában de különösen csapataik harcias nevelésében kezdeményező vállalataik által a magyarokat felül multák. Szt-Tamáson és Turián a védműveket kiegészítették s a védőrséget 6—7000 főre emelték s a sáncokban kisebb és nagyobb ürméretű ágyukat helyeztek el. A nagy római sáncokban 15000 ember, tartalék viszonyban Karlóczán, Cserevicsen és Kameniczon 10000 emberük táborozott. Lovasságuk nem volt, de tüzérséggel bőven el voltak látva.¹⁾

Bechtold altábornagy a magyar kormány sürgetései folytán augusztus 19-ére tüzte ki Szt-Tamás ostromát; de abból ezuttal sem csinált titkot, minek következtében arról a szerbek is értesültek.

Még augusztus 18-án a péterváradi határőr-ezred 2-ik zászlóaljának távol levő csapatai Biga Péter es. kir. százados parancsnoksága alatt bevonultak Szt-Tamástra. Biga átvette Bosznics főhadnagytól a parancsnokságot s a csapatokat a bekövetkezendő védelemre következőleg osztotta el:

Péterváradi hidfő: Zsivánovics Gábor parancsnoksága alatt 1 század péterváradi h. ö. gyalogság, 250 szt-tamási lakós, 2 löveg.

Horváth Mihály szerint Wnorowszky lengyel panszláv mintegy 1500 végőrrel néhány száz szerviánussal és 4 ágyuval védelmezte.

Ezen csapatok — a mennyiben a hidfőben helyet nem találtak, — túl a vizen a város szélén s egyes utcák bejáratain tartalék viszonyban voltak elhelyezhetők.

Verbászi fősáncok: Biga Péter százados parancsnoksága alatt 2¹/₂ század péterváradi h. ö. gyalogság, 400 szt-tamási lakós, 5 löveg.

A feketehegyi ut hidján: Dundjerski Novák nemzetőr százados alatt ¹/₂ század péterváradi h. ö. gyalogság, 150 szt-tamási lakós, 5 löveg.

Ó-becei sáncok (Srbobran): Buljuk basa, Tamás és Stanko, parancsnokok alatt 500 szerviánus, 300 moholi és ó-becei lakós, 2 löveg.

¹⁾ Dr. Thim József kéziratban levő munkája szerint Karlóczán 5980 határőr 823 szerviánus 1500 szerezsán, Szt-Tamáson 6000 e., a római sáncokban 14000 e. volt.

„Dél-Magyarország önvédelmi harcának“ érdemes szerzője volt szives ez adatokat s beceses kéziratát rendelkezésemre bocsátani.

Keleti kijárat (Praedium Tuk): az idősebb Hadžić alatt. 300 szt-tamási lakós és 2 löveg.

Turián: Jovanovics Péter főhadnagy parancsnoksága alatt 200 pétervárad h. ö. gyalogság, 30 szervianus, 600 turiai lakós, 4 3 fontos löveg. — Ez utóbbi hely védelmére Biga augusztus 18-án küldötte Jovanovics főhadnagyot a pétervárad határőr századdal és 1 3 fontos ágyuval.

A „*Na Sirigu*“ (*Szóregi major*) sáncban Nikolics Marko nemzetőr tiszt parancsnokolt. A tüzérségi szolgálatot a csajkások látták el.

Fentiek szerint az összes védőrség 3530 embert és 20 löveget tenne ki.¹⁾

Bechtold altábornagy augusztus 18-án Wollenhofer tábornokot 4 gyalog-zászlóaljjal, a Württemberg-huszárok Lenkey-féle századával és a 2 12 fontos üteggel Kis-Kérre irányította oly célból, hogy ez következő napon onnan induljon a pétervárad hídfele ellen.

Augusztus 19-én a magyar támadó oszlopok következőleg alakultak:

Bakonyi dandár — Verbászról: 2 zászlóalj Sándor ezredbeli gyalogság (előbb Bakonyi), 1 zászlóalj Gyulai ezredbeli gyalogság (33. gy. ezred), 1 zászlóalj Porosz király ezredbeli gyalogság, 2 zászlóalj Pesti nemzetőrök. Császár-huszárok, és pesti nemzetőr-lovaság $\frac{1}{2}$ 6 fontos üteg 3 löveggel, $\frac{1}{2}$ 12 fontos üteg 3, löveggel.

Wollenhofer dandár — Kis-Kérről: 1 zászlóalj Sándor ezredbeli gyalogság, 1 zászlóalj Székely határőr gyalogság, 2 zászlóalj honvéd gyalogság, 1 zászlóalj Veszprémi nemzetőr gyalogság, 1 zászlóalj pesti önkéntes gyalogság, 1 század Württemberg-huszár, $\frac{1}{2}$ 6 fontos üteg 3 löveggel, $1\frac{1}{2}$ 12 fontos üteg 9 löveggel, 2 30 fontos mozsár 2 löveggel.

Fack ezredes csoportja: 2 zászlóalj Kunsági nemzetőr gyalogság, 1 zászlóalj bácskai nemzetőr gyalogság, 3 század kunsági lovaság.²⁾

Kollowrat (Castiglione) dandár — Temerinből és Ó-Becséről: 1 zászlóalj Schwarzenberg ezredbeli gyalogság, 1 zászlóalj Wasa

¹⁾ Ezen adatok „Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers im österreichisch-serbischen Armeecorps in den Jahren 1848—1849“ — című munkából vettek. Más adatok a védőrséget 6-7000 főre teszik.

Meg kell jegyeznünk, hogy maga a verbászi sánc — be nem számítva a kiszögellő műveket — egyenes vonalban 1200 lépésnél hosszabb volt.

Ha a $2\frac{1}{2}$ század határőrséget 500 fővel számítjuk, $500 + 400 = 900$ ember és 5 löveg mellett még csak egy ember sem jut minden egyes lépés védelmére.

²⁾ Ezen csoport inkább csak a számot szaporította. Ha tényleg Ó-Becséről maradt, a helyzetet keveset változtat.

ezredbeli gyalogság (2-ik zlj.), 1 zászlóalj honvéd gyalogság, 1 zászlóalj pesti ökentes gyalogság, 1 osztály Ferdinand-huszár, 2 6 fontos lovassági üteg 12 löveggel.

A *feketehegyi ut és a Srbobran megfigyelésére*: 1 zászlóalj tolnai nemzetőr gyalogság és 1 osztály (Ferdinand, vagy Császár-?) huszár rendeltetett ki.

7 sorhadi zászlóalj századonkint 150 fővel kerek számban 5000 e., 3 honvéd zászlóalj századonkint 200 fővel kerek számban 3000 e., 8 nemzetőr zászlóalj századonkint 200 fővel kerek számban 8000 e. összesen 16000 ember.

A huszár századok létszámát kerek számban 100 lovassal, a nemzetőr lovas századok létszámát 120 lovassal számíthatnók; de az ostrom műveletnél jelen volt lovas századok számát nem tudjuk. A tüzérség 5 üteget 30 löveggel és 2 mozsárral vitt harcba.

Hogy Péterváraddal az összeköttetés fentartassék s hogy a római sáncokban elhelyezett fölkelő szerb csapatok figyelemmel tartassanak, a sorhadi és nemzetőr csapatok egyrésze Ó-Becsén, Temerinben és Futakon hagyatott.

A Szt-Tamáshoz rendelt csapatokból a nemzetőrséget sáncok ellen rohamra küldeni bajos volt. Ezekre számítani nem lehetett. Bizonyára helyőrségi szolgálatban sáncok mögött helyesebb lett volna őket alkalmazni. A lovasság csak földérintő szolgálatra, szabad mezőn azellenség megrohanására és üldözésére volt alkalmas.

Ezekből következik, hogy az ostrom műveletekben csak is sorhadi és honvédségi gyalog csapatok s a tüzérség vehete részt.

A támadás végrehajtása.

Az egyes dandárok mint támadó oszlopok kora reggel indultak állomásukról. A Bakonyi dandár Ó-Verbászról indult s a Ferencz-csatorna bal partján haladva, a verbászi fősáncok ellen irányított. A Wollenhofer dandár már 18-án d. u. 3 órakor Verbászról Kis-Kérre irányított, hol este 7 órakor érkezett meg; Kis-Kérről még az éjjel 12 órakor Szt-Tamás felé a péterváradhi hidfő ellen indult s utközben zsombékos nedves talajon áthaladva sok nehézséggel küzdött vala, mig rendeltési helyét elérhette. A Ferdinand huszárok s úgy véljük a tolnai nemzetőrség, a Srbobran (ó-becsei sáncok) s a feketehegyi ut figyelemmel tartására Ó-Becséről indítottak Szt.-Tamásra.

A Kollowrat dandár déli csoportja Castiglione ezredes

parancsnoksága alatt (1 zászlóalj Schwarzenberg, 1 zászlóalj Wasa gyalogság, 1 osztály Ferdinand huszár és 2 lovassági üteg) augusztus 18-án Temerinből indult. Az éjszakát a Szőregi majorban töltte, honnan a szerbek a „Na Sirigu” redoutból már előbb elvonultak. 19-én hajnalban folytatta útját Turiára. Egyidejűleg 1 zászlóalj honvéd s 1 zászlóalj pesti önkéntes Ó-Becséről indított Turiára.

Mind a három dandár, midőn rendeltetési helyére érkezett, tüzéségét fejlődtetve, haladéktalanul megkezdé a tüzelést a sáncok ellen.

Wollenhofer a székely zászlóaljat elővédbe rendelte. Ennek csatárlánca 600 lépésre megközelíté a péterváradai hidfőt. Ezután a dandár ütegei a kis-kér-szt.-tamási ut nyugoti oldalán jobb szárnyval ez utra támaszkodva, félkörben fejlődtek a hidfő előtt — balról 2 30 fontos mozsár ágyu, jobbról $\frac{1}{2}$ 6 fontos és $1\frac{1}{2}$ 12 fontos üteg — 8—900× távolságra a sánctól.

A tüzéségtől balra bal szárnyával a kis erdő táján állott a székely határőr ezred 1 zászlóalja, kezdetben körülbelül 1000×-re a hidfőtől. E zászlóalj jobb szárnya mögött a kis-kéri ut felé második hárévonásban kellett állania a 2 honvéd zászlóaljnak, ellenben harmadik vonalban Fack ezredes nemzetőr csapatja — 2 kunsági, 1 bácskai nemzetőr zászlóalj s végül 3 század kunsági lovas nemzetőr-állott.

A kis-kéri ut keleti oldalán — a hidfőtől kezdetben szintén 1000×-re első vonalban állott a Sándor gyalog ezred 1 zászlóalja.¹⁾ E mögött második vonalban 1 pesti önkéntes- és 1 veszprémi nemzetőr zászlóalj, végül a Würtemberg huszárok osztálya helyezkedett el.

Ezen csoportnak itt a jobb szárnyon rendeltetése volt egyszersmind a római sáncok felé is ügyelni, hogy onnan segélyt ne kapjon Szt.-Tamás.

A Bakonyi dandár tüzésége $\frac{1}{2}$ 6 fontos, $\frac{1}{2}$ 12 fontos üteg összesen 6 löveggel, a verbász-szt.-tamási utat közvevőleg 8—900 lépésre a sáncoktól, $\frac{1}{2}$ 12 fontos az uttól északra — vonult fel. A tüzéségtől balra a Sándor ezred 2 zászlóalja balszárnyát a Krivajához támasztva, míg a Bakonyi gyalogság²⁾ a tüzéségtől jobbra, a Ferencz-csatorna felé állott. A pesti nemzetőrség 2 zászlóalja a Sándor gyalogság mögött, a császár huszárok hátrább lökőrn kívül a tüzéség mögött, végre a pesti nemzetőr lovasság a Bakonyi gyalogság mögött vala.

A feketehegyi uton, mint a Krivaján tul eső szélső bal-

¹⁾ A Schwarzenberg ezredből csupán 1 zászlóalj vala s ez Turiánál harcolt.

²⁾ Itt a Gyulai és Porosz király gyalogság 1—1 zászlóalj volt.

szárny első vonalában állott a tolnai nemzetőrség, másod vonalban a Ferdinand huszárok osztálya. Ezen csoportnak rendeltetése vala közreműködni a Bakonyi dondárral, őrködni a fölött, hogy a szerbek a kukoricával fődött terepen ki ne törjenek s az ó-becse-ó-verbászi uton a Bakonyi dandár hátába ne kerüljenek — végre az ó-becsei sáncokat megfigyelni.

Turiánál a Kollowra dandár 2 lovassági ütege a falutól délre szemközt a sáncokkal fejlődék. Ugy vélem, a huszár osztály, (hogy Nádalj s a római sáncok felé figyelhessen), a tüzérségtől jobbra s hátul állott, míg a gyalogság a tüzérségtől balra alakult.

A Schwarzenberg gy. ezred 1 zászlóalja képezte a tulajdonképeni roham oszlopot első vonalban. A Wasa ezred 2-ik zászlóaljának 5. osztálya (9—10. század) mint támasapat — 4. osztálya (7. 8. század) pedig mint tartalék harmadik vonalban nyomult elő.¹⁾ 1 honvéd zászlóalj és 1 pesti önkéntes zászlóalj Turiától északra vonult fel.)

Szt.-Tamáson a Wollenhofer dandár tüzérsége pár órai tüzelés után a péterváradai hidfő ágyuit leszerelte s a sáncon is tetemes rombolást okozott. Ha a dandár annak kapcsában erélyes rohamot intéz, kétségtelen, hogy a hidfőt elfoglalja. Ezt az ellenség maga beismerte.

Bechtold altábornagy azonban délelőtt 10 óra tájban, az ostromló csapatok meglepetésére a Wollenhofer dandárt visszavonta, minek folytán itt megszűnt a harc.

A verbászi sáncoknál ezalatt heves harc fejlődék. Kezdetben a szerbeknek — valószínűleg előre tolt örsei — a sáncok előtt több száz lépésre állást foglaltak; ezeket Bakonyi csapatai visszaűzték. Utóbb, midőn a hidfő ellen megszűnt a harc, Bakonyi egy 12 fontos üteg alkalmazása iránt Wollenhoferhez fordult.

Ezen üteg oly módon állított fel a Ferencz-csatorna jobb partján, hogy lövedékeivel a verbászi sáncokat, melyeknek haránt gátjai hiányosan, vagy akkor még talán föl sem valának építve, a belső oldalon végig sodorta. A 12 fontos üteg pusztító tüze a szerbeket a sáncokról visszavonulásra kényszerítette.

1) Közlöny 1848. 82. sz. 413. l. Geschichte des k. und k. Infanterie-Regiments Freiherr von Appel No. 60. 198. l. Geschichte des k. und k. Infant.-Regim. No. 34 571. l.

2) Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers id. m. 60. l. Minthogy a széles és mély Ferencz-csatornán közelben csak Szt.-Tamáson és Turiánál van hid s ezek a szerbek birtokában valának, a Kollowrat dandár pedig hadi hidanyaggal nem volt felszerelve, kétségtelen, hogy ez 1 honvéd- és 1 pesti önkéntes zászlóalj Ó-Becséről vonult Turiához, hogy annak északi oldalán állást foglalhasson.

A Bakonyi dandár balszárnyán a Sándor gyalogság ezen alkalmat megragadva, a Krivajánál a sáncokat megrohanta. Heves harc fejlődék erre a magyarok és szerbek közt. A vitéz Sándor gyalogosok jelentékeny része a sáncokat megmászta s azokat meg is tartja, ha kellő támogatásban részesül. De ez nem történt. Az ostromló csapatok haremüvleteiben nem volt összhang, a vezérletben hiányzott az erély, az elszánt és határozott törekvés, hogy a kitűzött célt elérje.

A pesti nemzetőrség 2 zászlóalja, mely tartalék viszonyban állott a Sándor gyalogosok mögött, a helyett, hogy előre nyomult volna, hátra húzódott. A Bakonyi dandár jobb szárnyán a gyalogság tétlenül maradt. Szenvedőleges magatartással pedig az ellenfélt még csak lekötni is bajos. A Wollenhofer dandár visszavonatot s úgy tudom ez alkalommal történt, hogy a tolnai nemzetőrök a feketehegyi ut irányában megfutottak a szerb ágyuk tűzhatása elől.

Ennek természetes következménye lón, hogy a szerbek nem csak a hídfőből, de az amugy is szabad ó-becsei sáncokról a verbászi sáncokra özönlének s a Sándor gyalogosokat vissza szorították.

Wnorovszky lengyel, ki a szerbeknél vezérkari szolgálatot teljesített, a tüzérség alkalmazását befolyásolta s abban nagy erélyt és mozgékonytságot fejtett ki. Szt.-Tamás nyugoti kijáratától délre dombszerűen emelkedő terephullámon több nagy kaliberű löveget állított fel a védsánc mögött. Ezeket a Ferencz-csatorna déli partján működő 12 fontos magyar üteg ellen fordítá, hogy annak tűzét ellensúlyozza.

A Bakonyi dandár ágyui délig lődöztek a verbászi sáncokat, mert Bechtold ide pár órával később küldé a visszavonulásra szóló parancsot, mint Wollenhofernek.

A Bakonyi dandár délután 1 óra tájban vonult vissza. Aulich alezredes a Sándor gyalogosokkal és Lenkey őrnagy a Bakonyi gyalogsággal, tisztelelet parancsoló módon fődöztek az elvonulást. A csapatok nem mint vert had, de mint a harcából kivont bátor katonaság vonult verbászi táborába.

Turiánál a Kollowrat dandár tüzérsége több óráig tartó ágyuzás után a szerbek lövegeit leszerelte. Ezután a vezér rohamot intézett a falu ellen. De a szerbek oly erős puska tüzzel fogadták a házakból és sáncokból a támadó csapatokat, hogy ezek kénytelenül korábbi állásaikba vonultak vissza.

Természetes, hogy itt csak a Schwarzenberg és Wasa gyalogság 2 zászlóaljáról lehet szó, mert a honvéd zászlóalj és a pesti önkéntesek zászlóalja, miután a szerbek az egyetlen hidat bizonyára most is fölszedték, a Ferencz-csatornán nem törhetett

át. A miből kitetszik, hogy e két gyalog osztálynak Turiától északra történt alkalmazása céltalan volt s szinte érthetetlen.

Kollowrat ezután ismét lövegeit vette alkalmazásba s a községet délután 4^h-ig lövette. Több ház romba dőlt s a helység nagyobb része leégett.

Ekkor jöttek a fölszabadult szt.-tamásiak a szorongatott Turia segélyére, minek folytán Kollowrat dandárával Kis-Kérre vonult vissza. A honvéd- és pesti önkéntes zászlóaljnak korábbi állomására kellett visszavonulnia.

A Wasa ezred 3. zászlóalja augusztus 19-én korán reggel érkezett a Tiszán Ó-Becsére. A zászlóaljnak Müller őrnagy parancsnoksága alatt haladéktalanul a Turiánál harcoló csapatok támogatására kellett vala indulnia. Mi okozta a zászlóalj késedelmét nem tudjuk, de mielőtt rendeltetési helyére érkezett volna, Turia ostroma félbeszakított. A zászlóalj ennek folytán visszafért Ó-Becsére.¹⁾

Ó-Becsétől Turiáig 16 km. Gyalog csapatnak 4 órai menet. Ha a zászlóalj némi pihenő és étkezés után reggel 8 vagy 9 órakor indul, délben Turián lehetett volna, a mikor még javában szólt az ágyu. Hogy a zászlóalj ennek dacára visszafért, ez csak olyképen magyarázható, hogy Szt.-Tamás alól éppen a visszaférő Ferdinand huszárok, vagy azoknak egyes előre küldött lovasai a menetelő zászlóaljat a történekről értesítvén, utjából visszaféretették.

Nevezetes, hogy Szt.-Tamás és Turia ostromával egyidejűleg a magyarok egy csapatteste Tisza-Földvárt is támadta, hol Pernavoratz vezette a védelmet.

Szt.-Tamás ostroma alatt a Tisza mentén is 7 órán át szólt az ágyu. Ugyan is Tarrasnál magyar csapatok — valószínűleg a nagy-becskerekai táborból — hajón kísértették meg az átkelést Csurog ellenében, hogy itt a szerbeket lekössék. Ezen kísérletnek komolyabb következménye nem volt. Allítólag a magyarok egy hajója lövetés folytán elmerült volna. Midőn Szt.-Tamás ostroma megszűnt, az átkelési kísérletek is megszűntek.²⁾

Hivatalos adatok szerint Szt.-Tamás és Turiánál a magyar csapatok vesztesége 40 halott és 100 sebesült vala. De Horváth Mihály történeti munkájában megjegyzi, hogy a szállongó hír mintegy 200-ra tette a halottak számát. A szerbek vesztesége ösmeretlen.

Augusztus hó közepén Bechtold altábornagy 10 serezedbeli- 6 honvéd zászlóalj, 17 sorhadi huszár század, 8¹/₂ üteg (51 löveg) és 2 mozsár fölött rendelkezett. A serezedbeli zászló-

¹⁾ Geschichte des k. k. Inf. Reg. No. 60. i. m. 204. I.

²⁾ Die Serbische Bewegung in Südungarn. 182. I.

aljakat egyre-másra 800 fővel, a teljes létszámu honvéd zászlóaljakat 1000 fővel, s a huszár századokat 100 lovassal számítva, 13—14000 gyalogos, 1700 lovas és 53 ágyu s legalább is ugyan annyi nemzetőrség állott rendelkezésére. Kétség kívül jelentékeny haderő, a melylyel kezdeni s eredményt fölmutatni lehet.

Szt.-Tamás ostrománál azonban csak 8 sorhadi- és 3 honvéd zászlóalj vett részt — a Wasák 3. zászlóalját ide nem számítva, mert későn érkezett a haretérre. A tüzérségből is csak 5 üteg nyert alkalmazást. Lovasság és nemzetőrség volt elegendő. De ezeket csak megfigyelő- és tartalék viszonyban, illetőleg az ellenség üldözésére lehetett volna alkalmazni.

A tényező erőnek több mint egy harmada tulajdonképeni rendeltetésétől elvonatván, helyőrségi és összeköttetési szolgálatra volt alkalmazva. Az összeköttetés fentartása Pétervárad-dal, helyőrségek vagy biztonsági őrségek kikülönítése, pillanatnyi sőt kétes biztonságért, céltalan erőpazarlás volt. Ezen szolgálatra nemzetőr csapatokat lehetett volna alkalmazni, a döntő fordulat bekövetkeztéig. Mert a ki mindent fődöz, semmit sem fődöz.

Az egyidejű támadás Turia és Szt-Tamás ellen csak az esetben volt volna indokolt, ha a magyar fővezérlet jelentékeny haderővel rendelkezik vala. Bár kétségtelen, hogy Turia csak addig képes magát tartani, a mig Szt-Tamás el nem esik.

Ha a nemzetőr és önkéntes csapatokat is tekintetbe vesszük, ugy látszik Bechtold altábornagy a főtámadást a hidfő ellen szándékozott irányítani, mert a. tüzérség nagyobb részét is ott alkalmazta.

Talányszerű azonban, hogy az előzetes eredmény dacára, mielőtt rohamra került volna a sor, Wollenhofer dandárát visszavonta. Mi okból? — annak katonai indokát a lefolyt eseményekben nem találjuk. Eder dandára egyedül küzdött tulnyomó erők ellen a verbászi sáncokon.

Egy megbizható általános tartalékról nem volt gondoskodva, melylyel a fővezérlet itt, vagy ott döntőleg közbe lehetett volna, minek folytán a Sándor gyalogság a kivivott előnyöket feladni volt kénytelen. A Turiát ostromló csapat éppen jó lett volna ide tartaléknak, mig a hely megfigyelése és lekötése kisebb és alárendelt erők faladata lehet vala.

Turia ellen a két támadó oszlopot a Ferencz-csatorna külön választotta. Magában egyik sem volt elég erős eredménnyel való támadásra. Ha az egyik támadó oszlop megveretik, a másik nem jöhet vala segélyére.

A szőreg-temerin-jareki harcok

augusztus 25—29-ig.

A magyarok szt.-tamási kudarcra újabb bátorságot, friss vállalkozó kedvet adott a szerbeknek. A szőregi sánc (melyet Kollowrat csapatai foglaltak el) Temerin és Jarek községek magyar kézben, valamint észak-nyugot felé Verbász, akadály és torlasz-öv valának a szerbek támadólagos, terjeszkedő vállalatainak. Szőreg (Verbászszal együtt) Szt-Tamás oldalába esett, ott volt a Nagybara áthidalva, s fontos közlekedést nyújtott a szerbeknek a római sáncokból Szt.-Tamás — Verbász felé, vagy megfordítva Szt.-Tamásról Temerin — Ujvidék felé. Temerin és Jarek közvetlen a nagy római sáncok arcvonalában fekszik.

Az ott elhelyezett magyar csapatok minden zsákmányoló szerb portyász vállalatnak utjában állottak, s mint ellenséges csapatok gyülekező helyei, a római sáncokra nézve veszélyesek valának. A szerbek tehát első sorban Szőreget, Temerint és Járeket elfoglalni akarták.

E célból Stratimirovics György Szt-Tamásról, Turiáról és a római sáncokból Kács, Goszpodince és Nádáljnál 5—6000 embert és 20 löveget gyülekeztetett. Ezek határőrök, szervianusok és csajkások valának.

Szőreget a magyarok egy zászlóaljjal és 4 löveggel¹⁾ míg Temerint és Járeket Máté ezredes parancsnoksága alatt — némelyek szerint 8000 emberrel és 14 löveggel, mások szerint 4000 emberrel és 2 löveggel — tartották megszállva.²⁾

Stratimirovics célul tűzte, hogy egyidejűleg mindhárom helyet fogja megtámadni, s a vállalatra hadosztályát négy külön oszlopba alakította.

A főoszlop Stratimirovics vezérlete alatt Nádáljról indult Temerin ellen. Egy mellék oszlop Joannovics Mihály parancsnoksága alatt Nádáljról (vagy meglehet, hogy Szt.-Tamásról) a szőregi sánc megvételeire indított. A 3-ik oszlop Goszpodin-

¹⁾ Valószínűbb, hogy csak 2—3 századdal tartották megszállva, mert a zárt sánc csak ily csapatnak készült.

²⁾ Die Serbische Bewegung in Südungarn — című szerb érületű munka 8000 embert és 14 löveget említ. Alig hihető, hogy a fővezérlet Máté ezredesre ily haderőt bízott volna akkor, midőn Verbászon tartotta főerejét, s amugy is tábormokot bízhatott volna meg eme hadosztály parancsnokságával. Horváth Mihály id. m. sőt Vetter Antal „az 1848—49-iki szerb támadás című emlékirata is a kezdetben említett szerb forrás után adja elő az eseményeket; de Horváth a kisebb haderőt veszi föl, mert valószínűbb is. Legjobb esetben a lövegek számát fogadhatjuk el nagyobb számban.

zéről indult oly feladattal, hogy a Temerin ellen működő főoszlopnak tartalékát képezendi. A 4-ik oszlop Joannovics Péter alatt¹⁾ Kács irányából Járek ellen működött.

A vállalat végrehajtása augusztus 25-éről 26-ára menő éjjel vette kezdetét²⁾ Stratimirovics előnyomuló főoszlopának a Gát csárdánál a Nagybarán hidat veretett s egyidejűleg a többi oszloppal folytatta menetét a kitűzött cél felé.

Máté ezredes idejekorán értesült a szerbek hadműveletéről s hogy a goszpodincei és kácsi hadoszlopok kombinált támadását meghiusítsa, ugyanazon éjjel gyalog, lovas csapatainak s lövegeinek nagyobbik részét³⁾ Széchen őrnagy alatt a római sáncok ellen irányította. Széchen oly erélyvel támadta meg a Goszpodinczéről előre nyomult szerbeket, hogy Stratimirovics, ki erről jelentést vett, kénytelen volt erejének jelentékeny részét a római sáncok védelmére küldeni, míg a főoszlop többi részével esupán arra szoritkozott, hogy a magyarok hátrálási vonalát fenyegetve, azokat augusztus 26-án még a délelőtti folyamán arra kényszeríté, hogy Temerinbe és Járekre visszavonuljanak. Hogyan oszlott meg egyébként a magyarok hadereje a többi irányu támadással szemben, arra adataink nincsenek. Kétségtelen azonban, hogy egy különítmény Járeknél, s egy erősebb csoport Temerinél védőlegesen magatartásba helyezkedve az említett községek biztonsága fölött őrködött. E célból a magyarok mindkét község keleti, valamint északi és déli szegélyét futólágosan lövész árokkal látták el.

Az ellenség nyomása alatt visszavonuló magyarok most Temerinben egyesíték főerejüket s főleg kitűnően irányzott löveg tüzzel a szerbeket megállításra kényszeríték.

Stratimirovics a délután folyamán Temerin ellen megújítá általános támadását, de sikertelenül, mert a magyarok visszaverték. A szerbeknek valamennyi támadó oszlopa eredeti állásába visszavonult. Stratimirovics Gátnál föl is szedte a hidat maga után; bár erre szükség nem volt, mert a magyarok nem üldözték. Szöregnél mi sem történt.

Két nappal később Stratimirovics az imént dugába dőlt hadi tervét megismételte. Augusztus 28-án délután 4 órakor a szerbek egy hadoszlopa Goszpodinczéről jöve Temerin keleti arcvonalát támadta meg. Máté ezredes a támadást könnyű szerével visszaverte. Ez alkalommal jelen volt Mészáros Lázár hadügyminiszter is. A szerbek részéről ez eseltámadás vala.

1) Valószínűleg ugyanaz a Joannovics főhadnagy, ki augusztus 19-én Turián parancsnokolt.

2) Az időt Horváth M. id. m. után vettem fel.

3) Vetter szerint 3000 embert, Hazánk 1886. VI. k. 529. l.

Augusztus 29-én nappal mi sem történt. De éjjel 11 óra felé Joannovics Péter egy erős hadoszloppal Járeket megtámadta. Máté ezredes, ki Temerinben tartózkodék, ezen község védelmére csupán 1 zászlóalj gyalogságot, s egy-két század lovaságot hagyott vissza, maga pedig a főerővel Járek oltalmára elvonult. Joannovics Péter támadásával egyidejűleg Dobanovacski egy különítménnyel Temerin s Járek közt a sikon nyomult elő, hogy a Járekből kiszoruló magyarok visszavonulását elvágja. E község lokossága már eleve összeszedte holmiját s Temerin felé menekült.

Figyelemre méltó, hogy Máté ezredes Dobanovacski csapattal nem találkozott, legalább e területen köztük összeesapás nem történt. Járeket a szerbek elfoglalták, Máté ezredes — ki éjjeli 12 óra tájban érkezhett oda, a helyzeten nem tudott változtatni.

A temerini csekély védőrségnek a keleti szegélyen Goszpodincez, de a község északi szegélyén Nádaly felé is őrködni kellett. Temerin északi arcvonalan a Czigánybara figyelemre méltó akadályt képez.

Stratimirovics a főhadoszloppal ezuttal is Nádalyról jöve, a Gát esárdánál kelt át a Nagybarán s éjjel tájban érkezék Temerintől éjszakra a Nagy part emelkedéshez, mely a községtől alig fél órányira esik. A főhadoszloppal egyidejűleg Joannovics Mihály a szöregi sánc ellen vonult, hogy amannak hátát és oldalát fűdözze, s a sáncot elfoglalja, vagy legalább ellene addig harcoljon, míg Temerin és Járek elesik. Stratimirovics — bár közel volt Temerinhez, nem ment át rögtön támadásba, hogy Máté ezredesnek módot nyújtson Temerinből kivonulni Járek szegélyére. Terve mint a fent előadottakból kitetszik, sikerült. Időközben a fővezér, ki a Járeken folyt ágyuzást hallotta, a helyzetről jelentést is kaphatott. Most egy osztag csajkást két löveggel a temerini védállás balszárnyának megkerülésére oly utasítással rendelt ki, hogy ez — valószínűleg a mai Volpert szállás felé tartva a Czigánybara hidján keljen át, s a községbe hatolva azt a magyarok háta mögött gyujtsa föl. Éjjeli 2 óra volt, midőn a főoszlop Temerin északi arcvonalat megtámadta. Az ott elhelyezett magyar csapatok egy ideig ellentállottak s a nemzetőrség is Popik István százados alatt a hely védelmére sietett. De midőn a magyarok háta mögött kigyulladt a község, Stratimirovics a zavart felhasználva egy újabb rohamot intézett Temerin ellen, minek következtében a magyarok be a faluba hátráltak s onnan Ó-Kér felé menekülének. A szerbek Járeket is felgyujtották. A magyar csapatok nem dicsteljes módon, szívós védelem, vagy erélyes és

merész visszacsapás nélkül — Pétervárad és Ó-Kér felé futottak.¹⁾

Ezzel a magyarok passiv ellentállásra szánt öve, s Péterváraddal a közvetlen összeköttetés megszakadt.

Bármennyire mesterkéltnek látjuk Stratimirovicsnak több oszloppal s egyiknek a másikatól függő vállalatát, el kell ismernünk a kezdeményezés iránti hajlamát, s a kivitelbeni szívósságát.

Ezzel szemben a magyarok hadviselése bémult, a szendőleges magatartás miatt élettelen. Ezzel nyerni nem, csak veszíteni lehet. Ha a magyarok Stratimirovicsnak csak egyik oszlopát megverik, halomra dül egész tervszerű vállalata. Ezt igazolja a Széchen hadoszlop támadólagos kísérlete.

Fehértemplom védelme.

augusztus 19-én és 31-én.

Az imént vázolt hadi események folyama alatt a szerbek a hadszínhely keleti szakaszában is támadólag léptek föl.

Már kezdetben említém, hogy a szerbek Fehértemplomot rábeszéléssel majd erőszakkal szándékoznak birtokba ejteni. E célból a szomszédos Vracevgáj község mellett még július hónapban fiók tábornak alakítottak, hogy a várost lekössék (sakkban tartás) s alkalom adtán megrohanják.

A dugába dőlt egyezkedés óta alig mult el nap, hogy a szerb tábor és a fehértemplomi védőrség közt ne lett volna összekoccanás.

Midőn aztán Knicsanin ezredes szerb csapatával Pancsován kikötött, a szerbek újból támadólagos hadművelethez láttak. Bobalics alezredes és Knicsanin augusztus közepén 5—6000 főnyi csapattal és 8 db. 6- és 3 fontos ágyúval vették körül Fehértemplomot.

A lókvai harc után a Zsivkovics-féle gyalogság és a dzsidások visszavonultak Verseczre. Velők ment a fehértemplomi fegyverképtelen lakosok jelentékeny része.

A magyar kormány Dreyhan alezredes helyett a derék Maderspach századost bizta meg a város parancsnokságával s egyidejűleg 750 főnyi határ- és nemzetőrt rendelt Fehértemplom védelmére.

Az erélyes Maderspach a vidéken lakó szerbeket lefegyverzete s a barangoló szerb csapatokat több ízben megfutamtotta. Hogy a várost szívós védelemre képessé tegye s nyugal-

¹⁾ Thim József id. m., I. k. 130. l. Die Serbiche Bewegung in Südungarn. 165—169. l. Mészáros emlékiratai I. k. 126. l. Horváth M. id. m. I. k. 400. l.

mát biztosítsa, az utcabejárásokat eltorlaszoltatta s a város szegélyét lehetőleg védelmi állapotba helyezte.

A város északi oldalán emelkedő magaslaton a Kalvaria hegy déli párkányán a verseci ut közelében egy — a nap heve ellen deszkával fődött — kis zárt sánc épült s ezt 50 fehértemplomi polgár 1 darab 1 fontos ágyúval tartotta megszállva. Bent a városban a főntemlitett határőrök és nemzetőrök csapatahoz csatlakozott a fölfegyverzett lakósság. Ezek 5 db. 3 és 1 fontos ágyúval rendelkeztek.

Augusztus 18-án a szerbek fölégették a város tulajdonát képező két vízi malmot a Nera folyó partján s elhatározták, hogy következő 18-áról 19-ére menő éjjel, a várost megtámadják.

A szerb csapatok a támadó művelethez képest már eleve három csapatban táboroztak a város környékén. Bobalics a főerővel a vracsevgáji táborban, Knicsanin Kussicson a Nera folyó mellett, Milenkovic pedig Rothkirchen (Vöröstemplom) feküdt táborával.

Mindhárom község körülbelül $\frac{3}{4}$ órányira esik Fehértemplomtól. A vracsevgáji tábor a község észak-keleti kijárata előtt a város felé eső oldalon feküdt s a szerbek utóbb néhány zárt sánccal megerősítették. A rothkircheni csoport a falutól északra a fensik párkányzatán vala. Knicsanin tábora szintén Kussics előtt a város felé eső oldalon helyezkedett el.

A csapatoknak ily módon való elhelyezése lehetőség szerint körülzárolás s több irányból eredő központias támadás céljából történt. A rothkircheni csoportnak ezen kívül rendeltetése volt a vracsevgáji főtábor baloldalát biztosítani s a fehértemplom — verseczi utat megfigyelni.

Augusztus 18-áról 19-ére menő éjjel 1 órakor a szerbek mindhárom tábora Fehértemplom megvételére alakult. Az éjjeli vihar s a zápoként szakadó eső a sötét éjszakában késleltette a támadó oszlopok előnyomulását. A csapatok hajnali 4^h tájban érkeztek Fehértemplomhoz. Ágyú lövés jelezte az általános támadás időpontját.

A fehértemplomiak a viharos éj s a szakadó zápor eső folytán nem sejték a szerbek támadását s teljes nyugalomba merültek.

A szerbek baloszlopa — Rothkirchen felől — a Kalvária hegyen levő zárt sánccot megrohanta, a védőrségből huszat fölkoncolt s a többit megfutamtította. Az elfoglalt egy fontos mozsár ágyút a város ellen fordították.

Fehértemplom fölriasztott védőrsége szokva volt gyors alakuláshoz s a jeles parancsnok intézkedése folytán csakhamar minden osztag minden védő csoport a neki megjelölt védelmi szakaszt megszállotta.

Reggel 4^h 30^l-kor a város körül volt véve s három oldalról ágyuzta a szerbek tüzérsége. Egy órával később az épületek, pajták tüzlángban állottak.

Mindezek dacára a polgárság és a nemzetőrség hősiebátorsággal — s a sorhadi csapatoknak is becsületére váló ügyességgel — védelmezte torlaszait. Kis kaliberű ágyúival tetemes kárt okozott az ellenség támadó csoportjainak.

A városnak dél-keleti részét — hol Knicsanin támadt — szerbek lakják. Ezek árulóivá lettek polgártársaiknak. Midőn Knicsanin szerviánusai a város dél-keleti sarkát megrohanták, az ellenséghez pártoltak s ablakaikból a fehértemplomi polgártársakat lövöldözték. Más adatok szerint a szerviánusok közül sokan már előtte való este a városba lopóztak s hajnalban a bajtársak rohamához csatlakozának.

Igy történt aztán, hogy Knicsanin reggeli 8 óra tájban a rác lakta városrészt véres utcai harcok után hatalmába ejtő. Dél-tájban a német templomnál is fölcaptak a lángok. A szerviánusok egyes csoportjainak sikerült ugyan a kerteken át a torlaszok belső oldalához kerülni, de ezek mindannyian ott lelétek halálukat.

A város nyugoti és északi oldalán Bobalics és Milenkovics csapatai nem bírtak a városba hatolni.

Délután 2 óra tájban a derék Maderschpach újból egyesíté a vitéz polgárságot és nemzetőrséget s tömör csapatokkal egymásután több rohamot intézet a szerb városrészben dúló szerviánusok ellen. Félórai véres harc után Knicsanin csapatai kiszorultak a városból.

D. u. 3 óra tájban a szerbek minden ponton visszavonulának, de az ágyuzás még tovább folyt, míg a lőszerben tartott. A véres küzdelem folytán mindkét fél kimerült. De Fehértemplomot a lelkes parancsnok helyes védelmi intézkedései s a hazafias polgárok és nemzetőrök vitézsége megoltalmazta.

Este volt már, midőn Blomberg ezredes csapatai Verseczről ide érkeztek. A lövöldözés esteli 6^{1/2} óratájban szünt meg. A dzsidások jöttek előre a tüzérséggel; 7^{1/2} óra tájban érkezett egy század Rukavina gyalogság. Éjjeli 2 órakor egy második század vonult be a városba. A dzsidások a városon kívül maradtak s még az nap este Udvarszállásra vonultak el.

A verseczi csapatok érkezése folytán első sorban Milenkovics oszlopa, majd a többiek is táborukba vonultak vissza.

A szerbeket Blomberg ezredes nem üldözte. A fehértemplomi derék polgárok és nemzetőrök a hősieb küzdelemben 51 halottat, 18 sebesültet veszítettek s 4 emberük eltűnt. A szerbek 290 embert veszítettek, 30 emberük foglyul esett.

A város megmentésében első helyen említjük a nemes

jellemű Maderspach századost a védelmi munkálatok s a hősiesség önvédelem jeles parancsnokát. Kiváló érdemet szereztek továbbá Philippovszky es. kir. hadnagy és Koschätzky polgár az ágyúk alkalmazásában. Skublics Ráfael a temesi önkéntesek, Fiala János a temesi határőrök parancsnoka; a vitéz Zinser család apa és két fia, Siegel és Barvan polgárok; Tormásy Kálmán szolgabíró, Rudnai Nikolics Sándor temesi önkéntes. A határőrök közül első helyen említendők a zádorlakaiak, akik társaik közt legvitézebbek valának.

A hazafias érzületű polgárok kiváló haditényét kegyelettei őrizi meg a történelem.

A szerbek ugyan visszaverettek, de a vracsevgáj-kussiesi tábor nem volt megsemmisítve. Fehértemplom helyzete állandóan veszélyes vala. A magyar kormány tehát a város védelmére a Kassa vidékén toborzott 9. honvéd zászlóaljat rendelte ki. E zászlóalj utóbb vitézsége folytán a szerbek réme lőn s a viselt főveg után „vörös sapkásoknak“ nevezték. Fehértemplomba augusztus 22-én 4 százada érkezett, kettő egyelőre Felső-Magyarországon maradt. A bevonult zászlóalj 1000 embert számlált.

Időközben a város észak-keleti sarkán a vámház (Mt. h.) közelében is épült egy redoute olymódon, hogy abból a Kalvária hegy és a krusiczai ut egyaránt lőhető vala.

A honvédek hős csapata augusztus 23-án nyerte az első tűzkeresztséget. Ugyanis Knicsanin szerviánusai a városnak Krusicza-felé néző eme védsáncát támadták meg; de a honvédek rövid tüzelés után szuronynyal rohantak rájuk s Krusicza-felé üldözték a futókat.

E kisebb harcban a szerbek 20 embert, 1 ágyút és egy társzekeret veszítettek, míg a honvédeknek 2 halottjuk és 4 sebesültjük vala.

Fehértemplom szívós védelme arra indította a szerbeket, hogy békés egyezkedés útján próbálják megnyerni a város polgárságát. Az egyezkedést Majerhoffer császári ezredes vezette, azonban eredménytelenül.

Ugyan azon napon, midőn a honvéd zászlóalj Fehértemplomba érkezett, a szerb fölkelők egy csapata Uj-Moldvabányát támadta meg. Asbóth őrnagy egy ideig derekasan védelmezte a kis várost, de miután a Krassó megyei határőrök megfutamodtak, 140 főre leolvadt csapatával Szászkabányára volt kénytelen visszavonulni. A szerbek a várost és a virágzó bányatelepet elpusztították.

Eme csapás viszonzásául Rác Sándor honvédszázados a vörössapkások két századával és az oraviczai nemzetőrség egy századával augusztus 27-én hajnalban Ó-Moldovára ütött. Az

ott tanyázott szervianusokból 14-et elejtett s a többit a Dunára üzte. A vert had dereglyéken és csolnakokon menekült a szerb part felé. Két dereglye tulterhelés folytán 50—60 szervianussal a víz alá merült.

Minthogy az egyezkedés célhoz nem vezetete, a szerbek Fehértemplom ellen egy újabb támadást tervezének.

A város malmait a fölkelők elpusztíták s a polgárság élelmi szükségletét nevezetesen a lisztet, a magyar kormány Verseczről szállította. Augusztus 30-án 1 honvédszázad és $1/2$ dzsidas század — hogy az országotat a szerte portyázó szerbek-től megtisztítsa s az érkező élelmi szállitmányt fölvegye — Versecz felé indult.

Erről értesültek a vracsevgáji táborban s 30-áról 31-ére menő éjszakát és a hajnali időszakot tüzték ki a város meg-támadására.

A szerbek újabban Szerbiából jött önkéntesekkel erősbövedve, ezuttal 12 ágyuval s ezek közt egy tarackkal rendelkeztek. Augusztus 26-án érkezett a vracsevgáji táborba Stefánovics es. kir. műszaki százados, hogy a szerb tábor futólagos földsáncait kiegészítse s Fehértemplom támadásában részt vegyen.

A szerbek táborának — tekintettel arra, hogy időközben Fehértemplom védőrsége egy honvéd zászlóaljjal erősbödött — föltétlenül erősebbnek kellett lennie, mint augusztus 19-én volt. Stefánovics százados élményeiben — valószínűleg az ismételve beállott kudarc folytán — a támadó oszlopok erejét csekélynek írja. A fölkelők ezuttal is három irányból nyomultak elő s éjjeli 1 órakor indultak el táborukból.

Bobalics 4 század gyalogsággal és 4 löveggel a vracsevgáji uton nyomult elő. Ezen oszlop baloldalának biztosítása, valamint a rothkircheni csoporttal tartandó összeköttetés céljából Stefanovics százados 2 gyalog századdal Rothkirchenről a fensik szélén haladt, míg Gyurics Timotheus es. kir. főhadnagy a rothkircheni tábor parancsnoka 3 gy. századdal és 80 horvátal — kik Nugent-től jöttek át — a verseczi uton ama kis redoute ellen nyomult, mely a Kalvária hegyen vala.

Knicsanin hadoszlopa ezuttal is Kussics felől az ut men-tén támadt.

A szerb hadak ereje következőleg állapitható meg:

Knicsanin hadoszlopa	— szervianusok	— 2000 e.	8 löveg.
Bobalics	„	— határőrök	— 1500 e. 4 „
Stefánovics	„	„	400 e. — —
Gyurics	„	„	680 e. — —
		összesen	4500 e. 12 löveg. ¹⁾

¹⁾ Ezen adatok „Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers“ munka írójá után hozzávetőleg vannak megállapítva.

Ezen felül a hadoszlopokhoz népfölkelők is lehettek nagy számmal beosztva.

Egy tarack Stefánovics oszlopánál a rothkircheni uton nyert fölállítást s szakadatlanul, de kevés hatással lőtte a várost.

A támadás ezuttal is korán reggel kezdődött minden irányból egyidejűleg s nagy erélyvel, de kevés harcászati számítással történt. Az ostrom műveletet reggeli 4 órától délelőtt 10 óráig tartó ágyuzás vezette be. A legnagyobb erőt Knicsanin vitte hareba s első támadásakor a város közepéig tört be, azonban a torlaszokon áthatolni nem vala képes.

A főuton Bobalics hiában erőlködött, még csak egy torlaszt sem birt elfoglalni s utóbb is csak ágyuzásra szoritkozték. Ugyan így Gyurics a verseczi uton, nem tudta leküzdeni a kis redoute vitéz őrségét.

Stefánovics Rothkirchen felől jöve, midőn a várost 200 lépésre megközelíté a bejárat mellett jobbra, egy házba vetette magát. Befelé az ut földhányással volt elzárva. A Stefánovics csapata által megszállt ház közelében 50—60 lépésre volt egy hosszabb arcvonalu téglaház szivós védelemre berendezve. Ezen házból erősen tüzeltek Stefánovics csoportja ellen. A esatározás körülbelül délután 1 óráig tartott.

Ezen osztály az erős tüzelést kiállani nem bírta s a harcászati köteléket fölbontva menekült a háta mögé eső tengeri közé, s utóbb Stefánovics alig 20 emberrel maradt a házban; s midőn a magyarok egy 3 fontos ágyu kartács lövedékeivel kezdték a ház ablakait lövetni, majd egy honvéd század szuronyt szegezve tört elő, Stefánovics osztálya a háta mögött vonuló bokorral földött mély árkot is felhasználva Bobalicshoz a vracsevgáji utra futott. Bobalics ekkor már egyedül állott ágyui mellett, katonái szétfutottak, hogy földözzék magokat a magyarok lövedékei ellen, mások meg szerte oszolva a szőlőkertek pompás gyümölcsével olták szomjukat.

A város északi oldalán Gyurics, hogy csapatát föltüzelje, előre tört a Kalvária hegy zárt sánca ellen. De térden megsebesült, csapata meg szétfutott.

Délben egy kis harcshünet állott be, csak olykor dördült meg az ágyu. Stefánovics gyülekezteté osztályát s rajvonalat alakíta egy árok mentén a város felé.

Knicsanin felől itt mit se tudtak. Midőn Gyurics megfutamodott, a 2-ik honvéd század a magaslatról lefele támadt a Stefánovics balszárnya ellen. Erre a szerbek a vracsevgáji uton is futásnak eredtek, nagy veszteséggel táborukba menekülve.

A jobb szárnyas támadó csapatnál Knicsanin hadaiból a szászkai utcában egy leégett pálinkafőzőben mintegy 60

szerviánus huzta meg magát. Ezeket a betört honvédek és polgárok egy szálíg felkoncolták.

A honvédeknek a polgárokkal együttesen intézett hősies rohamai az ellenséget minden ponton visszaverték s délután $1\frac{1}{2}$ órákor szabad volt a város.

A harc eseményei folyamából kitetszik, hogy a szerbek kevés harcászati érzékkel ostromolták Fehértemplomot. A város területe elég nagy arra, hogy 5—6000 ember csak elenyésző hatást fejthet ki akkor, ha erejét majdnem egyenletesen elosztva a sik területről támad s egyszerre akar mindent birtokba venni.

A szerbeket semmi nem vonzotta a Kalvária hegyre. Meglehet tán azért, mert Blombergtól tartottak. Már pedig a kussicsi és vracsevgáji utról, az egymás háta mögött többszörösen is épült torlaszokat nem csak ágyuzni, de sőt látni sem lehetett. Ugy tetszik arra fektették a fősulyt, hogy a házak felgyújtása által mentől többkártokozzanak a fehértemplomiaknak.

Blomberg ezredes Verseczről eleség szállítmányt kísért Fehértemplomba. Különítménye 4 század Rukavina-féle gyalogságból, 6 század dzsidásból és 3 6 fontos ágyuból állott. Az éjszakát Vojvodincz-en töltötte.¹⁾ Kétségtelen, hogy Fehértemplom ostroma alkalmából az ágyuzást hallotta. Ha reggel 5^h-kor indul legkésőbb 9^h-kor Fehértemplomba érkezik vala s a szerbeket már megjelenése által elvonulásra kényszeríti.

De Blomberg mint császári ezredes s nem magyar származású katona, már ekkor nem volt az önvédelmi harcot vivő magyarok pártján s a szerbeknek nem akart kárára lenni.

Különítményével akkor érkezett meg Fehértemplomnál, midőn a honvédek szuronyt szegezve a városon kívül üldözték a futó szerbeket. Az ezredes tilalma dacára csak a magyar érzelmű Rukavina ezredbeli gyalog századok csatlakoztak a honvédekhez s egy darabig versenyt üldözték velök a futókat. A szerbek 160 halottat, 12 foglyot, egy ágyut és egy zászlót, a magyarok 5 halottat és 9 sebesültet veszítettek. Más adatok szerint a szerbek 200—300 halottat, a magyarok 1 honvéd századost, 8 közlegényt veszítettek s többen megsebesültek.

A harc után következő napon Blomberg ezredes különítményével Fehértemplomból Verseczre vonult vissza.

A szerbek hadállásaiban ama változás történt, hogy Knicsanin szerviánus csapatával Fehértemplomtól északra a verseczi utat szállotta meg, Stefánovics pedig 4 századdal és 2 3 fontos ágyuval Kussicsnál foglalt táborhelyet.

Mindezeknek dacára Fehértemplom derék polgárai nem

¹⁾ Horváth M. szerint Goszpodinczen. De ilyen község nincs ez utvonalon, s így ez tollhiba lesz. Vojvodincz nem $1\frac{1}{2}$ óra, de $3\frac{1}{2}$ órai menet (14 kmt.) Fehértemplomhoz. (Lásd Horváth M. id. m. 1. 390. l.)

veszték el bátorságukat, sőt annál szívósabb és lelkesebb érülettel ragaszkodtak a hazá ügyéhez. Utóbb szeptember hóban a város védelmére a külső körleten egy oly védsáncot ástak, mely teljesen övezte a várost s a Kalvária hegy két zárt sáncával is kapcsolatban állott. Nemsokára az augusztus 31-én vívott harc után a magyar hadügyminiszter előterjesztése folytán a király Maderspach századost őrnagygyá nevezte ki; mint ilyen továbbra is megtartá Fehértemplomban a parancsnokságot. A 9. honvéd zászlóaljnak Felső-Magyarországon maradt 2 százada szintén ide vonult a város védelmére. Ennek folytán Fehértemplom védőrsége most már támadó portyász vállalatokat indított a szomszéd községekben megfészkelő szerbek ellen. Ezek közt nevezetes ama vállalat, melyet szeptember 7-én a főtábor Vracevgáj ellen intézett. Reggeli 4 órakor a városban nélkülözhető védőrség 6 ágyuval három oszlopban indult a vracevgájai tábor ellen, a vracevgájai főtuton kívül még Rothkirchen és Szokolác irányából. A honvédek egy része csatárláncba oszolva nyomult elő. Az ágyulövések hallása s a veressapkások látása elegendő okot szolgáltatott arra, hogy a szerbek föladják táborukat s a Karas folyó mögé hátráljanak. A honvédek a védműveket lerombolták s a falut fölgyújtották. Most a szerbek a Karas folyó jobb partján az Ördöghidja mögött ütöttek tábor. Hátuk mögött a futóhomok, arevonaluk és balszárnyukon a Karas folyó, távolabb jobb oldalukat a Duna folyam védte.

Ezen felül a balparton az Ördög-hidja előtt, hidfőszerűleg egy zárt sáncot építének.¹⁾

Bobalics Péter táborparancsnok meghagyása folytán Beszarabics Vince cs. kir. főhadnagy 1156 illyr-bánáti grancsár ezredbeli katonával s 8 — felerészben 1 fontos-ágyuval a Karas mentén Versecz felé nyomult, hogy alkalmas pontot megszállván, Fehértemplom és Versecz közt az utat megfigyelje s az összeköttetést e két város közt megszakítsa, helyesebben veszélyeztesse. Beszarabics e célból Strázsát (Lagerdorf) szemelte ki tábor helyül, utóbb három zárt sáncal megerősítette.

Szeptember 21-én a szerbek Jám Vojvodincz és Kustély helységeket megszállották s néhány nap alatt az összes magtárakat kiüríték s a zsákmányt lagerdorfi táborukba szállíták. 400 főből álló portyázó csapatjuk egész Versecz határáig kalandozott.²⁾

¹⁾ Horváth M. id. m. 1. 381—392 l. Die Serbische Bewegung in Südungarn 173—178 l. Böhm Lenárd. Dél-Magyarország vagy az úgy nevezett Bánság külön története. 480 l. Erlebnisse eines k. k. Offiziers stb. id. m. 38—42 l. Gracza György. Az 1848—49. magyar szabadságharc története II. 106 l. egy szemtanu leírása; — 120 l. a P. H. temesi levelezőjének följegyzései — 229 l. a „Közlöny“ tudósítójának értesítése.

²⁾ Milleker Bódog Versecz szab. kir. város története 24 l.

A perlaszi szerb tábor megrohanása

szept. 2-án.

(I. a 3. számú vázlatot.)

Fehértemplom hősiei védelme a hadszínhely eme szakaszának nyugoti részében is lelkes hangulatra gerjesztette a magyar csapatokat. Minthogy a szerbek augsztus végén gyors egymásutánban több vállalatot intéztek a magyarok ellen, s a védtelen lakosságot megtámadva élete és vagyonától megfoszták, a nagybecskereki tábor csapataiban is megnyilatkozott a vágy, hogy a szerbek ellen harcba vezéreltessenek.

E magyar csapatoknak nem kellett messze menniök, hogy harcviágyukat kielégítsék. Velök szemben állott a fölkelő szerbeknek erődített tábora Écskától délre, Perlasz közelében. Eme tábor, mint kezdetben említém, N.-Beeskerek ellenében gyülekezett s Alibunárral együtt szilárd támpontja lón a dél-bánáti fölkelésnek.

A tábortól dél és keletre fekvő szerb községek hódoltsági körletéhez tartoztak. Mint minden vállalat kiinduló pontja, észak felé első sorban N.-Beeskerek várost és környékét fenyegette.

A szerbek perlaszi tábora a Bega csatorna balpartján a perlasz-écskai uton, Perlasztól körülbelül 4 km.-re feküdt.

A tábort, mely a mai erdő őrháznál vala, egy összefüggő vonalából álló védsánc övezte, melynek külső árka 2 mt. mély-s s 4 mt. szélességgel birt.

Közelebb Perlasz felé a Jáncsa dombnál (Jančova hunka) egy erős redoute épült. A táborban mintegy 500 nádkunyhó szolgált a csapatok elhelyezésére.

A perlaszi táborban Drakulics parancsnoksága alatt 5000 fölkelő tanyázott, kik nagyobb részt a fegyverforgatásban jártas határőrökből, csajkásokból, továbbá szerviánusokból s a magyarországi szerb falvak önkénteseiből állottak. A sáncokon 12 ágyu volt felállítva. Ebből 4 darabot az előre tolt nyílt sánccon helyeztek el.

A tábor kissé emelkedett területen feküdt, nyugoti és északi oldala meredeken szállott alá a Bega felé. A déli részen a környék fölött áttekintést nyujta.

Kiss Ernő ezredes a nagybecskereki magyar tábor parancsnoka sarkalta a kormányt, hogy erősbitést küldjön, hogy azután — mihelyst vállalatképesnek érzi magát, a perlaszi táborra döntő csapást mérjen. Kiss ezredest, mint magán embert is érdekelte a vállalat sikere, amennyiben eleméri nagy kiterjedésü birtokát a szerbek garázdálkodása állandóan fenyegette.

1848. augusztus végén a következő haderők voltak N.-Becs-kereken és környékén:

N e v e z e t e s e n	Gyalog- ság	Lovas- ság	Ágyuk
A Mihály orosz nagyherceg nevét viselő előbb Mariaássy 37. gyalog ezred 3. zászlóalja (13—18) 6 százada Vetter Antal alezredes parancsnoksága alatt	840	—	—
A Don Miguel (debreczeni 39. gy.) ezred 3 százada — körülbelül	420	—	—
A debreczeni 10. honvéd zászlóalj Szemere őrnagy parancsnoksága alatt	1000	—	—
Woronieczky Miczisláv herceg pesti 2 önkéntes vadász százada lehetett	300	—	—
A bihari nemzetőrök 1 önkéntes százada hozzávetőleg	200	—	—
A Württemberg és Hannover huszárok 6 százada	—	720	—
1 6 fontos ütég és 4 nemzetőrségi löveg . .	—	—	10
Összesen . .	2760	720	10

Ezen felül a Wasa gyalog ezred 3. zászlóalja Ó-Becséről Uj-Becsére tétetvén, Kiss Ernő ezredes parancsnoksága alá helyeztetett. E zászlóalj Csurog irányában a Tisza mentén előőrsoket állita.

A perlaszi tábor megvételeére az ütközet tervet Vetter Antal 37. gyalog ezredbeli alezredes készítette s Kiss ezredes jóváhagyta s a kivitelre szeptember 2-át tüzte ki.

Szeptember 1-éről 2-ára menő éjjel Kiss Ernő ezredes a nagybecskereki csapatokkal Écskára vonult, hogy ott egyesüljön a Vetter alezredes parancsnoksága alatt álló csapatokkal, melyek Perlasz felé őrállás szolgálatban Écskáig valának előre tolva.

A Wasa gyalog ezred 3 (13. 14. és 15.) százada, hogy Kiss Ernő támadólagos előnyomulását jobb oldalában a Tiszánál fődözze, szeptember 1-én Kumánra s onnan a Tisza mentén lefelé irányittatott. Ezen csapat rendeltetése volt első sorban a zsablyai átjárót biztosítani, nehogy a bácskai szerb csapatok a Tiszán átkelve Aradáczon át Nagy-Becs-kereket megtámadják.

A folyó jobb parti területén fekvő helységek szerb kézben valának. A zsablyai átjárótól — Aradácson át — Nagy-Beeskerek 2¹/₂ óra gyalog menetire fekszik.

Kiss ezredes a perlaszi tábornak hajnalban szándékozott megrohanni. E célból éjjel 2^h-kor indult el Ecskáról. Ezen falutól a táborig 9 kilométert számolunk s ez ut rendes viszonyok közt 2¹/₄ óra alatt megtehető. Éjjel több időre van szükség.

A magyarok vállalata titkos szándékkal történt; azonban a nagybeeskereki szerbek tűzoszlopok gyújtása által már elve figyelmessé tették a perlaszi tábornak a fenyegető veszélyre. Így történt, hogy ezek teljesen harcra kész állapotban várták a magyarokat.

A vállalat lefolyásának tanúsága szerint azonban az ütközet nem egyedül és kizárólag a meglepetésre volt állapítva, de nappali harcra is előkészíté a támadó oszlopokat.

A magyar csapatok reggeli 5 órakor vonultak fel a szerb tábor közelében. Vetter alezredes megbízatás folytán átvette a gyalogság és tüzérség fölött a rendelkezést. Intézkedésére a Woroniecky herceg pesti önkéntes 2 százada északkelet felől kerülte meg a sáncolatot; ezektől balra fejlődék a Don Miguelek 3 százada. Ezek alkoták a támadó csapatok balszárnyát. A jobb szárnyon a sáncolat északi-főarcvonalával szemben a Mihály ezredbeli 6 század, 10. honvéd zászlóalj és a bihari nemzetőr század állott fel.

A sánccok keleti arcvonalának nevezetesen pedig a redoute s ennek Perlasz felé eső kijáratának megfigyelésére — a magyar csapatok szélső balszárnyára — a Hannover és Würtemberg huszárok 6 százada volt kirendelve.

Az ágyuk lehető közelre előtollattak s a leggyöngébb pontokkal szemben (tehát megosztva) vonultak fel. A terepre való tekintettel, csak is az északi és az észak keleti arcvonalon nyerhettek fölállítást.

A támadás reggel 5 óra után kezdődött. A harcot a tüzérség vezette be. A szerbek, mint fentebb említém, készen fogadták a támadást; s az első ágyulövéseket azonnal viszonozták.

A magyar-aradi nemzetőr tüzérek, jóllehet csak ujoneok valának, remekeltek a lövésben. Mindjárt az ágyu tüzharc kezdetén leküzdék a szerb csapatok tüzereit, a mennyiben több 6 fontos ágyujokat leszerelték.

A magyar tüzérség a szerb tábornak nádviskóit csakhamar felgyújtotta. A terjedő láng a szerb csapatokat nagy zavarba ejté. A magyar vezérlet, hogy e zavart fölhasználja, rohamra indítá a gyalog csapatokat.

A rohamot a tulsúlyban volt jobb szárnyon kezdték az első vonalbeli sáncok ellen. Elsők válának a Mihály ezredbeli gyalogosok, kik a sáncok ormát megmászták s a szerb táborba hatoltak; ezután nyomult be a 10. honvéd zászlóalj. A jobb szárny sikere most magával ragadta a balszárnyat is. Előtörték Woroniecky önkéntes vadász századai, — kiket a herceg lóról leszállva személyesen vezetett a sáncok ellen, — s ugyancsak a Don Miguel gyalogosok, kik a többi csapatokhoz hasonló lelkesedéssel rohanták meg a sáncokat. A szerbek öldöklő golyó záporral fogadták a magyarokat. Minden ellentállás hasztalan volt. A magyar gyalogosok szuronyral döfték le az ellentállókat. Ekkor az ellenség a háta mögé eső redouteba menekült. De a magyarok nyomon követték s ugye lehet egyidejűleg hatoltak be a zárt sáncba, honnan aztán még egy rövid ideig tartó heves küzdelem után a szerbek teljes vereséggel kiűzettek.

A bihari nemzetőr század, mely a jobbszárny mögött tartalékban állott, Kiss Pál 37. ezredbeli százados buzdítása és vezérlete alatt — tökéletlen fegyverek és még hiányos kiképzés dacára — halál megvetéssel követte a sorkatonaság példáját s az ellenségnek egy osztályát, mely a redoute mögött a magyarok jobbszárnya ellenében magát az utmelléki erdő sűrűjében befészkelte, elszántan megrohanta s állásából kiverte. A magyar csapatok vetélkedtek a vitézségben. A szerbek tüzérei a magyar gyalogság szuronyai alatt estek el.

Drakulics a szerbek parancsnoka nem várta ki az általános támadást, hanem 2500 emberrel és 2 ágyuval Titelbe futott. A többiek a tábor mögött készen álló szekereiken, (de gyalog is) részint Szakulára (Torontál-Sziget) részint Leopoldovára (Csenta) és haza menekültek.

A szerbek veszteségét 2—300 főre teszik.

Hivatalos adat szerint a sáncokban 90 halottjuk maradt.

A magyarok 56 embert veszítettek, — köztük Szemere Pál őrnagyot a 10. honvéd zászlóalj vitéz parancsnokát. Reggel 8 órakor — tehát 3 órai harc után — a perlaszi elsáncolt tábor a magyarok birtokában volt.

2 egyfontos, 5 háromfontos és 2 hatfontos ágyu és 1 bombavető mozsár, nagy mennyiségű lőszer (Perlasz átkutatása alkalmával 30 mázsa lópor, 68000 puska töltény) esett a magyarok birtokába.

Az elvett lövegekből Kiss ezredes egy üteget alakított.

A tábor elfoglalása után Kiss ezredes a Mihály ezredbeli zászlóaljjal, egy osztály huszárral és egy ütegágyuval Perlaszra nyomult. A helységet a szerb lakósok elhagyták s csupán a németek maradtak benne.

Perlaszról hirszerző járőröket indítottak Titel felé. Ezek ama jelentéssel érkeztek vissza, hogy a rácok Titelnél a hajó hidat fölszedték s az átkelő hely védelmére készülnek.

A perlaszi tábor sáncait a kirendelt lakosság rombolta le. Perlaszon a csapatok Vetter alezredes parancsnoksága alá helyeztetvén — ott hagyattak, míg a többi csapatok Nagy-Becskerekre irányítottak, hol még az nap este 6-7 óra tájban megérkezének. A Tisza mentén levonult Wasa ezredbeli, 3 század visszamenetelt O-Becsére, hol 5 nap mulva érkezett meg.

Kiss Ernő ezredesnek a kormányhoz intézett jelentése világot vet a magyar csapatok hangulatára. Ebben írja egyebek közt, hogy a pesti vadász seregben oly nagy a lelkesedés, hogy a kórházba érkezett sebesültek és csonkitottak is még mindég kiáltják: „éljen a magyar“¹⁾

Kiss Ernő ezredesnek a perlaszi tábor ellen éjjel megindított vállalata történt rajtütési szándékból, hogy a tábort váratlanul megrohanja; de történt azon szándékból is, hogy a meglepett szerbek Titelből a Tisza jobb partjáról segílyt ne kaphassanak, vagy más irányból eredő hadművelet által ne segílyeztessenek, hanem kizárólag magukra legyenek utalva.

Azonban a szerblakta vidéken egy rajtaütési vállalatot az utolsó pillanatig titokban tartani, alig volt lehetséges.

Másrésről egy távolabbról érkező s akkora csapatost főlvonulása és alakulása a tábor közelében, nagyobb óvatosság mellett is — annyi zajjal jár, hogy szerfölött kedvező viszonyoknak kell vala közrehatniok, hogy a táborbeliek ezt észre ne vegyék. Ilyen kedvező viszonyok volnának: a biztosító és hirszerző szolgálat elhanyagolása, zivatar, eső, hó, szélvihar, sűrű köd, mint nem különben a támadó félnek sikerült manőver által az ellenfél tévutra vezetése.

Az elsorolt föltételek egyike sem volt meg s a támadás szükségképen reggel 5 órakor kezdődött, a mikor már világos vala, mert a nap szeptember 2-án 5 óra 15 perckor kél.

Mindez által a támadás, illetőleg megrohanás terve jól volt megalkotva s keresztül vive. A tervet egyszerűség, a kivített szabatoság jellemzi. Minden csoport tudta mi a dolga. Miután kivilágosodott, meglepő megrohanásról szó sem lehet. Hanem bevezető ágyutüzharc által fölgyújtattak a nádviskók s a bekövetkezett általános zavart használták föl rohamra a magyarok.

Csupán egy fegyvernem helyes alkalmazásáról feledkezett meg a fővezérlet, illetőleg ama fegyvernem parancsnoka.

¹⁾ Vetter Antal. Az 1848-49. szerb támadás. Hazánk 1887. VII. 388. l. Gracza Gy. id. m. II. 123—126. lap. A „Közlöny“- tudósítójának elbeszélése és Kiss Ernő ezredes jelentései. A cs. és kir. 60. és 37. gyalog ezredek történetének idevonatkozó részletei.

Két osztály huszár — 720 lovas állott a magyar balszárnyon, a védsáncok keleti arevonálával szemben, s midőn a táborból kiüszött szerbek — ki kocsin, ki gyalog — futásnak eredtek, a lovasság parancsnoka azt nem látta, vagy ha látta is, még sem üldözte. Miért? — talán nem kapott rá parancsot?

A lovasság egyik legfőbb rendeltetése, hogy a futó ellenséget üldözze; gyakran (mint ez esetben is) hamarabb tudja meg az ellenség visszavonulását, mint a fővezérlet, melynek távolabb eső ponton az ütközet vezetésére kell befolytania. Kell-e hát a lovasság parancsnokának arra utasítást várni, hogy most üldözze a futó ellenséget?

Nem. Ez a lovasság természetes hivatása. Ha ezen üldözés megtörtént volna, a szerbek talán előfogathoz is nehezen jutnak, de bizonyára nem szedik vala össze magokat annyira, hogy pár nap mulva — mint azt látni fogjuk — Perlaszra ellentámadást intézzenek Szakuláról és Titelből.

Ezen körülmény azt mutatja, hogy a szerbek a perlaszi táborral egy posítót veszítettek ugyan, de nem törtek meg. Már pedig a csatának, vérontásnak ez a végcélja. A ki azt el nem érte, csak félig győztes.

Ennek kapcsán fölmerül ama kérdés, nem lett volna-e helyes a szerbekkel együtt Titelbe nyomulni? E tárgyban Vetter Antal azt mondja, hogy: „Perlaszra érkezvén Kiss ezredes a törzstisztekkel haditanácsot tartott, melyen ki volt mondandó, hogy mi történjék, vajjon a győzelmet tovább kell-e folytatni (kizsákmányolni) vagy pedig a korábbi állásokba visszatérni.

A kiküldött hírszerző járőröktől megtudták, hogy a szerbek a titeli hidat főszedték s a szerbek védelemhez készülnek.

De ha a haditanács ki is mondja vala, hogy Titelt el kell foglalni, kérdés marad, hogy ezen pontot és a titeli fensíkot megbirják-e tartani. Mert kevesebb volt hadierejük, semhogy Torontált, a német bánási határörvidéket tartsák, Titelt elfoglalják s a fensíkkal együtt birtokban tartsák akkor, a midőn a szerbek főereje a római sáncokban és Szt.-Tamásnál vala. Ez annyi lett volna, mint magokat örökös támadásoknak kitenni. Csak az összes hadierők tervszerű és egységes támadása mellett volt volna remélhető Titel megtartása. Perlaszi győzelmüknek tehát csakis helyi hasznát vették.

Kiss dandára kénytelen volt előbbi hadállásába visszavonulni; annál is inkább, mert a perlaszi tábor szétverése után a rácoknak egy másik csoportja (Knicsanin alatt keletről jöve) alig 3 mérföldre (20 km.) Nagy-Beeskerektől — a Temes folyónál, Tomaseváczon egy másik erődített tábornál állított.

Ezekre megjegyezzük, hogy a szerbeket Titelig követni, csakis a lovasságnak állott volna módjában, de azt elfoglalni

és ideig-óráig — mondjuk a főcsapat megérkeztéig megtartani — a lovasság nem bírta volna, sőt kétségtelen, hogy ez a Tiszán való átkelés s Titelben maradás esetén áldozatul esik vala.

Mínthogy pedig a nagy-becskerei dandár műszaki csapattal s a Tisza áthidalásához vagy az átszállításhoz szükséges anyaggal nem rendelkezett, természetes, hogy a maroknyi had az átkelést sem erőszakolhatta. Mindezeknek dacára a kivivott győzelem után megállani, sőt a korábbi hadállásba visszatérni, egyértelmű vala a kivivott előnyök feladásával.

Ha a nagy-becskerei dandár Pancsovára tör s a várost hatalmába ejti, Knicsanin nem állít táborn Tomasevácson, melynek amugy is az volt rendeltetése, hogy a nagy-becskerei dandárt elzárja Pancsovától. A magyar sereg legnagyobb valószínűség szerint Knicsanin seregével is leszámolt volna. Kiss Ernő csapatának illetén határozott és gyors hadművelete egész más fordulatot adhat vala a viszonyoknak. Ne feledjük azonban, hogy ma ezt könnyebb mondani, mint azon időben végrehajtani a száz akadálylyal küzdő — nevezetesen a hadparancsnoksággal szembenálló magyar vezéreknek.

Perlasz-aradác-z-eleméri harcok

szeptember 9—12.

A magyarok visszahuzódása bátorságot és szabadkezet adott a szerbeknek. Első gondjuk vala a szétvert csapatokat gyülekeztetni, hogy Pancsovát fődözzék.

Mínthogy azonban a magyarok tétlenül maradtak, a szerbek a távolabbi haderők gyülekeztetése után, megint támadólagos hadműveletet indítottak a magyarok ellen.

Stratimirovics György a jarek-temerini szerencés harcok után Ó-Kér ellen akart támadni, de a perlaszi vereség hírére csapatainak egy részével Titelnél átkelt a Tiszán s Pancsova fődözése céljából a Temes folyónál Barándát és Szakulát megszállotta; a Perlasznál megvert hadak egy része szintén ide csatlakozott. Knicsanin ezredes a fehértemplomi kudarc után a perlaszi vereség híre folytán Pancsovára vonult. Itt összegyűjté az ide menekült szerb csapatokat s a tulajdon szervianusaival együttvéve — körülbelül 4000 emberrel és 8 ágyuval Debeljácsán át a Temes folyóhoz Tomasevácra indult.

Debeljácsa magyarajku lakossága fegyvert fogott, hogy a szerbeknek útját állja; de a tulerős ellenség elől Antalfalvára s onnan a magyar táborba Nagy-Becserekre vala kénytelen menekülni. Knicsanin a községet összelövette és porrá égette,

s következő napon, az az szeptember 9-én Tomasevácot megszállotta s táborát megerősítette.

Ily módon a szerbek nemcsak hogy újból gyülekeztek, de Pancsovát is elzárták a magyarok elől.

Stratimirovics Györgynek most az volt a hadműveleti terve, hogy Perlasz és Tomasevác felől Nagy-Becskek ellen tüntet, mialatt két hadoszloppal átkel a Tiszán s Aradácot és Elemért elfoglalja, azután észak-nyugatról támadja Nagy-Becskeket oly formán, hogy vele egyidejűleg Knicsanin Tomasevác felől nyomuljon e város ellen.

E hadműveleti terv több feltételhez volt kötve, s egyik csoport a másiktól várta a meghatározott jeladást és kezdeményezést, minek folytán az, mint komplikált hadi terveknél szokott lenni, dugába dőlt.

Az események lefolyása következő:

Stefanovics cs. kir. főhadnagy szeptember 9-én délután 3000 emberrel és 7 löveggel Szakuláról Perlaszra nyomult, hogy magát ott befészkelje s a községet a szerbeknek visszahódítsa. Az Écskán őrálló magyar csapatok minden irányban földerítettek, Perlasz felé Arányi huszárfőhadnagy 11-én reggel 5 órakor ^{1/2} század Würtemberg huszárral küldetett ki. Ettől beérkezett jelentés folytán értesült Vetter alezredes, hogy a szerbek Perlasznál vannak s hogy Écska felé nyomulva, a szőlőültvények közt az országut mentén régi állásuktól nem messze rejtett állást foglaltak. Tényleg Zsivanovics cs. kir. hadnagy egy zárt sánc építését is megkezdte, azonban a magyarok támadása folytán teljesen nem végezhetette be.

Vetter Écskán az őrálláson volt csapatokat hamarjában összeszedte s Perlasz felé indult; egyidejűleg jelentést küldött Kiss ezredesnek Nagy-Becskekre.

Jóval délelőtt érték el a magyarok a szerbek állását. A vállalatban részt vett a Mihály ezred 3. zászlóaljja, a 10. honvéd zászlóalj, 2 század bihari nemzetőr, 1 osztály Würtemberg- és 3 szakasz Hannover huszár, végre 2 üteg.

A szerbek 3000 emberrel és 7 löveggel állották el az utat. Vetter 600 lépésre megközelíté az ellenséget s a tüzérség granát lövései után a Mihály gyalogosokat és a 10. honvéd zászlóaljat szurony rohamra indította. Ezek egy csapással bevették a félig kész sáncot s a szerbeket Perlasz felé szorították. A szerbek most a községet szállották meg s lövegeiket Perlasz délkeleti sarkán a szélmalomnál állíták fel s az előnyomuló csapatok ellenében szívós védelmi harcot vívtak. Ez alatt Kiss ezredes is megjött csapataival Nagy-Becskekről, s míg a gyalogságot rohamra parancsolta, lovasságát — hogy a szerbek visszavonulását elzárja, Leopoldova (Csenta) felé irányítá. Ezen körülmény

megtette hatását s a szerbek rövid utcai küzdelem után vad futással Titel, Szakula, Farkard, Csenta felé menekültek.¹⁾

Perlasz egy része harc közben leégett.

Az ellenség halottakban és sebesültekben sokat veszítte; ezen felül két löveget és nagymennyiségű fegyvert hagyott a csatatéren.

A szerencsétlen bevezetés dacára Stratimirovics nem adta fel hadműveleti tervét. Szeptember 11-éről 12-ére menő éjjel két oszlopban átkelt a Tiszán. Az egyik hadoszlopot Mosorin felől Agics cs. kir. főhadnagy Aradáczra, a másikat Stratimirovics György a zsabylai átjárón át Elemérre vezérelte. Utóbbi hadoszlopnak előzetesen a tiszai töltéseket megszállva tartó magyar előőrs csapatokkal is volt harca: ezek visszanyomattak.

Elemért gróf Eszterházy őrnagy, Aradáczt Woronieczky herceg pesti két önkéntes százada tartotta megszállva. Utóbbiak Agics támadása folytán Nagy-Becskerek felé hátráltak.

Stratimirovics, hogy a Tiszán leendő visszavonulását biztosítsa, lövegeinek egy részét (s valószínűleg gyalog csapatokat is) a tiszai töltésen visszahagyta.

Vetter emlékirása szerint Elemér felől az előőrsi szolgálat vétkes hanyagsággal és gondatlansággal volt kezelve, minek folytán a szerbek megrohanással ejték e községet hatalmukba.

Elemér és Aradácz birtoka izgalomba ejtette a nagy-kikindai kerület szerbjeit s Melencze táján fegyveres csoportok gyülekezének.

A két hadoszlopnak most Nagy-Becskerek ellen kell vala előnyomulnia; de a jel az ágyuszó nem hallatszott Tomasevác felől. Órák multak, de Knicsanintól sem hír, sem jel nem érkezett; már pedig a győzedelmes magyarok táborát megtámadni egyoldalról veszélyesnek tűnt föl Stratimirovics előtt, miért is tétlenül veszteg maradt. Kiss ezredes ugyan is a perlaszi győzelmes harc után csapatának egy részét Tomasevác felé irányította s Knicsanint ott helyben leköté.

Ez és a perlaszi vereség elegendő okul szolgált arra, hogy Knicsanin ne mozduljon, de magát inkább szívós védelemre berendezze.

Kiss ezredes, kinek nagy kiterjedésű birtoka Eleméren vala, csakhamar értesült róla, hogy a szerbek Aradáczt és Elemért elfoglalták s utóbbi helyen levő kastélyát feldúlták. Ennek folytán Appel őrnagyot 4 század Don Miguel gyalogsággal, 1. osztály Hannover huszárral és 6 löveggel indította Aradáczt és Elemér visszafoglalására.

¹⁾ Közlöny 1848. 118. sz. 598. 1.

Aradácson a szerb csapatok az ottani szerb lakosságnál elszéledtek s a vendéglátásban megittasodának. Minek folytán a magyar csapat — a meghátrált pesti önkénteseket fölvéve — egy rohammal kiüzte a szerbeket a faluból s huszáraival a Tiszáig üzette.

Nehezebben ment a dolog Eleméren, hol a kiszorított szerbek kétszer is betörték a faluba. A harc estig tartott. A szerbek végre is megfutamodtak s a Tiszán átmenekülve 4 ágyut és sok fegyvert hagytak vissza a csatatéren.

A perlaszi vereség után Stefánovics Titelből Oporára s onnan Szakulára sietett. A szétvert századok ottan gyülekezve valának. Ezeket a tomaseváci táborba vezette. Úgyancsak Mayerhoffer cs. kir. ezredes intézkedése folytán a német-bánáti határőrezred 3. és 4. zászlóalja szintén Tomaseváczra Knicsanin alá rendeltetett.¹⁾

Szt.-Tamás 3-ik ostroma

szept. 21-én.

Ha Kiss ezredes szeptember 2-ka után — midőn a perlaszi táborni szétverte — nem nyomult Pancsovára, most ujjab győzelmei után Tomaseváczot, illetőleg Kinicsanin csapatait kellett volna megtámadnia. E célból a hadszínhely nyugoti szakaszáról némi erőket elvonván, a nagy-becskerei dandárhoz csatolni s amott defensív magatartással, a támadó hadműveleti csoport hátát biztosítani lehetett volna. Hosszabb tétlenség után éppen az ellenkezője történt.

A magyar közvélemény sehogy sem tudott abban megnyugodni, hogy a magyar fegyverek annyi dicsősége s a szerbek annyi veresége után Szt.-Tamás-Turia még most is a szerbek kezében van.

Báró Bechtold altábornagy — minthogy a magyar parlamentben árulással vádolták, egy Bécsből vett parancs folytán, a fővezérletről lemondott s Bécsbe vonult vissza. Utóbb a Magyarország ellen viselt háboruban egy lovas dandár vezetésével bizatott meg.

A Bácskában elhelyezett csapatok fölött, az ország kormányának határozata folytán, ezuttal Mészáros Lázár hadügyminiszter — bár kelleetlenül — vette át a parancsnokságot.

Mészáros Klauzál őrnagyot nevezte ki vezérkari főnökéül. A választás nem volt szerencsés. A hadügyminiszter emlékirat-

¹⁾ Közlöny 1848. 118. sz. 598. l. Di Serbische Bewegung in Südungarn 196. l. Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers 48. l. Vetter. Az 1848—49. szerb támadás. Hazánk 1887. VII. k. 5 füzet 393—396 l.

taiban pedans theoretikusnak, haditudományokkal telt fejü tábor-kari főnöknek jellemzi Klauzált ki, hogy olvasottságát fittogtassa, a rendszeres ostromban szükségések kérelmezésével hátráltatta az ostromműveleteket. — Ostrom-műveleti terve csak 46 egész ivpapirra terjedt s számos tervvrajzzal volt fölszerelve.

Természetes, hogy egy ilyen terjedelmü complikáció gyakorlati kivitelre nem volt alkalmas.

Az augusztus 19-iki ostrom művelet után a magyar csapatok defensiv állomásaikra vonultak szét. Mészáros a kormány sürgetései folytán szeptember 19-ére tüzte ki Szt.-Tamás ostromát; de közbejött esőzés folytán 21-ére halasztotta el. E célra az összes haderő 16 gyalog zászlóaljból, 2 huszárezredből, 1 huszárosztályból, 7 6 fontos ütegből, 1 12 fontos ütegből, 2 30 fontos mozsárból állott. Ezekhez járult a Turszky ezred egy zászlóalja, de miután csak 180 embert számlált, már eleve O-Becse védelmére hagyatott vissza. — Továbbá több önkéntes csapat s a rendes csapatoknál is több nemzetőrség. Ez utóbbiak csupán helyi szolgálatra fordítottak.

Mészáros ezen csapatok létszámát következőleg állapítja meg:

8 sor ezredbeli zászlóalj 6000 e, 8 honvédszászlóalj 8000 e. Lovasság 2000 lovas. 8 üteg 48 löveggel s 2 mozsár.

Ezen haderőből Futakon volt 1 zászlóalj 1 huszárosztály $1\frac{1}{2}$ üteg, hogy Péterváradal az összeköttetést fentartsa. A betegeket és a helyőrségeket levonva, Szt.-Tamás ostromában résztvett 9000 gyalogos, 1500 lovas, $7\frac{1}{2}$ üteg ágyu, és 2 mozsár.

A szerbek hadereje s a parancsnoklási viszonyok általában véve mint augusztus 19-én, változatlanul megmaradtak. Szt.-Tamáson és Turián 5784 ember és 24 löveg volt elhelyezve. Szt.-Tamáson Biga, Turián Jovanovics Péter parancsnokolt. Egyidejüleg Csurogon a csajkás zászlóalj területén Jovanovics Mihály százados parancsnoksága alatt a péterváradi határőr ezred 3. és 4. zászlóalja és 6 löveg Szt.-Tamás—Turia segítségére s a római sáncok fődözésére készenlétben állott.

Az Almáska mocsár megett a szőregi zárt sáncot — mely ismét a szerbek birtokában volt — Budimiroviç Melentie egy osztálylyal és egy 3 fontos ágyuval tartotta megszállva.

A magyar sereg a következő oszlopokra tagozódva nyomult Szt.-Tamás ellen:

Jobb oszlop. Parancsnok Éder tábornok. 5 zászlóalj gyalogság. A lovasság nagyobbik része Kolowrath ezredes alatt. A tüzérség kisebbik része, a 2 30 fontos mozsárral. Támad a Péterváradi hídfő ellen.

Közép oszlop. Parancsnok br. Bakonyi tábornok. 2 sor ezredbeli zászlóalj, 2 honvéd zászlóalj, a tüzérség nagyobbik

része.¹⁾ Támad a verbászi sáncok ellen a Ferencz-csatorna balpartján.

Bal oszlop. Parancsnok Aulich alezredes — (Bakonyi tábornok alatt) 2²⁾ zászlóalj gyalogság, 1 osztály lovasság.

Támad a verbászi sáncok ellen a Krivaja jobb partján.

Az összes csapatok O-Verbászról indultak el. A jobb oszlop átkelésére s az összeköttetés fentartására a Ferencz-csatornán Szt.-Tamástól nagyobb távolságra, uszó aljazattal hid veretett.

Fack nyugalmazott ezredes, nagyobb részt nemzetőr, csapatokkal O-Becséről kirendeltetett, hogy Szt-Tamásnak O-Becsére néző sáncai ellen működjék.

O-Kéren a szöregi sánc veszélyeztetésére, Kis-Kéren az összeköttetés fentartására szintén csapatok valának kikülönítve.

Mészáros haditerve volt, hogy — a mint a mozsarak tüzelnek — első sorban a Ferencz-csatorna hidját, mely nem igen erős hidfővel volt ellátva, a jobb parton fogja megrohanni; ez alatt a balszárnyon is megkezdetnék a harc s Fack dandára is előnyomul s mindannyian az alkalom és siker szerint folytatják működésüket.

Mészáros, midőn emlékirataiban, az ostrom nem sikerült fölött elmélkedik, a hadi tervet maga bírálja el találóan. „Mindegyik rész a másik sikerét várta, hogy ő is hozzá járulhasson ahhoz.“

Szeptember 20-áról 21-ére menő éjjel, éjfél után holdvilágnál gyülekeztek a csapatok. Mészáros, midőn a gyülekező helyen megérkezék, a csapatokat rendtelenségben, félig készülőben találta. Nagy nehezen sorba s rendbe jött a sereg s a csapatok elindultak. „De a táborkar — bár vizsgálódott, kémlelősködött, kutatott, rajzolt, mindent tett, az utat még sem tudta.“ Így történt, „hogy az okos tábori kalauzolás mellett elveszíték az utat s csak nehezen tudtak reá térni. Világos volt már, a midőn Szt.-Tamáshoz ért a sereg. Napkeltekor azonban sűrű köd szállott a láthatárra, mely a kilátást és a tájékozódást akadályozta. Mint említém, a sereg O-Verbászról jöve, a Ferencz-csatorna északi oldalán nyomult elő s Szt.-Tamástól megfelelő távolságban³⁾ készült hidon, a jobb oszlop csapatai a csatorna jobb partjára keltek át.

1) Ugy vélem a verbászi sáncok ellen 5 ütég (a 12 fontossal), míg a hidfő ellen 2¹/₂ ütég a 2 mozsárral nyert alkalmazást.

Die Erlebnisse eines K. K. Offiziers 61. l.

2) Az egyik a Wasa ezred 2. zászlóalja volt.

3) Mészáros emlékirataiban érinti, hogy ¹/₂ órát kellett lovagolnia, a verbászi sáncot ostromló csapattól a rögtönzött hidon át — a jobbparti csapatokhoz, hogy ott a parancsokat kiadja. Ha ez utat ügetésben és vágatásban tette meg — a mi valószínű — akkor a hid a mai Siacki szállás táján lehetne. Ez a verbászi sáncok külső körletétől 4000 lépés s a hidfő ostrom körletéhez 5000 lépés távolságra esik.

Miután a jobb oszlop átkelt a csatornán, Mészáros azon parancsot adta Kollowrath ezredesnek, hogy az összes lovassággal a szőregi sánc és a római sáncok felé földerítsen, az ellenség közeledését hátráltassa, illetőleg ha közeledik, szórja szét.

Reggel 5 $\frac{1}{2}$ óra tájban kezdődött az ágyuzás, mely hol gyengébben, hol erősebben egész délutáni 2 $\frac{1}{2}$ óráig tartott.

Minthogy kezdetben a mozsarak a hidfőtől távol állítottak fel, a köd leple alatt a mozsárvédő kosarakat a hidfőhöz közelebbre tolták s a bombázást is megkezdették.

Ekkor kijelöltetett egy zászlóalj mint roham oszlop, azon utasítással, hogy a hidfőt ostromolja; míg egy másik zászlóaljnak — s ez a székely határőr zászlóalj vala — Mészáros azon utasítást adta, hogy egészen a csatorna partjáig huzódjék s ott tüzelésével az ellenség figyelmét magára vonja s egyszersmind tartalékol szolgálgjon a rohamoszlop zászlóaljnak.

Ezen tartalék zászlóalj valahol a zsilip táján érhetette el a csatorna partját, egy magasságban a verbázi sánczokkal. Alkalmazása és föllépése azonban — mint utóbb látni fogjuk — balul ütött ki s lényegesen befolyásolta a verbázi sánczok ellen intézett roham balsikerét.

A jobb oszlophoz tartozó 5 zászlóaljból Mészáros csak a főntebb említett 2 zászlóaljnak írja le szerepkörét. Volt-e alkalmazva a többi 3 zászlóalj, arról nincs tudomásunk. Klapka szerint Szt.-Tamásnak ezen ostroma alatt is a haderőnek csak 4-ed vagy 5-öd része fordítottatott a tulajdonképeni támadásra, míg a többi csapatok a sáncok körül hosszú vonalban följejlődve tétlenségre valának utalva ¹⁾

A mint a jobb parton folyamatban volt a tűzharcz, a bal parton is, noha a vezér szándéka ellenére idő előtt — megkezdődött. A csatorna balpartján Bakonyi alatt a közép oszlop s Aulich alatt a baloszlop támadólag nyomult elő.

Bakonyi az ellenség előcsapatait a szőlőkől kiverte s a város alatti sáncokig hatolt. A nagy ködben a közép oszlop rohamzaja hallatszott s ugyanott egyszerre csend lőn. A székely gyalogosok ugyan is — bár megjelöltetett nekik az irány hol van az ellenség s honnan jönnek a magyar csapatok — Bakonyi oszlopát oldaltűz alá vették, midőn ez a sánczok közelébe érkezett.

Kétszer intézett Bakonyi rohamot, mindkét ízben a jobb partról tüzeltek ellene. Minthogy a csapat e miatt több tisztet és legényt veszített, azon hitben, hogy ott ellenség van,

¹⁾ Klapka György. Der National Krieg in Ungarn u. Siebenbürgen in den Jahren 1848. u. 1849. II. 32. 1.

Bakonyi 800 lépésre visszavezette csapatát s 12 fontos üteggével lövetni kezdé a sáncokat.

Aulich alatt a **balsárnyon** a Wasa ezred 2. zászlóaljának 5. osztálya kezdte meg a támadást; de minthogy a tulerő visszaverte, most a 4. osztály is a roham oszlopba vétetett s az egész zászlóalj támadólag lépett föl. Ez is megakadt egy széles mocsáron, mely a rohanó csapatnak utját állotta¹⁾

A legénység mindkét roham alatt lelkesen és bátran viselte magát. Habár a zászlóalj erős puska- és lövegtűznek volt kitéve, mindössze csak 7 sebesültje vala. Ismételt támadások dacára az ellenséget erős védműveiből kiverni nem sikerült, miért is Aulich 1000 lépésre visszavonta csapatát, míg a lovasság még távolabb (hátrább) állván, kényelmesen etetett.¹⁾

A 12 fontos üteg lövegei bár jól céloztak, a nagy távolság miatt 800 lépésre a sáncokon rést törni nem bírtak.²⁾

A köd még reggel 8 óra felé sem szakadozott. Időközben a jobb parton megszűnt a tüzelés. Hogy a jobb oszlopot újabb tevékenységre sarkalja, Mészáros átlovagolt a jobb partra. De a hidat a csapat előnyomulásához képest közelebb usztatni elmulasztották, minek folytán a hadügyminiszternek sebes vágásban félóráig kelle lovagolnia, hogy a tulsó csapatokat elérhesse.

Mészáros szerint a csapatok hangulata nyomott vala. Hiányzott az önfeláldozási készség. A sorhadi katonák megunták a hosszú táborozást és a harcias életet. „Hogy a seregbe új lelkesültséget öntsön a vezér, újból ostromot rendelt. Másrészről, bár parancsot küldé Aulichnak, hogy a többi csapatokkal egy magasságba nyomuljon, előbb a jobb parton kiadott rendeleteinek sikerét be kellett várnia s ezen rendeletek végrehajtását is sürgetnie kellett.”

Igy függött egyik ténykedés a másiktól. Így történt, hogy mindegyik rész a másiknak sikerét várta, hogy ahhoz ő is hozzájárulhasson. „A bombák és gránátoknak nem sikerült a templom tornyát, mint egyetlen érdemes tárgyat, lerombolni, vagy meggyújtani, s onnan az egész tájat szemmel leheté kísérni.”

Vajjon gondoltak-e arra, hogy első sorban a sáncokat, a hidfőt rombolják le, s ha nagy a távolság, vigyék közelebb az ágyukat; mert hiszen végre is veszteség nélkül döntő ered-

¹⁾ Ez a Krivaja behajló vize volt.

¹⁾ Kétség kívül jellemző. — Vajjon a lovas tiszteknek harcászati előképzettségét, — kötelességérzetét — avagy fegyelmét illeti-e szigorubb bírálat? A lovasságnak eme cselekedete a korábbi időtől eredt közhangulat ferde kinövése vala.

²⁾ Vetter A. megjegyzi, hogy az ágyuzás több, mint 1000 lépés távolságra, lőszer pazarlás vala. Hazánk 1886. V. 143. l.

ményre számítani nem lehet. Ily mérvü lanyhasággal szemben a szerbek táborában emelkedett hangulat uralkodott. Az asszonyok nemzeti dalokat énekelve buzdíták a harczosokat. Az ágyutüz által felgyújtott házakat asszonyok olták s vízbe mártott pokróczokat terítének a házak fedelére. Másrészők ebédet főzött s étkezéssel látta el a harczosokat. A lehullott ágyugolyókat gyermekek szedték fel s a templomba szállíták. Ott volt a lőszerraktár.

Igy volt ez mindég. Az egyik fél gyöngesége a másik fél erejét növeli.

Hosszu vajudás után a jobb parton újból tüzelni kezdtek, s midőn e tűzharc lankadóban volt, érkezék Mészáros-hoz a jelentés, hogy a Csajkás kerületből 3000 rác nyomul elő. Már eleve Turia felől ágyudörgés hallatszott ide. Joannovics Mihály százados Csurogon az egyik Pétervárad-i zászlóalj-t kosikra ülteté s 6 ágyuval ellátva Szt.-Tamás segélyére sietett.¹⁾ De ugyancsak Budimirovics is a délelőtti folyamán csapatjának egy részével s az egy 3 fontos löveggel a szőregi zárt sáncot elhagyta s a szt-tamásiak segélyére nyomult elő. Ebből kitet-szik, hogy Szőreget senki sem háborgatta.

E kis osztagot a magyarok már-már elfogták, midőn dél-előtti 10 óra tájban Turia felől megszólaltak az ágyuk s a határőr csapatok harcalkozatba alakulva, a hídfőt ostromló csapatok ellen nyomulának.

A magyarok, hogy az érkezőkkel szemben arcot fordithas-sanak, a helyett hogy eléjök mentek volna, az ostromló körlet jobbszárnyát hátra és visszakanyaríták. — Az első huszárezred pár szerencsés rohamot intézett a határőrök ellen s azok elő-nyomulását hátráltatta. De a gyalogság nem volt képes meg-akadályozni, hogy a segélycsapat a hídfőn át Szt.-Tamásra be ne jusson. — Most már szó sem lehetett arról, hogy Szt.-Tamás bevétessék.

A szőregi sáncot bevenni nem sikerült. Hogy ki támadta e sáncot, vagy egyáltalában ezuttal támadta-e valaki, arról tudomá-sunk nincsen. Komoly támadásról alig lehetett azonban szó akkor, midőn annak parancsnoka a harcerő egy részét kikülönítve Szt.-Tamás segítségére siet.

Fack ezredes dandárnok is jelentette, hogy csapatával visszavonta magát, mert Turia felől nagyobb haderő fenyegeté, miért is az ottani hidat (?) is felégette. — Fack ezredes való-szinűleg értesült a szerb határőrök 2. zászlóaljának előnyomu-

¹⁾ Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers. 62. l. 1000 és 3000 főnyi esa-pat közt harcászati szempontból véve nagy különbség van; s az itt lefolyt eseményekből következtetve valószínűbb, hogy mindkét határőr zászlóalj a szt.-tamásiak segélyére jött.

lásáról s attól tartott, hogy ezek az ő visszavonulását fogják elvágni. Hogy ez be ne következzen, az ó-becsei sáncok elleni tüntetést félben hagyván, Ó-Becsére visszavonult a nélkül, hogy valaki üzőbe vette volna.

Mészáros ezután a visszavonulást elrendelte. A csapatok a délután folyamán állomásaikra tértek vissza. Veszteségünk 20—30 halott, más adat szerint 100-nál több harcos — ezek közt 2 tiszt vala. A Sándor ezredbeli gyalogosokból 18 elesett, 22 megsebesült. A székelyek is sokat veszítettek. A huszárokból 25 lovas elesett.¹⁾

Vetter Antal a szerbeknek 1848/49-ki támadásával foglalkozván, Szt.-Tamás ostromát nagyjában véve a következőleg méltatja:

„Rendelkezésre állott 14 zászlóalj rendes gyalogság, 18 század huszár, 48 ágyu. Ezenfelül mintegy 20000 nemzetőr.“

„Szt.-Tamás háromszori ostromának sikertelensége koránt sem a csapatok hiánya vagy elégtelen számából folyt ki, hanem egyes egyedül a téves intézkedésekből és más okokból.“

Azután fölemlíti, hogy „a táborkar főnökének kötelessége lett volna meglátolni a saját és az ellenség erejét, akadályokat, a terep nehézségeit, csapatok elosztását; de főleg a vállalatot kellett volna titokban tartani. Szervezni a kémjáratot s ügyszemrevételeket, hogy a táborkar valósággal tudjon s ne tapogatózék. Mindez nem történt s azért érte csúfság a magyar fegyvereket.“

Mészáros emlékiratai szerint az ostrom főszülőjével az amugy is gyöngye hídfőre akart nehezéni. „De ez esetben“ — mondja Vetter — „a gyalogság nagyobb részét s a tüzéséget is nagyobb számban a hídfő ellen kell vala működtetnie, mialatt másutt csak tüntetve lépett volna fel. Így a hídfő ellen 10 zászlóalj-, míg másutt csak 4 zászlóaljjal. A lovasság legnagyobb része a délirészen lett volna alkalmazandó, hogy a sáncok elfoglalása esetén a szerbek visszavonulása elvágassék.¹⁾ Miután a tüzéség a kellő eredményt elérte, a gyalogságnak rohamra kellett volna menni.“

„Ehhez pedig a csapatokat századok, sőt dandárok szerint rendezni kellett volna. Mialatt ez a jobb parton történik, az alatt

¹⁾ Mészáros Lázár emlékiratai. Közre bocsátja Szokoly Viktor. 1. K. Vetter Antal. Az 1848—1849. szerb támadás. Hazánk 1886. V. 141—142. 1. 1885. IV. 709. 1. Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers. 62. 1. Die Serbische Bewegung in Südungarn. — 196—199. 1. Geschichte des k. u. k. Inf. Reg. Nr. 60. 199. 1.

¹⁾ A lovasság nagyobbik része tényleg a déli részen volt alkalmazva.

a balparton a tüzéség erélyesen működik s midőn a támadó hadoszlop a hídfő ellen megindul, a gyalogság a baloldalon is támadni kezd.“

„Ha a támadás ily módon és a megkívántató erélylyel történik, nem vezethetett egyébre győzelemnél; a hol azonban a rendelkezések nyomorúságosak, a parancsnokokból pedig nemcsak a lelkesedés, hanem a jó akarat is hiányzik, ott ugyan megszűnik még a remény is a kedvező kimenetelre.“¹⁾

Ezen figyelemre méltó bírálat kapcsán még a következőket kívánjuk megjegyezni.

Mészáros a 16 rendes zászlóalj 2 huszár ezred és 1 huszár osztályból — nem 14000 gyalogost, 2000 lovast, de csak 9000 gyalogost s 1500 lovast fordított Szt-Tamás ellen s a nemzetőrséget Fack ezredes csapatain kívül nem is alkalmazta Szt-Tamásnál. De éppen ez volt a baj. Mert a haderőt — mint azt előzetesen Bechtold cselekedte — eltagolva Ó-Becsén, Kis-Kéren, Ó-Kéren, sőt Futakon is meghagyta. Ezen elaprózott haderők magokban gyengék értékes hadivállalatot nem csak nem kezdeményezhettek, de sőt védelmi célból sem értek sokat. Holott a főerővel egyesítve a nagy számot nagyobbra emelik s döntő helyen döntő eredményt vivnak ki.

A nemzetőrség magában alkalmazva — mondjuk — keveset ér. De kisebb arányban rendes, fegyelmezett csapatokkal együtt hivatásbeli csapattisztek vezetése alatt, hasznos szolgálatot tehet a harc téren. Beosztásuk főleg a tüntető csoportnál előnyös. Fack ezredes valószínűleg azért vonult hamarjában vissza az ó-becsei sáncoktól, mert — úgy vélem — csak nemzetőrséggel rendelkezék. Holott ezekkel magokban céltudatosan még tüntetni is bajos.

A számos kisebb védőrség és összekötő csapatok kiküldetését illetőleg ama véleménnyel is találkozhatunk, hogy azok szükségesek voltak a községek s a nép oltalmára. Ez azonban téves nézet, mert ha a főerő a döntő ponton elbukott, az apró részek, mint a kevésbé fontos helyek, mind utána esnek s a nép és vagyona akkor lesz csak igazában kiszolgáltatva az ellenségnek. Valamit föl kell áldozni, de soha és semmi körülmények közt a döntő győzedelmet.

A népről s ingó vagyonának biztonságáról legjobb elszállítás útján gondoskodni, mint az be is következett 1849-elejen, midőn a magyar hadak a Bácska és Bánátból kivonattak s a főhadszínhelyre küldettek.

Szt.-Tamás 3-ik ostrománál lehangolt egykedvűség uralta a magyar sereget. Ennek oka volt az előzetes két kudarc.

1) Vetter A. id. m. Hazánk 1886. V. 141—142. 1.

Továbbá az országházban árulással vádolt Bechtold lemondása, az immel-ámmal folytatott hadműveletek. Most egyszerre hire jött, hogy Jelasics a Dunán túl betört az országba. Ezen körülmény nem csak az idegen, de a magyar tisztekre is mély benyomást gyakorolt; mert tisztában volt azzal mindenki, hogy Jelasics az udvar tudta és akarata nélkül nem tört volna be.

Ennek folytán a tisztok közül sokan „nem ütközni, de minden módon szabadulni kívántak a magyar seregből.“ 4—5 tiszt az ostrom előtt, többen az ostrom után beadták lemondásukat, eltávozván a seregből. A lehangoltság, a lanyha egykedvűség kihattot a legénységre is. Jól ismerjük ez álmos közérzés bárgyu tehetetlenségét. Ama csapat mely annak rabja lesz — ha parancsnokának erélye abból ki nem ragadja, dicsősége nem számíthat.

A némes gondolkodású hazafias érületű s valóban magát feláldozó Mészáros Lázár hadügy miniszter nem tudta föllekesíteni a sereget, nem bírta megnyerni az idegen vagy elhajló elemeket a magyar ügynek; de erély s akarat erő sem volt benne, hogy leküzdje a dissonans elemeket. Inkább rábeszélni akart, mint parancsolni tudott. Azért is nem volt rend és fegyelem a seregben. Az éjjeli rendetlen gyülekezés, a huszárok lovainak etetése harc alatt, a kiadott parancsok lanyha végrehajtása, mind a mellett bizonyítanak.

De Mészáros érezte gyöngeségét. A benne helyezett remény és közbizalom folytán kötelesség érzetből vállalta el a hadügyi tárcát s a hadsereg vezetését; azonban arra hivatottságot nem érzett magában. Ő Bechtold altábornagyot magánál jobb hadvezérnek tartotta, a miért is annak intézkedesein a haderők eltagolása tekintetében nem csak nem változtatott, de sőt — hogy a támadólagos hadművelet balul ütött ki, a korábbi szenvedőleges mód szerint, csak önvédelemre kívánt szoritkozni a Bácskában. A szerbek önérzetét szerfölött emelte a magyarok annyi kudarca Szt.-Tamásnál. Mind a mellett a szerbek bizvást elmondhatják, hogy Szt.-Tamás védőrségét az ellenfél nevelte föl.

Knicsanin rajtaütése Zsigmondfalva ellen

október 8-án.

A perlaszi tábor pusztulása és Knicsaninnak Tomaseváczon történt megtelepedése óta a nagy-beeskereki magyar tábor Écska mellett Zsigmondfalvát is őrállásába vette. Écskát és Zsigmondfalvát a Wasa ezred 3. zászlóalja, a 10. honvéd zászlóalj alosztályai, a Hannover huszárok és némi tüzérség tartották megszállva s az előrsöket Tomasevác felé állíták ki. Zsigmondfalván a Wasák 15. 16. és 17. százada, a 10. honvéd zászlóalj

2 százada s a Hannover huszárok egy szárnya tanyázott Latinovics huszárőrnagy parancsnoksága alatt.

Október 8-án este Knicsanin táborából jelentékeny haderő támadt Zsigmondfalvára. Az előőrsök a falura visszadobattak, a faluban volt csapatok a tulnyomó szerb had előtt meghátrálva Zsigmondfalvát kiüríték. Latinovics őrnagy az első összecsapásnál elesett s br. Störck Wasa ezredbeli százados vette át a parancsnokságot s rendelte el a visszavonulást.

Időközben a Wasák 13. százada Czillich százados alatt Écskáról kitört s Zsigmondfalva felé nyomulva, a szerbeket oldalba támadta; erre Störck százados is támadásba ment át s a szerbeket nagy zavarba hozván, a faluból kiűzték. Ezek a készen álló elfogatokon a Temes mögé táborukba vonultak vissza. A magyarok vesztesége csekély vala. A Wasa gyalogságból 2 ember elesett, 1 tiszt és 5 ember megsebesült.¹⁾

A szerbek támadása Ó-Becse, Török-Becse, Nagy-Kikinda ellen

október 12—14.

Mint már kezdetben is említém, a szerbek főhadműveleti tárgya Szeged vala, célul tűzvéni ki, hogy a Tiszántuli részeket a Marosig meghódoltatják. Minthogy a Ferencz-csatorna vonalán Szt.-Tamás, Turia és Bács- (Tisza) Földvár birtokában valának, Mayerhoffer es. k. ezredes szerbiai konzul hadi terve szerint, a nagy-beckereki magyar hadállás mögött Ó-Becsét, Török-Becsét és Nagy-Kikindát szándékoztak elfoglalni, hogy a temesvári es. k. helyőrséggel kezét fogva — miután a nagy-kikindai kerület szerbjeit is föllázták — a bács-bánsági magyar hadakat elnyomják. Ezen hadművelethez a szerbek három önálló hadoszlopot szerveztek. A baloszlop, a mely Ó-Becse ellen vala irányítandó, szt.-tamás-turia-t. földvári haderőkből Tisza-Földváron verődött össze. A közép oszlop a római sáncokból vétetett, hogy Csurog táján kel át a Tiszán s Török-Becsét támadja. A jobb oszlop a tomaseváci táborból kiindulva Nagy-Kikindát tüzi ki céljául.

A nagy-beckereki magyar tábor félrevezetése céljából Knicsanin tomaseváci táborából Zsigmondfalva irányában tüntet. Allítólag a t. földvári hadoszlopnak Ó-Becse ellen szintén csak tüntetés lett volna a rendeltetése; minthogy azonban ezen hadoszlop — mint látni fogjuk — a hareban majd nem megsemmisült, hinnünk kell, hogy ugyancsak hódoltatás céljából nyomult Ó-Becse ellen.

Ezen oszlop Wolfram Ferdinand es. kir. főhadnagy parancs-

¹⁾ Gesch. des k. u. k. Infant. Reg. Nr. 60. 205—206. 1.

noksága alatt, egy osztály (2 század) pétervárad határőrrel (?) október 13-án reggel indult Tisza-Földvárról. A közép oszlop Jovanovics Mihály százados alatt 2 zászlóalj pétervárad határőr és 12 ágyuval — szintén október 13-án hajnalban indult Csurogról s a töltés mentén haladva, Borjas majorsági épületeknél kelt át a Tiszán.

A jobb oszlop Baraics Jefta főhadnagy parancsnoksága alatt 1 zászlóalj német-bánati határőrrel és 3 háromfontos ágyuval már október 12-én éjjel 11 órakor 300 előfogaton indult el Tomasevácrról.

Knicsanin, hogy a Nagy-Becsereken és környékén hadszállásoló magyar csapatokat lekösse, október 13-án reggel a tomaseváci táborból nagyszámu előfogatokon a magyar őrállások ellen nyomult. Ebből aztán hosszas ágyuharc fejlődék, minden komolyabb eredmény nélkül. Magyar részen 1 halott, 3 sebesült, a szerbeknél 24 halott volt a veszteség.

A támadó hadoszlopok mindegyike a fajrokon nép csatlakozása folytán 3—4000 főre szaporodott.

Ezekkel szemben Ó-Becsét Fack ezredes 7—8 század honvéddel, 2 század Ferdinand huszárral s 2000 nemzetőr és fölkelt néppel, Török-Becsét Csuha alezredes 130 Turszky ezredbeli gyalogossal, 600 csongrádi- és 300 becsei nemzetőrrel védelmezte. Mindkét helyen még néhány löveg is rendelkezésre állott. Nagy-Kikindán Pikéty százados 3—400 nemzetőrrel szállásolt.

Jovanovics százados hadoszlopa reggel ködös időben nyomult Török-Becsére s 5 osztályra tagozodva, a várost a kumán-i kaputól kezdve a melencei utig félkörben bekeríté. Délután 10 órakor történt az első ágyulövés. Hosszabb ideig tartó ágyuzás után a csapatok megrohanták a várost s a magyaroikat annak belsejébe visszaszoríták.

Csuha alezredes a belváros utcáit eltorlaszoltatta s két szárnyra osztá a védelmet. A jobbszárnyon ő maga, míg a balszárnyon Rohonczy Lipót nyugalmazott százados most nemzetőrségi őrnagy vezette a védelmet. 3 óráig tartó nehéz küzdelemben a szerbek rohamait dicsteljesen visszaverték. A szerbek megunva a sikertelen harcot, az elfoglalt városrészben fosztogatni és gyújtogatni kezdtek s a várost csakhamar lángtenger borítá. Erre azonban a védő csapatok, nevezetesen az odaváló nemzetőrség, midőn vagyonát pusztulni látta, kitört a torlaszok mögül s a bosszu dühével rohanta meg a zsákmányoló szerbeket s egy órai véres utcai harc után kiszorítá őket a városból.

Csuha alezredes már eleve jelentést küldött Ó-Becsére Fack ezredesnek, segítséget kérve. Fack Damjanics őrnagyot 3

század honvéddel, 2 6 fontos ágyúval és 30 Ferdinand huszárral rendelte ki. E csapat Ó-Becsénél kelt át a Tiszán s a balparti töltésen nyomult elő. Franyován félreverték a harangot s a lakosság a szerb csapatokhoz csatlakozék. Damjanics lövegeit lemozdonyoztatván, a Franyovai utcában kétszer is megújítá a rohamot, hogy a magyarok segélyére utját folytathassa és éppen azon pillanatban érkezék oda, midőn a szerbek a városból kiszorultak. Ez délután 2^h tájban történt. Most páni félelem ragadta meg az ellenséges csapatokat s Damjanics által üldözötve, vad futással menekültek a Borjas major felé.

Suplikác z tábornok a szerbek választott vajdája Karlóczáról Stefanovics századost küldte a haretérre, hogy a végeredményt mielőbb hirül hozza. Stefánovics déltájban Borjasnál kelt át a Tiszán. A harc mindinkább gyengülőben vala s reá a szerbek minden harcászati kötelékből kivetkőzve rendetlen csoportokban futottak Borjas major felé, hol az épületek romokban heverték. Maga Jovanovics színéből kikelve, képtelen volt a csapat további vezetésére, minek folytán Stefanovics a parancsnokságot átvette.

A magyarok beszüntették az üldözést, holott ha azt érelyesen folytatják, végveszélybe döntik a szerbeket, mert ezeknek csak 3 hajójuk volt az átkelésre. Már sötétedett, midőn a honvédeknek egy osztálya és egy szárny huszár¹) Kumán felől oldalba fogta a hátrálókat. Stefanovics rendelkezése folytán Stejin főhadnagy és Boriserv nemzetőr tiszt parancsnoksága alatt a csajkások Borjas major épületeit megszállották s az átkelést fődőzték.

Ejjel 1 óraker minden a Tisza jobb partján volt. Ezen harcban a szerbek 200 halottat, a magyarok 20 halottat és sebesültet veszítettek volna. Az erő elosztásból kitetszik, hogy a magyarok nem Török-Becsénél várták a főtámadást. Mindaz által a szerbek vállalatának sorsa, Török-Becsén dőlt el.

A baloszló Wolfram főhadnagy alatt ugyancsak a kora reggeli órákban nyomult Ó-Becse ellen s már reggeli 6 óraker a szőlőhegyről ágyúkkal lövette a várost. Hogyan bánt el azután a főhadnagy a reá bizott haderővel, miképen hajtotta végre a tüntetést, avagy támadást, arra nézve részletes adataink nincsenek. Tény az, hogy a magyar huszárok remekül intézett rohama az egész hadat széjjel szórta. Emlékeink Kray és Pukli huszárszázadosok és Orbán huszártizedes vitézségét különösen kiemelik. A tizedes Fack ezredes életét is megmenté a harcban. A szerbek folyton üzelve nagy veszteséggel menekültek Földvára.

¹ A Damjanics 30 huszárja lehetett.

A harmadik hadoszlop mint említém már 12-én este 11 óraker 300 előfogaton indult Tomaseváczról, Neuzina mellett kelt át a Temes folyón, s Katalinfalva, Bega—Szt.-Györgyön át Tordának tartott. Utóbbi község lakosai útját akarták állani a szerb csapatnak, de midőn meggyőződtek róla, hogy ezek ágyuval is el vannak látva, felhagytak szándékukkal. A szerbek Torda alatt etettek s azután Basahidon át utaztak tovább N.-Kikindára, hol 13-án délután 6 óraker érkeztek meg.

Erre Pikety a városból kivonult. Azonban Nagy-Becske-
reken még ugyanaz nap reggel 8 óra tájban értesültek, hogy a szerbek egy csapata kocsikon Bega—Szt.-Györgyön át Nagy-Kikinda felé tart.

Kiss Ernő, Vetter és Eszterházy ezen időben a béke alkudozás, illetőleg haditanácskozás céljából a Bácskában valának, minek folytán Nagy Sándor alezredes némi késedelemmel 1 század gyalogsággal, 1 század nemzetőrrel, 2 század huszárral és 2 6 fontos ágyuval utra kelt a szerbek nyomában.

Baraics N. Beeskerek felől várta a támadást, miért is N. Kikinda déli oldalán szállott táborba.

14-én napkelteker Basahid felől meg is érkeztek a magyarok. A szerbek csapata ekkor már 4000 főre szaporodék s a várostól több száz lépés távolságban csatárlánccal fődve, egy árkot szállottak meg. Mindkét fél löveg tüzzel vezette be a harcot. Ez alatt a nemzetőrök egy osztaga Kikindán át a szerbek hátába nyomult elő. Ezek ellen Baraics egy ágyut fordítottatott s utóbb midőn szétszóródtak, egy tartalék csapatot küldé üldözésükre. Az arevonalban 4 órán át tartott a harc. A magyarok átkarolni akarták a szerbeket. De ezek elegendő csapattal rendelkezvén, meg-meg hosszabbíták arevonalukat. Most Nagy Sándor hirtelen megszakítá a harcot s Basahid felé vonult vissza. A szerbek természetesen nem üldözték.

Baraics még 14-én este ama hirt vette, hogy nem csak Nagy-Becskeker, de Szeged felől is néhány zászlóaljjal s 12 löveggel nyomulnak ellene, sőt hogy Zsombolyát is ellenséges csapatok megszállották, minek folytán Temesvárral nem léphet összeköttetésbe. De a mi legrosszabb hír volt hadműveleti céljára nézve, Jovanovics hadoszlopát Török-Becsénél tönkre verték s minden visszavonult a Tiszán át a római sáncokba.

Ennek folytán még az nap este haditanácsban elhatározták, hogy visszavonulnak. Ejjel 11 óraker ültek föl az előfogatokra s Kis-Oroszon Magyar-Czernán és Ittebén át kocsizva 15-én délután 5 óraker érkeztek Tomaseváczra.

A nagy-kikindai harcban a szerbeknek 2 halottjuk, 4 sebesültjük, a magyaroknak 1 halottjuk, 15 sebesültjük vala.

MÁSODIK RÉSZ.

Az osztrák-szerb hadtest megalakulása. A magyarok támadó műveletei. A bács-bánáti magyar csapatok kivonása. Védő magatartás a délvidéken.

Ujabb hadalakulás és hadrend.

A nagycélú vállalat kedvezőtlen eredménye folytán Suplikáczt tábornok a szerbek vajdája elhatározta, hogy a támadó vállalatokat beszünteti s a szerb fölkelő csapatokat reorganizálva osztrák-szerb hadtestté alakítja át. Október végén a csapatok elhelyezési viszonyaiban lényeges változásokat rendelt el. Jovanovics Mihály százados Csuroghról 3 pétervárad határőr zászlóaljjal, és 12 ágyuval az alibunári tábornok szállotta meg, Baraics Jefta főhadnagy az előbbinek alárendelve 1 német-bánáti zászlóaljjal 2 három fontos ágyuval a szomszédos Károlyfalvánál ütött tábornok. Szt.-Tamáson a 2. pétervárad határőr zászlóalj a kholera által sok embert veszítve, minek folytán szintén Alibunárba tétetett át. Szt.-Tamáson Davidovátz cs. k. százados vette át a parancsnokságot, míg Biga Péter százados a Karlóczán lévő csapatok parancsnoka lón, melyek ott azon rendeltetéssel gyülekezének, hogy Péterváradot fogják körül zárolni.¹⁾

Suplikáczt tábornok az osztrák-szerb hadtest hadrendi elhelyezését következőleg állapította meg:

Karas melléki tábornok. Parancsnok: Bobalics Péter, cs. kir.

¹⁾ Közlöny 1848. 661 l. Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers id. m. 74—80. l. Horváth M. id. m. II. 61—64 l. Klapka Georg. Der National Krieg in Ung. u. Sieb. II. 40. l. Gesch. des k. k. I. R. No. 60. 206. l. Leiningen levelei 3. Budapesti Hirlap 1900. évfolyam.

százados. Az illir-bánáti ezred és pancsovai honvédség 2400 ember, szerviánusok 27 ember, tüzérség 8 löveg. Összesen 2427 ember, 8 löveg.

Strázsai (Lagerdorfi) tábor. Parancsnok: Bessarabics Vincze, cs. kir. főhadnagy. Illir-bánáti határőrök 1186 ember, tüzérség 8 löveg. Összesen 1186 ember, 8 löveg.

Alibunári tábor. Parancsnok: Jovánovics Mihály, cs. kir. százados. Pétervárad h. ő. 3 zászlóalj, német-bánáti h. ő. 1 zászlóalj, tüzérség 8 löveg. Összesen 4 zászlóalj, 8 löveg.

Tomasevácsi tábor. Parancsnok: Knicsanin szervián ezredes. Német-bánáti határőrök 3. és 4. zászlóalj 2472 ember, szervián önkéntesek 1610 ember, tüzérség 12 löveg. Összesen 4082 ember, 12 löveg.

Pancsova tárhely. (Nem erődítés szempontjából értendő). Parancsnok: Milutinovics György százados. Városi honvédség 6 század (2 század a Karas-melléki táborban). Összesen 700 ember.

Csurogi tábor (utóbb Alibunárnál). Parancsnok: Jovánovics Mihály cs. kir. százados. Pétervárad határőrök 2 zászlóalja 1404 ember, tüzérség 6 löveg. Összesen 1404 ember, 6 löveg.

Szt-tamás-turia-szöregi tábor. Parancsnok: Biga Péter, százados. Pétervárad határőrök 1 zászlóalja 1520 ember, Szerbián-önkéntesek 264 ember, szt-tamás-ada-moholi lakosok 4000 ember, tüzérség 24 löveg.¹⁾ Összesen 5784 ember, 24 löveg.

Római sánc tábor. Parancsnok: Stejin Demeter, cs. kir. főhadnagy. Csajkások a szárazon 1788 ember, tüzérség 15 löveg. Összesen 1788 ember, 15 löveg.

Titel tárhely (Nem erődítés szempontjából értendő). Parancsnok: Vulič György, cs. kir. százados. Csajkások 156 ember, tüzérség 6 löveg. Összesen 156 ember, 6 löveg.

Karlócza-Bukovecz és kameniczi tábor. (Pétervárad megfigyelésére). Parancsnok: Milekics János, cs. kir. százados. Pétervárad határőrök 750 ember, szerémi önkéntesek 235 ember, szervián önkéntesek 100 ember, fegyver nélküliek 807 ember, tüzérség 6 löveg. Összesen 1892 ember, 6 löveg.

Dálja melletti tábor. (Eszéki vár megfigyelésére). Parancsnok: Corič, cs. kir. őrnagy. Pétervárad határőrök 1492 ember, tüzérség 7 löveg. Összesen 1492 ember, 7 löveg.

A Dunát megfigyelő osztag Karlóczánál. Parancsnok: Dávidovátz, cs. kir. százados. Egy teljes csajkás flotilla 173 ember, tüzérség 12 löveg. Összesen 173 ember, 12 löveg.

Főösszeg: 21074 ember, 104 löveg.

¹⁾ Egy 18 fontos, egy 12 fontos, négy 6 fontos, tizenhat 3 fontos, két 1 fontos.

A lövegekből: Négy darab 18 fontos, négy darab 12 fontos, két darab 10 fontos, három darab 7 fontos, tíz darab 6 fontos, hatvanhárom darab 3 fontos, tizennyole darab 1 fontos löveg (Összesen 104 löveg).¹⁾

Az itt kitüntetett haderő s annak elosztása csupán általános tájékoztatásul szolgálhat s ki kell emelnünk, hogy maguk a szerbián segélycsapatok ezen időtájban nem 2000, de jóval nagyobb számmal valának.

Október hónap elején Arad és Temesvár is bezárta kapuit; ezek mint a szerbek szövetséges társai a magyarok ellen foglaltak állást.

Magyar eredetű források az ellenséges haderőket következőleg adják elő:

	Gyalogság	Lovasság	Löveg
Temesvárott a várban	4000	1000	—
és 250 ágyu a vár védelmére.			
Ehhez végvidéki, oláh bánáti határőrök	4000	—	—
Szerb csapatok Károlyfalva, Alibunár, Lagerdorf, Tomasevác és Pancsován	12000	500	80
Összesen	20000	1500	80

	Gyalogság	Lovasság	Löveg
A Bácskában és Szerémségben:			
Szt-Tamás, Turia, Földvár, Szöreg, római sáncok és Titelben	9000	100	60
A Duna jobb partján:			
Karlócza, Kamenicz, Zimonyban és másutt	6000	—	—
Összesen	15000	100	60

Az összes haderő a hadszínhely mindkét szakaszán krbl 36—40000 ember és 140—160 tábori ágyu.

A szerb haderőnek körülbelül $\frac{1}{3}$ -da nemzetőrökből és szerbián önkéntesekből állott.

Magyar részen eddig a bács-bánáti haderők egy hadtestparancsnokság alatt állottak.

A hadügyminiszter rendelkezése folytán a déli sereg a bácsi és bánáti hadtestre tagozódott, s mindkét hadtest közvetlen a hadügyminiszternek volt alárendelve.

1848. november hónapban a következő hadrendet találjuk:

¹⁾ Ezen adatok Die Erlebnisse eines k. k. Officiers im Österreichisch-Serbischen Armeecorps in den Jahren 1848—1849. című könyvből vették át.

I. Bánáti hadtest:

Parancsnok: Kiss Ernő, tábornok. Főhadiszállás: N.-Beckerek.

	Zászlóalj	Lovas század	Löveg
<i>Vetter ezredes hadosztálya</i> : Nagy-Beckerek és környékén	6	9	30
<i>Damjanics ezredes hadosztálya</i> : Versecz és Fehértemplomban.	5	3	30
<i>Nagy Sándor alezredes hadoszlopa</i> Temesvárral szemben	$\frac{1}{3}$	2	4
Ezenfelül 3000 rosszul fegyverzett nemzetőr.			
Összesen	$11\frac{1}{3}$	14	64

II. Bácskai hadtest.

Parancsnok: Bakonyi tábornok, később gróf Eszterházy ezredes. Főhadiszállás: Ó-Verbász.

	Zászlóalj	Lovas század	Löveg
<i>Lenkey ezredes hadoszt.</i> Ó- és Török-Beccén	4	4	12
<i>Eszterházy ezredes hadosztálya</i> Verbászon és Kis-Kéren	5	6	18
<i>Szabó ezredes hadosztálya</i> Ó-Kéren és Ujvidéken	5	8	12
Összesen	14	18	42

Együttvéve az I. és II. hadtestnél $25\frac{1}{3}$ 32 106

Pétervárad várban:

Parancsnok: Blagojevics tábornok 4 2 —

A vár védelemre szükséges lövegekkel és mindennemű felszereléssel teljes bőségben el volt látva.

Ezek szerint a magyar haderő főösszege: $29\frac{1}{3}$ zászlóalj, 34 lovas század és 106 táborig lövegből állott.

A zászlóaljok és lovas századok csekély létszáma mellett ezen haderő Nagy Sándor nemzetőr csapatával együtt 26—28000 embert és 4000 lovat tett ki.

Az osztrák — szerb csapatok számbeli túlsúlyban valának; azonban hadművelleti és harcászati belérték tekintetében a magyarok jóval felülmúlták a szerbeket.

Mint tudjuk Eszék vár magyar kézben vala, 4 zászlóalj és 2 lovas század védőrséggel. Viszont Aradvárat Berger cs.

kir. altábornagy 1381 emberrel és 207 lóval tartotta megszállva. Ez utóbbi várat Máriássy János őrnagy rendes és nemzetőr csapatokkal előbb megfigyelte, utóbb ostromzár alá vette.

Eszék és Arad várat, csakis hadműveleti szempontból méltatjuk figyelemre s ezekkel behatóan foglalkozni nem fogunk.

Hadműveletek a tél folyamán.

A magyar nyugati határon Windischgrätz herceg alatt álló osztrák hadak betöréssel fenyegették az országot. A magyar kormány mindenáron békét kötni óhajtott a szerbekkel. Az október és november hónapokban folyt tárgyalások eredménytelenül végződtek. December 15-én Suplikács tábornok szerb vajdának bekövetkezett halála rövid időn át visszavonást okozott a felkelő szerbek vezetői közt a fölött, hogy ki vegye át a fővezérletet.

Utóbb Theodorovics es. kir. tábornok lőn az osztrák szerb hadtestté alakított szerb fölkelő hadak parancsnoka, hol egy-szersmind számos osztrák tiszt nyerte beosztását.

A magyar kormánynak most már csak egy hadműveleti célja lehet: döntő csapással leverni a szerbeket, hogy az összes haderők mielőbb a Fel-Dunához Windischgrätz ellen irányítottassanak. Ez volt Kossuth Lajos terve, szándéka s kétségtelen, hogy a főhadműveleti cél a hadügyminiszternek, valamint a magyar hadak vezéreinek figyelmét érintetlenül nem hagyta. De mint ezt számos hadtörténelmi eset igazolja, — az alvezérlet a maga előtt fölmerült veszélyt látja nagyinak, oda kíván gyűjteni minden erőt s ez elvakultságában a főhadi célt föláldozza az alárendelt jelentőségűnek. A magyar kormány a szerbek leveretése nélkül bár 10.000 embert a délvidékről Windischgrätz ellen akart küldeni. Azonban a bács-bánáti vezérek ellenvetései folytán két ízben is elállott e fontos jelentőségű szándékától. E balvégzetű engedékenységgel mellett látjuk, hogy az emberi természet szívesen marad a megszokott, — a járt uton. Mert csak kevés a választott ember, ki utat törni merész.

A magyar hadvezérlet is, — mintha jobbat kezdeni már nem is lehetne, — meghagyta a régi kordon s erü hosszu vonalon széttagolva hadi erejét.

A hadszínhely nyugoti szakaszán a Bácskában a jobb szárny Ó-Kéren, a közép Verbászon és Kis-Kéren; a balszárny Ó-Becsén vala. Az összeköttetés fenntartása céljából Ó-Kér és Ujvidék közt Kiszácsot és Pirost, Verbász és Ó-Becse közt Szeghegyet, Feketehegyet és Jovics szállást különítmények tarták megszállva.

Török-Becsén a Lenkey hadosztály egy különítménye tartá

fenn az összeköttetést a bánáti csapatokkal. Délen Ujvidék város külső körlete el volt sáncolva, s Péterváradról kapta a védőrséget.

A hadszínhely keleti szakaszában a jobb szárny a Bega csatorna mentén Nagy Beeskereken, előre tolt őrállások Ecskán, Zsigmondfalván, Lázárföldön valának. Ezen csoport hátrálási vonalának biztosítása céljából Török-Becse—Szeged felé, a zsablyai átjárónál s egyebütt a Tisza mellett védsáncok készítették, s erős különítmények Elemért, Kumánt és Melencét szállották meg.

A balszárny Verseczen és Fehértemplomban volt. E két szárny közt Zichyfalván és Módoson állandó különítmények valának, s ezen felül portyázó csapatok tarták fenn az összeköttetést Nagy-Beeskerek és Versecz között.

A határőrvidék oláh fölkelői ellen Bogsán, Resicza és Szászkabánya körül sáncoltattak s Versecz és Fehértemplomból láttattak el védőrséggel.

Temesvárral szemben Nagy Sándor alezredes különítménye egyelőre Zsombolyát szállotta meg, Arad várát mint fontosabb említém Máriássy alezredes zárta el.

A magyaroknak 200 kilométert meghaladó őrvonala döntő hadműveletre alkalmatlan volt s a csapatok erejét csupán a fárasztó tábori szolgálattal folyton emésztette.

A szerbek, miután támadó kísérleteik megghiúsulának, régi hadállásaikban maradtak; ezeket azonban a béke alkudozás ideje alatt jelentékenyen megerősítették.

Temesvár környéki harcok

november első felében.

A hadműveletek most Temesvár környékén kezdődtek. Mióta a vár bezárta kapuit, a várórség többször kiesapott a vidékre, hogy szükségleteit fődözze; ezen felül hadi állományának emelése céljából ujoncokat szedett s a szerb és oláh népet izgatta a magyarok ellen, míg ezeket üldözte.

A magyar kormány ezen műveletek korlátozása céljából Nagy Sándor alezredest Nagy-Kikindáról 2 század gyalogsággal, 2 század lovassággal és 4 löveggel Zsombolyára kirendelte, s egyben a Temesvárról ide vezető ut fődözésére gyűjtött 3000 nemzetőrt is Nagy Sándor parancsnoksága alá helyezte. Ez Csatádon át nyomulva a várórség különítményeit Nagy- és Kis-Jécsán megverte, s Billédet november 7-én megszállotta, hogy Torontált s az ott elhelyezett magyar hadaknak Szegeddel való összeköttetést fődözze s az aradi magyar csapatokkal érintkezést tartson.

Ezzel szemben a temesváriak egy különítménye Kis-Becs-kerek községet a temesvár—szegedi uton körülsáncolta.

Nagy Sándor ezeket november 11-én megtámadta s a várba kergette. Majd a temesváriak a Gyertyámason volt $\frac{1}{2}$ század nemzetőrösen rajtaütöttek s abból többet lelőttek s a nagyobbik részét a várba foglyul vitték.

Viszonzásul Nagy Sándor november hó 15-én az ellenséget Szt-Andráson támadta meg s annak sok veszteséget okozván, a várba üzte. A temesváriak most Knéz helységet szállották meg, hogy Nagy Sándor összeköttetését Ardaddal megszakítsák. Az alezredes tehát itt is megtámadta az osztrák csapatokat, de a számosabb rendes katonaság elől Zsombolyáig vala kénytelen hátrálni. E nagyobb mérvű balsiker demoralizálta nemzetőr csapatait s támadólagos hadműveleteit beszüntetvén, csak védőlegesen magatartásra szorítkozott.

Strázsa (Lagerdorf) elfoglalása

november 7-én.

A Karas folyó melletti Strázsa a versecz—fehértemplomi utat zárja s a Vojvodinczon átvezető rövidebb utvonalat oldallozza.

A szerbeknek az volt céljuk, hogy Versecz és Fehértemplom közt az összeköttetést megszakítsák, hogy az utóbbi helyet könnyebben ejtsék hatalmukba. Ezen okból Strázsa északi arcvonalán kívül a főbejáraton két zárt sáncot építének táboruk védelmére, melyből a vidéket veszélyeztették. A táborot Bessarabics Vincze cs. kir. főhadnagy parancsnoksága alatt 1200 határőr 8 löveggel tartotta megszállva.

Damjanics ezredes, a verseczi hadosztály parancsnoka elhatározta, hogy a szerb fölkelők ez újabb fészket hatalmába fogja ejteni. A vállalatban részt vett a 9-ik honvéd zászlóalj 2 százada, a 3-ik honvéd zászlóalj 1 százada, 1 század székely, $\frac{1}{2}$ század Würtenberg huszár, Rózsa Sándor lovasai, némi nemzetőség és egy kis önkéntes csapat. A hadoszlop 2 hatfontos ágyúval volt ellátva.

Damjanics november 7-én korán reggel két oszlopban nyomult Strázsa ellen. A főoszlopot a tüzérséggel és lovassággal együtt a versecz—strázσαι uton maga Damjanics, míg a 9-ik honvéd zászlóalj 2 századból álló mellék oszlopot Elek százados Vojvodinczen át vezette Strázsa ellen.

A szerbek a magyar csapatokat ágyutüzharcra fogadták, mit Freudenreich tüzérhadnagy eredményteljesen viszonzott.

A rövid ideig tartó ágyuharc után a hős Földváry Károly százados honvédei és Boros százados a székely század élén szu-

ronyt szegezve rohantak a védművekre, s azokból a határőröket kiverték. Ezek most a faluba menekültek. De mire oda értek a 9-ik zászlóalj 2 százada, a vörössipkások már bent valának Strázsán s abból a futó szerbeket kiűzték s a Württemberg huszárak segítségével a Karásba szoríták, sőt azon túl is üldözték.

A jobb oszlop támadása közben a szerbeknek egy csapata Oresácz és Parta felől fenyegette a magyarok támadását. Ezek ellen Damjanics Rózsa Sándor lovasait rendelte ki. Ez utóbbiak elszánt rohama a szerbeknek ezen csapatát is mefutamította.

Damjanics győzelme teljes vala. A holtakat a szerbek magok 470 főre teszik. Foglyul esett 71 ember. Ezen felül 2 ágyu, egy társzekér, 40 puska, 1000-nél több juh-, szarvasmarha-, ló és sertés a magyar csapatok zsákmánya lón.¹⁾

Harc a bánya kerületért.

November hó első felében.

A Krassó megyei bánya városok birtoka, az ottani fegyvergyárak, ágyuöntödék, löpormalmok s az Erdélylyel összekötő utvonalak miatt, ugy a magyarok, mint az osztrák hadakra nézve fontos vala.

A császáriak november 3-án elfoglalták Bogsánt s 300 karánsebesi gyalogossal, 300 fegyveres oláh paraszttal és 50 dzsidással tarták megszállva. Asbóth Lajos őrnagy 600 főnyi nagyobbára nemzetőr csapattal Oraviczán tanyázott. Damjanics strázsai győzelme után 3 század gyalogsággal és 1 század lovassággal erősbité Asbóth különítményét azon utasítással, hogy Bogsánt lepje meg s az ott tanyázó császári vegyes csapatot fogja el.

E vállalat nem sikerült, annyiban, hogy a császáriak időelőtt elmenekültek. Asbóth 100 honvéddel, 350 nemzetőrrel s 4 ágyuval megszállotta Bogsánt.

Most Appel császári tábornok 4 század oláh bánáti határőrrel, a temesvári védőrség egy osztagával, 1 üteg ágyuval és 2000 oláh népfelkelővel indult Karánsebesről Bogsán visszafoglalására.

Asbóth Verseczről kért segílyt, honnan 2 század honvéd és egy ágyu utba is indittatot; de későn érkezett a harc színhelyére.

Appel tábornok november 14-én három oszlopban intézett

¹⁾ Közlöny 1848. 166. szám. — Georg Klapka id. m. 2. 54. l. — Horváth M. id. m. 2. 91. l. — Vetter A. id. m. Hazánk 1888. X. 260—265 l.

támadást Bogsán ellen; azonban 8 órai harc után veszteséggel volt kénytelen visszavonulni. Következő napon Doda Traján császári százados 2 század határőrrel s egypár ezer oláh fölkelővel Resicza bányát támadta meg. E helyt Székelyi százados 1 század honvéddel s 400 főnyi resiczai nemzetőrrel védelmezte s az ellenséget visszaverte.

A bánya kerületért még több izben folyt a harc a császári és a magyar csapatok közt. Végre is az utóbbiak a tulnyomó erő elől december végén Verseczre vonultak.¹⁾

A bánáti hadtest támadó hadművelete.

Damjanics strázsai győzedelme nem adta meg a magyarok hadműveleteinek az annyira szükséges lendületet. A bánya kerületért folyt apró harcokon kívül jóformán az egész november hónap téltlenül mult el.

E tétlenségnek okát abban találjuk, hogy a két különálló hadtest — a helyett, hogy egy — a hadszínhelyen működő fővezérlet alá helyeztetett volna, a kormánytól illetőleg a honvédelmi bizottmányból kapta a rendeleteket, hol tudvalevőleg egy katonai kapacitás sem volt beosztva.¹⁾ Természetes, hogy a szükséges erkölcsi súly hiányában, a jobb eszmék kivitele is csupán a kívánságok regiojában maradt. A csapatok nagy kiterjedésű elhelyezése mellett, minden hadtest önálló műveletre volt hivatva. Klapka György őrnagy november hónap vége felé osztatotott be törzskari főnökül a bánáti hadtesthez. Emlékiratában mondja, hogy a hadtest a legjobb csapatokból volt összeállítva; a szerbeket kivívott győzelmét azonban nem bírta kihasználni, mert a Tisza jobb partján levő magyar sereg által kellően nem támogatott. (Ezen hadtest az egész őszi és téli időt tétlenségben töltötte.) Ugyan ott említi, hogy: „A bánáti hadtest parancsnoka Kiss Ernő tábornok volt, az ország egyik leggazdagabb gavallérja, kinek nagy kiterjedésű birtokai épen a harc-téren feküdtek. Ezeket megóvtalmazni nem kevésbé igyekezett, mint az ellenségnek ártani. Ezáltal ingadozóvá vált s csak ügyel-bajjal lehetett az erélyes cselekvésre bírni.“

A bánáti hadtest legjelesebb vezérei Vetter és Damjanics ezredes-hadosztály parancsnokok valának. Midőn Klapka Nagy-Beckerekre érkezett, Kiss tábornok Pesten vala. Vetter a helyettes hadtest parancsnok éppen ez időtájt készült el nagyobb szabású támadólagos hadműveleti tervével, a mely szerint a a szerbeknek minden állását egyidejűleg medtámadván áttörni,

¹⁾ U. O.

¹⁾ Georg Klapka i. m. 2. 57. l.

az ellenséget Pancsova felé szorítani s ott egyesített erővel semmivé tenni volt a hadi cél.

A főhadoszlop Vetter parancsnoksága alatt N.-Beckerekről a tomaseváci hídfő ellen, egy második hadoszlop Kiss Pál őrnagy alatt Verseczről Temes-Miklóson (Nikolinczen) át az Alibunári tábor ellen, végül egy harmadik hadoszlop Maderspach alezredes parancsnoksága alatt Fehértemplomról a Karas melletti Ördög-hidja ellen volt irányítva. A kivétel november 30-ára volt kitűzve.

Egyidejűleg a bácsi hadtestnek a szerbeket szinlelt támadással minden ponton foglalkoztatni kelle, hogy ezek a Tisza balpartjára segítséget ne küldhessenek.

A N. Beckerekről Tomasevác ellen működő csapatok már november 28-án megkapták a parancsot, mely szerint az egyes oszlopoknak a távolság szerint indulniok kellett rendeltetési helyeikre. A csapatok Écskán, Zsigmondfalván és Lázárföldön gyülekeztek. Egy oszlop Zsigmondfalváról egyenest Tomasevácra irányított, hogy ott az ellenséget areban lekösse. Ettől balra egy második oszlop nyomult elő, valószínűleg hasonló, vagy tartalék viszonyban leendő rendeltetéssel. Egy harmadik oszlop Lázárföldről Botosra irányított, hogy az ellenség jobb szárnya ellen működjék. A főoszlop pedig Écskáról Orlovátra indult oly célból, hogy ott hidat verve, a tomaseváci tábor hátába kerüljön, s ezen oszlop egy része az ott vert hidat megszállván, a megkerülő oszlop hátrálási vonalát biztosítsa.

A csapatok 29-éről 30-ára menő éjjel indultak gyülekező helyeikről, nagy ködben. Ezen köd nappal is oly sűrű vala, hogy 30 lépésre már elvette a kilátást. Így történt, hogy a csapatok eltévedtek s a Tomasevácra irányított oszlop is hosszas bolyongás után Orlováthoz jutott. A csapatok az éjt szabad táborban tölték, s miután következő napon sem szállott fel a köd, Vetter ezredes több órai várakozás után állomásaikra visszarendelte a csapatokat.¹⁾

A második hadoszlop, melynek Kiss Pál őrnagy alatt Verseczről Nikolinczen át Alibunárt kell vala megtámadni, Karlsdorfnál ugyan szétvert egy szerb csapatot; de midőn Alibunárról egy sokkal erősebb hadat látott közeledni, visszavonult Verseczre.

¹⁾ Gróf Leiningen-Westerburg Károly honvéd tábornok levelei és naplója 1848—1849. Fordította Marczali Henrik. 60—64. l.

Az Ördöghid-tábor megvétele.

November hó 30-án.

A 3-ik hadoszlop Maderspach alezredes vezérlete alatt — a 9-ik honvéd zászlóalj 5 százada, $1\frac{1}{2}$ század szegedi lovas nemzetőr, 5 löveggel — összesen 1000 ember november 30-án reggel 4 órakor indult Fehértemplomból, hogy a Karas folyó jobb partján levő erősített szerbtábort megtámadja. A zárt sánc szemben volt az Ördög hidjával s Bobalics Péter százados parancsnoksága alatt 2500 ember 8 löveggel védelmezte. A Karas folyón átvezető hid (Ördög hidja) részben fölszedve, részben eltorlaszolva volt.

Maderspach alezredes a támadáshoz csapatát három oszlopba osztotta el. A főoszlop — a mely 3 honvédszázadból és a tüzérségből állott — a hid ellen nyomult, a baloszlop Palánkát szállotta meg, míg a jobb oszlop a Karas felsőbb folyásának tartva, a szerbeket megkerülendő vala.

A sűrű köd lehetővé tette, hogy a főtámadó oszlop észrevétlenül közelíté meg a hidat s reggeli 7 órakor hatalmas ágyutüzharcot indított a szerbek ellen, kik a hid mögött 2 6 fontos ágyut elhelyezvén, a hidat és a környező terepet hatásosan lőtték.

Ez ágyuharc alatt egy csapat honvéd áttört a hidon s a folyó jobbpartján magát befészkelte. Ezeket követte a többi s csakhamar mind a három század átjutott a jobbpartra s kétórai véres küzdelem után a megkerülő századdal egyetemben szuronyt szegezve rohanták meg a szerbek sáncait.

A hős vörössipkás honvédek rohamát nem állották ki a szerbek, de vad futással menekültek részint Pancsova felé, részben a Duna folyamon át Szerbiába. 3 ágyu, 8 lőszerkocsi, sok fegyver, stb. volt a magyarok hadi zsákmánya.

A szerbek 100 embernél többet veszítettek. A magyarokból 3 elesett, 9 megsebesült.

A bánáti hadtest támadó vállalatával egyidejűleg a bácskai hadtest az egész vonalon tüntetett. Komlosy őrnagy Ó-Becséről 4 század Ferencz-Károly gyalogossal, 2 század kunsági önkéntessel, 2 huszár századdal és 6 löveggel Tisza-Földvár ellen indult s a várostól $1\frac{1}{2}$ kilométerre fekvő Kálvária hegyet megtámadván, rohammal bevette.

Verbászról egy erős hadoszlop Szt.-Tamás ellen indult s annak sáncait egy ideig lövette, ezután visszavonult. Ó-Kérről a 8-ik honvéd zászlóalj a szőregi sánc ellen tüntetett. Utóbb, minthogy amannak segítség érkezett, e zászlóalj is visszavonult.

A tervbevett hadműveletnek, csupán egy jelentőségére

nézve legkisebb értékű eredménye volt az Ördög hid elfoglalása.

Hátránya ellenben, hogy ezen vállalattal a magyar vezérlét elárulta szándékát s a szerbek annál inkább erősíték állásaikat. Tomaseváczott a határőrök létszáma 3000 főre emelkedett. A szerviánusok 500 emberrel szaporodtak s 15 ágyuval több helyzetetett el a sáncokon.

A támadó hadművelet ismételése.

Tomasevácz megtámadása

december 5-én.

Kiss Ernő tábornok december elején N. Becskerekre visszakereszt s Vetter haditervét elfogadván, Tomasevácz újbóli megtámadását december 5-ére tűzte ki.

E kis város a n. becskerek-pancsovai főúton a Temes folyó balpartján fekszik. Itt ágazik el a pancsovai úttól délkeletnek az alibunár-verseczi, illetőleg alibunár-fehértemplomi út. E két — Tomaseváczon egyesülő hadműveleti vonalat a Temes folyó a városka nyugoti oldalán metszi s figyelemreméltó terep akadályt képez, viszonylag kedvező védvonalat nyújthat vala a déli — valamint az északi félnek.

Botostól Orlovátig a jobbpart urálja a balpartot s meredeken esik a folyóra. Említett két falunál nincs hid. Tomasevácznál egy hosszú fajúrom hid köti össze a két partot s magas töltésen visz be az ut a városba. A jobbparton a hid előtti emelkedés nem csak a balparti mocsaras nedves talajt, de a Zsigmondfalva felé lejtősen rónaságba menő előterepet is urálja. Miért is ezen pont előnyösen alkalmas erősítésre.

Tomaseváczot észak-nyugoti arcvonalán a folyó, északkeleti oldalán a nedves talaj s távolabb a Berzava csatorna védi.

Mindezekből kitetszik e városka hadműveleti és harcászati jelentősége ugy a magyarokra, mint a szerbekre nézve.

Az említett emelkedésen ott, hol az emlékszobor van,¹⁾ épült egy erős redoute, melynek előtte a terep alakja szerint kevésbé szabályos tört ollómű képezte a hídfő sáncot. Ez utóbbinak sikamát lövészárk erősbitette, mely a botos-orlováti ut árkával egybe esett. Ezen hídfő hosszabb műszaki munkálatok eredménye volt s tartós időre készült vala.

A balparton a folyó és a város közt az imént említett töltés ut északi oldalán egy közepes fejlődésű tölgyerdőske, míg a déli oldalon egy fiatal nyárfaerdő vala ültetve.

¹⁾ Radivojevic százados nyughelyét jelzi, ki 1788-ban a tomaseváczai hidat a török ellen védelmezte.

Knicsanin serege a Temes folyó mindkét partját tartotta megszállva. Az arcvonaltól védelmére szolgáló csapatok a redoutékban és az előre tolt sáncokban, a többi csapatok a folyó balpartján a tölgy- és nyárfaerdőben táboroztak. Minthogy a tábor a városra át Orlovát felől megkerülhető vala, ez irányból is sáncok készítettettek.

A jobbparton a tábori őrsök a hidfőtől 1000×-re félköralakban előre tolva végezték a biztosítást. A földterítő járőr-szolgálatot a tűzvonalbéli csapatok látták el.

A hátvonalat Tomasevácz külső szélére tolt őrsök és járőrök biztosították. Knicsanin főhadiszállását a nyárfaerdőcskében sátor alatt tartotta.

Tomaseváczot Knicsanin parancsnoksága alatt: a németbányai határőrezred 3. és 4. zlja — körülbelül 3000 ember, török szerbek (servián önkéntesek) 2000 ember, összesen 5000 ember 27 ágyúval tartotta megszállva. Ezeket felül Suplikácz tábornok a szerbek vajdája Pancsováról 2 század fegyveres polgárt indított Tomasevácz felé. Ezek már a kora reggeli órákban indultak Antalfalváról, hogy Tomasevácz védelmében részt vegyenek.

A magyar csapatok (a hadtest nagyobb része) december 4-én este Écskán, Zsigmondfalván és Lázárföldön gyülekeztek.

Ezen haderő 9 gy. zászlóalj 11 lovasszázad 30 lövegből állott, körülbelül 10000 főnyi létszámmal, a harcban tényleges részt nem vett — csekély nemzetőrséggel együtt.

A csapatok éjjel után három oszlopban indultak el a gyülekező helyről. A főoszlop: 5 zlj. 3 lov. század és 18 löveg Écskáról Orlovátnak tartott azon rendeltetéssel, hogy ott hidat ver s a csapat egy része a folyón átkelve, az ellenséget hátban támadja, míg a másik rész a Temes folyó jobb partján fölfelé haladva, a hidfő baloldala ellen fog működni.

A közép oszlop, mely 2 órával később indult Zsigmondfalváról: 2 zlj. 4 lov. század és 6 lövegből állott, a tomaseváczy uton a hidfőnek tartott azon rendeltetéssel, hogy ott fejlődve, egyelőre lökőron kívül készülségi állást foglal.

A baloszlop szintén 2 zlj. 4 lov. század és 6 löveggel Lázár földről Botosra menetelt, hogy a Temes folyó jobb partján lefelé haladjon s a hidfőt ez irányból támadja meg.

Ezen kombinált támadás a főoszlop műveletére volt fektetve. A megkerülő oszlopnak kellett a támadást bevezetni s ezzel az általános támadásra a jelt megadni. Ezen oszlop reggeli 5 órakor érkezett Orlovátra s miután a Wasa ezred 3. zljának 4 (13—16.) századát a hidverés biztosítása céljából csolnakokon a balpartra átszállította, egyidejűleg Orlovát fölött $\frac{1}{4}$ órányi távolságban hozzá fogtak a hidveréshez.

A műszaki munkálatokat Asbóth százados vezette, ki annak előtte polgári mérnök volt Temesvárott. Ennek a hidvérsében való járatlansága és a hidanyag hiányos volta miatt a hid reggeli 7 óra helyett csak délelőtti 11 órakor készült el; ennek folytán a megkerülő oszlop támadását akkor kezdte el, midőn a jobbparton a hidfő ellen külön-külön intézett két támadást a szerbek már visszavertek.

Kiss tábornok, ki Vetter ezredessel és Klapka őrnagy hadtest vezérkari főnökkel a főoszloptól az arcvonalbeli csapatokhoz lovagolt, dél felé megunta a várakozást s futárt küldött Appel alezredeshez, hogy ez siettesse megkerülő harcműveletét. De mert ez még mindig késett, Kiss tábornok türelmét veszítve 24 löveggel megindítá a tüzharcot a hidfő ellen azon reményben, hogy az ellenség figyelmét idevonja s lövegeit leszereli.

A helyett tehát, hogy a megkerülő csapat vezette volna be a harcot, az arcvonalban és a hidfő két oldalán egybe gyűlt — most már főcsapat kezdette azt meg.

Kiss tábornok reményeiben csalódott. Mert a szerbek lövegei a jó földözékben keveset szenvedtek, holott a magyar tüzéségnek az előtörékvésben sok vesztesége volt. E miatt még inkább türelmetlenkedvén, délután 3 órakor kiadta a parancsot a hidfő megrohanására. Rohamra a Máriássy féle (37. gy. ezred) zászlóaljja és a 10. honvéd zászlóalj jelöltetett ki. A roham oszlop élén Haragos hadnagy a Máriássy zlj. 200 önkéntesével tört előre. Minden önkéntes föl volt szerelve egy köteg szénával és a szükséges sánc szerszámmal, hogy a főárkot betemesék. E vitéz csapat a Máriássy és a 10. honv. zlj. által követve, az ellenség gyilkos tüze dacára előre tört s a vadász árkot elfoglalta, sőt a főárkokban is megfészkelte magát; többen megkísérték a mellvédre is fölkapaszkodni, de a szerviánusok handszárral kezükben törhetlenül ellentállottak s a rohanók visszaverve, az országot árkaiban és a part meredélye alatt meglapultak, hogy földözék magukat az ellenség puskatüze ellen.

Igy járt a Turszky féle osztály, majd utóbb a gróf Leininger százados által vezérelt tartalék csapat is. Három ilyen rohamot vertek vissza a szerbek, melyeknél az a hiba is történt, hogy nem teljes erővel, de egyenkint intéztettek a hidfő ellen. Kiss tábornok — ki alól a lovat is kilőtték, — végre meggyőződött róla, hogy a hidfőt bevenni nem lesz képes, minek folytán a csapatokat lökörön kívül visszavonta.

E közben a megkerülő csapat: 2 zlj. 1 lov. század és 6 löveg, átkelt a folyón. A lovas század Ozora (Uzdin) felé rendeltetett a pancsovai ut megfigyelésére. A Don Miguel zászlóalj 1 százada rajvonalba alakult, ezt követte a Wasa zlj. 13. és

14. százada támcapat, 15. és 16. százada tartalék viszonyban. (A Don Miguelek 2 százada úgy lehet a hidnál maradt vissza — míg a Wásák 2 százada a jobb parton az arcvonalbeli csapatoknál tartalék viszonyban nyert alkalmazást.)

A délután időszakában itt is megdördültek az ágyuk s megkezdődött a puska tüzharc ropogása.

Appel alezredes Tomasevácz déli bejáratához érve, az ottani sáncot rövid tüzharc után első rohammal bevette. Vetter előadása szerint a benyomult csapatok minden elővigyázati rendszabály nélkül hatoltak be a városba s a katonák a házakban szerte élelmiszerek után kezdtek kutatni. Knicsanin e rendetlenséget észrevette — s minthogy Kiss tábornok támadó kísérleteit beszüntetvén, a főcsapatot lőkörön kívül messze hátravonta, — a hidfő-védőrség egy részét lövegekkel ellátva a tartalék csapat segítségére küldötte. Ezek a templomtérig érkezett magyarokat megtámadták. Ugyan ezen időben a pancsovai utra kitölt lovasságot is az Antalfalváról érkező 2 szerb század visszanyomta.

Minthogy a Temes jobb partján volt főcsapat működését beszüntette s onnan egy puska szó sem hallatszott többé, másrésztől a megkerülő csapatot előlről megtámadták s hátban fenyegették a szerbek, — Appel alezredes a megkerülő oszlopot a városból kivonta s Orlovát felé hátrált. A pancsovai 2 század előnyomulása s emezek üldözése folytán a magyar csapatok szuronyal törtek utat, hogy a hidat elérhessék és fölszedhessék.

E visszavonulás, mint nemkülömben a főcsapat hátrálása legtöbb veszteséget okozott a magyaroknak. E veszteség körülbelül 250 főre rugott. Mondják, hogy a szerbeknek is jelentékeny veszteségük volt.

A főcsapat visszavonulását gr. Leiningen százados fődözte s az ellenség ágyu és puskatüzében alig birta embereinek csak egy kis részét együtt tartani.

Utánnyomulással az ellenség nem üldözött s a magyarok zavartalanul gyülekeztek az écskai és zsigmondfalvi utakon, honnan esteli 6 óra tájban az egész sereg állomásaira vonult vissza.

* * *

Nyilvánvaló dolog, hogy a szerbek, nevezetesen a szervia-nusok, — kik a törököktől a védelmi harcnál szükséges hidegvért és szívóságot teljes mérvben örökölték — vitézül harcoltak. A tulsulyban volt magyarok annyi hősiesség s önfeláldozás dacára veszteséggel kényszerültek meghátrálni. Önkéntelenül ama gondolat ébred bennünk: tehát éppenséggel lehetetlen volt az erős állást bevenni?

Erre vonatkozó véleményünk az, hogy a tomasevácsi hídfő csak ideig-óráig tarthatta volna magát, ha a magyar hadvezérlés az ostrom művelet vezér eszméjét több szabatossággal, hidegvérrel és más erő elosztással, de mindenek fölött egyszerűbb kombinációval hajtja végre.

Az elkövetett hibák ezek: *a)* sok oszlopnak több irányból való központos előnyomulása, hogy az ellenséget ne csak megverjük, de el is fogjuk; *b)* ezen oszlopok támadása egy oszlopnak a sikerteljes működésétől volt függővé téve, mely ha megdül, a többi sem sikerülhet; *c)* ennek dacára a legfontosabb szerepre hivatott oszlop nem a legerősebb, de sőt a leggyöngébb; *d)* a hid késedelmes építése s ebből kifolyólag a hadvezérlésnek azon elhamarkodása, hogy a támadást az ostrom műveleti tervtől eltérőleg idő előtt s éppen a legerősebb helyen, az arcvonalon erőszakolta s *e)* az erőket részenként ismételve dobta harcba, végre *f)* hogy a működésbe lépett megkerülő oszlopot a főcsapat cserben hagyta.

Appel alezredes hadoszlopa könnyű szerével jutott a városba s egész a templomtérig hatolt. Föltéve, hogy ezen hadoszlop elég erős arra, hogy Tomasevácznak nyugoti szélét birtokba vegye, vajjon megállhat-e, sokáig tarthatja-e magát Kniesanin tartalék csapata s a hátba fogott hídfő? Ugy véljük nem. A város birtokba vételével a hídfő sorsa is dűlőre került volna. Azért ezen oszlopnak kell vala elég erősnek lenni, míg az arcvonalban egy lekötő csoportnak tüzéséggel bőven ellátva kellett volna működnie. Egyéb különítmények csak mellék részletei a hadművelet zavartalan végrehajtásának. Így a lekötő csoporttól egy kisebb különítmény Botosra küldendő, míg a megkerülő oszloptól szintén a legszükségesebb kikülönítés a hid megszállására vissza hagyandó, s a lovasság nagyobb része a pancsovai ut és Tomasevác környékének megfigyelésére lett volna utalandó.

Vezette volna be a harcot számos lövegeivel az arcirányba menő oszlop; azonban döntésre ne vállalkozzék addig, míg a megkerülő oszlop Tomaseváczot nem bírja s azzal a szerb tábornok két tűz közé nem szoritotta.

Magától értetődik, hogy a folyón való átkelésnek akadályba ütközni nem szabad s a megkerülő hadoszlop meglepő támadása döntő befolyással lehet vala az ostrom művelet kivételére.

E vélemény csak tanulmány számba veendő; mert jól tudjuk, hogy elmúlt események fölött könnyebb tervezni, mint az ütközetben valamely szándék fölött határozni.

A tomasevácsi balsiker folytán Kiss tábornok most már Klapka őrnagyot bizta meg egy újabb hadműveleti terv elké-

sztítésével. Klapkának az volt a szándéka, hogy egy kombinált támadás által a Bánátban a szerb haderőt egyszerre teljesen megtörje s a maradékot a Dunán át visszavesse.

A magyar főhadiszálláson egy Tomasevácz ellen intézendő arctámadásról teljesen lemondtak s elhatározták, hogy a hadműveleteket az ellenség jobbszárnya ellen intézve Károlyfalva és Alibunárnál kezdik s a szerbek hadállását a Temes folyóig főlodorván, Pancsovát veszélyeztetik s Knicsanint arra kényszerítik, hogy tomaseváczy hadállását önként főladván, Pancsovára vonuljon vissza. A szerbek ezen végpontja ellen azután a bánáti összes magyar haderő központiasan előnyomul, hogy ott a döntő csatát vívja.

Ezen hadművelet támogatására a bácskai hadtestnek a Ferencz-csatorna mentén és a római sáncok ellen kell vala tüntetnie.

December 11-én a Bánátban minden hadoszlop rendeltetése szerint a kiinduló ponton vala, s 12-én a támadó hadművelet a következő intézkedés szerint indult meg:

1. Damjanics ezredes 2 zlj. gyalogságot, 3 lov. századot és 8 löveget egyesít Verseczen. A környéket a hadosztály visszamaradó részeivel Maderspach alezredes Fehértemplom parancsnoka biztosítandja, ellenben Damjanics az egyesített haderővel december 12-én Ulmán, Temes-Miklóson át Károlyfalvára s onnan az ellenség kiszorítása után Alibunárra nyomul, hol a Zichifalváról érkező Gergely őrnagy hadoszlopával egyesül. 13-án menetét Ilánca és Jarkovácson át folytatja s a N. Becskerek felől a tomaseváczy hidfő ellen nyomuló főoszlop értesítése után a tomaseváczy hadállást hátban megtámadja.

2. Gergely őrnagy december 11-én 2 zlj. 2 lov. század és 4 löveggel Zichifalvára, 12-én Szt-Jánoson át a Verseczről érkező hadoszlop támogatása céljából Alibunárra nyomul, oda csatlakozik s kötelékben marad a hadtesttel való egyesülésig.

3. A bánáti hadtest többi esapatai egyes különítmények leszámításával, melyek Perlasztól Török-Becséig a Tiszát megfigyelik, — december 12-én este N. Becskerekről két oszlopban utra kélnek s az erősebb oszlop még azon éjjel Ernesztházát, míg a gyöngébb Zsigmondfalvát szállja meg. 13-án mindkét hadoszlop ágyultávolságban a tomaseváczy hidfőig nyomul s ezen állásában Damjanics támadását várja.

Mindezekből kitetszik, hogy a hadművelet megoldásában Damjanics hadoszlopának jutott a vezérlő feladat.

A kikülönítmények és visszamaradó legszükségesebb helyőrségek leszámítása után a zsigmondfalvi és ernesztházy hadoszlopok ereje 5 zlj. 8 lov. század és 26 lövegből állott.

Károlyfalva és Alibunár megvétele

december 12-én.

Alibunár mezőváros az által nyert fontosságot, hogy a n. becskerek—tomasevác—versecezi, illetőleg fehértemplomi utat a pancsova—temesvári ut Alibunáron keresztezi.

Ezen felül a környező terep különleges alkotása e helynek műszaki erődítéssel kapcsolatban szívós védelemre való alkalmasságot nyújt.

Alibunárt délnyugati oldalán a kincstári homokpuszták, a deliblati futóhomok tenger, észak-keleti oldalát a versecezi nagy kiterjedésű vizes rét fűdi. E kietlen terület a magyar szabadságharc idejében a hadműveletet jóformán az utvonalakra szorította.

A fensikszerű homokpusztaság északi széle meredek oldallal esik az 50—60 méterrel mélyebben fekvő nedves rét sík területébe. — A hegyoldal szerű lejték csakis egyes lövészek által mászhatók kapaszkodással. Alibunár a meredek oldalak lábánál fekszik. A magaslati részen néhány szilárd épület, szőlő és gyümölcsös kertek valának. A községtől délnyugatra emelkedő párkányzatot a szerbeknek a császári hadtest parancsnokság rendelkezése folytán három redouttal kellett való megerősíteni s ezeket lövész árkokkal egybe kapcsolni.

Mi készült el a tervbe vett sáncokból, arról tudomásunk nincsen. Hogy azonban az alibunári szerb tábor meg volt erődítve, ahhoz kétség nem fér.

Az erődített tábor keleti bejáratát a magaslat mentén Károlyfalva fűdi. A szerbek tehát oda egy erős különítményt toltak s az alibunári és pancsovai utak fűdőzésére egy-egy zárt sáncot építének.

Károlyfalvát Baraics főhadnagy parancsnoksága alatt 1 zlj. német bányai határőr, Alibunárt Joannovics százados alatt 3 zlj. péterváradai határőr — s ezen felül több szerb fölkelő 16 löveggel — tartotta megszállva. Ezek összes létszámát 5000—6000 főre teszik.

December 10-én este a Wasa 3. zlj. és a 10. honv. zlj. N. Becskerek felől előfogatokon szállítva, az oda beosztott 2 lov. századdal és 4 löveggel Gergely alezredes parancsnoksága alatt Zichifalva közelében megérkezett. A községet szerbek tartották megszállva. Gergely alezredes Czilich századost utasította, hogy a Wasa zlj. 2 osztályával, $\frac{1}{2}$ század huszárral és 2 löveggel támadja meg s foglalja el a falut.

Czilich százados rövid ágyuzás után 4 század gyalogságot rohamra vezetve s Zichifalvát elfoglalta. A szerbek — 3 ágyut visszahagyva — Alibunárra menekültek.

A 10. honv. zlj. Zichifalván megoszlott. 3 század ugyan is gróf Leiningen százados alatt 11-én utját — szintén előfogatokon — Verseczre folytatta s ott Damjanics ezredes parancsnoksága alá lépett.

December 12-én Gergely alezredes hadoszlopa:

Wasa zlj. 6 század

10. honv. zlj. 3 „

Összesen 9 század

gyalogság, 2 lov. század és 4 löveggel indult Zichifalváról Alibunár ellen.

Ugyanaz napon Damjanics ezredes hadoszlopa:

3. honv. zlj 3 százada } a híres vörös-

9. „ „ 4 „ } sipkások

10. „ „ 3 „

Összesen 10 század gyalogság, 2 lov. század és 7 löveggel indult Verseczről Károlyfalva ellen. — Ez 6 órai gyalog menet.

Damjanics hadoszlopa déltájban érkezett Károlyfalvához, hol a szerbeket a zárt sáncban és a falu keleti arcvonala előtt találta. Az ezredes Gergely hadoszlopára való számítás nélkül haladéktalan elrendelte a támadást, melyet a lövegek tüzharcza vezetett be. — A 3. és 9. zlj. századai 1-ső harcpontra, míg a 10. honv. zlj. 3 százada balszárnyon kívül tartalékba helyeztetett. A harc folyama alatt a 3. és 9. honv. zlj. arcban támadt a falu ellen, míg a 10. honv. zlj. századai Leiningen százados alatt — a falut délről megkerülve — az ellenség hátrálási vonalára irányítottak.

Leiningen a terephullám által földve nyomult elő, hogy a falu déli oldalán betörjön. De mert itt a szerbek a pancsovai utat földő sáncból 2 löveget irányítottak ellene, 2 századdal tehát a sáncot arcban támadta, míg 1 századot észak-nyugati irányban megkerülésre rendelt ki.

A szerbek az egész vonalon kartácsos fogadták a magyarokat. Ezek azonban szuronyt szegezve hősiességgel törtek a sáncokba s azokat elfoglalván, a faluba követték a hátrálókat. Minthogy Leiningen az utját álló sáncot szintén elfoglalta, 2 századdal ugyancsak a faluba tört s a szerbek visszavonulását fenyegette. Utóbbiak 2 órai véres harc után rendetlen futással menekültek Alibunárra. 7 tisztjük és 300 katonájuk esett el a küzdelemben¹⁾ míg a magyarok legföljebb 10 halottat és 25 sebesültet vesztek.

¹⁾ „Egyetlen egy udvarban“ — írja Leiningen naplójában — „harmincöt embert és egy tisztet koncoltak fel embereim, kegyelmet senki sem kapott.“

Időközben Gergely alezredes is Alibunár alá érkezett hadoszlopával s azt ez irányból megtámadta. De most a tulerős szerbek visszanyomták, miért is Damjanics megérkeztéig védelemre szoritkozók. Utóbbi Károlyfalva elfoglalása után haladéktalan Alibunárra nyomult. Hadoszlopának felét a magaslaton délnyugati irányban a pancsovai ut felé különítette ki, míg a másik felével az alibunári utra térve, a mezőváros délkeleti bejárata felé tartott, hogy Gergely csapatával együtt támadjon. Ez utóbbi most újból támadásba ment át s ehhez a Wasa zászlóaljzat Alibunár észak-nyugoti bejárata ellen irányította.

A szerbek a Károlyfalváról odamenekült bajtársaktól értesültek a szerencsétlen harc lefolyásáról s a félelmes vörös siphások előnyomulásáról.

Két tűz közé szorulva, menekülésre gondolt mindenki s az alibunári tábor szerb hada ellentállás nélkül, rendetlen csoportokban vad futással Pancsova felé tartott. A Würtemberg huszárok 2 százada üldözte a menekülő hadat s több sikerült rohamával teljes vereséget okozott a szerbeknek, kik 2 löveget, több mozsárt, zászlót, lőszerkocsit és számos puskát hagytak vissza. E két ütközetben a szerbek 4—500 embert, a magyarok alig 100 embert veszítettek.

Minthogy Alibunárt a magyarok fölégették, a csapatok szabad ég alatt táboroztak s következő napon Damjanics az egyesített két hadoszloppal Iláncsán át Jarkovácra menetelt.

A szerbek rajtaütése Jarkovác ellen

december 14-én.

(I. a 4. és 5. számú vázlatot.)

A n. becskerekai főhadiszállás hadműveleti terve szerint december 13-án a hadtestnek Ernesztházára és Zsigmondfalvára irányított csapatai ágyulövés távolságban a tomaseváci hidfőig nyomulnak s ezen állásban kell vala bevárniok Damjanics támadását. Ezen csapatok 13-án este nagy félkörben övezték a hidfőt s Botoson volt a főhadiszállás. Mint tudjuk Damjanics csak 13-án indult Alibunárról s délután 4 óra tájban érkezett Jarkovácra.

A Károlyfalva és Alibunárnál szétvert szerb hadak Neudorfnál gyülekeztek. Suplikázt tábornok szerb vajda maga vette át a parancsnokságot s 13-án délután az egész sereg együtt vala.

Suplikázt helyes érzéssel belátta azt, hogy Knicsanin egy győzelmes sereg által hátba támadva, illetőleg két sereg által közre véve, magát nem tarthatja. Ebből kifolyólag elhatározta, hogy Tomaseváczot kiürítetteti s Knicsanint magához vonja. Ez

által a szerbek hadereje körülbelül 10000 emberre és 20 lövegre szaporodott vala — Damjanicscsal szemben, a ki egyre-másra alig 4000 emberrel és talán két üteg ágyúval rendelkezett.

A magyar csapatokat a jarkováci népi nagy vendégszeretettel fogadta s a katonákat főleg borral és pálinkával vendéglelte. Damjanics Botosra átrándult, hogy Kiss tábornokkal megbeszélje a Tomasevác elleni intézendő támadás részleteit.

A jarkováci rácok tulságos barátsága gyanussá lőn az által, hogy az embereknek annyi bort és pálinkát adtak, a mennyit csak megbirtak inni. Midőn Damjanics visszaérkezett, megparancsolta, hogy minden század előjáró századosának lakása előtt a szabadban táborozzék.

Az előőrsoket a 9. honv. zlj. állította ki. A lövegek és podgyász kocsi a főtéren a templom táján voltak elhelyezve. Margiticzán a csatorna ottani átjáróját egy különítmény szállotta meg, ellenben Jarkovác mögött a hidat a magyarok nem szállották meg. A csapat a nagy menet folytán fáradtan pihent le.

Damjanicsnak nem volt róla tudomása, hogy a szerbek vert hada Neudorfnál gyülekezett s az ő seregét veszélyezteti. Gondja Tomasevác felé irányult.

Suplikátz délután 4 órakor indult Neudorfól Lajosfalván át Szamosra, hogy ott az éj folyamán Knicsanin seregével egyesüljön. Neudorfól Szamosig 26 km. A sereg éjjeli 10—12 órakor érkezett Szamosra, hol aztán az egyesülési akadálytalanul megtörtént Knicsaninnal, ki esteli 7—8 óra tájban vonult el Tomasevácra s a magyar csapatok megfigyelésére 100 embert és 2 löveget hagyott a hidfőben.

Szamosról Jarkovácig 2 óra járás. Suplikátz ez utóbbi község lakóitól tudta meg, hogy a magyarok ott táboroznak s hogy az összeköttetés Kiss tábornok seregével Neuzinán át helyre van állítva. Suplikátz Szamoson adta ki a rajtaütés végrehajtására az intézkedést, mely következő vala:

Joannovics Péter százados 2 század pétervárad határőrrel s $\frac{1}{2}$ század jarkováci fegyveressel (Putnik Pál nemzetőr hadnagy alatt) a Jarkovác és Margiticza közé eső erdőcskére nyomul s azt egy századdal megszállja, míg a többi erővel Jarkovác felé fordul s a falu szélét a csatorna mentén észrevétlenül fogja megszállani. Putnik hadnagy egy csapat lövészszel ugyanott tovább kuszik s a Berzava csatorna fahidjánál állást foglal.

Lazics főhadnagy 2 század német-bánáti határőrrel az ellenség jobbszárnyát megkerülve, mint a másik osztag, szintén a falu északi szélét a hidig s ez utóbbit is megszállja oly célból, hogy a két csoport az ellenségnek kitérését s a csatornán át való menekülését, valamint a hidon át csak egy lövegnek is átszállítását megakadályozza. Ebből kitetszik, hogy

a lakósok még azt is tudatták Suplikáttzal, hogy Jarkovác mögött a hidat a magyarok nem szállták meg.

Az arevonalban a falu déli széle ellen a német-bánáti határőrök 3. és 4. zlj. élén a csatárláncot kepező szerviánusokkal — képezik az 1-ső harcvonalat Knicsanin parancsnoksága alatt. 2 illir-bánáti zlj. a 2-ik harcvonalat. 3 pétervárad határőr zlj. Joannovics Mihály parancsnoksága alatt képezi a tartalékot.

Ez utóbbi a Tomaseváczra vezető ut mögött levő magaslaton maradt — valószínűleg oly célból, hogy azon esetben, ha a rajtaütés nem sikerülne, a magyarok ellen lökemét fogadja s övéinek hátrállítását fődözze.

A szerbek éjjél után 3 órakor kezdték meg a támadást. Korom sötétség volt.

Knicsanin megrohanta az előrsöket s azokkal egyidejűleg nyomult a faluba. A meglepett magyar csapatokban — mire fölocsudtak — nagy zavar állott be. A lakósok a szerb hadak betörésével mintegy varázsütésre fegyvert ragadtak s a gyülekező magyar csapatokat padlásról, ablakból, egyéb emelkedett helyről lövöldözték. Körülbelül $\frac{1}{2}$ órán át az egyesek és csoportok önvédelmében iszonyu handzsár és szurony harc fejlődött ki. A bizonytalan sötétségben ide-oda gomolygott minden.

Damjanics ezredes Kíss Pál őrnagygyal a vörös sipkás 9. honvéd zlj. parancsnokával és gr. Leiningen századossal tölté az éjt egy szobában. Midőn a harcizaj fölriasztá őket, Damjanics erőteljes nagy hangja kikiáltott a szabadba: „fegyverre“!

Leiningen százados, ki felöltözve aludt, rögtön kisetett az előtérre, hol éppen 3 százada sorakozott. A házakból mindenfelől füttyülő golyók különösen a lovasságot ejték nagy zavarba, mert ez sehol sem talált fődözéket. 20 darab huszárló megvadulva a szerbek 2-ik harcvonalaiba vágatott.

Mihelyst Leiningen 3 százada sorakozva volt, mindegyiket más-más utcába irányította, hogy a netán betört ellenséget kiszorítsák. Egyik századával ő maga ment, a midőn szemközt egy sötét embertömeget pillanta meg, mely az eligazítás után 70—80 lépésről két ösztűzet adott ellene, azonban a század szuronyrohama elől megfutamodék.¹⁾

Ez alatt történt, hogy Damjanics a Wasa 3. zljjal, a 9. honv. zlj. egy részével és 4 löveggel kivonta magát a faluból s a Berzava csatorna hidján szerencsésen átkelve a csapatot újból sorakoztatta.

¹⁾ Jellemző, hogy a két ösztűz csak egy embert sebesített meg — könnyen Leiningen századából. És mégis a század megakart futni, a midőn Leiningen odakiált embereinek: „ne félj magyar, szuronyt szegezz rajta!“ s az emberek lövés nélkül rohantak vitéz parancsnokuk után s elüzték az ellenséget.

Reggeli 4 óra tájban egy huszárt menesztett Damjanics Kiss tábornokhoz egy levélkével, melyben jelenti, hogy kénytelen volt a faluból visszavonulni s a lövegek egy részét az ellenségnek hátrahagyni. De napfölkeltével újból elő akar nyomulni s mindent jóvá tenni.

Damjanics azonban nem várta meg a napfölkeltét; de mihelyst csapata rendezve volt, átgázolt a csatornán, mert a hid már akkor a szerbek kezében volt s betört a faluba, hogy a szerbeket abból kiverje.

Leiningen százados az imént említett roham után kapta azon jelentést, hogy 6 löveg még ott áll a téren és nem bír átjutni a hidon. Ennek folytán a századot egyik tisztjére bízta, maga pedig néhányad magával a lövegekhez sietett. A téren minden legnagyobb zavarban volt. Czilich százados a Wasa zjl. parancsnoka (talán kevés emberével), a vitézségéről ismert Földváry százados és Aschermann százados, most már Leiningennel együtt buzditák a tömegekben álló honvédeket. Mind hasztalan. Az emberek, kik Strázsát, Károlyfalvát, Alibunárt annyi vitézséggel foglalták el, most elveszték bátorságukat s mit sem lehetne velük kezdeni.

Az ellenség a hidhoz vezető utat jobbról-balról már megszállotta s a magyar csapatok visszavonulását elvágja, ha nem sikerül a megszállott házakat visszafoglalni. Nagy nehezen egy támadást kísérlettek meg; de egy tiszt és egy ember eleste újból elvette a csapat bátorságát. Ez események a főtéren történtek.

Ez alatt a magyarok jobbszárnyán, vagy is a falu nyugoti részében Damjanics fölvette a harcot a szerbekkel. A harcizaj a főtérré hallatszott s onnan mind messzebb és messzebb eltávolodék.

Ezen körülmény az említett három századost arra indította, hogy tovább ne erőszakolja a hidon való visszavonulást, de más uton iparkodjék kitörni a szabadba.

Miután nehányszor lőttek kartácsesal, az ágyukat gyorsan elindíták két oldalon a gyalogság sűrű sorfala közt a falu keleti kijárata felé. (Ezen ágyukról vélte Damjanics, hogy az ellenség kezébe estek.) Bár folyton golyózáporban haladtak, szerencsésen eljutottak a falu széléig; de ott már oly heves tüzeléssel fogadták a szerbek, hogy egyszerre minden megakadt. Természetes, mert az utcában fejlődni nem lehetett s a falu keleti szélén az árkot megszállva tartá az ellenség.

Mindazáltal sikerült a honvédeket rohamra vezetni s az ellenséget az árokból kiűzni, onnét oly heves tüzelést indítottak a szerbek ellen, hogy ezek vad futással menekültek Dobricza felé. Mihelyst a magyar csapatok a szabadba értek, a még

nehány pillanat előtt bátortalan legénységre nem lehetett rá ismerni; mindenkit friss bátorság szállott meg.¹⁾

Midőn a magyarok körülbelül 500 lépésre valának a falutól, az összekeveredett osztagokat rendezni kezdték. Ezekből jobbra (tehát a magyar jobbszárnyon) javában folyt a harc, balra teljes csönd vala, a miből a sötétségben következtetni lehet, hogy ezen csapat a szélső balszárnyon van. (A jarkovácz-margiticzai uton)

Előfelé körülbelül 800 – 1000 lépésre a jarkovácz-i szőlő-hegy terült el. Ezt az ellenség megszállva tartotta. Leiningen 2 századot küldött oda; ezek csakhamar kiverék onnan az ellenséget. Most Leiningen jobbra Kiss őrnagygyal kereste az összeköttetést. Oly sötétség volt, hogy bár a golyók sűrűn fűtyültek, nem lehetett kivenni, hogy hol van a tüzelő ellenség. Csak az volt feltűnő, hogy az útközet a jobbszárnyon mindjobban távolodik a falutól.

Midőn kissé szürkülni kezdett, Leiningen csapataival nem a szélső balszárnyon, de annak jobb területén szélről a falu felé találta magát. A balszárny csatavonala végtelenül elvolt nyulva a messzeségbe, míg a szerbek nagy távolságra gyors hátrálásban valának. De nem volt kéznél lovasság, melylyel a futókat üldözni lehetett volna.

A falu északi oldalán erős puskatüz hallatszott. A hid környékén volt ellenséges csapatokat az ott levő magyar csapatok körül vették. A szerbek most nagy tömegekben menekültek ki a faluból Szamos felé; mert a Berzava tulsó partjára huzódott magyar csapatok is — hallván, hogy a harc távolodik — visszatértek s megtámadták a faluban volt ellenséget.

Lovasság hiányában a balszárnyról egy század gyalogság vette őket üldözőbe. Egy második raj, körülbelül 60 ember tör most ki a faluból s a magyar balszárnyak tart. Ezek Putnik hadnagy alatt pétervárad-i és német-bánáti határőrök, kik a Berzava hid tájáról üzettek el.

Ezek ellen honvédek és Wasa gyalogosok fordultak. Tízet közülök lelőttek, a többiek oly gyorsan futottak, hogy a magyarok nem birták őket utólélni. A magyar szélső balszárnyon még

¹⁾ Gróf Leiningen naplójában az éjjeli harc lélektani benyomását a magyar csapatokra, mesterileg ecseteli. A vitéz magyar katona annyi hősiesség haditénye után a zárt faluban minden irányból, sőt még a magasból is lövetve — mint csapdában a vad — elveszti bátorságát s tehetetlenül gyáva lesz. S egy — a parancsnoktól kellő időben ügyesen odavetett pár szó — „ni hogy szalad a rác” — elhitei a tömeggel a sötétségben, hogy a rác valóban szalad, s most szuronyt szegezve vakon rohan az árok parton tüzelő ellenségre s állásából kiveri. A midőn pedig a csapat kiér a faluból, minden új életre ébred, visszatér az önbizalom, a bátorság, a vitézség az imént gyáva katona lelkébe s tüznek-viznek rohan, hogy ellenét legyőzze.

egy menekülő század granicsárt a vörös sipkás honvédek fölkoncoltak.

A rajtaütés kezdő szakában, midőn Knicsanin az első harevonallal betört a faluba, szervianusai 2 6 fontos ágyut vettek el a magyaroktól s diadal ittasan vonszolták magokkal.

E közben Damjanics sorakozott csapataival átgázolt a csatornán s a szerbek első harevonálát megrohanván, a faluból kiszorította. A szerbek 2-ik harevonala, Bessarabics főhadnagy zászlóaljának kivételével, mely állva maradt, futásnak eredt. Suplikázt tábornok odasietett, hogy a rendet helyre állítsa. Mind azáltal Knicsanin a tartalék késedelmes elővonása miatt csapatainak egy részével hátrálni kényszerült, míg a másik rész nagy fáradsággal vonszolta a két löveget. Utóbb e két ágyu a magyarok kezébe esett.

Hajnali szürkület után, mire kivirradt, Damjanics csapatai a falu déli oldalán szemközt a meghátrált szerbekkel, harchoz fejlődve valának. Suplikázt a tartalékot vontá előre, hogy a hátrálókat fölvegye és fölváltsa.

Ez alatt a magyar balszárnyon aggasztó hírek keringtek. Hogy Damjanicsot orozva megölték s hogy Kiss őrnagy a 9. honv. zlj. parancsnoka elesett.

Leirhatatlan volt azonban a külön szakadt csapatok öröme, midőn a rémes éjjeli harc után egymást életben s győzedelmes viszontlátásban találták.¹⁾

A szerbek Szamoson át Lajosfalvára vonultak vissza s utközben vonult be a hadtesthez Joannovics Péter százados Margiticza felől ama századdal, mely a Jarkovácz és Margiticza közt levő kis erdőt tartotta megszállva. Lazics főhadnagyról, ki nyugatról került meg a falut, a harc alatt semmi hír nem volt. Midőn a hadtest Lajosfalván pihent, akkor vonult be két századával.

Suplikázt hátráló seregét utóbb a Würtenberg és Hannover huszárok 2 százada vette üldözőbe. Midőn már a szerbek teljesen elvonultak, Damjanics összegyűjté az éjjeli harcban kimerült seregét s délig pihentette. A magyarok az áruló Jarkováczot fölprédálták és fölégették.

A szerbeknek e harcban 350 katonájuk, a jarkovácsi lakosoknak 150 emberük esett el s legalább is ugyanannyi megse-

¹⁾ Gróf Leiningen a nemes jellemű hős katona, ki az éjjeli harcot megkapó közvetlenséggel rajzolja, meghatóan írja le a bajtársak viszontlátását. Csak kevés embernek nem lábadt könybe a szeme. Nem lehetett mást hallani — írja naplójában — mint „testvér, te élsz, hála Istennek, azt hittem meghaltál”. Damjanics tárt karokkal sietett Leiningenhez s fölkiáltá: „Édes Leiningenem, Istenem, de megsirattalak”. A magyar sereg támadó műveleteinek adatait jelentékeny részben Gróf Leiningen levelei s naplójából vettem. Id. m. 65—92. l. Továbbá Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers. Klapka Gy. sat. már idézett munkákból.

besült. Összes veszteségük tehát 1000 főre tehető. A magyaroknak 150 harcéptelenből 30 halottjuk vala.

Damjanics délután indult seregével Neuzinára, hol is a Temesen átkelve, délután 5-órákor Szárcsánál egyesült a hadtesttel. Hajnalban, midőn Damjanicstól a huszár Kiss tábornokhoz beérkezett s ez utóbbit tájékoztatta a helyzetről, Kiss tábornok a csapatok egy részét Appel alezredes alatt a tomaseváci hidfő megszállására rendelte ki s parancsot adott, hogy egyetlen lövést sem szabad tenni.

Hajnalhasadtakor benyomultak a hidfőbe, de azt elhagyatva s a Temes hidját fölszedve találták. Figyelemre méltó körülmény, hogy a főhadiszálláson a magyar csapatoknak a hidfő körül félkörben történt elhelyezése dacára Knicsanin elvonulásáról s a Temes hid fölszedéséről csak a hidfő elfoglalásakor nyertek tudomást.

Most a sereg Ernesztházán át Damjanics segélyére indított. De már utközben jött a kedvező hír, hogy a szerbek nagy veszteséggel visszaverettek.

* * *

Ezek után álljunk meg egy pillanatra, vessünk egy futó pillantást a lefolyt hadműveletekre, hogy azokkal önmagunknak beszámoljunk. A nagybeeskereki főhadiszállás hadműveleti terve szerint a bánáti hadtest ottani részeinek december 12-én Zsigmondfalvára és Ernesztházára, 13-án pedig ágyulövés távol-ságon kívül nagy félkörben a tomaseváci hidfőhöz kell vala előnyomulniok.

Damjanics ugyancsak 12-én indult Verseczről, még az nap elfoglalta Károlyfalvát és Alibunárt. 13-án folytatta útját Tomasevác felé s a nagybeeskereki csapatok ugyan az nap estét s a reá következő éjjelt a hidfővel közvetlenül szemben töltötték vala. Ebből következik, hogy a hadműveleti terv december 13-át vette kilátásba, hogy Damjanics Tomasevác alatt megérkezik s a hidfő két oldalról támadható leszen.

Versecztől Alibunárig 32 km. 8 óra gyalog menet. Közben Károlyfalvát s magát Alibunárt is el kell vala foglalni a magyar csapatoknak. Helyes számítás mellett az ellenséget is jódarabon üldözni s a győzedelmet — ha meglesz — kizsákmányolni kell.

Ennyi művelet bizony nagyon elég egy napra s a csapatot jól tartani és pihentetni szükséges, hogy „az ember és anyag kímélése” elvének megfelelőhessünk s a hadműveletet a győzelem reményével folytathassuk. Damjanics serege tehát okszerűleg csak a következő napon folytathatta útját Tomasevác felé.

Alibunártól Tomasevácig 40 km. 10 óra járás. Ha a

sereg reggel 5 órakor indul, kedvező viszonyok közt délután 3 órakor étlen, szomjan s kimerülten érkezik Tomasevácz alá, hol védművek, mögé bujt pihent erejű ellenséget kell megtámadni s állásából kiverni. Ugy tetszik, hogy e számítás a főhadiszállás figyelmét elkerülte.

Ezen körülmény indíthatta Damjanicsot arra, hogy Jarkováczig meneteljen s következő nap egy kis menet után támadja meg Tomaseváczot. Jarkováczig azért, hogy onnan Botos felé az összeköttetést könnyebben helyre állítsa s Margiticza és Jarkovác meg szállása által a főcsapattal való egyesülést minden esetben biztosítsa. Erre és más eshetőségre való tekintettel Kiss tábornok Neuzina mellett a Temesen hidat veretett.

Midőn a hadtest főhadiszálláson a hadműveleti terv elkészült, Kiss tábornok és vezérkari főnökének szemei előtt Tomasevácz föltétlen elfoglalása lebegett, hogy a szerbek legerősebb állásukból kiüzsessenek s hogy N.-Beckerek és környéke a szerb tábor nyomása alól fölszabaduljon.

Ha Damjanics Alibunár elfoglalása után Pancsovára követi a szerbeket s e helyet elfoglalván abban magát befészkelji, vajjon megmarad-e Knicsanin tovább is Tomaseváczon? Nem. Avagy nem volt elég erős Damjanics serege e hadművelati kiviteltére a demoralizált szerb csapatokkal szemben?

A hadművelati terv változatlan kivitele folytán a szétvert hadak újból gyülekeztek s alkalom adatott a szerb fővezérletnek arra, hogy a saját különvált haderőket egyesítse s a szétválasztott magyar hadakat egyenkint s egymás után megtámadja és megverje.

Szerencsére az ehhez szükséges erkölcsi fölény hiányzott a szerb hadseregben. A bánáti hadtestnek két irányból való koncentrikus hadművelete, alapjában véve nem mondható kedvező eszmének; mert ha tán az egyenkinti megveretés lehetőségét el is kerüli, a hadművelet által elérni kívánt siker (ha valamelyik szerb hadálláson megakad) kérdésessé válhatott volna. S ha már két irányból nyomulnak elő, azon sereget, melynek az oroszán részt osztjuk oda, föltétlenül erősebb legyen annál, a mely tulajdonképen egyebet sem tesz, mint N.-Beckereket és környékét fődözi. Utóbb a két hadosztály egyesült Szárcsánál. Miért nem nyomultak Pancsova felé, azt bajos megindokolni.

Ezzel szemben Suplikácz tábornok hadművelete elismerést érdemel. Hogy siker nem koronázta, az a hős Damjanics elszánt határozottságán, a magyar csapatok és vezérek vitézségén s a szerb hadsereg alvezéreinek (Knicsanint emeljük ki) fogyatékos voltán mulott. A rajta ütést tulajdonképpen az 1-ső harcvonal hajtotta végre Knicsanin parancsnoksága alatt, a megkerülő osztagokkal. A 2-ik harcvonalnak csupán annyi szerepét tudjuk,

hogy a magyarok előtörése folytán megfutott. A 3-ik harevonál fölvette a futókat.

A magyar seregben a földéritő és biztosító szolgálat fogyasztékos vala. Hírszerző lovas járőrök Tomasevác, Uzdin (Ozora), Szamos és Dobricza felé nagyon jó szolgálatot tettek volna. A lovasság elég pihent vala, hogy e szolgálatot elláthassa. Álló őrsök egyedül nem biztosítanak.

Volt-e valamely riadó intézkedése vagy ütközetterve a jarkováci magyar vezérletnek megtámadtatás esetén, — azt nem tudjuk.¹⁾

Ugyan ezen hadművelet időszakában a bácsi hadtest tétlenül maradt. Bár a két hadtest párhuzamos hadművelete helyett célirányosabb lett volna a bácskai csapatok jelentékenyebb részét a bánáti hadtestnek átszolgáltatni, míg a Tisza jobb partján védő magatartásban maradt volna a magyar vezérlet. Magában ezen körülmény a közös főhadvezérlet hiányát kézzel foghatólag mutatja. Habár a jarkováci lakósok árulása, mint nem különben a fajharcot jellegző viszonos pusztítás, érthetővé teszi a magyar csapatok elkéseredett bosszu szomját, mind az által káros hiba volt a magyarok részéről, hogy Jarkovácot és Tomasevácot is fölégették. Mert eltekintve a humanismustól, a ki háborút akar viselni érdekében áll, hogy seregei lakott népes vidéken mozogjanak. Lakatlan romok közt tanyázni, s a csapatokat táplálni bajos dolog.

Kiszámíthatlan előnyöket nyújthat vala a magyaroknak, ha Kiss tábornok csapataival Neuzinán át Jarkovácot érintve Szamosra s onnan Pancsovára nyomul hadtestével.

Hogy ez nem így történt, a szerbek időt nyertek. Szétzülött hadaik s a felkelő néphad újból gyülekezett s Suplikázt vajda megkeresése folytán Karagyorgyevics Sándor szerb fejedelem újabb segély csapatokat küldött át a Dunán, minek folytán a szerviánus had Kniesanin parancsnoksága alatt 10—12000 főre emelkedett.

Helyzet. Újabb terv.

Előnyomulás Pancsova felé. Neudorfi harc.

A Temes folyó jobb partjára visszavont magyar hadtest december 14-én a következő tagozódással irányított laktáborba: jobb szárny Ecska és Zsigmondfalvára, — közép Lárzáföld és Ernesztházára — balszárny Szárcsa és Szécsánra. A tarta-

¹⁾ A jarkováci rajtaütés napját illetőleg a följegyzések eltérők. E munka írója Klapka György őrnagy hadtest vezérkari főnök hadműveleti tervében s annak kivitelében megállapított napot fogadta el s az utóbb kiadott „Emlékirat” rectificálása dacára, ezt tartja helyesnek.

lék csapatok Nagy-Becskereken, a Tisza vonal őrizetére kirendelt osztagok helyeiken maradtak.

Időközben Temesvár védőrsége kicsapó vállalataival a hadszínhely északi és keleti részeiben, a bánáti magyar hadvezérletnek gondot okozott.

Nagy Sándor Knézi veresége után Zsombolyára vonult vissza. Máriassy János őrnagy, ki november hó folyamán Uj-Aradon megfészkelte magát s az aradi várat körülzártá, december 17-én a temesvári fölmentő csapatoktól vereséget szenvedett s kénytelen volt a Maros jobb partjára visszavonulni.

Bogsán és Resiczabányáról azon értesítés érkezett a főhadi szállásra, hogy a császáriaknak egy hadoszlopa Erdélyből kitört s az oláh határőröket Krassó megyében föllázította s temesvári csapatokkal egyesülve Bogsánon át Verseczre törekszik.

Kiss Ernő tábornok ennek folytán Szeged felé vezető hivatásterü hadműveleti irányát és tárgyát mellőzte s a császári csapatok ellenében a következő hadműveleti tervet dolgoztatta ki:

A legutóbbi vereségek folytán legyőzött szerbeket a hadtest egy kisebb része leköti, míg a nagyobbik rész Kiss tábornok vezérlete alatt a temesvári csapatokat a várba visszanyomja; a temesvár—szegedi és temesvár—aradi utvonalak fődözése céljából Vinga és Billéd közt egy elsáncolt tábor lesz építendő, melyet Nagy Sándor 2 zászlóaljjal és néhány löveggel fog megszállani. Ennek utána a krassói és bánáti határőrök fölkelése lesz elfojtandó. Kiss tábornok remélte, hogy ezen tervét 3—4 hét alatt végbe viszi s annak utána Verseczen át Pancsovára vonul s ez utóbbi helyet egyesített haderővel megtámadja.

Parányi defensiv jellegű hadműveletek ezek, a melyektől semmi életre való nagy eredményt várni nem lehetett.

A mennyiben a bánáti hadtest egy önállóan működő hadműveleti egység vala, — Kiss tábornok szemei előtt tulajdonképen két hadműveleti célnak kellett volna lebegnie. Az egyik Pancsova elfoglalása, a másik Temesvár körülzárólása. A sorrendet a helyzet világosan tárja elénk. — Pancsova birtokával jár a szerbek teljes leverése. Azután következik szabad lélekzettel a körülzárólás, — már úgy, a hogy, — fődolog lévén, hogy a bánáti hadtest csatára készen áll Temesvár kapui előtt.

Ezzel aztán az aradi ostromló sereg nyugtalanítása, a vinga-billédi elsáncolt tábor megszállása magától elesik, s az oláh határőrök felkelése nem nyer kellő tápot.

Időközben a császáriak a Maros völgyéből és Temesvárról jöve Lugosra s onnan Bogsán ellen nyomultak. Utóbbi elsáncolt helyet a szívós védelem dacára dec. 19-én elfoglalták.

Ezen időben Kiss tábornok a hadtest nagyobb részével

Bánlak, Detta és Csákován laktáborozott. Egy kis vállalkozó szellem és határozottság mellett a Berzava mentén előnyomulva, két menetben elérheti vala Bogsánt s tulnyomó erejével a császári csapatokat oldalban és hátban támadhatja vala. Ezt azonban nem tette, mert Versecz és Fehértemplom aggódó polgárai az őket fenyegető veszély ellenében segílyt kértek. Kiss tábornok erősebb különítményeket irányított e két város védelmére s a többi haderővel céltalanul Módosra vonult vissza. — A császári csapatok Versecz—Fehértemplom erősítéséről értesülve, kisebb megfigyelő különítmény visszahagyása után Lugosra elvonultak.

A magyar csapatok őrvonalszerű (cordon) elosztása mellett, újból tétlenség állott be. Ezen időben Kiss tábornok alparancsnokai: Nagy Sándor, Vécsey, Maderspach alezredek, Kiss Pál őrnagy valának és gr. Leiningen Károly őrnagy is a kormány rendelkezése folytán ide osztatott be. Módoson a hadtest kötelékéből 3 zlj. kivállott s Pestre a Windischgrätz ellen működő hadsereghez irányított. A csapatok hosszabb tétlensége folytán Kiss tábornok alvezérei a hadműveletek folytatását szorgalmazták. A meggyöngült hadtest Módos—Csávós környékéről Zichyfalvára vonult. Az itt tartott haditanácsban Nagy Sándor, Maderspach és Kiss Pál azt javasolták, hogy a hadtest Pancsova ellen nyomuljon s azt foglalja el. Leiningen ellenveté, hogy a jarkovéczi ütközet után, mikor a hadtest 8 zászlóaljjal rendelkezett, elmaradt a vállalat; most, a midőn csak 4 zlj van, a megerősödött rácok ellenében veszélyes lesz a támadás. Mint-hogy Leiningent leszavazták, a hadtest dec. 31-én megindult Pancsova ellen s az nap délután 3 órakor Petrovoszelóba érve ottan szabad ég alatt táborba szállott.

A derék haddal egyidejűleg egy-egy kisebb oszlop N.-Beeskerekről és Fehértemplomból is utra kelt Pancsova felé, hogy a főhadoszlopot, oldalból jövő hadművelet ellenében biztosítsák.

Időközben a szerbeknél váratlan esemény adta elő magát. Suplikázt tábornok a szerbek vajdája december 27-én Pancsován rövid szenvedés után elhalt s az osztrák-szerb hadtest parancsnokságát ideiglenesen Mayerhofer cs. kir. ezredes vette át.

Ezen időben a szerbek elhelyezése következő vala: Neudorfban a verseczi uton állott Scharics Fülöp cs. kir. százados alatt 2 illir-bánáti határőr zlj. s 1 üteg.

Crepaján az előbbtől nyugatra Knicsanin tábornok alatt 5000 szerviánus s a 3. és 4. német-bánáti határőr zlj. Franzfelden Joannovics Mihály százados alatt 3 pétervárad határőr zlj. laktáborozott. Pancsován volt a szerviánusok másik része (5—6000 ember) a szerb nemzeti uhlánus osztály, a városi szerb honv. zlj. 8 százada. Ez utóbbiakból egyes osztagok a Nadela mocsáreren

átvezető hidakat, a Bovaniste-, Neudorf- és Crepaja felé vezető utakon félkörben tartották megszállva.

Az egyes hadszállásoló csoportok tüzéséggel is el voltak látva. Ezen hadszállás háta mögött a Temes folyó s azon túl a Dunáig terjedő vizes rét a december 31-én bekövetkezett rendkívüli hideg miatt az első fagyás állapotában vala.

December 31-én Scharics százados jelentést küldött Mayerhofer ezredesnek, hogy a magyarok Petrovoszelónál táboroznak.

Kiss altábornagy¹⁾ hadereje 5 zlj. gyalogság, 8 huszárszázad és 24 löveg²⁾ állott s 1849. január 1-én folytatta menetét Neudorfon át Pancsova felé.

Mayerhofer ezredes január 1-én az összes csapatokat Neudorf védelmére kirendelte. Knicsanin dandára reggel 5 órakor indult Crepajáról s már a féluton hallotta az ágyuzást Neudorf felől. Joannovics Mihály százados is utrakelt a péterváradai zljakkal s Mayerhofer is a harcra sietett.

Scharics százados zljai Neudorf észak-keleti szélét tartották megszállva. A magyar csapatok a falu előtt fejlődve, rövid ideig tartó ágyuzás után rohamra indultak s a szerbeket a falun át szorították. Az időközben megérkezett Mayerhofer egyes pancsovai osztagokat vetett a magyarok ellenében. Joannovics zászlóaljai — midőn Scharics még a faluban volt — Neudorf dél-nyugati oldalán a szőlőkerteket szállották meg az ut mindkét oldalán.

A magyar jobb szárnyról most 2 huszárosztály 2 lovagló üteggel tört elő, hogy a falut megkerülve Scharicsot oldalba és hátba fogja. Midőn ezek körülbelül a falu közép magasságában valának, érkezett meg Knicsanin dandára Crepaja felől. A dandár 1. és 2. harcvonalát a szerviánusok képezték a két határőr zlj. osztagokkal, a 3-ik harcvonalban nyomult elő. A lövegek néhány lövést tőnek s a megkerülő lovasság visszafordult.

Knicsanin jobb felé kereste az összeköttetést. Ágyúi még szóltak, midőn a magyarok gyalogsága a szerbeket visszaszorította s a falu délnyugati oldalán kitorve fejlődni kezdett. — Ez előtörés a szerbek minden csapatát visszanyomta, s azokban a harcászati rendet felbomlasztatta. A rendtelenség Knicsanin dandárára is átszármazott s csakhamar a rónaság telve volt menekülőkkel.

A pancsovai csapatok Pancsovára, míg Joannovics csapatai Franzfeldre vonultak vissza.

A szerbeket Maderspach alezredes és Kiss Pál őrnagy ül-

¹⁾ Dec. 22-én tábornokból altábornagygyá nevezetett ki.

²⁾ Mayerhofer jelentése. M. N. Muzeum gyűjteménye 1849. jan. 8.

dözte, mialatt Leiningen őrnagy és Aschermann százados Neudorf mögött a délnyugati oldalon a magyar csapatok megbomlott harcrendjét állítá helyre.

Knicsanin dandára lépésről-lépésre hátrált. A szélső bal-szárnyon a 3. német bánáti határőr zlj. három osztálya lépcsőzetesen — a jobb szárny hátrább vonva — osztály oszlopokban hátrált, s térközeiben lövegek fődöztek a visszavonulást.

A magyar lovasság Kiss százados alatt üldözés közben két sajkás ágyut ejte zsákmányul.

A szerb csapatok legnagyobb része Franzfeldre hátrált s a magyarok a pancsovai utat figyelmen kívül, hagyva, Franzfeldre követték az ellenséget. A falu előtt közvetlen a magyar lovasság egy osztálya még egy rohamot intézett a szerviánusok ellen, de visszaveretett.

A szerbek csapatai a Nadela mögött gyülekeztek, míg a magyarok Franzfelden szállottak táborba. 1849. január elejétől fogva példátlan fagyos hideg idő uralkodott.

Neudorfnál a szerbek — bár tetemes tulsúlyban valának — vereséget szenvedtek, mert a harchoz fejlődött magyarokkal szemben, részenként dobták erejüket az ütközetbe, s az előlmegevert zászlóaljok magokkal ragadták a segélyül érkező csapatokat.

Pancsova megtámadása

1849. január 2-án.

(*l. a 6. számú vázlatot*) ¹⁾

Pancsovának az 1848/49-ki szerb fölkelés idejében 12000 lakosa volt, az osztrák-szerb hadtestnek a hadszínhely keleti szakaszán végső támpontja vala, élelmező raktárral, ruhatárral, ágyu öntödével, fegyver és lőszerraktárral ellátva. Pancsova és Belgrád közt állandóan gőzhajó közlekedett.

A város nyílt, szabad területen fekszik. Szilárd épületek a belvárosban a piac felé valának. A külső körleten fasoros sétatér övedzé, belső és külső árokkal. A városból kivezető utakat szintén kettős fásor kísérte. Az Ovcára vezető taliga ut csak száraz időben volt használható.

A város keleti szélén ott, hol az ut a katonai lövöldéhez a vojlovitzi erdőbe vezet (mlt. Schiesstätte) — arccal az erdő felé — szilárd épületet képezte a katonai kórház, közelében a polgári lövöldével és a népkerttel. A város északi arcvonalán 3—600 lépés, míg a Jabukára vezető ut és a Temes folyó közt — Pancsovától Jabuka felé 3600 lépés mélységgel szőlőkertek

¹⁾ Gr. Leiningen honvéd tábornok Naplójához mellékelte tervrajz alapján készült.

valának. Ezen arcvonal a tulajdonképeni védvonal 6000 lépésnél hosszabb vala. A város észak-keleti arcvonalához többé-kevésbé párhuzamosan s attól körülbelül 4000 lépés távolságra vonul az 50 lépés széles, 1—2 m. mély iszapos és náddal benőtt Nadela bara mocsárvíz folyó, szilárd kőhiddal Pancsováról a Bavanistére, Neudorfra és Crepajára vezető műutakon. Lovasság és nehéz járművek e hidakra vannak utalva; a gyalogság néhol a hidakon kívül is átkelhet; a Nadela mindkét partját szőlőkertek kísérik.

1848. év nyarán a városi hatóság a várostól északra 5000 lépés távolságban Pancsova megerősítése céljából a Temes folyótól a Nadela baráig — a crepajai és jabukai utakat metszve egy — néhol ékművel bástyázott egyenes védsáncot emelt, lövegpadokkal felszerelve. Ezen védsánc csupán a pancsova-jabukai uton volt áthidalva. A védvonal mögött 1000 lépésre a pancsova-franzfeldi út mellett egy redoute is épült. E hosszú sánc védelme nehézkes, sőt kétes vala, mert nem csak nem volt hozzá a szükséges hadi erő, de maga a védmű nagy hossza is az erők egyenletes elosztására vezetett volna s a védmű keleti szárnya előbb-utóbb megkerülhető lett volna.

Ezen okból a szerb hadvezérlet föladata e hosszú sánc védelmét s rövidebb, a város széléhez mért megszakított sáncokat emelt Pancsova alatt, annál is inkább, mert a Nadela bara be volt fagyva s alapjában megszűnt akadály lenni. Így aztán a neudorfi, franzfeldi s jabukai utak s egyéb közeledési vonalak közvetlen a város szélén épült sáncokkal zárattak el.

Pancsova védelmére a szerbek 7 határőr, 1 pancsovai nemzetőr-zászlóaljjal, 7200 szerviánussal és 34 löveggel (15—17000 emberrel) rendelkeztek. De a védőrséghez számítandó a polgárság fegyverfogható része is, mert a hatóság csak is az asszonyoknak és gyermekeknek engedte meg a menekülést Belgrádba.

Ezzel szemben a magyarok hadi ereje (5 zlj. 8 lov. század 24 löveg) 4600 embert számlált.) Kiss altábornagy január 1-én este kém útján értesült az ellenséges haderők számáról.

Ugyan aznap este Mayerhoffer ezredes haditanácsot tartott, melyben kijelenté ama nézetét, hogy a sereg inkább vonuljon vissza Erdélybe, semhogy úgy harcoljanak, mint Neudorfnál. Mind azáltal a haditanács védelemre határozta el magát s intézkedett az iránt is, hogy a Nadelát és a hosszú sáncvonalat feladván, a város szélének védelmére szorítkozik. A megszállásra nézve a következő intézkedés történt: a városnak északi és észak-keleti arcvonala 3 védszakaszba osztatott; középső szakasz

1) Gracza Gy. id. m. 3. 394 l. (Damjanics meghülés folytán Verseczen ágyban feküdt s nem vett részt a vállalatban.)

volt a Neudorfra vezető uttól jobbra és balra huzódó szegély — neudorfi arcvonalt, melynek megszállására Knicsanin dandára, a szerviánusok jelöltettek ki. Ettől jobbra eső vonalat, belevéve a katonai kórházat, népkertet és polgári lövöldet, Scharics százados az illir-bánáti 2 zljjal fogja megszállani. Knicsanintól balra eső vonal a franzfeldi és jabukái utakat belevéve, a Temes folyóig Kossanics századosnak utaltatott ki 2 német-bánáti zljjal és 1 osztály pétervárad határőrrel. Jovanovics Mihály százados 3 pétervárad zljjal és 6 6 fontos löveggel tartalék viszonyba rendeltetett a közép mögé oda, hol a templom udvarból a kincstári épület udvarába vezető ut, a Neudorfra vezető utat keresztezi. A pancsovai nemzetőr zlj. nagyobbik része a főterre volt kirendelve. Az összes lövegek az arcvonalt védelmére szolgáltak, a tartalék lövegek kivételével.

Amint az a védelmi intézkedésből is kitetszik, a szerbek úgy vélték, hogy a magyarok a Neudorfi arcvonalt fogják megtámadni. Ezen védelemre az szolgáltatott okot, hogy a magyar sereg Franzfelden táborozott s legrövidebb előnyomulási vonala a franzfeld-pancsovai ut vala, s természetesnek látszék, hogy az uttól jobbra és balra fog majd harchoz fejlődni a sereg. A támadás azonban, mint azt látni fogjuk, más irányból történt.

Január 2-án reggel nagy köd boritá Pancsova várost és környékét. A szerb vezérletnek idejekorán beérkezett a jelentés, hogy a magyarok áttörtek a sáncon s előnyomulóban vannak.

A magyar sereg csupán a Jabukáról vezető uton kelt át a hosszú védsáncon. Csak utóbb, hogy kedvezőtlen ütközet esetén a hátráló csapatok össze ne torlódjanak, Gr. Leiningen őrnagy a védsáncon talált barak anyagából jabukái német paraszttal még két hidat veretett a védsánc mély árkán keresztül.

Mayerhofer a magyarok előnyomulási iránya folytán változtatott a megszállásra kiadott intézkedésen. A Knicsaninnak kijelölt neudorfi arcvonaltba az általános tartalékból 1 pétervárad határőr zászlóaljta s ugyanoda a balszárnyra szánt német-bánáti határőrökből a 4. zljta az ékmű megszállására rendelte ki; ellenben Knicsanin dandárát a város észak felé néző kiszögelésének megszállására — hol az ut Franzfeldre vezet, utasította. A balszárnyat a Jabukára vezető ut kiszögeléstitől a Temes folyóig, az ottan levő szőlőkerteket Kossanicz százados a német-bánáti határőrök 3. zászlóaljával, a pétervárad határőrök egy osztályával és a pancsovai nemzetőr zlj. egy osztályával szállotta meg.

Hogy mi oka és célja volt ez össze-visszaságnak, az előtünk teljesen ösmeretlen.

Az itt nem említett csapatokból Scharics százados 2 zljával a jobbszárnyon, a pétervárad határőrök 2 zlja 6 löveggel általános tartaléknak maradt, míg a pancsovai nemzetőr zlj.

nagyobbik része, valószínűleg a balszárny felé, tartalék viszonyba helyeztetett. A lövegek a város szélén épült féligzárt redouteokban 4-enként, s a sétaterek árkában egyenként valának elhelyezve. Az osztrák szerb hadtesthöz nem régen osztattak be császári tüzérek s ezek kezelték a nehéz lövegeket. A lövegek térközeiben az árokban, ülve, állva, gugolva határőrök, szerviánusok, nemzetőrök és pancsovai polgárok lövésre készen várták az előnyomuló magyarokat.

Reggeli 6 óra 30 perckor a Jabukára vezető ut vámsorompójától, az ottan épült sáncból látták a szerbek, hogy a magyar huszárok egy láncolata az elől fekvő síkon Pancsova felé nyomul. Reggel 7 órakor a magyar csapatok már 1000 lépésre megközelíték a szerbek állását.

A magyar sereg gyalog csapatai a jabuka—pancsovai ut keleti oldalán két harcponalban nyomultak elő, míg 1 zlj., 1 huszárosztály és 4 löveg az ut nyugati oldalán, a gyalogság a szőlőkertekben, a lovasság a Temes folyó mentén az ellenség balszárnyának tartott. A lovasság nagy része a jabuka—pancsovai ut keleti oldalán a gyalogcsapatokat 3-ik harcponalban követte. A lövegek a két szárnyon és a csapatok térközeiben nyomultak elő.

A köd teljesen fölszállott, midőn a magyar sereg ágyui lőtávolságra megközelíték a szerbek állását s ez utóbbiak 12 fontos vas lövegeik élénk tüzével fogadták az ellenséget.

Erre mindkét fél részéről a leghevesebb ágyu tüzharc fejlődött ki. A szerbek a lövegek száma és ürméret nagysága tekintetében tulsulyban valának s ha jobban lőnek, sulyos lehetett volna a magyarok vesztesége.

A hosszabb ideig tartó ágyuharc közben a magyarok jobbszárnyán a szőlőkertekben előnyomuló zlj. két rohamot is intézett a szerbek balszárnyára, de eredménytelenül, míg az ut keleti oldalán volt csapatok várták a parancsot a rohamra. 3 órán át folyt a heves löveg tüzharc, s a szerbek háta mögött több ház kigyuladt, de sulyosabb veszteséget egyik fél sem szenvedte. Midőn Leiningen őrnagy ama jelentést kapta, hogy a tüzérség lőszerének két harmadát már eltűzelve, oda sietett Kiss Ernő altábornagyhoz s javasolta neki, hogy a támadás késedelem nélkül indíttatnék meg vagy vonulna a sereg vissza, mert a csapatok tovább egy helyen nem maradhatnak. Az altábornagy habozott, mit tevő legyen, valószínűleg azért, mert a tüzérség a támadást még nem készíté elő. Leiningen tanácsára csakhamar visszavonulásra határozta el magát; de erre a parancsot oly gyorsan s oly általánosan adta ki, minden részletes utasítás nélkül, hogy ebből a legnagyobb zavar támadt. A lovasság és a tüzérség egyszerre megfordult s a legnagyobb rendetlenségben tódult azon egy hidnak, melyen a sáncot átlépte. Sze-

rencsére a másik két hid is eddig elkészült s a sereg azokat is igénybe vehette.

Midőn a magyar sereg megkezdte visszavonulását, Knicsanin szervianusai a franzfeldi ut mentében törtek elő s üldözbe vették a hátrálókat.

A magyar tűzérés a hosszú védsánccon túl lemozdonyzott, s hogy a gyalogság hátrálását fődözze, löni kezdte a szervianusokat.

A magyar sereg gyalogcsapatái, — habár a szervianusok a 2-ik harc vonal bal oldalával egy irányba jutottak s az ellen heves puskatüzet indítottak, sőt a lövegeket is elővónván megkötöttették a tüzelést, — a derék Aschermann százados kitünő befolyása alatt a legnagyobb rendben vonultak vissza. A 9-ik honvéd zászlóalj a legnagyobb lelki nyugalommal hátrált s habár a zlj. tömegébe az ágyu golyó több ízben becsapott, nem lehetett más szót hallani, mint: „ne félj magyar“.

A gyalog csapatok közül csakis a jobb szárnyon a szőlő közt harcolt zászlóalj szenvedett nagyobb veszteséget s hátrálása az által vált veszélyessé, hogy a gyorsan után nyomuló szerbek a főcsapattól elvághatták.

Itten Kossanovics és Jovanovics századosok nyomták a hátráló zljat.

Jabukától keletre a jabuka-pancsovai ut első hajlásától körülbelül 6—700 lépésre volt a jabukai erdő. Ezt a magyarok — habár Leiningen őrnagy Nagy Sándor alezredesnél, majd Kiss Pál őrnagnál szorgalmazta oly célból, hogy az üldözésnek gátat vessenek — megszállani elmulasztották. A szerbek nem a jabukai uton nyomultak elő, hanem egyenesen az erdő szélének tartottak. A szőlőkben jobb szárnyon harcolt honvéd zlj. a jabukai erdőig rendetlenül hátrált; de annak fődözete alatt újból rendbe hozta magát; s midőn Knicsanin csapatai az erdőtől nyugatra, Stefánovics százados pedig két 6 fontos löveggel az erdőtől keletre nyomult elő a honvéd zlj után, a magyar gyalog csapatok már a Nadelán tul, a jabuka—franzfeldi ut közelében valának s Franzfeldnek tartottak. Stefánovics ennek folytán a pancsova—franzfeldi utra hajtatótt lövegeivel s onnan lövette a visszavonuló magyarokat.

Franzfelden Kiss Ernő altábornagy az üldöző szerbek ellenében egy némely csapatokkal állást foglalni akart. Leiningen őrnagyot egy üteggel és 2 század lovassággal a Franzfeldtől délnyugatra fekvő szőlőkert megszállására utasította. Minthogy azonban a szerbek egy oszlopa már a pancsova-neudorfi uton tört elő, s a franzfeldi szőlőben elhelyezkedő csapat visszavonulását fenyegette, Kiss altábornagy elállott további szándékától s a szakadatlan hátrálást rendelte el Petrovoszeloig, mialatt

Leiningen a reá bizott üteggel és 2 lovas századdal a pancsova—neudorfi utat földözte.

Sötét este lőn, mire a szerbek fölhagytak az üldözéssel. Petrovoszeleig a magyarok hátrálása csak jól ment; „de ott felbomlott minden rend, mert senki sem parancsolt. Alibunárban a legénység önként megpihent, s a házromok közt számtalan tüzet rakott. De innen is tovább kellett vonulniok borzasztó fagyban Zichyfalváig. Sok szegény honvéd ellankadva elaludt az uton és többé föl sem ébredt.“

A szerbek saját följegyzésük szerint 6 halottat és 8 sebesültet veszítettek. A magyarok a harcban csak kevés embert veszítettek, Pancsovánál 59 halottat, 43 sebesültet¹⁾; de a szörnyű hidegben pusztultak el sokan. Egyik szerb adat szerint az el-esett, megfagyott és elzúllott magyarok száma 800 főre rugott. De annál nagyobb volt a morális veszteség. A magyar sereg széttzüllött csapatai szomoruan vonultak N.-Becserekre s részben Verseezre.

Visszavonult a nagy-becskereki és fehértemplomi két oldal oszlop is, a nélkül, hogy közvetlen közreműködték volna az ütközetben. Valószínűleg erre nem is volt parancsuk, mert rendeltetésük vala a főhadoszlopot oldalból jövő hadművelet ellenében biztosítani. Ezen biztosítás a harcászati körleten kívül, hadászati alapon történhetett. Az események lefolyása igazolja, hogy kár volt ezen két külön oszlopot a főcsapathoz oda nem csatolni; s hiba volt minden rendelkezésre álló haderőt nem egyesíteni a nagy horderejű vállalatra.

A két oldaloszlop kirendelése annyiban nyer magyarázatot, hogy talán nyugat felől, — a Bácskából vagy szerémségből előtör valamely szerb csapat s harácsolt előfogatokon, mint ez akkor divatos volt, a magyar sereg oldalára veti magát. De vajjon e nagy rónaságon hová tegye magát e kisebb oldaloszlop, hogy ezen mindenütt előbukkanható ellenségnek utját állja? Kelet felől egyáltalában nem fenyegette ilyen veszély a főcsapatot.

Nincsen benne kétség, hogy a főcsapattól való közvetlen kirendelés a biztosításra és földerítésre a legjobb lett volna, mert hiszen csak oda küldünk csapatot, a hol ellenség lehet, s ha nincs ellenség, mely fenyeget, a kikülönítés mint fölösleges elmarad.

Azon esetben, ha a két oldaloszlopnak rendeltetése lett volna az ütközetben is részt venni, ez előnyös eredménynyel járhat vala; de mert az ilyen eltávolított részek nincsenek a hadvezérlés kezében, azokra számítani biztosan nem lehet s az ily távollevő csapatok rendesen veszendőbe mennek az ütközetre nézve.

¹⁾ Gracza Gy. i. m. 3. K. 394. l.

A Pancsova ellen indított vállalat meggondolás és előkészület nélkül történt. A magyar alvezérek nem ösmerték a szerbek tulsulyát, vagy tulbecsülték a saját haderő erkölcsi értékét. — Köztudomású volt, hogy Kiss Ernő altábornagy nem értett a hadvezérléshez. De ez esetben — mint Perlasznál történt — egy másik Vetterről kellett volna gondoskodni. (Damjanics ezen időben beteg volt.)

Még csak elegendő lőszert sem vitt magával a sereg; mert a szerbek elleni ütközetekben a támadás előkészítése löveg és puskatüz által rendesen mindenütt rövid ideig tartott s a magyarok csakhamar szuronynyal rohantak az ellenségre.

Pancsovánál a jobbszárnyas zászlóalj parancs nélkül két izben is előtört; de a midőn még az ellenség tömegei az egész vonalon helyt állanak, s a saját főhaderő nem mozdul, hogy szintén támadjon, a zászlóalj vállalkozása tulmerésznek jelezhető. A főhadvezérlés nem volt magával tisztában, mikor és mittevő legyen. — A sereg visszavonulása szomorú képét mutatja azon veszélynek, mit a hadvezér tehetetlensége hozhat seregére. Mert hiszen a magyar sereg nem volt megverve, s a legszebb rendben, tisztelettel parancsoló módon hátrálhatott volna. De a hadvezér járatlansága még ezt is elrontotta. Következett aztán a fejletlen szétzúllás s reá amaz érthetlen külön válás, hogy vesztett csata után a sereg egy része Nagy-Beeskerekre, a másik része Verseczre vonult.

A szerb haderő elosztása Pancsova szegélyén nevezetesen egy jelentékeny csapat (2 zászlóalj) elhelyezése a keleti oldalon csak az által válik érthetővé, hogy a magyar seregnek egy kisebb oszlopa Fehértemplom felől is közeledőben volt. Egy kisebb figyelő osztag megtette volna a szolgálatot, ha a szerbeknek még annyi lovasságuk sem volt.

Kniesanin támadólagos előtörése egy ismétlődő bizonyítéka ezen férfiu katonai talentumának. Bizvást állithatjuk, hogy ő volt az egyedüli szilárd oszlopa a szerb hadvezérlésnek. Minden fontosabb helyre őt vezényelték. S azt is mondhatjuk, hogy a mit ő jól végezett, azt mások elrontották.

A tüzérség mindkét részen sokat lőtt, de eredményt nem ért el. Vetter emlékirata szerint távol is állottak egymástól. Lehet, hogy részben ez volt az oka, bár a magyar tüzérség a szerb csapatok háta mögött néhány épületet is fölgyújtott. De másutt is volt hiba. A lövegek a magyar csapatok szárnyain és térközeiben, a védő félnél a sáncokban és a város déli árkában a csapatok közt hosszú vonalon állítottak fel. Tüzértömegek egyesítése az ellenfél bizonyos területe vagy csapata ellen — szóba sem jöhetett. Minden löveg más-más helyre szórt a tömör lövedékeit. Ezért nem volt a hosszú ideig tartó löveg

tüzharcnak semmi látható eredménye. A tüzérséget nem csak Pancsovánál, de a déli hadszínhely minden ütközetében ilyen módon alkalmazták, rendszerint csekély eredménnyel.

A bács-bánati magyar hadak kivonulása.

Az osztrák-szerb hadtest támadó hadművelete.

A pancsovai kudarc megölte a csapatoknak fővezérük iránti minden bizodalját. Tisztek, katonák s polgárok haragos panaszban törtek ki a szerencsétlen fővezér ellen, s mindenki Damjanicsot óhajtott látni a sereg élén. A közhangulat alapján, a hadsereg nevében s a megbomlott katonai fegyelem érdekében január 5-én Damjanics, Nagy Sándor és Rudics ezredesek Vukovics Sebő kormánybiztoshoz járultak, hogy szólítaná fel Kiss Ernőt a vezényletről való lemondásra. Kiss Ernő készséggel meghajlott a hivatalos felszólítás előtt, s a fővezérletet január hó 10-én a tábornokká kinevezett Damjanicsnak adta át.

Időközben Magyarország nyugoti és északi hadszínhelyein a császári hadak betörték az országba. Windischgrätz herceg a Feldunánál, Nugent a Dráva mellékén, Simunic Morva országból, Schlick Galicziából — központiasan nyomultak az ország szive, Pest felé. Erdélyben Puchner a magyar csapatokat az országrész nyugoti határába szoritotta.

1849. január elején a magyar kormány Pestről Debreczenbe menekült s Windischgrätz serege bevonult a magyar fővárosba. Ennek folytán a kormány rendeletet küldött a déli két hadtest parancsnokságnak, hogy az ottani hadállásokat feladván, haladéktalanul a Tisza középvonalához felvonuljanak.

A kormány ezen rendelete újból akadályokba ütközött; mert a déli két hadtestnél még mindég találkoztak befolyásos egyének, kik a délvidék teljes feladását méltatlanságnak tartották s elítélték a kormány rendelkezését, hogy a magyar ügyszó hűséges magyar és német lakosságot a kegyetlen szerbeknek ki akarja szolgáltatni.

Másrésről ezen hadseregben nevezetesen a bácskai hadtestben a tisztek közt számosan valának, kik a császári hadsereg ellen harcolni nem voltak hajlandók.

Egy haditanács elhatározta, hogy lehetőleg útját állja a Bánság teljes kiűritésének s e célból a bácskai csapatok parancsnokával is megegyezik, miért is találkozást rendeztek Ó-Becsén.

De miután ennek dacára január 16-án határozott parancs érkezett, hogy a csapatok Szegedre, illetőleg Aradra s onnan tovább a Tisza mellékére felvonuljanak, megszűnt a tanakodás s a kormány rendelete végrehajtásba ment

Gróf Eszterházy Sándor tábornok, ki december hónapban vette át báró Bakonyi tábornoktól a bácskai hadtest parancsnokságát, mint elődje szintén lemondott állásáról s vele több tiszt kivált a bácskai hadtest kötelékéből.

E hadtest parancsnokságot most gr. Vécsey Károly tábornok vette át s erélyes és határozott fellépésével a még kétes tiszteket eltávolította, s a meglazult fegyelmet és katonai rendet a hadtestben helyre állította.

A hadtest 5—6000 gyalogságból, a Ferdinand huszár ezredből és 46 lövegből állot.¹⁾ Január 20-án indult el Verbászról, 21-én Ó-Becséről. Zentán, Kanizsán át menetelve 25-én érkezett Szegedre. Vécsey 2 zászlóalj hovádat, 2¹/₂ század huszárt és 2 lovassági úteget, gróf Hadik Gusztáv ezredes parancsnoksága alatt Szegeden és Szabadkán visszahagyott s útját néhány nap mulva több zászlóaljjal megszaportva, Szentesen át Szolnok felé folytatta.

A Szegeden és Szabadkán visszahagyott csapatok képezték magvát az utóbb ott Hadik ezredes parancsnoksága alatt megalakuló 4. hadtestnek.

A bánáti hadtest²⁾ Damjanics tábornok alatt Nagy-Becskerekéről és Verseczről két külön oszlopban indult Aradra, Zsombolya tüzetvén ki a két hadoszlop egyesülő pontjául.

A magyar sereggel együtt a rendkívül kemény tél idején tömérdek nép menekült a Bánátból.

Nagy bajt okozott az előfogatok hiánya; mert a magyar községek kivándorlásra készültek, míg a rác parasztok elbujtak, hogy meneküljenek e tehertől; így többnyire német lakosok szolgáltatták az előfogatokat. Ennek folytán a Verbászon és Nagy-Becskereken fölhalmozott nagy élelmi és termény készlet odaveszett.

A verseczi hadosztály elvonulását Damjanics január hó 19-ére tüzte ki.

Január 4-én az osztrák-szerb hadtest parancsnokságát Theodorovics cs. kir. tábornok s egyszersmind a szerbek vajdája vette át. Mayerhofer ezredes a hadtest vezérkari főnöke lett. Az új vezér fegyvert, lőszert és ruházatot osztatott ki a csapatoknak. A hadtest élelemzése azonban, minthogy a csapatok

¹⁾ Gelich Richárd — Magyarország függetlenségi harca 13. füzet 311 l. Vécsey hadosztályát 6 zászlóalj 6 század Ferdinand huszár 2 század lovas hajdu és 20 lövegre teszi. Vörös A. gyűjteménye (1442 sz.) szerint 6689 gyalogos, ebből 771 nemzetőr, 1075 lovas ebből 36 nemzetőr, 795 tüzér, összesen 8549 harcos, 33 löveg.

²⁾ Gelich R. id. h. 310 l. szerint Damjanics hadosztálya 8 zászlóaljból, a 2. huszár ezredből és 20 lövegből állott.

az ország déli határán szűkebb térre valának szorítva, sok nehézséggel járt.

A hadtestnek most már szükségképen támadólag kell vala fellépnie annál is inkább, mert északon a császári hadak minden vonalon benyomultak az országba, s a főhadserég a magyar fővárost is hatalmába ejtette.

A támadólagos hadműveletre azonban Theodorovics tábornok csupán akkor szánta rá magát, midőn a magyar hadak már amugy is parancsot kaptak a kivonulásra.

A verseczi ütközet

1849. január 29-én.

Ehhez képest 1849. január 17-én a hadtest következő helyzetben vala: a balszárny Knicsanin dandára Szamosnál gyülekezett, s állott a 3. és 4. német-bánáti határőr zászlóaljából, 6000 szerviánusból, 12 löveggel felszerelve.

A közép a hadtest főhadiszállással Theodorovics tábornok parancsnoksága alatt 3 pétervárad-i — 2 illyr-bánáti zászlóaljjal, 1 osztály szerb nemzeti uhlanussal és 12 hat fontos löveggel Neudorfot tartotta megszállva, míg a jobbszárny Jovánovics Száva őrnagy parancsnoksága alatt — 4000 szerviánus, hat löveggel, Dolován táborozott.

Az osztrák szerb hadtest létszámát körülbelül 17000 emberre és 30 lövegre tesszük. A hadtest főhadiszálláson a verseczi magyar hadosztály elvonulásának útját akarták állni s ebből kifolyólag a hadtest mindhárom csoportja Versecz ellen indított. A jobb oszlop Dolováról — Mramorák-Temes-Miklóson át — Verseczre, a közép oszlop Neudorfól — Alibunár-Temes-Miklóson át — Verseczre, a bal oszlop Szamosról — Szeleus, Szt.-Mihály-Zichyfalván át — Verseczre irányított.

Az átkanyarodásnak mozgó sarkpontját a dolovai csoport képezte. A kanyarodó szárny Knicsanin dandára január 18-án reggel 6 órakor indult Szamosról s délután 3 órakor érkezett Szeleusra.¹⁾

Innen Knicsanin az Alibunárra beérkezett főhadiszállásra hajtott. Theodorovics a romokban álló községben fogadta a verseczi polgárok küldöttségét, a kik hirül adták, hogy a magyarok egy része már elvonult a városból, s egyttal esedeztek az iránt, hogy császári csapatok szállanak meg a várost.

Ezen jelentés dacára Theodorovics korábbi intézkedéseinek nem változtatott. Knicsanin dandára d. u. 5 órakor indult Szeleusből és Szt.-Mihályon és Szt.-Jánoson át menetelt Zichyfal-

¹⁾ Miért ily későn? 20 km. ut megtételére elég 5 óra.

vára. Petrovics Milivoj a lövegek felével, Kossanovics százados a 3., Kling százados a 4. német bánáti határőr zászlóalj-jal maradtak Szt-Jánoson, míg a szerviánusok Zichyfalvára meneteltek.

Stefanovics százados mint szállás szabályozó előre lovagolt, s a zichyfalvi birótól megtudta, hogy Damjanicsnak Verseczről való elvonulása más napra (19-ére) volt jelezve. Zichyfalván volt a magyarok kórháza.

Hajnali 3. órakor érkezett meg a dandár. Előőrsők ugyan kiállítottak, de reggel 6 órakor már megperdültek a dobok s 7 órakor a csapatok utra keltek.

A nagy vizes rét, mely egyébként járhatatlan, bevott fagyva, s a közlekedés egyenes vonalban ment a város felé. Knicsanin hadoszlopa Nagy Margitán át délnyugati irányban nyomult elő a versecz—temesvári utnak. A Szt-Jánoson maradt csapatok parancsot kaptak, hogy ne Zichyfalvára, de Nagy-Margitára meneteljenek, hogy a háromszög átfogóján csatlakozzanak a derékhadhoz.

Midőn azonban Knicsanin Nagy-Margitához érkezett, a szt-jánosí csapatoknak még semmi nyomát sem észlelte. A menetet azonban folytatniok kellett. Körülbelül déli 12 óra volt, midőn a dandár éle a nagy vizes rét tulsó (délkeleti) partját elérte s a szerbek 2—3000 lépésre az előttük emelkedő fensikon kisebb huszár járőröket pillantának meg. (A 15 km. hosszú utat 5 óra alatt tette meg a dandár). Rövid idő múlva érkezett az elővéd jelentése Knicsaninhoz, hogy Damjanics serege most vonult ki a városból s a versecz—temesvári ut mentén a magaslaton, merőleg a szerbek utvonalára, fejlődik a harc.

Damjanics hadereje, minthogy a fehértemplomi csapatok sem érkeztek be, mintegy 3000 ember vala. Utra készen állottak már 18-án s 19-én hajnalban el is indultak a csapatok Zichyfalvára. De alig meneteltek $\frac{1}{2}$ órát, midőn Damjanics visszarendelte őket, mert időközben megtudta, hogy a szerb hadak egy része az éj folyamán Zichyfalvára érkezett. Ennek folytán csapatait összevonva, menetét a versecz—temesvári utra Moravicza felé irányította. A sereg elvonulása előtt a magyar érzelmű lakosok kocsijainak hosszú sora menekült lassan és nehézkesen az országúton. Damjanics 2 órai időt engedett a menekülőknak, hogy azok teljes biztonságban elvonulhassanak. Versecztől északra a fensikon, arccal Nagy-Margitának a versecz—temesvári ut nyugoti oldalán két harcvonalba fejlődve várta a hős vezér Knicsanin hadait.

Alig hogy Knicsanin értesült a magyarok hareba fejlődéséről, a Szt-Jánoson volt lövegek Petrovics Milivoj parancsnoksága alatt üggetésben utolérték a derékhadat, míg Kossanics a

fellágyult jégen csak lassan haladt előre, s ösmeretlen távolságban volt. Knicsanin törekvése oda irányult, hogy mielőbb lekerülvén a jégről, a szárazon biztos állást foglalhasson, ha mindjárt a magyarok lövegeinek uraló hatása alatt is.

Éppen a part közelében állott egy kis házikó; mellette vitt fel az ut a szelid lejtőjü magaslaton át Verseczre. Ezen magaslatot szállották meg a magyarok. A házikótól délkeletre kissé oldalvást elhagyottan állott a mult év október havában épült zárt sánc. Még valamivel távolabb szintén délkeletre, egy kis erdő vala. A házikótól északra mintegy 600 lépés távolságban szintén a nedves rét partján egy csinos szilárd építésü nyárilak állott, — (az Angyelkovics-féle tanya épület) mellette az ut meredeken vitt fel a szőlőkön át azon magaslat legmagasabb pontjára, mely szemben állott a szerbek arcvonásával.

A Knicsanin dandár közepe ama kis házikónál vala. Balszárnya a nyári lakra támaszkodék. Ezen szilárd épületet Baraics egy osztály német-bánáti határőrrel szállotta meg s támogatására jött egy másik osztály is. Baraicsnak meg volt hagyva, hogy a szőlőket fel a magaslatig erősen szállja meg; ezt tenni a magyarok elmulasztották. A szerb jobbszárnynak nem volt támpontja; ugy ezt, mint a központot elárasztották a magyarok lövedékei.

Petrovics Milivoj 6 lövegét a nyárilak északi és déli oldalán állította fel. Tőle jobbra 400 lépésre a közép felé Knicsanin működött más 6 löveggel. Vele voltak seregének legjobb csapatai, a szerviánusok, ezekkel iparkodott a magyarokat feltartóztatni elvonulásukban. A jobb szárnyon is szerviánus csapatok valának.

A magyarok 1-ső harcvonalaiban csak 2 zászlóalj és a lövegek, a szárnyakon és térközben voltak felállítva. A többi csapatok a második vonalban állottak.

A fenti leírásból és a terep alakjából kitetszik, hogy a magyarok uralgó helyen fönt, a szerbek alant harcoltak.

A löveg tüzharcot a magyarok kezdték s a szerbek viszonozták. Ez alatt Baraics német-bánáti osztályai feltörték a magaslatra. Erre a magyaroknak jobb szárnyon lévő egész zászlóalja támadt reá, s a lövegek pusztító kartács tüze kiverte Baraics embereit a szőlőkéből.

Most érkezék Baraics segélyére Kling százados alatt a német-bánáti határőrök 4. zászlóaljának 3. osztálya, s ama nyári lakba veté magát.

Ezen összezapás következtében a magyar had jobb szárnya (1-ső harcvonala) előre nyomult, míg a balszárnny állva maradt. Így a harcvonala ferde irányt vett fel. Ehez képest a

szerbek is párhuzamos viszonyba kerültek a magyarok harcvo-nalához.

A szerb jobb szárnyon a födetlenül álló szervianusok a redoute sáncait és a kis erdőt szállották meg, hogy szívósabb ellentállást fejtsenek ki. A központ sem bírta kiállani a magya-rok golyó záporát s fedezék után nézett. Csupán a bal szár-nyon a német-bánáti határőrök 4. zászlóalja tartotta magát a nyári lakban, de a magyarok egy rohammal onnan is kiveték a szerbeket.

Ezen válságos helyzetben a szerbek még csak egy század tartalék fölött sem rendelkeztek, s Kossanovics még mindég nem érkezett meg a német-bánáti határőrök 3-ik zászlóaljával.

A jobb szárnyon a szervianusok ugyan kitűzték a lobogót az elhagyottan talált sáncokon, valamint a kis erdő szélén is, de ez az ütközet folyamára nem birt semmi értékkel, mert egy részről a veszélyben forgott szerb ágyuktól távol valának, más részről a magyar balszárny ellenében szenvedőleges magatar-tásban tulajdonképen semmit sem csináltak.

A magyarok 1-ső harcvonala jobb szárnyával (tehát ismét a jobbszárny 1-ső zászlóalja) előbbre nyomulván, mind köze-lebb hömpölygött s mind szűkebbre szorította a kört Kniesanin ütege és csapatai körül. Nem volt előfogat, hogy a szerbek ágyuikkal hátrálhattak volna.

Már az ágyuk kezelő személyezte is ember ember ellen küzdött. Kniesanin titkára Kovacsevics Tódor maga volt kény-telen az ágyuk kezelésénél segédkezni. A szerbek helyzete két-ségbe ejtő vala, midőn végre Kossanics a 3. német-bánáti zászlóaljjal a nedves rét partján ama kis háznál megjelenik, s a vett parancs folytán rohamra nyomul előre.

Az által, hogy a magyar jobbszárny merészen tört előre s a szerb harcvonál központja felé is bekanyarodott, mig a második harcvonál a magaslat szélein mindég állásában maradt, a két harcvonál közt mint egy 600 lépés távköz támadt.

Ezen távközbe vezette Kossanics zászlóalját s oldalba és hátba támadta az előre tört magyar zászlóaljat. Ez most engedni volt kénytelen a tulnyomó erőnek. Midőn pedig Kossanics zászlóalja a magyar zászlóaljat elérte, a csapatok egy össze-vissza kevert tömegbe verődtek, melyben lövés-lövés után esett; a magyarok szuronyos puskával, a szerbek handzsárral kezükben viaskodtak férfi, férfi ellen.

Időközben Damjanics — minthogy célját érte — a vissza-vonulásra parancsot adott. A küzdő zászlóalj s vele az egész első harcvonál a szerbek ellen viaskodva visszahátrált a magas-latra, s megkezdé elvonulását az országuton Moravicza felé.

A második harcvonálnak természetszerűleg már elébb elkel-

let vonulnia s az utzáró támadás egész sulyát az első harevonál jobbszárnyas csapatai tartották fel.

A hare már vége felé járt, midőn a szerbek itt a magaslatra feljutának s ekkor Versecz felől (Knicsanin dandárának jobbról és hátulról) ágyu lövedékek röpültek a szerb csapat tömegek közé. Ugyan is a hadtest zöme Versecz nyugati oldalán megérkezve éppen harchoz fejlődék, s Joanovics Mihály nem ösmerve föl a várostól északra felvonult tömegeket, úgy vélte, hogy azok magyarok s reájuk tüzelt.

Midőn Theodorovics tábornok értesült az ütközet folyamárról, a pétervárad határőrök egy zászlóaljját és 4 löveget indított Knicsanin támogatására. Ezen csapat már csak az ütközet vége felé érkezett a helyszínére, a midőn a magyar csapatok elvonulóban valának s talán még valamely a magyar első vagy második harevonalból kikülönített utóvéd osztaggal volt némi harca, melyből 10–12 ember elesett.

A kétirányból eredő nyomás folytán visszavonuló magyar csapatok a szerb túlérség által oldalozva az országuton összehatómörültek. Ezekben csak az utóbb küldött 4 löveg tehetett kárt, mert a Knicsanin ágyuiból alig birtak kettőt előre vonszolni.

A szerbek az elvonuló magyarokat a temesvári uton a vizes rét végéig — hol az ut nyugatra fordul — Vatinával egy magasságban követték. E közben már bealkonyodott. Knicsanin abban hagyta az üldözést s Verseczre vonult vissza.

Mint előbb emlitém, Damjanics január 19-ét tüzte ki a sereg elvonulására s a fehértemplomi csapatoknak is Verseczre kell vala bevonulniok. Minthogy azonban Theodorovics tábornok a magyar seregnek útját állotta, Damjanics csak 19-én délben — utirány változtatása mellett — tudott utra kelni.

Az nap déluán 4 óra körül lehetett az idő, midőn Fehértemplom védőrsége Hrabéczy őrnagy parancsnoksága alatt a 28. honvéd zászlóalj, Phillipowszky tüzér őrnagy alatt 8 lövegből álló üteg s a Hunyadi huszárok 1 százada és 23 fogoly Versecz déli részén megérkeztek.

Ezen időtájban a szerb sereg közép oszlopa már a városba nyomult vala. Theodorovics körülbelül délutáni 2 órától — a midőn megérkezett — táborkarával és a pétervárad határőrök zászlóaljaival a város nyugoti bejáratánál állott s várta a Knicsanin dandár harcának kimenetelét.

A jobb oszlop Jovanovics Száva alatt kissé elkésve a város délnyugati oldalán megérkezett.

Jovanovicsot a magyar csapatoknak déli irányából történt érkezése meglepte. Viszont ezek a város délnyugati részén, hol a Selyemgyár utca végződik, sietve nyomultak be a városba,

hogy Damjanicscsal egyesülhessenek, mert nem tudták, hogy a szerb hadtest már itt megérkezett legyen.

A magyar csapat bevonulása folytán ezek és a szerb csapatok közt harc fejlődött. Theodorovics hallván a puskák ropogását, Sárícs századost az utóvéd néhány századával, pétervárad határóri csapatokkal oda irányította, honnan a harc zaj hallatszott. Ez éppen jókor jött, hogy a magyar csapat átvonulását megakadályozza. Ez alatt Jovánovics is időt nyert s csapatát harchoz fejlődteté. Bent a városban a Damjanics hadához tartozó lugosi nemzetőrök 2 egy fontos ágyúval még vissza maradtak, nem sejtván, hogy a szerbek oly hamar érkeznek Verseczre. Az ágyúszó hallatára utána siettek Damjanicsnak. De már akkor a temesvári út el volt zárva. Vártak a fehértemplomi csapatok érkezétre. Midőn tehát a harc itt kigyuladt, ezekkel iparkodtak egyesülni. Néhány verseczi nemzetőr is csatlakozott hozzájuk. A Meszics partján utjokat állották a szerviánusok; ezeket a zsidó temető közelében leverték és szerencsésen egyesültek a fehértemplomi csapatokkal. Most már Hrabéczy őrnagy tisztában volt vele, hogy a szerb hadtest miatt Verseczen át Damjanicscsal nem egyesülhet. Ennek folytán visszavonta csapatát délnek s az éj leple alatt Verseczet elkerülve Temes-Paulis táján a befagyott vizes réten át Zichyfalvára s onnan tovább menetelve 2 nap mulva Zsombolyán egyesült a főcsapattal.

A szerb hadtest lőszer oszlopának parancsnoka január 20-án reggel jelentette, hogy az elmúlt 19-ről 20-ára menő éjjel 12 óra tájban midőn a kocsioszlop Vlajkoveczről Versecz felé haladt, előtte merőleg egy csapat oszlop vágta át az országutat. Azon hitben, hogy a lőszeroszlop utat tévesztett s az előtte elvonult csapat a szerb hadtesthez tartozván, Verseczre törekszik, követte a lőszeroszloppal az elvonult csapatot. De bármily gyorsan haladt, nem bírta utólni. Végre miután amaz eltűnt szemei elől, a lőszeroszlopot pihentetés céljából megállította. Reggel felé vette észre, hogy Paulisnál van. Mig az eltűnt csapatoszlop nyoma Zichyfalvának tartott.

Már éjjel volt 11 óra körül, midőn a szerb hadtest zöme a városba nyomult s éjjeli 2 óráig az összes csapatok el voltak szállásolva.

Előőrsi szolgálatba a német-bánáti határőrök 3. zászlóalja rendeltetett.

A két ellenfél veszteségét megállapítani nem lehet. A szerbek 100 főre teszik a saját veszteségüket. De csak az izraelita temetőnél lévő emlékoszlop 54 szerviánus sirját jelöli. A másik ütközet halottainak számát, kik a „Vrelán“ vannak

elhantolva, szemtanuk 500—700 főre teszik. A magyarok vesztesége teljesen ismeretlen.¹⁾

* * *

Az osztrák-szerb hadtest január 17-én Dolova Neudorf-Szamos vonalában állott, hogy már következő napon Versecz ellen nyomulván a magyar hadosztály elvonulását megakadályozza.

E célra a Dolova-Temes-Miklós-Versecz, Neudorf-Alibunár-Temes-Miklós-Versecz, és Szamos-Szeleus-Zichyfalva,-Verseczi hadműveleti vonalak arcváltással kapcsolatban, természetesen legajánlkoztak. Azonban más erő elosztás, gyorsabb kivétel és egy kis ámitás szükséges ahhoz, hogy valamely seregrész útját elvágjuk. A jelen esetben az átkaroló csoport az erők $\frac{2}{3}$ -ad része lehetett volna. Zichyfalva és Moravicza felől nyomulván Versecz ellen. A hadtest $\frac{1}{3}$ -ad része mint lekötő arcs csoport Temes-Miklósról nyomulhat vala Versecz felé. E hadművelet végrehajtására a hadtest viszonylag a magyar hadosztályhoz, elég nagy létszámmal rendelkezék.

Nem hallgathatjuk el azonban az osztrák-szerb hadtestnek ama szerfölkött hátrányos állapotát, hogy nem volt annyi és olyan lovassága, mint a magyaroknak. De ha már a célba vett erő elosztással történt a hadművelet, nem éppen kifogásolandó, mert hiszen az átkaroló csoport ereje 8000 főre tehető, a legjobb osztály parancsnok alatt a legjobb erővel; mindaz által e hadművelet is több eredményre vezethet vala, ha a közép oszlop Versecznél történt megérkezése alkalmával teljes haderejét a magyar balszárny ellen veti, s nem 1 zászlóalját és 4 löveget indit csupán Knicsanin segélyére. Mert hiszen Theodorovics tábornok a péterváradit zászlóaljakkal már délutáni 2 órakor Versecz alatt állott. Knicsanin és Damjanics délutáni 1 órától legalább is d. u. 3 óráig heves és szivós harcban állottak egymással. Ha Theodorovics tábornok Versecztől tartott, Jovanovics dandára a városnak ellensuly gyanánt szolgálhatott volna.

A magyar hadosztály csekély létszáma és kedvezőtlen védállása, amennyiben hátrálási vonala jobb szárnyának meghosszabbításában feküdt — nagy előnyöket nyujthat vala a szerbeknek. Ez előnyöket azonban sem Knicsanin, sem Theodorovics nem használta fel.

A magyar csapatok védállásából és a hare lefolyásából tudjuk, hogy csupán az első harc vonal vett részt a hareban löveg és puskatüzzel, s az ütközet sulypontja természetesen

¹⁾ Milleker Bódog Versecz szab. kir. város története. 45—56. l. Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers id. m. 126—131 l. Klapka Gy. és Horváth M. id. m.

a magyar jobb szárnyon vala. Tehát 2 zászlóalj s néhány löveg tartotta fel Knicsanin egész dandárát, s e két zászlóaljból csupán a jobb szárnyas vett sulyosabb és cselekvőbb részt a küzdelemben. Ez verte vissza és tartotta fel a szerbeket, miálatt a sereg elvonult.

Viszont Knicsanin dandára párhuzamosan alakult a magyarok harevonálához egyenlő erő elosztással. Tehát nem hozta kifejezésre ama fontos harcászati törekvést, hogy balszárnyán lépett volna fel túl erővel, hogy Damjanics elvonulását megakadályozza.

Damjanics január hó 19-ét tűzte ki az indulás napjául. A csapatok már 18-án készen voltak az indulásra. Jó és számos lovassága dacára nem volt tudomása róla, hogy Knicsanin dandára Zichyfalvának elébe került. Reggel visszavonta utnak indított csapatait s a menekülők kocii oszlopának biztosítása okából állást foglalt Versecz közelében. Minthogy a csapatok fölkészülésére s elindulására volt idő, nem értjük mi volt az oka, hogy a lugosi nemzetőrség 2 lövegével még a városban vissza maradt. Valamint azt sem tudjuk, hogy a fehértemplomi magyar csapatok miért késedelmeztek, ha csak nem külön oszlopban kell vala a főcsapat után menetelniök, a mi — tekintettel a szerb hadtest közellétére — nem helyeselhető. Végül megjegyezzük, hogy az osztrák-szerb hadtest körülzáró törekvése dacára, a magyar hadosztály helyzete csak némileg körültekintő parancsnok alatt — kevésbé aggasztó vala. A hős Damjanics vitéz honvédeivel — szükség esetén — ha nem Moraviczának, akkor N.-Zsámnak vagy Temes-Kutasnak keresztül vághatta volna magát.

Valószínűleg azt érezte az ellenfél, azért is olcsón adta a verseczi ütközetet.

Damjanics Zsombolyán egyesült hadoszlopaival Aradra menetelt, hol január végén megérkezett. Ily módon a Bácska és Bánát könnyű szerével az osztrák-szerb hadtest kezébe jutott s ez utóbbi Temesvárral érintkezésbe lépett.

Január hó vége felé Szabadka, Szeged és Arad környékén a magyar hadak létszáma a következő vala: a bánáti hadtest 12000 ember, a bácsi hadtest 8200 ember, az aradi várat körülzáró hadtest 8000 ember. Összesen 28200 ember és 120 löveg.

Ezen haderőből az aradi várat ostromzáró hadtest 1 zászlóaljjal erősbítettett. A bácskai hadtestből 3200 ember Szabadkán és Szegeden maradt. A felmaradó 16000 ember 3 hadosztályba tagozódék, melyből egy hadosztály Hrabovszky alezredes alatt 6000 főnyi létszámmal Bem segélyére a Maros völgyében Erdélybe irányított s február hó 8-án Dévánál egyesült Bem seregtestével. A felmaradó 2 hadosztály 10000 főnyi létszámmal

Vécsey és Damjanics parancsnoksága alatt február 26-án Cibakházánál egyesült s a harmadik hadtestet képezte, s utóbb a Középtiszánál működő főhadserghez Dembinszki fővezér parancsnoksága alá osztatott be, Windisgrätz herceg haderejének leküzdésére.

Az ország védelmére 1849. január első napjaiban Pesten kidolgozott hadműveleti terv alapján a délmagyarországi hadszínhelyen levő magyar csapatok a szerbekkel szemben egyelőre — kizárólag védelemre szorítottak.

Délen Péterváradot Csuha ezredes parancsnoksága alatt 4 zászlóalj rendes gyalog csapat és egy szárny Württemberg huszár tartotta megszállva. A vár több hónapra való élelmi szerrel el volt látva.

A Bácska délnyugati részének fődözése céljából — a szerémség és a római sáncokban tanyázó szerbek ellenében Bezerédy Miklós alezredes alatt 3—4000 nemzetőr maradt vissza, Bács községben a törzs hadiszállással.

Egyébként a 4. és 6. hadtest meglevő és alakuló csapatai a hadszínhely északi szélén Szabadka—Szeged és a Maros vonal védelmére utaltatott olyformán, hogy a 4. hadtest gróf Hadik ezredes alatt Szeged főhadiszállással a szabadka—szeged—makói vonalat, ellenben a 6. hadtest Gaál tábornok parancsnoksága alatt — Arad vár ostrom zárolása mellett — Makótól Erdélyig a Maros vonalát védelmezze.

A bács—bánáti hadműveletek a magyar sereg kivonulása után Perczel támadólagos fölléptéig.

A szerb hadak néhány napot pihentek Verseczen. Azután Knicsanin 12000 főnyi szerviánus hadosztályával Verseczről indulva január 27-én N.-Beeskereken bevonult s a Bega csatorna és Tisza folyó közt félkör alakban helyezte el csapatait. Ezen félkör N.-Beeskerek központtal Aradác—Elemér—Szt.-Mihály—Jankahid községek által jelződik.

• Koszaniés százados 3000 határőrrel és 7 löveggel január 30-án N.-Kikindáig előre tolatott.¹⁾ Ezeket nemsokára követte a főhadi szállással Theodorovics tábornok is. Február 1-én a főhadiszállás Zsombolyára tétetett. Knicsanin — miután a Tisza balpartján Török-Becsét és Pádét megrakta szerviánus csapatokkal, — balszárnyával a Tiszára támaszkodva, február elején Mokrinig, a törzshadiszállással az Aranyos mellett Besnyőig nyomult elő.

Ez alatt Lázics Tivadar százados N.-Kikindán ujoncozott

¹⁾ Honv. 39. sz. 1849.

s az egész szerb kerületből 2 zászlóalj önkéntest sorozott be. Ezen újoncok március hónapban már előrsi szolgálatot teljesítettek a Maros mentén.

Theodorovics tábornok zombolyai főhadiszállásáról Gyertyámoson át összeköttetésbe lépett a temesvári császári védőrséggel.

A Maros mellett Gaál tábornok a 6-ik hadtesttel Arad várat szorongatta. Minek folytán a temesvári csapatok egy osztálya és a hazai szerb csapatokból alakult hadtest (a német-bánáti határőrök 3. zászlóalja és a csajkás zászlóalj kivételével) Gläser altábornagy parancsnoksága alatt az aradi várat ostromló magyar hadtest ellen irányított.

A Tisza jobb partján Bácskában a szerbek szintén akadálytalanul nyomultak elő. Drágics őrnagy a szerémségből hozott csapatokkal és Szt.-Tamás védőrségével Zomborba tört. Davidovác százados egy csajkás zászlóaljjal Ó-Becse és Zenta ellenében működött. A csajkások egyéb fegyverfogható népe a római sáncokat tartotta megszállva. Zomborban és Cservenkán a Ferencz-csatorna mellett Stanojevics Milia őrnagy parancsnoksága alatt a szerbek két erős hadoszlopot alakítottak.

Péterváradot a Duna bal partján a szerbek a római sáncokból odavont — nem egy egész — zászlóaljjal, Karlócza felől a Vezirác magaslaton Biga csapatai megfigyelték. Március elején Kamenicanál a Duna jobb partján Mamula cs. kir. ezredes csapatai, március végén a folyam balpartján báró Léderer Móricz cs. kir. ezredes dandára Ujvidéknél zárta körül a várat.

Eszék vár ódön falait Eder tábornok 4500 emberrel védelmezte. Trébersburg cs. tábornok 8000 határőrrel és 40 löveggel zárta körül. A vár február 13-án megadta magát, a védőrség bizonyos kötelezettségek mellett szabadon bocsátott.

Gróf Nugent tábornok a Dunántulról seregének egy erős osztályát Batinán és Bezdánon át Szabadka ellen irányította, míg egyéb csapatok Péterváradhoz vonultak.

A mint látjuk, az osztrák-szerb hadak a Dunától a Ferencz-csatorna vonalán a Tiszáig s a Tiszától Temesvárig — a hadszínhely egész szélességében előfelé törtek.

Ezen időtájban a császári főhadvezérlét hadműveleti terve Pestről Debreczen felé irányult. Északon Ramberg altábornagy Görgey hadteste nyomában vala. Az utóbbinak csapatai Branyiskót elfoglalták, minek következtében Schlick Kassán átszorulva, Losonc felé menekült s Görgey akadálytalanul jutott a Felső-Tiszához, hol a magyar főhadserg egyesülőben vala.

Pesten a császári főhadiszálláson nem tudták hol van a magyarok főhadereje, miből kifolyólag a fővezérlét erősen poryázott Pestről Gyöngyös- és Czibakháza—Szolnok irányában.

Erdélyben Puchner Bemét Déváiig szorította; de a Piski csatában az osztrák sereg megveretett s Bem csakhamar Erdélyt visszafoglalta.

Az osztrák—szerb hadtest hadműveleti terve a **császári főhad**sereg hadműveleti tervével **összhangban állott** s fővonaláiban **következő vala**.

A jobb szárnyon Temesvár védőrsége néhány szerb és oláh zászlóaljjal egyesülve, Arad várát felmenti s a Maroson átkelven, Nagy-Várad ellen nyomul. Ez alatt az osztrák—szerb hadtest zöme a Tisza mindkét partján Török- és O-Kanizsán át Szegedre, — míg a balszárny Zomborból Szabadkán át Szegedre — nyomul. Ott a Pestről Szeged felé irányítandó Jelasics 1. osztrák hadtesttel egyesül, s utját Debreczen ellen folytatja.

Délen Pétervárad körülzároltatik s a Duna vonalát Kameniczától Dályáig szerb osztagok őrzik s kisebb csapatok portyáznak az elfoglalt országrész területén.

Az osztrák—szerb jelentékeny haderő s az imént vázolt nagy fogásu hadműveleti terv ellenében a magyar kormány január hó végén gróf Hadik Gusztáv ezredes parancsnoksága alatt csupán 2 zászlóalj honvéd, 2 $\frac{1}{2}$ század huszár és 2 lovasági üteg, összesen 3500 főnyi képzett katonaság és több rendbeli nemzetőr csapat fölött rendelkezett.

A kormány gondossága és a nép hazafias áldozatkészsége e hadak létszámát csakhamar fölszaporította, s február elején Hadik ezredes hadteste 4-ik számmal jelölve már két hadosztályba, (helyesebben dandárba) tagozódék, és pedig:

Szabadkai 1-ső számú hadosztály. Parancsnok: Gaál László alezredes. Honvédek 1 $\frac{1}{2}$ zászlóalj, önkéntesek 1 zászlóalj, nemzetőr gyalogság Szabadka és környékéről (legalább 2500 főnyi létszámmal) 2 zászlóalj, huszárok 1 század, lovas nemzetőrség (300 főnyi létszámmal) 2 század, tüzérség 6 löveg. Összesen 4 $\frac{1}{2}$ zászlóalj, 3 lovas század, 6 löveg.

Ezen csapatok Szabadkát tartották megszállva s Horgoson át Szegeddel valóanák összeköttetésben.

A szegedi 2-ik számú hadosztály. Parancsnok: Igmándy őrnagy, Wasa gyalogság 2-ik zászlóalja 1 zászlóalj, honvédek 3 zászlóalj, önkéntesek 1 zászlóalj, nemzetőr gyalogság Szeged és környékéről körülbelül 2 zászlóalj, huszárok 4 század, tüzérség 16 löveg. Összesen 7 zászlóalj, 4 lovas század, 16 löveg.

Február közepe táján a 4. hadtest kötelékében a következő csapatokat találjuk:

Wasa ezred 2, zászlóalja 1 zászlóalj. Turszky ezred $\frac{2}{3}$ zászlóalja (4 század) 1 zászlóalj, honvédek 5. 7. 8. zászlóalj 3 zászlóalj, Dobsa, Földváry, Niczky-féle önkéntes zászlóaljak 3 zászlóalj, Bács—Csongrád megyék nemzetőrsége 5 zászlóalj, a

szomszéd vármegyék nemzetőrsége ösmeretlen létszámmal (?), **Ferdinand** huszárok 2 $\frac{1}{2}$ század, Hunyadi huszárok 2 század, **tüzérség** 30 löveg. Összesen 13 zászlóalj, 4 $\frac{1}{2}$ lovas század, 30 löveg.

Ezen haderőből 5000 ember a rendes csapatokhoz s körülbelül 9000 ember a nemzetőrséghez **számítandó**.

A hadtest kötelékébe tartozó Igmándy féle **hadosztály** **Szegedet** tartotta megszállva s egy erősebb különítményt a Tisza—Maros közé eső Szöreg község megszállására tolt előre.

A fentebb előadott hadrend s az abban kitüntetett csapatok beosztása, a védő vonal hossza s az ellenségnek majd itt, majd ott történt támadó föllépése folytán változásnak volt alávetve.

A bácskai részek hódoltatása a szerbek által.

Midőn a magyar sereg a Bácskából kivonult, a szerb fölkelők minden ponton megmozdultak. Hódító vállalatuk kiinduló pontja Szt.-Tamás lőn. A szerb őrség január 23-án e hely környékét szállotta meg. Azután a szerémségből jött csapatokkal három hadoszlopba alakulva, az egyik hadoszlop január 25-én Kulát megtámadta, de visszaveretett. — Január 28-án Sztejin és Nenadovics 3000 főnyi szerb haddal megismételte a támadást s Kulát elfoglalta. Február 2-án Sztejin Kuczura és Torzsa ellen indult, hol Bezerédy Miklós alezredes a bács-bodrogh megyei nemzetőrök parancsnoka és Czintula nemzetőr őrnagy nemzetőr csapatokkal állottak. Utóbbiak elentállás nélkül Péterváradra vonultak vissza.

Délen Piros község egy szerb csapat támadását visszaverte. A második szerb hadoszlop január 25-én indult el Szt.-Tamásról s Topolya ellen volt irányítva. Utközben Hegyes és Feketehegy visszaverte a szerbek támadását, Szeghegy azonban meghódolt. Utóbb a másik két község is a szerbek birtokába esett. Január 28-án a zsákmányoló megittasodott szerbek — csupán a vak hirre, hogy nagyobb magyar csapat van előnyomulóban, hanyat-homlok visszafutottak Szt.-Tamásra.

A 3-ik hadoszlop Davidovác és Szurdueski alatt a Tisza jobb partja mentén nyomult elő, Ó-Becsét, Moholyt, Adát, egymásután elfoglalták. Ezen hadoszlophoz csatlakozott Nenádovics és Szimics is s a sereg jelentékeny erővel támadta meg február 1-én Zenta városát s abban 2000 védtelen magyart lemészároltak.

Ezután a szerbek ismét a Ferencz-esatorna mentén Zomborra veték szemüket. A város, hogy magát megvédjé, Neme-

gyei Bódog őrnagyot, ki szabad csapatának romjaival Bezdánban laktáborozott, meghívta a város védelmére.

Nemegyei 2 zlj. 4 lov. század 2 ütegbe osztott 12 db vegyes ürméretű löveggel — összesen 2350 ember és 540 lóval — még január havában indítottatott a Dunán túl — Eszék fölmentésére; azonban Nugent által megveretett s csapatának több mint fele fogságba esett vagy elszéledt.

Nemegyei a meghívásra Zomborba vonult. Melléje csatlakoztak Pál Antal vezérlete alatt a felső bácskai fekete sipkástovábbá a bajai vörös sipkás nemzetőrök és a halasi mozgó nemzetőrség.

A várost biztosító előőrsök Szonta, Ó-Stapár és Szivác irányában állítottak ki.

Február 10-én már híre érkezett, hogy a szerbek támadni készülnek s 11-én már riadó jelezte a szerbek előnyomulását. Nemegyei csapataival a vásártérre vonult, ott csatlakozott hozzá a nemzetőrség is s ott vette fel a Ferencz-csatorna sztapári hidjától és a sziváczi utról visszavonult előőröket, mialatt csapatának egy részét a város északi szélére küldötte, hogy a szerbeket megkerülve — talán hátba támadják. (?) De Zombor védelménél ütközetre nem került a dolog. Néhány ágyulövést váltottak az előrs csapatok az előnyomuló szerbekkel. Aztán jött Nemegyeitől a parancs, hogy a csapatok a nemis-militiási utra vonuljanak vissza. E váratlan intézkedés mindenkit meglepett.

A szerbek Sztejin és Drágics császári őrnagyok vezérlete alatt a szontai és sztapári hidakon át törtek be a városba. A visszavont magyar csapatok még a szerb temetőnél állást foglaltak s alig mult el egy negyed óra s a szerbek a nekik átengedett városban voltak.

Nemegyei¹⁾ e tehetetlen, csapat vezérletre alkalmatlan ember most kiadta a parancsot, hogy a csapatok Stanisicsra vonuljanak vissza. A sereg Halasnak tartott, de Mélykutnál Szabadkára rendeltetett²⁾ s Gál alezredes hadosztályába osztatott be.

A szerbek Zomborból február 14-én Sztejin őrnagy alatt Bajmokra vonultak s azt is meghódoltatták a szerb vajdaság számára.

¹⁾ Nemegyei fiatal alig 25 éves, katonai tapasztalat és képzettség nélkül való éretlen ember volt. Fantasztikusan öltözött s mindenütt azt beszélte, hogy elve a köztársaság. Debreczenben ezzel megnyerte magának a honvédelmi bizottság elnökét s őrnagygyá kineveztetett és a dunántuli különítmény parancsnokságával megbízott — a magyar fegyverbecsület nagy kárára. Vetter A. id. m. Hazánk 1889. XI. 152. l.

²⁾ Thim József. Délmagyarország önvédelmi harca 1848–49-ben. 239–241 l. Der Feldzug in Ungarn und Siebenbürgen 1849. 36 l.

Császári és szerb csapatok hadművelete Aradvár fölmentése érdekében.

A hadszínhely keleti szakaszán Temesvárból indult ki a támadó vállalat az Aradvárát ostromzáróló 6-ik magyar hadtest ellen. Február 8-án Gläser altábornagy a temesvári védőrség 3000 emberét, az osztrák-szerb hadtest 6 zászlóalját, a szerb nemzeti uhlánus osztályt és 400 szerb lovast, összesen körülbelül 10000 embert indított Arad ellen, hogy Gaál hadtestét visszaszorítván, a várat élelemmel ellássa, Erdély felé az összeköttetést megnyissa s az osztrák főhadműveleti tervvel összhangban, támadó hadműveletét Nagy-Várad felé irányítsa.

Gaál tábornok már előzetesen értesült az ellenség szándékáról s az egybehívott haditanács határozata folytán a Maros balpartját kiűritette s az ostromló útegeket már február 6-án a jobb partra átszállította. A hadtesttel pedig a Maros mögött foglalt állást oly módon, hogy jobbszárnya a csalai erdőnél, balszárnya Glogovácznál, közepe Ó-Aradnál állott.

Ilyen formán Gläser altábornagynak harc nélkül sikerült a várat 90 napi élelemmel ellátni. Február 8-án reggel 7 órakor az osztrák-szerb sereget a befagyott Maroson át a magyarokat állásában megtámadta. A középben Ó-Arad mögött néhány lőporos koci felrobbanásából eredt riadalom folytán a csapatok állásaikat elhagyták s Gaál a két szárnynak is parancsot adott a visszavonulásra. Ennek következtében az ellenség könnyűszerével tört be Ó-Arad városába s a szerb hadak szokása szerint a csapatok zsákmányolni s a polgárságot bántalmazni kezdtek.

Asztalos őrnagy, ki a 29. honvéd zászlóalj 4 századával, $\frac{1}{2}$ 6 fontos üteggel és 1 század Hunyady huszárral a jobb szárnyról Arad felé visszavonulóban vala, a jajveszékeltve menekülő polgárságtól értesült az osztrák-szerb hadak zsákmányolásáról. Ennek folytán a Batonya felé hátráló honvédek egyes csoportjait is magához véve, a polgársággal egyetemben betört a városba s hősiességgel az ellenséges hadakat megrohanta. Asztalos őrnagy e vitéz hadi ténnyel a tizszerte erősebb ellenséget a városból kiverte, s a már veszendőbe ment ostrom anyagot visszafoglalta. A küzdelemben az ellenség körülbelül 1000 embert veszített. A magyarok vesztesége 100 főre tétetik.

Ezzel az osztrák-szerb hadak hadműveleti tervének egyik legfontosabb mozzanata elbukott.¹⁾

¹⁾ Klapka Gy. id. m. 2. 156—160 l. Der Winter-Feldzug 1848—49 in Ungarn 233. l. Gracza Gy. Az 1848—49 magyar szabadságharc története III 418 l. Vetter Antal id. m. Hazánk 1889. XI. 149 l.

A szerbek hadműveletai Szeged és Szabadka ellen.

Knicsanin hadosztályának balszárnya a szerb fejedelemségi senátor Zuban Lázár parancsnoksága alatt a Tisza mellett tartózkodék. Zuban Török-Kanizsát megtámadta s az abban volt gyöngye különítményt Ó-Kanizsára átszorította. Minthogy a magyarok e kisebb csapata itt sem tarthatta magát a túlnyomó erők ellenében, még az nap Ó-Kanizsát is kiürítette.

Zuban február 9-én 2000 szervianus, 200 lovas és 10 lövegből álló hadával a Tisza és Maros szögében fekvő Szöreg községet támadta meg. Ebben a 8. honvéd zászlóalj 1 százada, a szegedi nemzetőrök 5 százada és 160 vásárhelyi lovas nemzetőr képezte az őrséget. A különítmény Szöregről kiszorulva Szegedre vonult vissza.¹⁾

Zubannak eme vállalata állítólag Knicsanin ellenére és tudtán kívül történt volna, — s hogy a helyzetet javítson a német-bánáti határőrök egy osztályát Atanackovics százados alatt Bébára helyezte, — majd utóbb ő — (Knicsanin) is a főhadiszállással és a derék haddal Bébára vonult s Atanackovics osztályát a szöregi csapatokhoz toltta előre. A szerbek az elfoglalt Szöregot elsáncolták. Február 11-én Uj-Szegedet támadták meg²⁾ s miután azt elfoglalták a Tisza partján felállított 8 ágyúval dél tájban Szeged várost lövették, míg csapataik a várkastély ellenében fejlődtek.

Ezzel szemben Hadik ezredes a folyó jobb partján állította fel csapatait 6 löveg és 2 vet ágyúval. A magyar tüzérség csakhamar visszavonulásra kényszeríté a szerb lövegeket. Most az alsó város felé fordultak, hogy ott törnek át a jégen; de Forget százados a Wasa gyalogosokkal a jobb parcon utjokat állotta. Erre a szerbek Uj-Szegeden a lakósoknál zsákmányolni kezdtek. A magyarok a kedvező pillanatban délután 3 és 4 óra közt Gombás százados vezetése alatt — előbb egy osztály nemzetőrség, majd egyéb csapatok is — átkeltek a befagyott Tiszán s a szerbeket megtámadták s Szöregig üldözték. Az utóbbiak 100 halottnál többet veszítettek.

Február 12-én Hadik ezredes két könnyű hidat veretett a Tiszán s következő nap Igmándy őrnagy vezérlete alatt megtámadta a szerbeket. Zubán szervianusai Szöreg északi arcvonalát, míg Atanackovics százados a német-bánáti határőrök osztályával a balszárnyon a szőlő kerteket tartotta megszállva. Igmándy őrnagy három támadó csoportba alakulva nyomult Szöreg ellen.

¹⁾ Vörös A. gyűjteménye 894. sz. Közlöny 1849. 39. sz.

²⁾ Gracza Gy. id. m. III. 409. l. 3500 főre és 24 ágyura teszi a szerbek erejét. A lövegek ily nagy száma nem valószínű.

A balszárnyon Bene őrnagy parancsnoksága alatt: csongrádi nemzetőrök, 1 löveg nemzetőr lovasság fedezete alatt balszárnyával a régi Marosra támaszkodva, Szőreg északi kiszögelésének tartott.

Középen Forget százados parancsnoksága alatt a Wasa zászlóalj 4 százada, 3 löveg $\frac{1}{2}$ század lovasság fedezete alatt — a Jankova barán át a falu nyugoti arcvonálára nyomult.

A jobbszárnyon Irényi őrnagy alatt a 8. honvéd zászlóalj $\frac{1}{2}$ század huszár 50 lovas nemzetőr 2 löveg $\frac{1}{2}$ század huszár fedezete alatt — a Budzsák legelőt érintve a község délnyugati sarkára irányított, körülbelül oda, hol Atanackovics határőrei állottak. Ezen első harc vonalat követte másodvonásban az összes többi nemzetőrség Mihalovics őrnagy parancsnoksága alatt. A támadás reggeli 7 órakor kezdődött. 8 órakor a vitéz Wasak és a 8. honvéd zászlóalj csapatai már rohamra mentek. Előbbiek két sáncot szuronynyal vettek be s az utóbbiakkal együtt s egyszerre törtek be a faluba, mialatt a jobbszárny lovassága az ellenség balszárnyába került. Knicsanin Bébáról a harc színhelyére sietett, Stefanovics százados tartalék csapattal és lövegekkel Bébáról szintén Szőreg felé iparkodott, de a feneketlen uton csak lassan birt előre nyomulni.

Knicsanin személyes megjelenésével némileg javított a szerbek harcászati helyzetén, mert kevés híja volt; hogy Zuban balszárnyát és lövegeit a magyar lovasság meg nem kerülte s a Marosba nem szorította. Rakitza a kruszeváczi szerviánusokkal Szt-István felől csak hogy időre érkezett, hogy a szerbek balszárnyának átkarolását megakadályozza. Ezek a faluból kivertvén, jelentékeny (pár száz főnyi) veszteséggel vonultak vissza. A magyarok 3 löveget és több lőszerkecsit zsákmányoltak. Veszteségük 60 ember vala. Déli 12 óráig tartott a harc. Délután 4 óra volt, amidőn Stefanovics a tartalék segély csapattal Szőregtet megközelítette. De már akkor megszűnt a küzdelem. A magyarok Szegedre visszavonultak, Szőreg község füstfelhőben elhamvasztott állapotban vala.

A szerb hadak zöme Bébára, némely része Oroszlamosra, mások Gyálára és Szerb-Kereszturra vonultak vissza.

Ugyanez alkalommal a Horgoson laktáborozó nemzetőr csapatok is parancsot kaptak, hogy Szőreg elleni támadással egyidejűleg Gyála-Szt-Iván ellenében tüntessenek.

Február 16-án a szerbek egy más oszlopa O-Kanizsa felől Horgos ellen is támadást intézett. De az ott tanyázó gyalog és lovas nemzetőrség, a 8. honvéd zászlóalj 3. századával $\frac{1}{2}$ 6 fontos üteggel Derra őrnagy alatt a szerbeket véres fővel viszza üzte.¹⁾

¹⁾ Vörös A. gyűjteménye 894. sz. Hadik ezredes „Relátioja.“ Honvéd 1849. 46 és 50. szm. Erlebnisse eines k. k. Offiziers id. m. 139—143. l.

„A szöregi vereség nagy csapás volt a szerbekre nézve mint azt az osztrák-szerb hadtest egy tisztje írja; a szerbek erkölcsi ereje hanyatlott, a magyaroké emelkedett. A szerbiánusoktól való félelem megszűnt.“ Erre meg kell jegyeznünk, hogy a szerbiánusok félelmetes csillaga már Damjanics győzelmei időszakában letűnt.

A szerb hadak most a következő állásokba vonultak vissza: jobb szárny Béba, balszárny Gyála és Szerb-Keresztur, a közép Oroszlámosra. Török Kanizsán egy kisebb különítmény, ellenben Ó-Kanizsán Davidovácž es. kir. százados alatt 1000 csajkás, 600 szerviánus és 8 löveg vala. Theodorovics tábornok még mindig Arad és Temesvár közt a kombinált hadtestnél volt beosztva.

Az osztrák-szerb hadtest vezérkari főnöke Maroicsics őrnagy Erdélybe Puchner mellé rendeltetett, helyébe Herdy alezredes az osztrák-szerb hadtesthez osztatott be.

A szerbek visszahuzódásuk után február közepétől március elejéig újabb vállalatba nem bocsátkoztak. Theodorovics erősbírtést várt. E szünetet Hadik ezredes felhasználva, Uj-Szeged előtt a Maros és Tisza folyókra támaszkodó hidfőt hanyatott.¹⁾ A sánc egyenes vonalban 2000[<] hosszú vala s három bástyával s ezek közt ollóművekkel volt ellátva. Az említett fél hónapot Hadik ezredes gr. Batthyányi Kázmér kormánybiztossal egyetértőleg a csapatok szaporítása, szervezése és kiképzésére is fordította. Március végén a hadtest annyira megizmosodott, hogy Perczel Mór tábornok Hadik ezredes utóda védelemből támadolagos hadműveletbe képes volt átmenni.

Időközben az osztrák-szerb hadtestben lényeges változás történt. Knicsanin szerviánusai a többszörös vereség folytán, megunták a hadakozást s haza kívánczoltak; Karagyorgyevics Sándor szerb fejedelem visszarendelte Knicsanint a szerviánus hadosztálylyal. Ennek következtében Theodorovics a határőrökkel a Tiszához vonult s Török-Kanizsa lón főhadiszállása, mialatt a szerviánusok gőzhajóval Belgrádba szállítottak.

Az osztrák-szerb hadtest kötelékében a következő csapatok valának: pétervárad határőrök 3 zászlóalj, német-bánáti határőrök 2 zászlóalj, illir-bánáti határőrök 2 zászlóalj, csajkás határőrök 1 zászlóalj, újólag szervezett N.-Kikinda kerületi önkéntesek 2 zászlóalj, Schwarzenberg uhlánusok 2 század, nemzeti uhlánusok 2 század. Tüzérség 30 löveg. Összesen 10 zászlóalj, 4 lov. század, 30 löveg.

¹⁾ A hidfő észak-keleti szárnya a Maros folyó régi medréhez, mely Uj-Szeged alá kanyarodék, délnyugoti szárnya a Boszorkány szigettel egy magasságban a Tiszára támaszkodott.

Török-Becsén és N. Becskereken is alakultak határőr zászlóaljok, de ezeket még föl kellett fegyverezni.

A csajkás kerületben 1 zlj. állott. Karlóczán és Zomborban 1—1 zlj. pétervárad-i és 1 zlj. szerémvidéki határőr, ezen felül Zomborban 1 zlj. csajkás és 1 osztály zombori önkéntes vala.

A hadtest összesen $17\frac{2}{3}$ zlj. 4 lov. század és 70 löveg fölött rendelkezett. Theodorovics csapatai a Tisza és Maros közt a következőleg valának elhelyezve:

Ozwerék ezredes 4 zászlóaljból álló dandarából 10 század a dandár törzsszel Bébán-órállásban, 2 század Atanackovics százados alatt a Maros melletti Kis-Zomborban s 2 zászlóalj Szöreg, Deszk, Szt.-Iván s ez utóbbi falutól nyugatra a Tisza melletti kis erdőben.

Török-Kanizsán a hadtest főhadiszállás 1 zászlóaljjal. Ó-Kanizsán 3 zlj. Szerb-Kereszturon 2 zlj. A lovasság Schirding őrnagy alatt Oroszlámosra helyeztetett.

Ó- és Török-Kanizsát hajóhid kötése össze, ezt a bal parton hidfő, a jobb parton egész Ó-Kanizsát félkörben védsáncok zárták el.

Mint hogy a szerbek csapataik egy részét Pétervárad-Ujvidék megfigyelése, majd körülzárására fordíták, a hadszínhely nyugoti szakaszán február közepétől március elejéig támadó hadműveleteikkel szintén fölhagytak. Miután Eszék megadta magát, Nugent csapatainak jelentékeny részét Pétervárad-Ujvidék alá irányította s azt körülzárta, az ott nélkülözhetővé vált szerb csapatok a Bácskába küldettek.

A szegedi 4-ik hadtest védőleges magatartása folytán a szerbek hatalma a hadszínhely nyugoti szakaszán Bajától Bajmokon át Ó-Kanizsáig terjedt. Most legközelebbi hadműveleti tárgyul a 45000 lakossal bíró Szabadkát tüzték ki. Nap-nap után szállongott a hír, hogy immár Szabadkán van a sor. A város délnyugoti arcvonala már 1848 december hónapban műszakilag megerősített. A bejáratokat zárt sáncok, az egyes utcákat torlaszok zárták el. Most, hogy a szerbek támadó szándékának híre futott, Sándor alatt s a szabadka-palicsi országuton is védsáncokat emeltek; Baja és Halas felé fekvő szőlők azon utjai, melyek a közlegelelőre vezetnek, alá vágott fákkal eltorlaszoltattak.

A város nagy kiterjedése mellett a csekély védőrséggel, a védelmi munkálatoknak inkább a közmegnyugvás, mintsem a város biztonsága szempontjából volt értéke és jelentősége.

A szerb hadak a Ferencz-eszernya mellékén verődtek össze, egy kisebb részök Sztanojevics őrnagy alatt Cservenkán maradt, míg 4000—5000 ember és 13 löveg Dragics őrnagy vezérlete

alatt Zomborról Bajmokra menetelt, hogy Szabadkát hatalmába ejtse.

A szerbek már előzetesen megtámadták a szabadkai előőrsöket, de minden alkalommal s így március 4-én is a szabadkai helyőrség által visszaverettek.

Speletics Bódog szabadkai kormánybiztos március 4-én értesült kémje által, hogy a szerbek Bajmok alatt táboroznak. Szabadkán ez időtájtban nagyobb részt nemzetőr csapatok valának. A 4-ik hadtest kötelékébe tartozó szegedi és szabadkai dandár kölcsönös támogatás tekintetében egymásra volt utalva. Az állandó összeköttetés fentartása végett lovas küldönc állományok rendeztetek be, azon kívül kellőszámu előfogatok tartattak készenlétben oly célból, hogy a védelmi vonal egyik vagy másik pontjára rendes, harcképzett csapatok a szükséghez képest bármely időben gyorsan elszállíthatók legyenek.

Március 4-én délelőtt értesültek Szabadkán, hogy Dragics szerb hada Bajmokról jövet a Kaponyai csárdánál táborot ütött, míg egyes különítmények a szabadkai szállásokon pusztítanak.

A hadtest parancsnokság Gaál László alezredesre bízta Szabadka védelmét. Gaál március 4-én érkezett oda s haladéktalanul közölte a polgári hatósággal, hogy a parancsnokságot átvette s egyben a várost katonai főnhatóság alá rendelé.

A kaponyai ütközet

március 5-én.

A beérkezett hírek folytán Gaál alezredes Mihalovics őrnagy parancsnoksága alatt egy 80 honvédből, 2 század mozgó nemzetőrökből, 60 huszár és 2 6 fontos lövegből álló különítményt rendelt ki s indított kémszemlére a kaponyai csárda felé s egyidejűleg jelentést küldött Szegedre a 4-ik hadtest parancsnokságának. Ez a különítmény este érkezhén, mintegy 2000 lépésre megközelíté a szerbek által megszállott kaponyai csárdát s következő nap reggel 6 órakor lövegtüzharc fejlődött az ellenfelek közt. A szerbek 5 ágyúval tüzelve, a magyarok különítményét visszavonulásra kényszeríték.¹⁾

1849. március 4-éről 5-ére menő éjjel az 5. honvéd zászlóalj parancsot kapott, hogy készen tartott előfogatokon Szegedről Szabadkára induljon. Ez 7—8 órai ut kocsikon éjjel, ha nincs fennakadás.

Március 5-én reggel 7—8 óra tájban érkezett a zászlóalj Szabadkára, hol a helyőrség már eleve ágyulövessel fölriasztván — a piacon gyülekezett.

1) Tiszavidéki ujság 1849. 21. szám. 157. 1.

A dandár most következőleg alakult meg: Fővezér: Gaál László alezredes. 5-ik honvéd zászlóalj, Ferencz Károly gyalogosok¹⁾ 2 század, budai gránátosok 1 szakasz, mozgó nemzetőrség²⁾ 2 zlj., zombori nemzetőrség 2 század, Szabadka és környéki nemzetőrség körülbelül 2 zlj., Hunyady huszárok³⁾ 1 század, nemzetőr lovaság 2 század, tüzérség 3 és 6 fontos 5 löveg. Összesen $5\frac{2}{3}$ zlj., 3 lov. század, 5 löveg.

Az összes haderő létszámát meg nem állapíthatjuk ugyan, de a kaponyai ütközetben részt vett csapatok erejét bizvást 3000 főre tehetjük, melyből 1500 ember a rendes harcász csapatokhoz számítandó. A nemzetőrség kiképzése, fegyelme és felszerelése hiányos vala. Ezzel szemben a szerb hadak létszámát 4—5000 főre és 13 lövegre becsülik. Ez utóbbiak közt volt az általuk „Csicsó“-nak nevezett 18 fontos löveg, melylyel az alsóbácskai népet rettetgették; a többi 6 és 3 fontos vala.

A szerb csapatok magvát 1 zlj. pétervárad határőr, 1 zlj. csajkás, 1 zlj. szerémségi határőr s 1 osztály (2 század) zombori önkéntes képezte; a többiek bácskai fölkelő szerbek s a szerbiai segédhadakból visszamaradt szerviánusok valának.

A szerb had a kaponyai csárdáig hatolva a „Tavankuti ér“ nyugoti partján, a dombok mögé eső horpadáson szállott táborba. Közvetlen az ér jobb partján csapatok foglaltak állást s az elővédet körülbelül 3000 lépésre Szabadka felé előre tolták.

Gaál alezredes elhatározta, hogy a szerbeket fölkeresi s ott a hol találja, meg fogja támadni.

Szabadka-Bajmok közt a terep hullámos róna; termékeny fekete föld. Az emelkedő halmok általában véve észak-nyugatról délkeleti hossziránnyal s 5—10 m. viszonylagos magassággal bírnak.

A kilátás s ezzel a kilövés általában messzire terjed; mindazáltal a terep egyes részleteiben közvetlenül egyes dombok majd terep hullámok, kisebb-nagyobb távolságra a szabad kilövést korlátozzák; kisebbszerű horpadások, teknők és vályuk gyakoriak s ezek a földött előnyomulást is lehetővé teszik.

Az erek vályuszerű mély völgyekben lomha folyással s nem ritkán mély vízállással a közlekedést kizárólag a hidakra szorítják; folyásuk iránya az emelkedések hosszirányával párhuzamos. A tavankuti pusztán fakadó ér a kaponyai csárdánál metszi a szabadka-bajmoki karban tartott utat. Az ér egy

¹⁾ Thim József id. m. 372. 1. Klapka Gy. Der Nationalkrieg stb. című munkájában 2. 92 l. Turszky gyalogosokat említi a hadtest kötelékében.

²⁾ Egyik zlj. a felső bácskai „Fekete sipkások“ — Pál Antal százados alatt, a másik zlj. a Nemegyei csapatából összevont nemzetőrök, sorkatonák és honvédek Bach százados alatt.

³⁾ L. G. Klapka id. m. 2. 92 l.

50—200 lépés széles, 5—8 m. mély völgyecske fenekét borítja. A víz tavasszal és csapadékos időjárás alkalmával 0.5—1.00 m.; a meder fenék 2—2½ m. magas náddal van benőve. Télen vagy kora tavasszal a nádat rendszerint kivágják. Így 1849. tavaszán is a már előbb kivágott nád kicsi volt, míg a víz kötözködésig ért.

A kaponyai csárda környékén a vályu alaku völgyfenék 140 lépés széles, a jobb part többnyire uralkodik a bal part fölött; a partok esése meredek. Az ér mentén a jobbparti dombok vonulata nem nyújt Szabadka felé kifogástalan védállást; mert közvetlen a balparton, a kaponyai csárdától délre 5—600 lépésre a jobbpárnál valamivel magasabb s körülbelül egy ütegállásnak megfelelő domb korlátozza a kilövést. Ugyancsak a csárdától északkeletre 7—800 lépés távolságban a bajmok-szabadkai ut mindkét oldalán emelkedő dombvonulat nem csak hogy elveszi a kilátást; de mérsékeltlen uralkodik a terepen egy részről Szabadka, másrészről a kaponyai csárda felé.

Ebből kifolyólag a nyugati fél ösztönszerűleg törekedni fog ezen emelkedést lövegeivel és csapataival megszállani; de ez esetben háta mögé esik az ér posványos fenekével.

Viszont a keleti félre nézve könnyebb ezen mérsékeltlen uralkodó emelkedést megtámadni s az ellenfélt erélyes szakadatlan nyomással a vizen átszorítani, mintsem egy — a jobbparton állást foglalt ellenséggel szemben — az innenső mélyebb fekvésű horpadáson át kartács és puskatűzben, a posványos vizen keresztül a tulsó partra felkapaszkodni.

A tavankuti ér a támadónak figyelemre méltó harcászati akadály.

Az arctámadás nagyobb veszteséggel járhat, végeredményében kétes lehet; miért is kívánatosnak mutatkozik, a csapatok egy részével — az ér felső folyásában átkelven — az ellenséget oldalában megtámadni.¹⁾

A harc eseményeiből látni fogjuk, hogy Gaál alezredes ütközettervénel eme tényezőket figyelembe vette.

Mint hogy a szerbek O-Kanizsa felől Horgost s ezzel a szabadkai csapatok hátrálási vonalát fenyegették, Gaál alezredes a Horgoson volt és dandára kötelékébe tartozó nemzetőrséget Bene alezredes alatt O-Kanizsa felé irányította s nemzetőr csapatokat visszahagyott Szabadka város sáncainak oltalmára, míg a többi haderővel Bajmok felé indult.

A főhadoszlop a szabadka-bajmoki uton nyomult elő, a hol Gaál alezredes is tartzózkodék. Az elővédet az 5. honvéd zászló-

¹⁾ Megemlítendőnek tartom, hogy e terepbírálat még a sima furásu ágyuk és puskák idejére vonatkozik.

alj s természetszerűleg az egy huszár század képezte. Ennek indulása reg. 8 órára esett.

Szabadkától 2.5 kilom. távolságra a derék hadból kivált egy mozgó nemzetőr-zászlóalj némi lovassággal, Czintula Antal őrnagy parancsnoksága alatt s mint jobb oszlop a mai Geigertanya mellett a tavankuti pusztára vezető uton nyomult elő; egy harmadik csapatoszlop pedig — Földváry őrnagy alatt két század nemzetőr lovasság több század gyalogsággal¹⁾ a pétervárad kapun jött ki s a pacséri uton haladva, utóbb — a Kuluncsics szálláson innen — körülbelül a mai Vámtelek pusztán lépett közelebb a főhadoszlophoz, hogy a harcban részt vegyen.

Az elővéd jóval megelőzte a főhadoszlop zömét. Ez utóbbiban 2 század Ferencz Károly gyalogság, az üteg tüzérség, 1 zlj. felső-bácskai fekete sipkás nemzetőr, 2 század zombori nemzetőr, egy szakasz budai gránátos s a szabadkai és környékbeli nemzetőr csapatok valának beosztva.

Szabadkától a kaponyai csárdáig 12 km. utat kellett megtenni a csapatoknak, a mihez rendes viszonyok közt 3 órai időre volt szükség.

Az elővédet képező honvéd zászlóalj délelőtt jóval 10 óra után a Jakobcsics Mátyás tulajdonát képező szállás közelében találkozott a szerbek elővéd csapatával s harchoz fejlődve a szerbeket a kaponyai csárda felé nyomta.

Midőn azonban a mai Pertics-szállás magasságába érkezett, Gaál alezredes az uralgó dombokról áttekinté az előteret; látta, hogy a szerbek tulerővel vannak s a tavankuti ér jobb partját tartják megszállva. Számot vetett magával az iránt, hogy a csapatokban és lövegekben tulerős ellenséget megtámadni, a bővizű éren át kartács- és puskatűzben rohamot intézni a meredek jobbspart ellen, nagy veszteséggel járó és kétes eredményü vállalat leend.

Ennélfogva az elővéd zászlóalj által már elfoglat uralgó dombvonulatot feladta s Szabadka felé vonult vissza, egy részről, hogy az ellenséget állásából lecsalja, másrészről pedig, hogy Czintula őrnagy feladatát: a szerbek oldalába, esetleg hátába törni, megkönnyítse.

A manőver sikerült. A szerbek a honvéd zászlóalj visszavonulását hátrálásnak vették s csapataikat és lövegeiket a kaponyai csárda hidján átszállítva, a már említett uralgó domb-

¹⁾ Az 1849. évi 48. sz. hivatalos Közlöny szerint 4 ágyú, 8 század és 1 osztály (2 század) lovas nemzetőrből állott ezen oszlop, mely Pacsér felől (a pacséri utról) volt hivatva támadni. De miután a dandárnak csak 5 lövege volt s élő tanuk nyilatkozata szerint ezek a főhadoszloppal menve a Bajmokra vezető ut közelében fejlődtek, én is a főoszlophoz vettem föl a tüzérséget.

vonulaton — a bajmok-szabadkai utat közrevevőleg — foglaltak állást.

Az elővéd honvéd zászlóalj körülbelül a Jakobsics Mátyás tanyájáig hátrált s ott megállva fődözte a derékhad felvonulását s harcalkzatba való fejlődését. Délután 1 óra tájban a magyar csapatok a következőképen fejlődtek a harchoz: a szabadka-bajmoki uttól északra a harcfeállítás jobb szárnyán az 5. honvéd zlj.; e mögött a jobbszárnyon kívül a Hunyady huszár század.

Az uton s attól délre voltak az ágyuk felállítva; ezektől balra a Ferencz Károly ezred két százada, majd a zombori nemzetőrök két százada helyeztetett el.

A balszárnyat képezte a felső-bácskai fekete sipkás nemzetőrzászlóalj s a budai granátos szakasz; a balszárnyon kívül a nemzetőr lovasság két százada mozgott.

A szabadkai s környéki nemzetőrök hiányosan fegyverzett csapatai impozáns tömegbe alakulva, a szabadka-bajmoki utat közbevevőleg, második harcvonalban a közép mögött mint tartalék foglaltak helyet.

Az első vonalbeli osztályok rajvonalat, támcapatokat különítének ki s ezeket nyomban követte a zászlóalj tartalék. Ezen alakzatban d. u. 1 óra tájban az egész vonalon megkezdődött az előnyomulás, a löveg, majd a puskatűzharc. A szerbek nagy kaliberű ágyúi csakhamar elhallgattatták a magyarok néhány ágyuját; de ez nem gyakorolt kedvezőtlen befolyást csapataink támadó szellemére és bátorságára. A jobb szárnyon Sághy százados honvédei valának kirendelve rajvonalba s támcapat viszonyba. Ezeknek sikerült az ellenség balszárnyát átkarolni.

A támcapatba kirendelt szakasz Lieszkovszky István tizedes alatt, tanyák és mélyedések által fődve, az ellenséges ágyuk baloldalába hatásos lőtávíg (250^x-re) nyomult elő s a 1/2 század határőr löveg fődözet ellen szakaszával összetűzet adott, azután pedig rohamot intézett ellene. Ez annyira meglepte a határőröket, hogy lövegeiket cserben hagyva, a kaponyai csárda felé futottak.¹⁾

A honvéd zászlóalj erélyes és átkaroló előnyomulása folytán a szerb lövegek alig bírtak felmozdonyozni s hátul egy újabb állásba vonulni. A honvéd zászlóalj mozdulatát követték a harcvonal többi csapatai is. A visszaszorított szerbek egy része a tavankuti ér innenső, másik része (ki átjuthatott könnyű szerével) a tulsó oldalán foglalt állást. Ugyancsak a

¹⁾ Lieszkovszky tizedes ezen jeles haditényje folytán — mint a bekövetkezett győzelem megindítója — hadnagygyá neveztetett ki.

visszavont lövegek egy része a kaponyai csárdánál levő hidon átkelt s az uttól északra a jobbparti alkalmas dombon mozdonyozott le; míg az ágyuk másik része, köztük a 18 fontos Csicsó, a kaponyai csárdától délre (5—600×-re) a balparton levő dombon mozdonyozott le s fődözte a csapatok visszavonulását.

A magyaroknak erélylyel folytatott támadása a jobbszárnyon a kaponyai csárda, a balszárnyon pedig a tavankuti ér balpartján levő domb felé irányult, hol a megfutamodott szerb ágyuk egy része állást foglalt vala. Ezen támadás utóbb oly határozott és merész jelleget öltött, hogy a szerbek amugy is megosztott állásukban tovább maradni képtelenek valának.

E szorult helyzetben az ér balpartján felvonult tüzérség a nagy kaliberű Csicsóval együtt felmozdonyozván, a kaponyai csárdánál levő hid felé vágatott; de ott az ágyuk és löszerkocsik rudjai s a befogott lovak ugy összekeverődtek, hogy az amugy is menekülő szerbekkel teli hidon áttörni képtelenek valának s egy részök elakadt a posványos talajban, más részök az összelőtt tüzér lovak hullájával együtt ott rekedt a hidra vezető töltés uton.

A zavar ezen pillanatában Sággy százada jobbról, Udvarnokgy százados honvédei pedig az ut mentén — utánuk az egész honvéd zászlóaljjal — szuronyt szegezve törtek elő s a kaponyai csárdát elfoglalván, a menekülő szerbeket a vizen átszorították.

Ugyanily bravurral törtek elő a Ferencz Károly gyalogosok s az első harcvonal nemzetőr csapatai a budai gránátosokkal egyetemben nem csak hogy átnyomták a szerbeket a vizen, hanem maguk is az éren átgázolva, a jobbparti dombokról is leszorították az ellenséget.

Délután 3 óra tájban a szerbek az egész vonalon megfutamodtak. Megmaradt ágyuk a visszavonulás fődözése céljából a szabadka-bajmoki uttól délre s a tavankuti ér mögött körülbelül 1000 lépésre foglaltak utolsó lövegállást az emelkedő dombok gerinczén.

A balszárnyon kívül működő két nemzetőr lovas század a fekete sipkásokkal egyidejűleg szorongatta a szerbek lövegeit s utóbb, midőn az ellenség futásnak eredt, a Birkás szállás tájában átkelt a hidon s nyomban követte a menekülőket. A jobbszárnyon volt huszár század átkelésre alkalmas pontot nem találván, működése a kaponyai csárdánál megakadt. Czintula őrnagy távolabb eső helyzete miatt nem vehetett részt a döntésben; de utóbb a patakon átkelve, különítményével messzire követte az ellenséget.

Az üldöző csatározás d. u. 4—5 óra tájban ért véget. Sötét éj volt már, mire a magyar csapatok bevonultak Szabadkára. Lovasságunk messzebb menő komolyabb üldözésre nem

kapott parancsot, valószínűleg azért, mert a nemzetőr lovasság e célra nem tartatott alkalmasnak, az egy század Hunyady huszárt pedig Gaál ezredes vagy keveselte, vagy kimélni akarta.

Zsákmányul esett a 18 fontos Csicsó és két 6 fontos ágyú a hozzájuk tartozó lőszer-kocsikkal, ezeken fölül még 3 sajkás ágyúcsó. Az 1849. évi hivatalos „Közlöny“ 48. számában kiadott hadijelentés szerint a magyarok vesztesége holtakban és sebesültekben 30, — az ellenségé 200 — ember volt.

A futó szerbek tüzésége utolsó löveg állásából a tőlük hadizsákmányul visszamaradt egyik lőszerkocsit a hid közelében felrobbantotta s az éppen közelben rendelkező Paganini József honvéd-tüzérszázadost életveszélyesen megsebesítette, melynek következtében másnap Szabadkán a vitéz katona elhalálozott.

Alapjában véve, a szerbek hadműveleti célja volt a Vojvodina meghódítása, Baja-Szabadka-Szeged és a Maros vonalig. Midőn azonban a szerb fölkelők osztrák-szerb hadtestté alakultak, e hadműveleti célhoz fűződék ama kötelezettség is, hogy az osztrák főhaderővel egyértelműleg a magyar főserég, illetőleg Debreczen ellen működjenek.

E kettős hadműveleti cél következtében a szerbek a Bácskában külön oszlopokra tagozódva hódoltatták a Vajvodinát, míg a Bánátban a temesvári császári csapatokkal együtt a főhadsereg hadműveleti terve értelmében léptek föl. E kettős cél a császári és szerb hadakat a délmagyarországi hadszínhely egész szélességében eltagolt haderőkkel vezérelte Szeged és Arad felé.

Ez volt a magyarok szerencséje s az osztrák szerb hadak balszerencséjének okozója.

A szerb hódoltatás alatt a magyar 4. hadtestnek ideje volt megizmosodni s a szerbek gyöngé vállalatait a védvonal minden pontján visszaverni.

HARMADIK RÉSZ.

Perczel Mór támadó hadműveletei a Bácskában, Bem és Perczel együttes működése a Bánátban. Az osztrák-szerb hadtest fölbomlása.

A déli osztrák sereg hadalakulása és műveletei Jelasics bán alatt. A déli magyar sereg hadalakulása és ellen hadműveletei Perczel Mór és Vetter alatt.

Perczel Mór támadó föllépése.

A császáriak főhadereje Kecskemét-N.-Körös-Czegléd-Heves vonalában állott. Ezzel szemben a magyar főhadssereg Cibakháza-Szolnok-Poroszló vonalában a Tisza mellett csoportosult.

A szegedi 4. magyar hadtest a kaponyai győzelem után is védelmi vonalának megtartására szorítkozott. Ennek következtében az osztrák-szerb hadtest, miután némi erősbitést vont magához, a már elveszített szőreg-szt.-iván-deszki állásokat újból visszafoglalta.

Délen Pétervárad várát osztrák és szerb csapatok ostromzárolták s a helyzet éppen úgy mint Eszéken a tiszték kétes érzülete s a parancsnokok kislelkü magatartása folytán veszélyes vala.

A magyar főhadssereg szerencsés előtörése folytán a kormány Debreczenből Perczel Mór tábornokot azon megbizatással küldötte Szegedre, hogy a 4. hadtest parancsnokságot Hadik ezredestől átvevén a védelemből támadásba menjen át s Péterváradot az ostromzár alól szabadítsa fel.

Az osztrák főssereg jobb szárnya márc. közepén Félegyházáig nyomult, hogy Szegedet veszélyeztessen és az osztrák-szerb hadtesttel érintkezésbe lépjen. Azonban Damjanics szolnoki diadala s utóbb a magyar főhaderőnek márc. 17-én Cibakházánál való előtörése folytán Jelasics hadteste N.-Körösön át Czeglédig vonult vissza s Theodorovics hadtestét magára hagyta.

Ez által Szeged a fenyegető veszélytől megszabadult s Perczel Mór aggodalom nélkül foghatott támadó hadműveletéhez. Vezéreszméje az volt, hogy Szeged biztonsága céljából első sorban Szöreg, Szt-Iván, Deszk és Kis-Zombort a Tisza-Marosközén, Ó-kanizsát és Zentát a Tisza jobb partján elfoglalja s Szeged, Szabadka és Zenta városokat fogadván el hadműveleti alapul, hadosztályát Csantavéren egyesíti s Topolyán átmenve Kula-Verbásznál áttör a Ferencz-csatornán s gyorsmenetekben Pétervárad alá siet.

Szöreg, Szt-Iván, Deszk, Kis-Zombor, Ó-Kanizsa és Zenta elfoglalása

március 22—23.

Az osztrák-szerb hadtest csapatai a Tisza-Maros közén mint annak előtte, megszállva tartották Szöreget Szt-Ivánt, a Maros balpartján Kis-Zombort, a Tisza mellett Gyalát Szerb-Kereszturt Török- és Ó-Kanizsát, a közép mögött Oroszlámot és Ó-Bébát, ez utóbbi községben a főhadiszállással. Szöreg-Szt-Ivánt 4—5000 ember 12—14 löveggel tartotta megszállva, Ozverek ezredes parancsnoksága alatt. Kis-Zomborban Atanackovics százados alatt $\frac{1}{2}$ —1 zászlóalj volt elhelyezve.

Márc. 22-én reggel Makó felől heves ágyuzást indított az ottani magyar védőrség Kis-Zombor ellen. A magyar csapatok egy része körülbelül $\frac{1}{2}$ zászlóalj a Maros jobbpartján fölfelé haladt s a szerb tábori őrsök látkörén kívül átkelt a folyón s a balparti erdőben a szerbek jobbszárnya ellen közeledett, mi alatt az arctámadás a szerbek figyelmét Makó felé lekötötte.

Stefánovics százados az ágyu szóra a péterváradi tartalék zászlóaljjal Ó-Bébáról a kis-zomboriak segélyére indított. Ő maga előre lovagolt; de mire Kis-Zomborhoz ért, a szerb csapatokat szétugrasztva találta. A magyarok támadása és megkerülése meglepte a szerbeket; csak egyes csoportok bírtak átverődni. A ki tudott, N.-Szt-Miklós felé menekült. A lőszer-csók Béba felé tartottak.

A szerbeknek 80—100 emberük elesett, 150 pedig fogságba jutott. Kis-Zomborban nagymennyiségű gabonát foglaltak le a magyarok.

Stefánovics százados céltalanul visszatért előnyomuló zászlóaljához. Ekkor szólalt meg az ágyu Szöreg-Szt.-Ivánnál s a zászlóaljat most keresztül-kassul a szöregi templomtoronynak irányította, hogy azoknak vigyen segítséget.

Szöreg-Szt-Ivánt három erős redoute védelmezte. Perczel tábornok két hadoszlopban támadott. A megkerülő hadoszlop Forget őrnagy vezérlete alatt reggel 8 órakor Szt.-Ivánt támadta

meg. A Wasa gyalogosok négy százada szurony rohammal foglalta el a falut. A Kanizsa felé menekülőkből az ide beosztva volt 3. huszár ezred egy százada sok foglyot ejtett s 1 ágyút és 3 lőszer kocsit foglalt el. Perczel maga a főhadoszloppal Szöreg ellen támadt. Ezek most Szt.-Iván felől oldalban és hátban fenyegetve valának s 2 órai harc után Szöregtet kiűriték s Béba és Deszk felé hátráltak.

A Béba felé visszavonuló szerb csapatok utközben még egy védő állást foglaltak; de a 8. honvéd zászlóalj és a Semsey parancsnoksága alatt levő lovas üteg csakhamar kiverte őket abból.

A deszki csoport magában a faluban Ozverek ezredes alatt szintén védő állást foglalt. De az utánok nyomuló 2 osztály huszár és $\frac{1}{2}$ üteg ágyu balszárnyukat megkerülve, őket a Maros felé szorította, sőt a tulszárnyalással Deszk keleti kijáratát is elzárta annyira, hogy Ozverek csapataival alig birt a faluból menekülni. Ez időtájtban Stefánovics százados a péterváradi tartalék zászlóaljjal $\frac{1}{2}$ órányira Deszkhez éppen harchoz fejlődött s magához vonta ama 4 löveget, mely Szöregről megfutamadva Béba felé tartott. Déli 12 és 1 óra közt lehetett az idő, midőn Stefánovics lövegeit a magyar huszárak ellen tüzellette s ezzel sikerült Ozverek csapatait az üldözéstől megmentenie. Ozverek és Stefánovics azután Bébára vonultak vissza. Perczel tábornok a szöreg-szt.-iváni sáncokat leromboltatta s d. u. 4 óraker csapataival Szegedre bevonult. Szöreg, Deszk és Szt.-Iván a lángok martaléka lőn.

Ugyancsak március 22-én Cintula őrnagy Horgosról előnyomulván, Ó-Kanizsát minden nagyobb ellentállás nélkül elfoglalta s az ellenséget Török-Kanizsára átszorította.

A szabadkai hadosztály Gaál ezredes alatt Zenta ellen nyomult s szívós ellentállás után március 23-án hajnalban a várost hatalmába ejtette.

Március 23-án Perczel Mór Csantavérre utazott. Ugyan ezen napon a Perczel hadosztályába egyesítendő csapatok Szeged, Szabadka és Zentáról Csantavérre indultak s ott 24-én meg is érkeztek. Az ezen napon megtartott hadi szemlé alkalmával a rendes, önkéntes és nemzetőr csapatokkal egyetemben a hadosztály 6 zászlóaljat, 6 lovas századot és 14 löveget, összesen 6000 embert és 600 lovat számlált. Március 25-én a hadosztály Szeghegyet érte el, a nélkül, hogy ellenségre bukkant volna. Szeghegyen a Péterváradról kiküldött Fack főhadnagy a Würtemberg huszárak egy járőrével (összesen 13 lovas) jelentkezett Perczelnél. A kiküldetésnek az volt célja, hogy az ostromzároló csapatok megtévesztő hirei s beizengetései ellenében meggyőződéssé szereztessek az iránt, hogy valóban léteznek-e még magyar

sereg. A derék huszár főhadnagy számos veszedelmen vágta át magát, míg célját elérhette. Elképzzelhetetlen volt a huszárok öröme, a midőn véreik győzedelmes táborára találtak. Az ifju Fack főhadnagy azon értesítéssel küldetett vissza, hogy Perczel tábornok nemsokára Péterváradon meg fog érkezni.

A hadosztály két oszlopban kelt át a Ferencz-csatornán, Verbásznál és Külánál. Az átjárókat biztosító gyöngye csapatok Szt-Tamástra és Zomborba menekültek. A visszavonulás biztosítása után Perczel hadosztálya március 27-én Kis-Kérre vonult s ott táborba szállott. Perczel maga 2 század honvéd, 2 század huszár és 1 üteg ágyu kíséretében, Ó-Kér, Kiszács, Piros és az elsáncolt Ujvidéken át, Péterváradra sietett. Ottan átvevén a parancsnokságot, a tisztikar megbízhatlan vagy kétes elemeit a várból eltávolította s ily módon a várat a magyarságnak biztosította. Szegeden a 4. hadtest 2-ik hadosztálya Igmándy alezredes parancsnoksága alatt visszamaradt.

Ezen hadosztály március 26-án reggel 5 órakor Gyála ellen indult. Oda érve, Igmándy a falut areban lekötötte, míg két oldala ellen kettős átkarolást intézett. A bal átkaroló csoport Forget őrnagyalatt a falu dél-keleti kiszögélése felé — hol ma a vasuti állomás van — intézte támadását. A Wasa gyalogság elől csakhamar megfutamodott az ellenség. Nehezebb küzdelme volt a jobb támadó csoportnak Barcza őrnagy alatt, ki a 8. honvéd zászlóaljjal a falu észak-nyugoti sarkát elszánt szurony rohammal tudta bevenni. A vad futásnak eredt ráe csapatok Keresztur és Török-Kanizsa felé menekültek.¹⁾

Március 26-án Stefánovics es. százados Ó-Bébáról 2 század gyalogság, $\frac{1}{2}$ század szerb nemzeti uhlánus és 2 löveggel Kis-Zombor ellen indítottatt, hogy onnan a magyar megszálló csapatokat elűzze. Féluton vala, midőn Gyálánál az ágyuzást hallotta. Mindaz által utját folytatá; egy magyar lovas csapatot visszaüzött s Kis-Zombor szélén néhány épületet felgyújtott. Gyála ekkor már lángokban állott s az ágyuzás megszűnt. A magyarok, miután a szerbeket megverték, visszafértek Szegedre. Ugyan ezen napon a magyarok egy hadoszlopa Ó-Kanizsa ellen is támadást intézett. A város leégett, a szerb védőrség megfutott s a Tiszán az összeköttetést megszakította.

Március 27-én Theodorovics hadteste Bébánál egyesült. Herdy ezredes hadtest vezérkari főnöknek Kanizsáról a szerb-kereszturi uton oda kellett vezetnie a csajkás zászlóaljakat. Az egyesült hadtest most Szöregig s az ujszegedi hidfőig nyomult elő. De mi sem történt. Theodorovics már akkor tudta, hogy Perczel a Bácskába tört s átkelt a Ferencz-csatornán; mindaz

1) Közlöny 1849. 68 sz. 243 l.

által nem támadta meg a gyöngye erőben visszamaradt szegedi hadosztályt, melynek részei előtte való napon tüntetőleg Kanizsa és Gyála ellen intéztek sikerült támadást.

Az osztrák-szerb hadtest visszavonult Oroszlámosra; a hadtest főhadiszállás Török-Kanizsára tétetett.

A szerbek nem gondoltak többé támadólagos hadműveletre. Törekvésük most már oda irányult, hogy Perczel hadosztálya ellenében a Ferencz-esatornát megvédhessék. Stefánovics hadmérnöki százados Theodorovics hadtestéből gr. Nugent Albert cs. alezredeshez osztatott be, ki a bácskai csapatok fölött parancsnokolyán, Zomborban tartózkodék. E város megerősítéséről volt szó. Ó-Becsén a zárt sáncok építéséhez már hozzá is fogtak. Földvár, Turia és Szt.-Tamás már a korábbi időből meg voltak erősítve.

A péterváradai őrség s Bezerédy nemzetőreinek harca a Bácskában.

Visszatérve Perczel működéséhez Péterváradra, ezuttal meg kell emlékeznünk a várőrség műveleteiről azon időben, midőn a bácskai magyar hadtest elvonulása után megszakadt a magyarok érintkezése Péterváraddal.

Január végén 3 sorhadi és 1 honvéd zászlóalj képezte a várőrséget s Ujvidék környékén a magyar és német községeket körülbelül 2000 nemzetőr tartotta megszállva.

A helyi harcok, a magyar csapatok elvonulása után, napirinden valának, egy részről a szerbek, másrészről az együtt tartó magyar és német községek lakói közt. A várőrség a nemzetőrséggel együtt intézte vállalatait a szerbek ellen. Így február 1-én a szerbek Kuláról és Szt.-Tamásról jöve Kuczurát megszállották, hogy a délen fekvő magyar és német községeket veszélyeztessék. Bezerédy alezredes február 2-án a várőrségnek 100 sorhadi emberével és 100 nemzetőrrel Kuczurát megtámadta s a szerbeket onnan kiüzte.

Február 13-án Hrabovszky százados 1 század Este gyalogsággal, egy osztag nemzetőrrel és 2 löveggel Palánkát támadta meg s a község elsáncolt bejáratait elfoglalván az ott tanyázó szerbeket a Dunán átkergette. Február 19-én a szerbek Kiszácsot támadták meg s a Gyulai és Don-Miguel ezredbeli kis osztagot, mely a várból oda kikülönítettett, visszavonulásra kényszeríték. Azonban Hrabovszky százados az Este gyalogosok 1 századával és a 2. honvéd zászlóalj 1 századával Piroson át előtört s a szerbeket megverte, tőlük egy ágyut és több lőszerkoecit elvett.

Február 23-án Bozó Manó honvéd őrnagy Ujvidék város katonai parancsnoka azon utasítást kapta a vár parancsnokságtól, hogy a szomszédos Futak községet a rácoktól tisztítsa meg.

E községet 4000 fegyveres rác fölkelő és 2 század határőr több ágyuval tartotta megszállva. Bozó őrnagy 23-áról 24-ére menő éjjel 1 órakor a 2. honvéd zászlóaljjal, 1 szakasz Würtenberg huszárral és 1 6 fontos üteggel, összesen mintegy 1200 emberrel indult Futak ellen. Péterffy százados 2 századdal a hólepte futaki erdőből, míg Bozó őrnagy a derék haddal, a tüzérség és lovaság által támogatva, a főuton támadta meg a szerbeket. A honvédek az ellenség pusztító ágyu- és puska tüze ellenében zenekaruk Rákóczy és Hunyady indulóinak harsogó zenéje mellett szuronyrohammal vették be a sáncokat s a szerbeket részben a Dunába szoritották, hol számosan lelték halálukat. A többiek a begecsi erdőbe menekültek, hogy ott a Dunán átkelhessenek. 600 szerb elesett (?) 6 löveg, több jármű fegyver és lőszer került a magyarok birtokába, míg egy 12 fontos ágyu a Dunába elsüllyedt.¹⁾ Az előadottakon felül a várórség még több kitörést intézett a szerbek ellen s így történt, hogy Piros és Kiszács községek, melyek az ó-kér-ujvidéki vonalon fekszenek, állandóan a magyar csapatok kezében maradtak.

A szerbek már február eleje óta megfigyelték Péterváradot. Midőn Eszék elesett, Nugent tábornagy február 22-én a 27-ik gyalog ezred 3. zászlóaljának 7. és 8. osztályát a Dunához Dályára irányította, hogy egyidejűleg Mamula ezredes az 1-ső bánáti ezred 2 századával a szász herceg Kürassirok egy szárnyával, $\frac{1}{2}$ 6 fontos üteggel és 2 röppentyű löveggel (összesen 6 gy. század $\frac{1}{2}$ lovas század 5 löveg) megérkezett. Ezen különítménynek parancsa volt Cerevičig lehajózni s onnan Kameniczra vonulni, hogy Péterváraddal szemben állást foglaljon. A különítmény 23-án este 6 órakor szállt négy nagy szállító hajóra s még 24-én is hajón folytatta utját. Midőn a glozsáni magaslattal egy magasságba érkezék, Mamula ezredes azon a Futakról odamenekült szerbeket észrevette s a szerzett értesülés alapján elhatározta, hogy Futakról a magyarokat kiűzi. E célból Begecsnél partra szállott s a határőröket magához véve, harc alakzatban megindult Futak ellen. De midőn értesült róla, hogy a magyarok terménynyel megrakodva, még reggel onnan elvonultak, csapatával szintén pihenőre tért. Begecsnél gyülekeztek aztán a szerb fölkelők is. Ezeket Mamula ezredes a Bácskába észak felé irányította. Nugenttől vett újabb parancs folytán a különítmény átkelt a Duna jobb partjára s utját Cerevičre

¹⁾ Georg Klapka id m. 2. 103—104 l. Hazánk 1889. XI. 298. l. Pétervárad 1849-ben Bozó Manótól.

folytatta, hol 26-án d. u. 3 órakor megérkezett s Kameniczra előbb csak egy századot tolt előre, míg aztán március 1-én egész erejével megszállotta. Márc. 4-én Mamula erősbítést nyert, minek folytán a pétervárad-i utra merőleg a Dunától a Kalakač magaslatig sáncokat s több zárt művet építtetett. A szerbek Karlócza felől zárták el Péterváradot.¹⁾ Azonban a Duna balpartja szabad volt s Pétervárad a Bácskából látta el magát mindennemű szükségletekkel.

Hogy e kijárat elzárassék, Nugent március közepe felé parancsot adott Lederer Móricz ezredesnek, ki Szegzárdnál állott, hogy 4 gyalog, 6 lovas századdal és 6 löveggel átkeljen a Dunán s a zombori szerb csapatokat magához vonva, Ujvidéket bekerítse.

Ezen időtájban Nugent táborszernagy hadteste $7\frac{1}{3}$ zlj. $6\frac{1}{2}$ lov. század 36 löveg = 6987 gyalogos, 581 lovas, 932 tüzér — a következőleg volt elosztva: Péterváradal szemben Mamula ezredes alatt Kamenica-nál 6 zlj. 29 löveg; Dályánál Plattner őrnagy alatt $3\frac{1}{4}$ század gyalogság, 1 szakasz lovas és 1 löveg; Szegzárd és Mohács közt a Duna jobb partján — mint említém — Lederer ezredes alatt 4 gyalog-, 6 lovas század és 6 löveg.

Azonban Lederer még a Ferencz-csatornához sem ért akkor, midőn Perczel megkezdte hadműveleteit Ujvidék felé. Péterváradon történt megérkezése utáni napon március 29-én a vár hadmérnöki igazgatója Hollán Ernő alezredes vezetése alatt a várórség Kamenica felé kitört. De a magyarok — bár a rohamot többször ismételték — az elsáncolt osztrák csapatokat erős állásukból kiverni nem bírták s 200 halott és 150 sebesült veszteséggel a várba visszavonultak.

Ugyan ezen napon a Kis-Kéren visszamaradt hadosztályból Gaál ezredes Mihálovics őrnagyot egy különítménnyel a deszpot-szt.-iváni szerb tábor elfoglalására kirendelte. Ez utóbbinak rendeltetése vala Dályánál a Dunán az összeköttetést biztosítani Mamula, Lederer csapatai és Nugent főhadereje közt. Mihálovics őrnagy a sáncokkal megerősített falut rohammal bevette s a nagyobb veszteséggel menekülő szerb csapatokat Zombor felé üldözte.

Perczel Mór — miután Pétervárad élelmezése iránt rendelkezett — március 30-án — minthogy Lederernek Zomborhoz való közeledése is sürgette — visszatért kis-kéri hadosztályához.

¹⁾ Geschichte des k. k. Inf. Reg. Leopold II. König der Belgien No. 27. 681. 1.

Szt.-Tamás 4-ik ostroma és megvétele

april. 3-án.

(l. a 7. számú vázlatot.)

Lederer ezredes, miután átkelt a Dunán, Zomborban egyesült a szerb csapatokkal.

Március 31-én Perczel hadosztályát Verbászra vezette. Itt a zsilipnél egy 500 ember és 2 lövegből álló szerb csapat Kula felől megtámadta. Azonban vereséget szenvedett s egy löveget visszahagyva, Zombor felé vonult vissza.

Ápril 1-én Perczel Kulára nyomult, az osztrák-szerb hadak után; de a magyarok győzedelmes hadműveleteinek benyomása alatt az osztrák-szerb csapatok — melyek létszámát 5000 emberre és 20 lövegre teszik — Zomborban sem állapodtak meg, hanem (Lederer ezredes, Nugent ezredes és Dragics őrnagy alatt) Bezdánnál a Dunán átkelve Eszékig vonultak vissza. Kulán jelentékeny gabona készlet került a magyarok kezébe.

Perczel most Szt.-Tamást készült megtámadni. Előbb azonban bevárta a szegedi 4. hadtest 2-ik hadosztályának kötelékébe tartozó Forget őrnagy dandárát, mely 2 zászlóalj, $\frac{1}{2}$ lovas század és 6 löveggel gyarapítá seregét. Ezen dandár Hegyesen át jöve, ápril 2-án Verbászon egyesült a hadosztállyal, minek folytán ez most már 8 zlj., 6 huszár század és 30 löveget számlált.

Perczel még március 31-én megadásra szólította fel a szt.-tamásiakat; azonban tagadó választ kapott.

Osztrák-szerb adatok szerint Szt.-Tamás védművei el voltak hanyagolva s csak 2 század pétervárad határőr, 100 szervianus s a fölfegyverzett lakosok 5 3 fontos löveggel, egy másik adat szerint 1 népfölkelő zászlóalj, 2 század csajkás, 4 század pétervárad határőr és 200 szervianus 8 3 fontos csajkás ágyuval Bosznics és Stefánovics századosok alatt képezték Szt.-Tamás védőrségét. Viszont a magyar adatok a fölfegyverzett lakosokon felül 3000 határőrt és 14 löveget emlitenek.

Szt.-Tamás sáncait már kezdettől fogva nem soroltuk a szerfölött erős védművek közé; ezuttal kétkedünk abban, hogy a szerbek a földműveket elhanyagolták volna.

Mint már előbb említém, Stefánovics hadmérnöki százados Theodorovicstól Nugent alezredeshez a Ferencz-csatorna vonalára küldetett. Ez ápril 1-én Ó-Becsén, Földvár és Turián át Szt.-Tamásra érkezett s Perczel szándékáról értesülve, Szt.-Tamáson maradt s a rangban ifjabb Boszniestől átvette a parancsnokságot.

Mint hogy lövegenkint és puskánkint alig 100 tölteny állott rendelkezésre, egy futárt lőszerért, egy másikat N.-Beeskerekre

Rajasics patriarkához a 2 12 fontos vas ágyuért küldött, egy harmadik futárral Mamula ezredest kereste meg Kamenicán azzal a kéréssel, hogy ez portyázó lovas különítményvel tüntessen a magyarok hátában.

Ezen intézkedések a nagy távolság s az idő rövidege miatt eredménytelenül maradtak.

Április 3-án a védőrség következőképen szállotta meg a sáncokat:

A verbászi sáncokon Bosznics százados parancsnoksága alatt 1 század pétervárad határőr, a szt.-tamási lakosok csapatai és 3 3 fontos löveg.

A pétervárad hidfőben Stefánovics százados alatt 1 század pétervárad határőr, 100 szerviánus, a szt.-tamási fegyveres lakosok csapata és a kis-kéri gárdának nevezett osztag 2 darab 3 fontos löveggel.

Perczel Mór hadosztálya két támadó- és a tartalék-hadoszloppal nyomult Szt.-Tamás ellen.

És pedig: *a) a baloszlop* Verbászról a csatorna balpartján a verbászi sáncok ellen nyomult elő, Gaál László ezredes parancsnoksága alatt: 5. és 8. honvéd zlj., Wasa gyalogság 2-ik zlja, 2 6 fontos üteg. Összesen 3 zlj. 12 löveg; *b) jobb oszlop* éjjeli tábor helyéről Kis-Kérről indult a pétervárad hidfő ellen, Perczel Miklós alezredes parancsnoksága alatt: 7-ik honvéd zlj., Turszky ezredbeli gyalogság 1 zlj., szegedi önkéntesek (400 ember) $\frac{1}{2}$ zlj., 1 6 fontos üteg. összesen $2\frac{1}{2}$ zlj. 6 löveg; *c) tartalék hadoszlop* a Ferencz-csatorna mindkét partján elosztva, és pedig a balparton nemzetőrség 1 zlj., huszárok 1 század, 1 6 fontos üteg, a jobb parton nemzetőrség 1 zlj., huszárok 5 század, 1 6 fontos üteg. Összesen 2 zlj., 6 lov. század, 12 löveg.

A hadoszlopok korán reggel oly módon indultak éjjeli tanyájukról, hogy egyidejűleg érkeztek meg Szt.-Tamás alatt. Reggel 8 órakor úgy a verbászi sáncok, mint a hidfő ellen megkezdődött az ágyuzás. A pétervárad hidfővel szemben a tartalék üteg is bevonatván, az ágyuk félkör alakban, három külön csoportban 4-4 löveggel vonultak fel. A löveg csoportok térközeiben egy-egy zászlóalj gyalogság állott, és pedig a harcsemények tanúsága szerint a 7. honvéd zászlóaljnak a jobb szárnyon a csatornáig, a Turszky zászlóaljnak a balszárny felé, míg a szegedi önkénteseknek a középen kellett állaniok.

A tartalék csapatból az 5 század lovasság a Turiára vezető uton mozogván, nagy port vere föl, melyet a szél a hidfőre hajtott. A nemzetőr zászlóalj a balszárny mögött a csatorna felé lehetett elhelyezve.

A baloszlop harcalakzatáról kevés adatunk van. A korábbi ostrom műveletek harc felállítását és a terep alakját véve zsinór

mértékül — tekintettel arra, hogy a Wasa zászlóalj Szt.-Tamás nyugoti bejáratának támadott, valószínű, hogy a tüzéség e zászlóalj mindkét oldalán, míg az 5. és 8. zászlóalj melyek legtöbb veszteséget szenvedtek, a szárnyakon voltak alkalmazva, ellenben a nemzetőr zászlóalj és a lovas század általános tartalék viszonyban hátul nyert fölállítást. Mint fentebb említém, reggel 8 órakor minden ponton megkezdődött a harc. A magyarok útegei eláraszták lövedékekkel az ellenséges sáncokat. A tüzelést az ellenség is élénken viszonzta. Időközben a 7. honvéd zászlóalj a hidfő bejárata felé a Turiára vezető ut mentén, előre-tolt rajvonal mögött rohamot intézett a hidfő ellen. Azonban a szerbek tartalék csapata által visszaveretett. Az ágyutüz további folyama alatt a szerbeknek egy 3 fontos lövege leszereltetett. Ennek utána, körülbelül 9 óra tájban, a hidfőben elhelyezett lőporraktár felrobbant. A magyarok útegei most előbbre vonultak s a kartács lövedékek záporával eláraszták a szerbeket.

Most újabb rohamra indult Bach százados a 7. honvéd zászlóalj két századával s midőn az árok széléhez érkezék, hidfő bejáratához közel volt szerb katonák a mellvédről lehuzódának s a töltés és a csatorna hid felé futottak. Stefánovics százados utjokat állotta s visszaterelte őket előbbi állásukba, de e pillanatban már Bach százados honvédeivel már a mellvédén vala s szuronynyal üzte vissza a szerbeket.

Ezt látva Földváry Sándor őrnagy a szegedi önkéntes 1/2 zászlóalj parancsnoka, kiragadta a zászlótartó kezéből a zászlót „előre fiúk!” kiáltással csapata élén rohant fel a sáncokra. Erre a Turszky zászlóalj sem maradt vissza s az egész sánc vonalon ellenállhatlan erővel törtek be a magyarok.

A védőrség tolongva futott a csatorna hidja felé. Nyomban követé a 7. honvéd zászlóalj. A hidon át nem fért el a futók nagy tömege, sokan a csatornába hullottak, ott lelvén halálukat, sokat összelöttek a honvédek. A hidfő 10¹/₂ órakor esett a magyarok kezébe s telve volt a szerbek hulláival és sebesültjeivel.

Az ellenség most az utcaszéli házakat szállotta meg s onnan indított tüzharcra iparkodék megakadályozni a magyarok átkelését a csatorna hidján. De a szerbek onnan is kiűzettek s utcáról-utcaóra menekülve az ó-becsei sáncokhoz sietének, hova a lakosok fegyverképtelen része is elmenekült, hogy kocsin vagy gyalog Ó-Becse felé futhassanak.

A verbászi sáncokon Bosznics parancsnoksága alatt vitézül harcoltak a szerbek.

Gaál ezredes erélyes löveg tüzharc után két rohamot intézett a sáncok ellen s ez alkalommal a Wasa gyalogosok zászlóalja Szt.-Tamás nyugoti bejárata ellen támadott; az 5. és 8.

honvéd zászlóalj jelentékeny veszteséget szenvedett; a zászlóaljoknak a sáncokba törni nem sikerült. Csak midőn Perczel Miklós a hidfő birtokába jutott s a magyar csapatok a verbászi sáncok hátába törtek, Bosznics is kénytelen volt állását feladni.

Hátráló csapatai és a magyarok közt elkeseredett utcai harc fejlődött. Egyik fél sem kegyelmezett a másiknak. Iszonyu mézszárlás dühöngött Szt-Tamás utcáin is. Az elkeseredett magyarok kérelhetlen dühvel törtek a szerbekre, míg emezek pusztulásukat érezvén, kétségbe esetten védekeztek. Utóbb a szerbek soraiban felbomlott a rend s futott ki merre látott.

A verbászi sáncok védőrsége áttört a krivaján; de sokan az iszapos mély vízben lelték halálukat. Mások a Ferencz-csatornába ugorva Kis-Kér felé akartak menekülni; de ott a tartalék és a lovas csapatok fegyvere alatt hullottak el. A nagytömeg, férfiak, nők, aggok és gyermekek, Ó-Becse felé futottak. Ott a sáncokon a „Serbobran” redouton át vezetett ki csupán az ut s nagy volt a torlódás s midőn a tömeg szerencsésen kibontakozott, széles terület menetében futott Ó-Becse felé.

Határt nem ismert a magyar csapatok bosszuálló dühe, a szerbeknek a magyarokon elkövetett kegyetlenkedései miatt. Gróf Batthyányi Kázmér kormánybiztosnak és az előre siető tiszteknek kell vala közbelépniök, hogy a legénységet a kegyetlenségtől visszatartsák. 2000 szerb fődte a polgárharc gyászos helyét. 5 löveg, több zászló s nagy mennyiségű fegyverzet jutott a győztes magyarok birtokába. Az utóbbiak vesztesége holtakban és sebesültekben 200-nál több vala.

Szt-Tamást a magyar csapatok fölprédálták és porrá égették, hogy még csak nyoma se maradjon ama fészeknek, mely a magyarokra nézve annyi gyászos szerbvállalat kiinduló fészke volt.

Perczel Mór intézkedése folytán április 4. és 5-én a sáncokat a környékbeli lakosok lerombolták.¹⁾

Szt-Tamás bevétele alkalmával a támadó oszlopok majdnem egyenlő csapat erővel támadták a verbászi sáncokat és a péterváradai hidfőt. De míg a hidfőnél a harcoló csapatok ereje, mondhatjuk arányban állott a hidfősánc terjedelméhez, addig a verbászi sáncok ellen több csapat is elkélt volna. A szerbek most is a verbászi sáncok felől várták a veszedelmet s e védműveket a csapatok által bálványozott Bosznics Tódor száza-

¹⁾ Közlöny 1849. 72. sz. 275--277. l. M. N. Muzeum gyűjt. 1849. ápril 4. G. Klapka. Der National Krieg. id. m. 2. 108 l.

Hazánk 1889. XI. k. 254. l. Vetter A. id. m.

Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers. id. m. 156. l.

Gesch. des k. u. k. Inf. Reg. Nr. 60. 201. l.

dos védelmezte, ki már előbb is két ízben vitézkedett Szt-Tamáson.

A hidfőben parancsnokló Stefánovics százados csak két nappal előbb vette át a parancsnokságot; ez nem birta annyira a csapatok bizalmát és ragaszkodását s úgy véljük mint vezér is gyöngébb volt amannál.

A magyar csapatokban lelkes érzület, számos dicsőséges ütközetnek tudata emelte a hangulatot. Az osztályok és alosztályok élén a hazáért küzdő, kipróbált, a vitézségben szinte híressé vált parancsnokok állottak. A fővezérlet maga — bár az erő elosztás a rendelkezésre álló csapatokhoz képest csak szükségyszerűleg történt — határozott és céltudatos vala. Ezen tényezők közrehatása verte le a helyi védelemben vitéz szerbeket s hódítá meg — annyi kudarc után — Szt-Tamást a magyaroknak.

Ápril 6-án a magyar csapatok a csajkás kerület meghódítása céljából két oszlopban elvonultak. Az egyik oszlop Gaál ezredes parancsnoksága alatt Csurogra menetelt, hogy ezen helységet megszállván, Földvárt, Ó-Becsét s a Tisza balpartját megfigyelje. A másik oszlop Perczel Mór vezérlete alatt a római sáncok ellen, Goszpodinceze felé vette útját.

A római sáncok bevétele ápril 7-én; támadási kísérlet a titeli főnsik ellen.

A római sáncok hadműveleti és harcászati jelentőségéről e munka kezdetén megemlékeztünk. A kisebb őrség csoportokkal megszállva tartott nágy római sáncot áttörni bárhol könnyű volt. Legtöbb nehézséget, de legnagyobb eredményt nyújt vala bizonyára ama pont, hol tartalék csapatok szívóssá tehettek a védelmet. Egy ily pont vala Goszpodinceze község, mely egyszerűs mind a római sáncok belterületén közlekedési gócpontul szolgált s legjobban volt megerősítve.

Szt-Tamásról, Turiáról a kiüzött szerbek részben ide menekültek s a különleg erősített római sáncokat 5—6000 ember 12 löveggel védelmezte, míg egy 2—3000 ember a 28—30 km. hosszú védvonalon volt elosztva. Perczel Mór hadoszlopa ápril 7-én déltájban érkezett Goszpodinceze elé s 4 órán át tartó ágyuzás után oszlopait rohamra indította. Földváry Sándor őrnagy volt az első szegedi önkénteseivel, ki a római sáncok mellvédjét megmászta. Őt követték a többi csapatok. Délután 4 órakor a nagy római sánc át volt törve, Goszpodinceze a magyarok birtokában vala. A szerbek 500 embert, 8 löveget (ezek közt egy 18 fontos) 3 zászlót és számos fegyvert veszítettek. A futók a magyar huszárok által Zsablyáig üldöztetve Titel felé menekültek.

Perczel Mór még ekkor nem gondolt a titeli fensikra, nem is mérlegelte a terep szakasz fontosságát a hadműveletek további folyamára. De hát a szerbek sem tulajdonítottak kezdettől fogva e helynek hadműveleti és harcászati jelentőséget, mert szűkségök nem volt rá, — különben kezdettől fogva némely pontjait — mint azt legutóbbi időben tették, megerősítik vala.

Theodorovics többszöri veresége s tehetetlen ácsorgása, majd Szt-Tamás eleste és a nagy római sánc áttörése kétsébe ejtette a szerbeket. A Bácskából ezrekre menő nép tolongott Titel felé, hogy Szlankamennál a Dunán átkelve a Szerémségbe és Szerbiába meneküljön. Általános volt a hit, az aggodalom, hogy Perczel serege most Titelbe fog nyomulni.

Knicsanin Rajasics patriarcha kérelme folytán ápril 7-én néhány száz szerviánussal a testvér nép védelmére a hadszínhelyre visszaérkezett.

Stefánovics hadmérnöki százados, ki Szt-Tamás eleste után Karlóczára elmenekült, ápril 8-án 150 szerviánussal gőzhajón azon utasítással jött Titelbe, hogy az ottani hajóműveket a vizen lebocsássa, nehogy az ellenség kezébe jussanak. Ápril 9-én Stratimirovics György — mint Rajasics rendkívüli biztosa — azon megbizással érkezett Titelbe, hogy a magyar seregnek bár mi módon utját állja. Stratimirovicsnak volt az eszméje, hogy a titeli fensikot, mely egyrészt a Tisza folyó, másrészt a mocsarak által öveztetik, Mosorinnál és Vilovanál védelmezzék. A mocsár öv felduzzasztása céljából fent a tiszai, lent a dunai töltést átfurták, minek következtében a fensik 1000 lépésnél szélesebb s mindenütt mély mocsártól övezve, már ápril 10-én csak is Mosorin és Vilovanál a töltés uton lón megközelíthető.

A szerbek az említett két pont megerősítésén éjjel és nappal dolgoztak. Kezdetben Stratimirovics Mosorinnál, Stefánovics Vilovanál vette át a parancsnokságot. Mig a fővezérlet Knicsanin szerviánus tábornok kezében volt letéve. Vilóban — Kosztics és Marinkovics tüzértisztek az odamenekült lövegekkel — szolgáltatták hamarjában a tüzérségi anyagot. A fegyveres nép, határőrök, eszajkások és szerviánusok hozzájuk csatlakoztak s erejük óráról-órára növekedett. Ápril 11-én két század zombori önkéntes és 120 szerviánus vonult táborukba. Milivoj szerviánus tiszttel két nagy löveggel, a fensik kiugró szögletén Kovil Szt-Iván felé foglalt állást. Ama 2 db 12 fontos vas löveg, melyet Stefánovics N. Becskerekről Szt-Tamás védelmére kérelmezett, ezuttal Mosorinba érkezett. Theodorovics a Tisza balpartjáról a titeli fensik védelmére 2 zászlóaljot küldött. A szerbek hadereje utóbb itt 8—10.000 főre s 30 lövegre szaporodék.

Mint tudjuk a megerősített Tisza-Földvár és Ó-Becse még

a szerbek kezében volt. Ez indította Perczelt arra, hogy a midőn ő maga Goszpodinczét támadja, Gaált Csurog megszállására kirendelje. Ez utóbbi község már eleve békeküldöttség által meghódolt s Gaál semmi ellentállásra nem talált. Valószínű, hogy — Perczel minthogy délfelé a szerbek által megszállott s szilárdan védelmezhető pont közvetlen Goszpodinceze elfoglalása után nem tűnt szemébe — a helyett, hogy a futókat állhatatosan üldözte volna, Földvár és Ó-Becse elfoglalására határozta el magát, mielőtt délnek indult volna. Így a valódi célt szem elől tévesztve, ápril 8-án Csurogra vonult hadoszlopával.

Ha a magyar sereg Titelt bírja, Földvár és Ó-Becse utána esik. Theodorovics, ki annak idején Kanizsánál nem kelt át a Tiszán, hogy Perczel hátába törjön, s még ápril 7-én is Török-Kanizsán tartotta főhadiszállását, Szt-Tamás eleste, a zombori osztrák szerb hadosztály visszavonulása s a római sáncok áttörése után Perczel győzelmes hadosztályának nem lehetett aggodalmas. De ha ez Perczelnek gondot adott, ez esetben — mint azt Klapka György ismert munkájában kifejti — jobb oldalát a péterváradai védőrség egy különítménye által Kovilon át biztosíthatta volna, míg a Csurognál tétlenül veszteglő Gaál hadoszlopának nagyobb részét tartalék viszonyban Goszpodinczére és Zsablyára rendelhetette volna s ápril 8-án Mosorint és Vilóvát, 9-én Titelt, könnyű szerével hatalmába ejtheti vala.

Sajnos, ez nem így történt s a titeli fensik birtokáért sokok vér folyt — hiába.

Perczel Csurognál értesült, hogy a szerbek a titeli fensikon gyülekeznek. Ápril 11-én, tehát 3 napi késedelemmel gyülekeztette hadosztályát Zsablyánál s csak következő napon indult a titelj fensik ellen.

Es itt meg kell jegyeznünk, hogy az — „ejh ráérünk arra még“ — elv, sehol nem bosszulja meg magát annyira, mint a katonai hadműveletekben. E mellett soha sem szabad az ellenség erejét lebecsülni, vagy neki időt adni arra, hogy magát összeszedje.

Szükségtelennek, sőt hátrányosnak véljük Gaál ezredes hadoszlopának a megtörtént kikülönítését is. Mert a szerbek, a mily szívósak tudtak lenni a védelemben (míg volt erkölcsi erejük) éppen oly gyöngék valának a támadásban. A megerősített Földvár és Ó-Becse nem lehetett a magyar hadosztálynak veszélyes. Egy különítmény (1 zlj. $\frac{1}{2}$ üteg, 1 lov. század) Csurogon teljes elegendő lett volna figyelő szolgálatra, — s a goszpodincezei döntőbb jelentőségű vállalathoz az összes rendelkezésre álló haderők felhasználása csak a győzelmet biztosítja és nagyobbítja s a további hadműveletekre nézve is csak imponálhat vala.

Perczel Mór rendelkezése folytán a péterváradai összes védőrségből egy különítmény alakult. Ez miután Kácsnál a szerbek egy csoportját széjjelverte, ápril 12-én egyesült a főhadoszloppal, mely Gyurgyovan (Szt.-Györgyön) át előnyomulva, Kovil-Szt.-Iván előtt közel a mocsárhoz szállott táborba. A szerbek a fensik széléről minden embert megolvashattak s a nagy kaliberű lövegekből néhány lövést tettek a magyarokra; de eredmény nélkül. Perczel hadereje mintegy 8 zlj. 8 huszár század és 24 lövegből állott s 4 gyöngye dandárba tagozódék, egy-egy dandár 1500—2000 emberrel.

Szerb adatok szerint Vilovanál Stefánovics százados alatt 1 zlj. csajkás, 2 század zombori önkéntes, 600 szerviánus, 80 szt.-tamási önkéntes lovas és 13 löveg állott. Ez utóbbiakból 1 18 fontos, 1 10 fontos tarack, 5 3 fontos, 6 1 fontos volt. Körülbelül ugyan ily erős volt Stratimirovics is Mosorinnál. Hol állott az általános tartalék s mily erős volt, arra nincs adatunk.

Perczel Mór hadosztályát oly módon állította fel, hogy Irinyi dandára a jobbszárnyon Vilova ellenében, Forget dandára a balszárnyon Mosorin ellenében, a Mihálovics dandár a középben s végül Perczel Miklós dandára tartalék viszonyban állott.

A szerbek, mint említém, már 12-én d. u. néhány ágyulövést tettek a magyar tábor ellen, de a nagy távolság miatt eredménytelenül. Este felé a csatározások megszűntek az előőrskön s minden ponton nyugalom állott be.

12-én este a szerb vezérek Milivoj szervián tiszt állásában (Kovil Szt.-Iván átellenében) haditanácsot tartottak, s elhatározták, hogy a magyarokon rajtaütnek az éj folyamán.

A szerbek rajtaütése a magyar táboron

ápril 12-éről 13-ára menő éjjel.

A magyar táborban a zászlóaljok egy része készülségben volt, más része fegyverrel a kézben aludt.

Vilovanál Stefánovics százados éjjeli 12 óraker 1 csajkás századot, 100 szerviánust különített ki s utasította Silanovics főhadnagyot, ki a gardinowcezi erdőt 2 gyalog század és 2 3 fontos löveggel megszállva tartotta, hogy ezen csapatokat egyesítve, Kovil-Szt.-Ivánál rajtaüssön a magyarokon. Ezzel egyidejűleg a mosorin utszorosból egy még erősebb csapat oszlop bontakozott ki, hogy a magyarok balszárnyát megtámadja.

Éjfél után 2 óraker Vilova és Mosorin felől egyszerre fölhangzott az ágyu- és puskatüz s Kovil-Szt.-Ivánal szemben, a fensik északnyugoti kiszögeléséről a magyar felállítás közepe ellen szintén megszólaltak a nagyobb kaliberű ágyuk.

A mosorini utszorosból kibontakozott csapat a magyar balszárnyat kezdetben erősen szorongatta; de Forget őrnagy vitésége és lélekjelenléte a harcrendet csakhamar helyre állította s midőn középről a Mihalovics dandárnak egy zászlóalja a balszárny támogatására megérkezett, a dandár támadásba ment át. Ez alkalommal a derék Forget őrnagy súlyosan megsebesült s Gaál ezredes vette át a parancsnokságot s az ellenséget a mosorini töltés utig visszavetette s a sáncokig üldözte; ott azonban a mocsáron az átjáratot az ellenség gyorsan elrombolta, s a magyar csapatok tovább nyomulásának gátat vetett.

Vilova felől Silanovics főhadnagy a magyar táboriőröket ugyan Kovil-Szt.-Ivánra visszaszorítá, azonban Irinyi éber dandára az utóbb említett helység előtt fekvő kis erdőt megszállotta s a szerbek előnyomulását megakasztotta.

13-án hajnalban Stefánovics százados, miután a falubeli népet veszélyen kívül a fensikra rendelte s Kosztics századost Vilovanál a zárt sánc védelmére visszahagyta, 2 esajkás századdal, egy csapat szervianussal és 3 löveggel a töltés uton átkelt oly szándékkal, hogy a magyarokat hátba támadja s ez által a mosorini csoportnak közvetve segélyére legyen. Mosorinnál ekkor még folyt a harc s Silánovics osztálya a kovil-szt-iváni kis erdővel szemben állott. Már világosodni kezdett. Stefánovics alighogy 1000 lépésre megközelíté Kovil-Szt-Ivánt, midőn a faluból, több erős oszlop nyomult ellene, miközben Mosorinnál elhallgatott a harc.

A 3. huszárezred egy osztálya s $1\frac{1}{2}$ lovagló üteg a kovil-szt-iváni magyar felállítás balszárnyáról kitorve, a mocsár szélén Vilova felé ügetett, hogy a szerbeket elvágja a visszavonulástól. Stefánovics ennek folytán a harcot beszüntette s gyorsan hátrálni kezdett Gardinovec irányában. A vilovai szoros kijáratánál a szerbek utóvéd százada az üldöző magyarok csatáiraival összevegyültek, Stefánovics ez utolsó századot feláldozta s nehogy a magyarok is áttörjenek, a három átereszen fölszedette a hidat. A feláldozott század emberei mellig gázoltak a vízben s a nád és sás közé bujtak el.

A magyarok most félkör alakban vették körül a szoros kijáratát s megkezdődött a lövegtüzharc. 2 óra multán 2 zászlóalj egymás után rohamot intézett a töltés uton Vilovára; de az első áteresztől a csapatok újból és újból visszatértek. Végre 3 órai lövegtüzharc után a magyarok Kovil-Szt-Ivánra visszavonulának.

Ezen harcokban a magyar csapatok 150 embert veszítettek. Sokan vitéz magatartásuk által kitűntek. Ezek közt Szabó

István vezérkari alezredes, Forget őrnagy, Rakusz huszárszázados, Kölgey, Schausek honvédtisztek.¹⁾

A szerbek rajtaütése ugyan kudarcot vallott, de Perczel Mór is belátta, hogy a titeli fensikot a terep nehézségei s a szerbek ellentállása folytán a rendelkezésre állott haderővel nem bírja elfoglalni. Ennek következtében még ugyanazon napon hadosztályát Kovil-Szt-Iván mögé vonta s ápril 14-én, miután a jobbszárny dandár csapatai Alsó- és Felső-Kovilt az ellenségtől megtisztíták, — Ujvidékre vonult. Ott három napi pihenőt adott csapatainak s intézkedéseket tőn az elfoglalt terület biztosítására. Nevezetesen a csajkás kerület megfigyelése céljából 2 zászlóaljat²⁾ 2 lovas századot és 4 löveget Bossányi őrnagy parancsnoksága alatt kikülönítve s Kis-Kérre helyezte át. Ezen különítmény egyszersmind Kiszács és Piroson át Ujvidékkel az összeköttetést fentartotta. A többi csapatokkal ápril 17-én Temerin és Nádalyon át (Tisza- (Bács) Földvárnak tartott s miután ott az elrombolt átjárókat helyreállította, 18-án átkelt a Ferencz-csatornán és 19-én Ó-Becsét támadta meg. A szerbek rövid harc után — erős sáncaik dacára — föladták e helyet s átkeltek a Tisza balpartjára, honnan azután estig lövegtűzharcot vívtak Ó-Becse ellen. Utóbb Török-Becsére vonultak, hogy a Kanizsától Nagy Beeskerek felé visszavonuló Theodorovics hadtestével egyesüljenek.

Perczel Mór a Ferencz-csatorna vonalát és Ó-Becsét, Úzintula őrnagy parancsnoksága alatt szegedi önkéntes csapatokkal szállatta meg.

A titeli fensikon Vilovanál, mint nem különben a csajkás kerület fölött Puffer cs. és kir. ezredes, a péterváradi határőrezred parancsnoka vette át a parancsnokságot, mert Stefanovics hadmérnöki százados ápril 15-én N. Beeskerekre utazott Theodorovics főhadiszállására, — mely körülmény eleve az osztrák-szerb hadtest defensiv magatartására enged vala következtetni. Midőn a Bácskában Szt-Tamás elesett s a magyarok a nagy római sáncot is áttörték, — ezek mellett az osztrák császári főhadserg is többszöri vereség után a Duna felé hátrált, hogy azon átkeljen, — Theodorovics tábornok erkölesi erőben is hanyatlott hadtestével szintén visszavonulásra határozta el magát, hogy a magyar csapatoknak esetleg átkelési szándékát a Tiszán, megakadályozni képes legyen.

Ennek folytán az osztrák-szerb hadtest ápril 10-én³⁾ Mok-

1) Közlöny 1849. 84. sz. 307. l. Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers id. m. 171. l.

2) Ezek egyike volt a Wasák 2-ik zlja.

3) Der Winter Feldzug 1848—1849. in Ungarn. 489. l.

rinig vonult vissza. Ápril második tizedében, Theodorovics hadteste a következő állásokban vala:

Lázics százados 1 zlj. önkéntessel s 1 szárny ($1\frac{1}{2}$ század) nemzetőr uhlánussal Basahidon; — Ozverek alezredes 1 zlj. német-bánáti határőrrel és 4 löveggel Török-Becsén; ide csatlakozott utóbb Ó-Becse védőrsége is s Ozverek azzal együtt akadályozta meg Perczel Mór átkelését a Tiszán; — Theodorovics a főhadiszállással, az illyr-bánáti határőrökkel, 1 zlj. önkéntessel Nagy Beeskereken; 1 zlj. németbánáti határőr és a Schwarzenberg uhlánusok 1 osztálya Éeskán vala. Pavelics őrnagy egy csapatoszloppal Pádé felé portyázott. Zuban Lázár szervianus tisztnemzetőr csapatokkal Mokrin és N.-Kikinda környékén tartózkodék.¹⁾

Mint 1849. év január havában a magyarok észak felé, a szerb lakosok most ugyan úgy délnek, N. Beeskerek felé menekültek.

Ez időtájon Bem Erdélyből mindenütt kiszorította az ellenséget. A magyar főhadműveleti terv most már — az orosz hadseregnek az osztrák hadakkal együtt kilátásban levő működése folytán a dél-magyarországi hadszínhely keleti szakaszát sem nélkülözhetette, hogy Erdély mellett a tiszántúli részek a Bánáttal együtt a jövődő hadműveletek alapjául szolgálhassanak.

Ebből kifolyólag elhatározott, hogy Bem, miután Erdély határ szorosait biztosította s a még meg nem hódolt Gyula-Fehérvárat és Dévát körülzárolta, 10.000 főből álló hadtesttel a Bánátba nyomul, a temesvári védőrségnek Erdély határain levő csapatait a várba visszaszorítja s az Arad várat ostromló hadtest egy részével erősödve, Temesvárat körülzárolja. Ez alatt a bácskai hadtest Bem hadműveletével összhangban s ennek alárendelve a Tiszán át a Bánátba tör, a szerbeket teljesen legyőzi s végre az erdélyi hadtest által támogatva, a titeli fensik elfoglalásához lát.

E hadműveleti terv több irányu szándékklata mellett, hiányos számításon alapult, mert Arad vár még azon időben nem hódolt meg, s a körülzáró hadtest csapatai ott is szükségesek

¹⁾ Kniesanin elvonulása után Theodorovicsnak 10 gyalog zászlóalja volt, (be nem számítva az utóbb jött erősbitést). Ebből 2 zljat küldött a titeli fensik védelmére, — maradt neki még 8 zlja. De itt csupán 2 zlj. van kitüntetve — a „Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers“ stb. című munka alapján. Hiányzik 2 pétervárad határőr zlj. Pavelics őrnagy portyázó csapat kevés gyalogság egy szárny lovasságból és lövegekből állott. Klapka György id. m. 2. 122. l. szerint a Mokrin és N. Kikindánál folyt harcok alkalmával a nemzetőrséget 2 rendes zlj. is támogatta. Ugy véljük tehát, hogy Zuban a nemzetőrség mellett — (a mint az természetes) — 2 pétervárad határőr zlj. fölött is parancsnokolt.

voltak. Temesvár pedig erősebben állott, mint Arad. Ha Bem komolyan és szívesen ostrom zár alá veszi Temesvárat, mikor és mivel jöhet vala Perczel hadtestének támogatására?

Egyébként Temesvár körülarólása kevesebb nehézséggel járt, mint a titeli fensikért való küzdelem, hol a nagy vízállás miatt tavasszal minden előkészület (áthidalás, vízjárművek összegyűjtése s igénybe vétele) nélkül a közvetlen támadás ki volt zárva.

Perczel Mór és Bem tábornokok hadművelete a Bánátban.

A főntebb vázolt hadműveleti terv értelmében Perczel a szegedi 4. hadtest kötelékébe tartozó 2-ik hadosztályt Kohlman ezredes alatt Szegedről a Bánátba lerendelte, hogy azzal egyesüljön.

Miután Theodorovics hadteste Nagy Becskerek felé vonult, Kollmann ezredes 4 zlj. 2 lov. század s 8 löveggel ápril 14-én Szegedről Oroszlámosra s 15-én Török-Kanizsára nyomult s gőzhajó és csolnakok segélyével a jobb parttal s egy különítmény átszállítása folytán Perczel hadosztályával az összeköttetést helyre állította.

Perczel Mór, kinek hadosztálya a kikülönítések folytán 4 zlj. 4 lov. század és 16 lövegre olvadt le, Ó-Becsénél Ozwerek csapatai ellenében nem erőszakolta a Tiszán való átkelést, de Adára vonult, hol aztán ápril 20. és 21-én kompok- és gőzhajókon csapatait a folyó balpartjára átszállította, és Tisza-Szt-Miklóson egyesült a Kohlmann hadosztálylyal. Ápril 22-én az összes csapatok és pedig 8 zlj. 6 lov. század és 24 löveg, az Aranka folyó mögött egyesítve valának s a Mokrin és Nagy-Kikindára vezető utakat megszállva tartották. A szerb nemzetőrség néhány csoportja még az nap támadást intézett a magyarok előre tolt csapatai ellen; azonban veszteséggel visszahúzóztak.

Ápril 23-án Koblmann hadosztálya Mokrin ellen nyomult elő, hol Zuban állást foglalt, a Gyukosin moesár szalag által védett község nyugati szélén. A bácskai hadosztálynak egy kisebb része Török-Becse és N. Becskerek felé vezető utakat figyelte meg. Perczel Mór hadtestének többi részeivel az ellenség hátrálási vonalára nyomult.

A szerbek, az őket fenyegető veszély látása folytán harcba sem bocsátkoztak, de a rájuk várakozó előfogatokra fölkapván déli irányban elmenekültek. Csupán 2 zászlóalj (valószínűleg határőr) tartott ki egy darabig, hogy a menekülést fődözze. De ezek is megfutamodának, midőn néhány osztag honvéd szuronysegezve rájuk rohant. 1000-nél több fegyveres szerb, sok fegy-

ver, lőszer és egyéb zsákmány s a kocsikon menekülő szerb családok nagy tömege jutott a magyarok kezébe.

Mokrinból a magyaroknak egy különítménye Zsombolyán át Temesvár megfigyelésére küldetett ki azon utasítással, hogy Bem hadtestével — mely időközben Erdélytől a Bánát felé nyomult elő, — érintkezésbe lépjen.

Perczel hadteste most egyik hadosztályaival Török-Becsére, a másikkal Basahidra menetelt. Ápril 24-én Basahidnál Lázics csapatait a magyarok csak nem körülzárták; azonban a szerbeknek sikerült elmenekülni. Basahid eleste után Ozwerek alezredes is elvonult Trörök-Becséről s Theodorovics hadtestét N. Becskereken vonta össze. A csajkás kerületből, hol a parancsnokságot Knicsanin tábornok vette át, Puffer ezredes 2 zlj. péterváradi határőrrel Theodorovics hadtestéhez csatlakozék. Perczel Mór hadtestét Melenczén egyesítette, hogy azután Nagy-Becskerek ellen nyomuljon.

Azonban Theodorovics most támadólag lépett föl.

A melencei ütközet

ápril 29-én.

Az osztrák-szerb hadtest ápril 29-én délben két oszlopban indult el N. Becskerekről Melenczére. És pedig a n.-becskerek-melencei uton: *Puffer ezredes dandára* 2 zlj. péterváradi határőr, 1 zlj. önkéntes, 1 szárny ($\frac{1}{2}$ század) Schwarzenberg uhlánus és 6 löveg.

Billek alezredes dandára 2 zlj. illyr-bánáti határőr, 1 osztály (6 szakasz) Schwarzenberg uhlánus és 6 löveg.

A nagy becskerek-elemér-melencei uton: *Ozwerek alezredes dandára* 2 zlj. német-bánáti határőr, 1 század szerb nemzeti uhlánus és 6 löveg.

Az osztrák-szerb hadtest összes ereje 7 zlj. 3 lov. század és 18 lövegből állott¹⁾ 1 zlj. önkéntes és 1 század nemzeti uhlánus N. Becskereket tartotta megszállva.

Az Ozwerek dandárnak rendeltetése vala Eleméren át nyomulván, a magyarok jobb oldala ellen működni. Perczel hadteste Melenczétől délre a N. Becskerekre vezető ut közelében pihent s egy osztály gyalogsága az elemér-szt-mihályi utig volt előre tolva. Kikülönítések folytán a magyar hadtest 6 zlj. 8 (?) lovas század és 24 (?) lövegből állott.²⁾

¹⁾ Magyar adatok szerint 10—12000 ember, 30 löveg.

²⁾ Szerb adatok szerint a lövegek közt 8 db. 12 fontos lett volna. De ez kétes, mindkét fél csupán 6 fontos ágyuk fölött rendelkezett.

A melencze-n.-becskereki és elemér-szt-mihályi utak keresztező pontjától keletre körülbelül 800—1000 lépés távolságban állott egy csekély emelkedésen a Kiss hodája-major. Ez ma nap-ság a Balás hodájának felelne meg. E majorságot tartá meg-szállva a magyar csapatok gyalog osztálya s a szerb hadak előnyomulása folytán állását feladván, a főcsapatra visszavonult. Ez emelkedésről látták a szerbek a magyar táborn, a mint az fegyvert fogott.

Puffer ezredes, kinek dandára az élen menetelt, a Kiss hodája majornak fontosságot tulajdonítván, dandárát oda irányította s annak közelében foglalt állást. A két péterváradi határőr zászlóaljot osztály tömegekkel első harc-vonalba helyezte oly formán, hogy jobb szárnya a major nyugati oldalán egy épülethez csatlakozó-árok és eleven sövény-nyel övezett kertben állott 2 osztálylyal.

Az 1 zászlóalj önkéntes a dandár 2-ik harc-vonalát képezte, míg az üteget Puffer ugyancsak a major szomszédságában, de attól keletre szalma kazalok mellett állította fel.

Puffer dandárától balra a Billek dandár állott fel és pedig mindkét zászlóaljjal 1-ső harc-vonalban; az üteg megosztva a dandár jobb és balszárnyán.

A Schwarzenberg uhlánusok osztálya tartalékba helyeztetett. Midőn e két dandár harcállásba lépett, Ozwerek dandára még csupán akkor érkezett Elemér magasságába.

Perezél Mór hadtestének harc alakzatáról részletes ada-taink nincsenek; de a rendelkezésre állott csapatokból a harc felállítások szokásos módszeréből s az ütközet lefolyásából következtetve, — alig vagy csak keveset tévedünk, ha a sik harcterületen feltételezzük, hogy a 6 zászlóaljból álló két dan-dár szárnyankénti felállítással 2—2 zászlóalj az 1-ső, 1—1 zászlóalj a 2-ik harc-vonalba jutott. A lövegek a közép térközé-ben és a szárnyakon, a lovasság a szárnyakon kívül nyert elhelyezést.

Délután 4 óra volt. Theodorovics hadtestének két dandára az elfoglalt állásban várta a magyarok támadását oly célból, hogy az Elemérnek irányított baloszlop beérkezzék s a magya-rok jobb oldalába támadjon.

Ez utóbbiak főtámadása a major ellen irányult s e cél-ból 2 osztály huszár 4 löveggel és 1 osztály gyalogság a szer-bek jobbszárnya ellen kitört, hogy azt jobbról megkerülje.

A magyar tüzéség a szalma kazlakat a major mellett csakhamar lángba borította s a szerbek ütege onnan vissza-vonult. A magyarok lövegtüzüket most a kert ellen összponto-sították.

E pillanatban a szerbek balszárnyán az első harc-vonal

hátrálni kezdte. Theodorovics tábornok, Billek alezredes, Janosch őrnagy és Stefánovics százados minden erővel biztatták a bátorságát vesztett csapatot, hogy álljon meg s az elhagyott első vonalba térjen vissza, hol Wnorowszky hadnagy az üteggel szívesen kitarított s élénken tüzelt.

Most a magyarok balszárnya rohant a major mellett levő kertre s a pétervárad határór zászlóaljok gyorsan hátráltak. Puffer ezredes minden fáradsága, hogy a harcászati rendet helyre állítsa, kárba veszett. E nagy zür-zavarban csupán a jobbszárny 2-ik hárvonala, az önkéntes zászlóalj állott rendben és szilárdan.

E zászlóalj most ellenlökemet intézett a rendetlenségbe jutó magyar csapatok ellen s a csatlakozó péterváradiakkal együtt kiszorította a magyarokat a kertből és majorból.

Ugyan ezen időpontban lőtávolságra érkezett a szerbek megkerülő baloszlopa is s több ágyulövés esett a magyarok jobb oldalára, minek következtében Perczel kivonta a harc-vonalból a csapatokat s Melence felé hátrált. De Theodorovics sem üldözte a magyarokat, sőt nagy veszteségei folytán az est homályban visszavonult N.-Beeskerekre. Az erkölcsileg amugy is gyönge szerb hadtestnek nagy hátránya volt, hogy lovasságban is gyönge vala. Hogy mi volt az ellenfelek vesztesége, azt nem tudjuk. A szerbek maguk mondják azonban, hogy nagy veszteséget szenvedtek.

Ez időtájt már itt is tudva volt, hogy Bem hadteste betört a Bánátba. Theodorovics tábornok ápril 30-án délután egy a Béga mentén fölfelé küldött járőről azon jelentést kapta, hogy Bemnek egy portyázó csapata (Fliegendes Corps) Kleknél van. Ez által Theodorovics állását tarthatlannak vélte s még aznap este Tomasevác felé vonult el hadtestével.

Stefánovics százados a két önkéntes zászlóaljjal képezte az utóvédet s parancsa volt, hogy este 10 órakor induljon. A csapatok sürgős gyülekeztetése, a sötét éjben beálló erős eső, a feneketlen út s a nép páni félelme — okozták, hogy a menet Tomasevác felé rendetlen futáshoz hasonlított.

Minthogy Stefánovicsnak még a kórház elvonulását is kellett földöznie, a városnak Klek felé eső oldalán önkéntes zászlóaljaival szabad táborba szállott. Ez alatt a kórházat vízi járműveken a Béga csatornán Titelbe irányította. Az utóvéd csak másnap május 1-én reggel 6 órakor indult Tomasevácra. Az ellenségnek sohol semmi nyoma sem volt.¹⁾

Perczel Mór csapatai N.-Beeskereket — legkésőbb május 1-én — minden ellentállás nélkül megszállották. Maga Perczel

¹⁾ Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers. 182. 1.

ápril 30-án Zsombolyára sietett, hogy az oda érkezett Bemmel a hadműveletek felől értekezzenek.

Hogy a helyzet világosan álljon előttünk szükséges, hogy Bem hadműveletét röviden vázoljuk.

Bem kitörése Erdélyből s további hadműveletei a Bánátban.

Temesvár védőrsége 7 zlj. 8 lov. század és 36 táborig lövegéből vagyis 8847 emberből állott. Ezek közt mint egy 4000 ujonc vala. A vár védelmére azon felül tekintélyes tüzér telep — ostrom és védelmi lövegekkel, mindennemű hadi anyaggal bőségesen ellátva — szolgált. A vár parancsnoka Rukavina altábornagy, hadosztály parancsnok Gläser altábornagy, dandár parancsnokok Gróf Leiningen és Wernhard tábornokok valának.

Az Erdélyből Oláhországba kiszorult osztrák hadtest Malkowszki tábornok alatt 12 zászlóalj, 16 lovas század és 36 lövegből állott, s Orsovánál szándékozott betörni a Bánátba, hogy Temesvárral vagy az osztrák-szerb hadtesttel összeműködjenek.

Mint tudjuk Perczel Mór Theodorovics osztrák-szerb hadtestét Nagy-Beeskereken át a Temes folyó mögé kényszerítette. Bemnek rendeltetése vala Perczel Mórral közreműködve, a Bánátot teljesen visszahódítani. E célból Bem ápril elején 8 zászlóalj, 6 lovas század és 30 lövegből álló hadtestet egyesített Bánffy és Pereczy hadosztály parancsnokok alatt Erdélyben Dévánál.

Eredetileg az volt a haditerv, hogy a Bánffy hadosztálya a főhadműveleti vonalon Dobrán át Facsetra nyomul s onnan érintkezésbe lép az aradi várat ostromló magyar hadtesttel. Ez alatt Bem a másik hadosztálylyal Hátszegén és a Vaskapun át nyomul elő, hogy mindkét hadosztály Lugosnál egyesüljön.

Dévától Lugosig, ez két külön s önálló hadművelet akart lenni. E két működési vonal egymástól való távolsága légvonalban a Vaskapu és Dobra közt 45 km. Vaiszlova és Facset közt 42 km. Dévától Facsetig 60, Lugosig 90 km., Dévától Vaiszlováig 75, innen Karánsebesen át Lugosig 65, összesen 140 km. Vaiszlova és Facset közt a hegységben eléggé használható haránt ut van. A Vaskapun át vezető ut Lugosra, 2 menettel hosszabb.

Erdélyből a Bánátba vezető utak elzárására Temesvárról gróf Leiningen dandára 4 zászlóalj 5 lovas század, 1 röppentyű 3 táborig üteggel (24 löveg) rendeltetett ki, melyhez oláh népfelkelők nagy számban csatlakoztak.

Leiningen Lugost és Facsetot szállotta meg; a Vaskapu biztosítására 2 zászlóalj oláh-bánáti határőrt s 12 löveget különített ki. Ezen különítmény a Bisztra mögött Vaiszlovánál foglalt állást. Ha Malkowszki Orsovánál betör s Leiningen dandárával egyesül, Bemnek a szorosokon való áttörési szándékát megghiúsítja.

Bem felismerte a válságos helyzetet s még mielőtt a Hunyad megyei oláhok felkelését elnyomta volna, csapatainak egy részét április 14-én egy hadműveleti terv szerint két oszlopban utba indította, meghagyván, hogy a visszamaradt zászlóaljok a fölkelés elnyomása után gyors menetekben fölzárkozzanak. A két hadoszlop, melyek egyike Dobrán, Facseten át, másika a Vaskapun és Karánsebesen át — irányított Lugosra, külön-külön alig rendelkezett 2000 összesen 4000 ember fölött.

Április 15-én Bem maga is megjelent a hadoszlopnál a Vaskapuban s a határőröket Veiszló felé visszaszorította. 16-án Veiszlovánál az ellenséget megverte, mely alkalommal a még újonc székely csapatok, (mindössze 9 század) itt állották ki az első tüzkereztséget, s mindenek fölött kitétek. 17-én Karánsebesre bevonult s az Orsovára vezető uton Slatina és Teregovánál a szorosot megszállotta. Itt tudta meg Bem 18-án, hogy Malkowszki Orsovánál 12000 emberrel az oláh-bánáti határőrvidékbe tört, hogy a teregovai szoroson a Temes völgybe jusson, majd a Béga völgyön át Temesvárat elérje.

Bem kisebb őrséget hagyott Karánsebesen és Lugosra iparkodott, hogy Leiningen hadát részenként megverje. Április 19-én reggel 7 órakor ellentállás nélkül vonult be Lugosra, honnan a Leiningen által visszahagyott 1500 ember 6 löveg, Bem előnyomulásának híre folytán, a temesvári uton Kiszetora vonult vissza. Lugoson egyesült Bem a Bánffy hadosztályával, ki Dobrán, Facseten át nyomult elő.

Bem ezen hadművelete, figyelemre méltó.

Két egyformán gyöngé hadoszlopban, erdős hegyek által külön választva, egymástól nagy távolságban történt előnyomulása veszedelmes vala.

Szemesebb hadvezér mint Leiningen volt, Lugos központi állásából a keze ügyébe érkező bármelyik ellenséges hadoszlopra tulerővel ráveti magát s miután legyőzte, a másik ellen fordul. Ehhez a döntő ütközetet az osztrák hadvezér sem Facseten, sem Veiszlón nem keresheti vala. Hogy hol, azt az ellenséges hadoszlopoknak Lugoshoz való távolsága határozhatta volna meg.

Bem a két irányu hadművelettel ellenfelét megakartta téveszteni, s ez sikerült. Leiningen úgy vélte, hogy Bem a főerővel a főhadműveleti vonalon Dobra — Facseton át, fog előre nyomulni. De ő egyforma erős hadoszlopokat irányított s a saját személyére nézve a mellékvonalon iparkodott Leiningen hátába törni s ezzel a mellék jelentőségű vonalat — gyors és határozott előnyomulásával — a főhadműveletre használta fel úgy, hogy Bánffynak tulajdonképen nem is volt dolga az ellenséggel. Hogy Bem a mellékvonalon indult, erre ama

körülmény is ösztönözte, hogy Karánsebest mielőbb birtokba ejtse s Malkowszki előnyomulásának gátat vessen.

Leiningent, ki Facsetnél foglalt állást, meglepte a hír, hogy Bem az ő hátába került s állását gyorsan feladva, Kiszetóra sietett, hogy ott 5—6000 emberrel, és 24 löveggel a temesvári utat fődözze.

Bem most Vécseyhez fordult, ki Arad várát ostromolta, hogy csapatainak egy részével váratlan gyors menetben Rékást — Leiningen háta mögött — foglalja el, mialatt Bem az osztrák csapatot areban foglalkoztatni fogja. De — úgy véljük — Vécsey nem volt a gyors vállalatok embere s a neki oda utalt ostrom műveletet egy előtte kétes kimenetelű vállalat kedvéért, Temesvár közelében nem volt hajlandó gyöngíteni. Arad-Rékás 45 km. Rékás-Temesvár 20 km. Rékás-Kiszetó szintén 20 km. Habár e vállalat kivitele kétesnek látszik, mindaz által nem volt lehetetlen. Azonban a nélkülözhető csapatokat — a gyalogságot requirált előfogatokon szigorú titoktartás mellett éjjel kellett volna Aradról utba indítani. Ha a vállalat sikerül, Temesvár legjobb csapatait elveszíti, a mi a vár meghódoltatására nézve nem csekély jelentőségű eseményt képezett volna. Ha nem sikerül, az aradi különítmény veszedelem nélkül visszatér korábbi állásába.

De Leiningen is belátta defensív állása hátrányait, s Temesvárba visszavonult. Bem utána ment s április 24-én jelenték-telen utóvéd harc volt köztük.

Az erdélyi magyar hadtest az időközben utánnyomuló csapatokkal most két oszlopban haladt Temesvár felé.

A jobb oszlop Bem alatt Temes Rékáson át Bázos felé vette útját; a bal oszlop Villám ezredes parancsnoksága alatt Lugosról Szinyérszegen át Buziásnak tartott, hol hír szerint Leiningennek csapatai állottak.

A jobb oszlop április 25-én dél tájban ért Bázosra. Itt Bem azon hirt vette, hogy a Brodi császárnál a Temes hidját oláh csapatok őrzik. (Allítólag Janku generál alatt 20000 ember.) Bem rövid pihenő után Bukoveczre folytatta útját, minek következtében az oláhok a brodi hidat fölégették és Mosniczra, majd Temesvárra hátráltak.

A hadoszlopból 1 zászlóalj, 1 lovas osztály (s valószínűleg némi tüzérség) harc alakzatban nyomult át a mosniczi erdőn s annak nyugati szélét megszállotta. Bem 1 zászlóaljjal éjszakára Medvesre, következő nap korán reggel az őt követő csapatokkal Gyirokon át Szabadfalura (Freidorf) menetelt.

Villám ezredes hadoszlopa 26-án este érkezett Ságira, s 27-én Temesvárra folytatta útját. Az ellenség a Gyárvárosban várta Bem csapatait. De ez d. u. 4 órakor a József városba

tört s a várat szemre vette. Az ellenség a Gyárvárosból a várba vonult. Utóbb Bem is kivezette csapatait a József városból Szabadfaluba, nehogy az ellenség a városrészt lövesse.¹⁾ A falu előtt 9000 emberrel szállott táborba, hogy Temesvárt délről megfigyelje s az Aradról oda irányítandó csapatokat bevarja s Perczel Mór hadtestével Zsombolyán át érintkezésbe lépjen. Ezen hadállásnak azon előnye is megvolt, hogy Bem képes volt Malkovszki ellenében a legrövidebb vonalon működni Versecz-Fehértemplom, vagy Lugos-Karánsebes irányában.

Bem saját személyére nézve Zsombolyára utazott, hogy ott április 30-án Perczel Mórral értekezzen a hadműveletek folytatása iránt.

Az osztrák-szerb hadtest kiszorítása a Bánátból.

A tomaseváczi-uzdini harc

május 7-én.

Theodorovics (most már altábornagy) megbetegedése folytán Puffer ezredes vette át a hadtest parancsnokságot. A csapatok a Temes folyó mögött Orlovát, Tomaseváczi, Jarkováczi vonalát tartották megszállva. Puffer ezredes a hadtest főhadiszállással Szamoson volt.

A hadtest parancsnokság remélte, hogy Malkovszki az erdélyi hadtesttel Orsován át a Bánátba nyomul, s az osztrák-szerb hadtesttel egyesül. Hasonba reméltek a temesváriak is. Azonban Bem, Perczel Mórral megegyezett arra nézve, hogy míg Perczel a Bánátból kiszorítja a szerbeket, Bem Malkovszkinak utját állja.

Puffer ezredes, hogy Malkovszkival összeköttetésbe lépjen, Pavelics őrnagyot egy német-bánáti zászlóaljjal, $\frac{1}{2}$ század Schwarzenberg uhlánussal Alibunárra helyezte. E különítmény a hadtest jobb oldalát is biztosítja Bem csapatai ellenében.

Tomasevácznál a Temes hidja félig fel volt szedve, a szerb csapatok az alacsonyabb bal partot tartották megszállva. Tomasevácznál Billek alezredes parancsnokolt, 2 illir és német-bánáti zászlóalj fölött. Szamoson 2 pétervárad határőr- 2 önkéntes-zászlóalj Schwarzenberg uhlánusok 6 szakasza és a szerb nemzeti uhlánusok voltak elhelyezve. A szerbek a tomaseváczi hidfőt csak gyöngén állíták helyre; a balparti töltés ut mindkét oldalán volt erdőt, mely a csapatok fődözkéül szolgálhatott volna, a magyarok a hidfő elfoglalása idejében kivágták.

Perczel Mór, miután némi erősítést vont magához, május 6-án (majd nem egy heti késedelemmel) a Temes folyóhoz

1) Honvéd. 1849. 119. sz. 469—470 l.

vonult. Hadoszlopai május 7-én reggel minden ponton támadólag léptek föl. Tomasevácnál Billek dandára alig egy órai gyöngé ellentállás után Uzdin felé hátrált. Példáját követték a többi csapatok is, melyek a Temesnél voltak felállítva. Puffer ezredes a Szamoson volt csapatokat az első lövésre sorakoztatta, és Uzdin felé irányította. Midőn ezen csapatok $\frac{1}{2}$ órányira valának Uzdinhez, Perczel csapatai már a tomasevác-uzdini ut mellékén elterülő szőlők közt nyomták a Billek dandárt, mely harcolva vonult vissza. Puffer ezredes Uzdin előtt foglalt állást. Középre helyezte a 2 pétervárad-i zászlóalj, jobb szárnyra a 2 önkéntes zászlóalj, balszárnyra került a Billek dandára a tomaseváci ut nyugati oldalára. A lovasság a jobb szárnyon kívül egy szélmalom közelében állott fel.

Az itt bekövetkezett ütközet lefolyásából tudjuk, hogy Perczel tüzérsége java részét harcfeállításának jobb szárnyára, lovasságát pedig balszárnyára helyezte. Az osztrák-szerbek jobb szárnyáról Lázics őrnagy egy önkéntes zászlóaljjal és Schirding őrnagy a Schwarzenberg uhlánusokkal támadásba ment át. A szerb nemzeti uhlánusok egy sorba fejlődve több támadást intéztek a magyar lovasság ellen s az Tomasevác felé vissza is szorítottak. De viszont Perczel, hogy a szerbeket a Dunán való szurduki átkeléstől elzárja, főerejét főleg tüzérségben a jobb szárnyára helyezte s a szerbek balszárnya ellen oly heves löveg tüzet indított, hogy 1 illir-bánati és 1 pétervárad-i határőr zászlóalj állását elhagyva, rendetlen föloszlással Szakulára hátrált. Ennek folytán Perczel az ellenség oldalába fejlődött s annak hátát fenyegette. A veszélyessé vált helyzetben az osztrák-szerb csapatok általán visszavonuláshoz láttak, a némi előnyben volt jobb szárnyuk is hátra vonatott. Az ez által meglazult harcászati köteléket a parancsnokok többé helyre állítani nem voltak képesek. A csapat kötelék szétbomlott. Az oláh és német bánati határőrök kiváltak a hadtestből — s tüzhelyükhez tértek vissza. Míg a többiek Szakulán át Oppova felé vonultak.

Perczel nem üldözte az ellenséget. Miért? azt nem tudjuk. Mind azáltal nagy volt az osztrák-szerb csapatok vesztesége holtakban és sebesültekben is. Legtöbbet veszítettek a Schwarzenberg uhlánusok és az önkéntesek. A visszavonuló had május 8-án reggel 4 órakor kelt át Oppovánál a Temesen. A magas vizállás folytán előntött területen számtalan kis hidat készítének a csajkások Stejin százados alatt. Még ugyanaz nap reggel 6 órakor megkezdték az átkelést Szurduknál a Duna jobb partjára.

Az Alibunárra kikülönített Pavellics őrnagy a Temes vonal elvesztése után Pancsovára akart visszavonulni, de a magyar csapatok előnyomulása folytán Kubinnál kelt át a Dunán s Szendrónél menekült át Szerbiába s Zimonyon át tért vissza

a karloczai táborba, hol a szerte züllött szerb hadak gyülekeztek. Ezzel az osztrák-szerb hadtest teljesen elveszíté a Bánátot.¹⁾

Egyelőre szó sem lehetett arról, hogy ezen hadtest csapatai mélyen sülyedt erkölcsi érzület, a katonai rend és fegyelem teljes hiánya, mint nem különben az alkalmas törzs és főtisztekben való hiány miatt, nyílt területen az ellenséggel szembe állittassanak.

Perczel Mór május 10-én Pancsovára bevonult, hol nagy mennyiségű termény, fegyverzet és lőszer birtokába jutott. Pancsováról mint nem különben a Bánátból a szerb lakosok jelentékeny része a Dunán át Szerbiába és a Szerémségbe menekült.

A Bácskában csupán a titeli fensik volt a szerbek birtokában, melyet Knicsanin 2000 főnyi szerviánussal, 2 csajkás, 1 péterváradi, 1 német-bánáti határőr zászlóaljjal és 30 kisebb úrméretű löveggel tartott megszállva.

Az erdélyi osztrák hadtest a Bánátban.

Bem Erdélyből báró Puchner lovassági tábornok hadtestét Oláhországba üzte. A hadtest Krajovánál gyülekezett s ugyanott kapta az osztrák hadsereg főparancsnokságtól a rendeletet, hogy Orsován át törjön a Bánátba, egyesüljön Theodorovics altábornagy hadtestével s lépjen Arad és Temesvár parancsnokaival érintkezésbe.

Az erdélyi osztrák hadtest — melynek parancsnokságát Malkovszki altábornagy vette át, derék hadával május 4-én a Czerna-Temes völgyében Mehádia, Domasna, Teregovától Armenisig és Slatinán lépcsőzetes viszonyban volt elhelyezve, míg erős osztagok Oraviczát és Fehértemplomot tartották megszállva.

Malkovszki úgy tervezte, hogy a lugos-facseti utat és a Vaskapu szorost Bem előtt — kit Erdélyben képzelt — elzárja, s a hadtest zömével Boksánra vonul, hogy aztán Theodorovicsal együtt közreműködjön.

Ha e terve nem sikerülne, legrosszabb esetben az összeköttetést a boksán-fehértemplomi vonalon s a német bánáti határőrök területén át fogja keresni. De mint tudjuk, Bem a nehézkes és habozó Malkovszkit megelőzte, amennyiben már április 17-én Karánsebest elfoglalta s az Orsovára vezető uton Slatina és Teregovánál a szorost megszállotta, holott Malkovszki csak április 18-án kelt át Orsovánál. Április 29-én Bem Temes-

¹⁾ Georg Klapka. Der National Krieg 2. 124 l. Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers 183 l. Der Feldzug in Ungarn u. Siebenbürgen im Sommer des Jahres 1849. 209. l.

várral szemben Freidorfnál foglalt állást. De Malkovszki még mindég csak imént említett állásában volt, miután tudomására esett, hogy Theodorovics Perczel nyomása alatt Nagy-Becske-rekig visszavonult. Malkovszkinak tehát Fehértemplomra és Alibunáron át, késedelem nélkül egyesülnie kellett volna Theodorovics hadtestével. De Malkovszki még május 6-án is ott volt, hol május 4-én láttuk.

Domasnától a Nera völgyön át Fehértemplomig, legalább is 95 km. Erős 3 napi menet. Malkovszkinak tehát sietnie kellett volna, hogy előre tolt csapatait a derék haddal mielőbb elérje. Malkovszki csak 6-án mozdult s előcsapatai 8-án értek Fehértemplomra. De már akkor Bem útjában állott.

Bem ugyan is, hogy Malkovszki hadműveleti céljának gátat vessen, egy erősebb dandárt Károlyi alezredes parancsnoksága alatt Csákován és Dentán át Verseczre irányított azon utasítással, hogy ez Oraviczát és Fehértemplomot hatalmába ejtse. Utóbb aztán a többi csapatokkal Bem is utána nyomulni szándékozik, csupán arra várt, hogy Vécsey Arad alól a Temesvár körülszárolására szükséges csapatokat oda rendelje.

Károlyi május 5-én érkezett Verseczre¹⁾ s még az napon Arányi huszár őrnagy alatt 3 század gyalogság, 3 szakasz lovas-ság és 2 lövegből álló különítményt indított Oravicza elfoglalására. Arányi egy órai harc után a tulerős császári csapatot Oraviczáról kiüzte, s az ottani vasműveket birtokába vette.

Károlyi, miután baloldalát és hátát biztonságban látta, Fehértemplomra nyomult, hol május 8-án megérkezék s Malkovszkinak mintegy 3000 főnyi előcsapatát azonnal megtámadván, Petrilova felé kiszorította. Ezzel a magyarok hadműveleti célja részben el volt érve. Időközben Bem, minthogy Vécsey hadait nem győzte várni, 3000 embert hagyott vissza Perczy ezredes alatt a freidorfi táborban s erről Vécseyt értesítvén, a többi, mintegy 3000 főnyi csapatot szintén Malkovszki ellen Fehértemplomra indította. Bem május 10-én érkezett Fehértemplomra, ott a parancsnokságot átvette s a Petrillovánál gyülekező osztrák csapatokat még az nap megverte és Szászka-bánya felé szorította. A császáriak Szászka táján még egy kedvező utóvéd állásban akartak a magyaroknak ellentállani; de újból megverettek s csupán az által akaszták meg a folytonos üldözést, hogy a Nera folyón a hidat főlstedték.¹⁾

1) Freidorf-Versecz 3 napi menet, Csákova-Versecz 2 napi menet. Károlyi Csákováról 4-én indulhatott Verseczre.

1) A térkép szerint Petrilovától dél és nyugatra az osztrák csapatok kedvező védállást, Szlatinától nyugatra (Petrilova és Szászka közt) kedvező utóvédállást foglalhattak. Ugy véljük, ez utóvédállásban fődöztek a császár-

Malkovszki ugyan azon az uton, a melyen jött, sietve vonult vissza Orsovára, hol május 15-én a határt átlépve, innét Oláhföldön keresett menedéket.

Bem május 16-án érte el Orsovát s ottani főhadiszállásáról még az nap jelenté a magyar kormánynak, hogy Malkovszki hadtestét kiüzte a Bánátból.

A magyarok hadműveleti tervének azon fontos része, hogy Bem Vécsey csapataival együtt Temesvárt hamarjában elfoglalja, hiában való reménykedés vala. A várat erélyes parancsnokság alatt tetemes haderő tartotta megszállva. Április végén a védőrség következő volt:

Sivkovich gyalogság 2 zászlóalj, Rukavina gyalogság 2 zászlóalj, Leiningen gyalogság 2 zászlóalj, oláh-bánáti határőrök 1 zászlóalj, Zanini gyalogság $\frac{1}{2}$ zászlóalj. Összesen $7\frac{1}{2}$ zászlóalj=7500 ember.

Schwarzenberg uhlánusok 6 század, Max Chevaulégers különítmény (?) Összesen 880 lovas.

Tüzérség 239 ember, hadmérnöki különítmény 3 tiszt, 14 ember, végül egy osztag szerezsán (?) Összesen 8840 ember.

Az erődítmények legjobb karban; a déli sikam és a Béga csarorna közt a védőrség egyik részének erődített tábora vala.

Bem hadtestének a freidorfi táborban történt megérkezése után május első napjaiban csak előörsi csatározások folytak. Midőn a várban megtudták, hogy Bem hadtestének $\frac{2}{3}$ részével Fehértemplomba elvonult, május 12-én a védőrségből Leiningen dandára: 3 zászlóalj, 6 lovas század és 9 löveggel a freidorfi magyar táborát megtámadta. Az aradi várat ostromzáró csapatok egy része — összesen 4000 ember — május 10. és 12-én érkeztek Temesvár alá. (Aradnál mintegy 7000 ember maradt). A beérkezett csapatokat Vécsey elsősorban a Vadász erdőben (Jagd Wald) majd a Csóka erdőben helyezte el.

Leiningen támadását Perczy dandára erélylyel fogta fel, a császáriakat azonban csupán akkor sikerült visszaűzni, midőn Vécseynek egy hadoszlopa a Vadász erdőből Girodán át a Béga mentén előnyomulván a Leiningen dandár visszavonulását fenyegette, minek folytán ez sietve vissza hátrált a várba.

Május 14-én Vécsey Asztalos őrnagyot a 29-ik honvéd zászlóaljjal a gyár város elfoglalására rendelte ki. Ez az említett városrészt rohammal vette be s a császáriak 2 zászlóalját és 1 ütegét a városba üzte.

riak a főerőnek a Nera folyón való átkelését, közvetlen Szászskabánya előtt, s a midőn az átkelés megtörtént, fölszedték a hidat, hogy a magyarok utánnyomulását megakadályozzák.

Május 14-én a magyarok a váron kívül eső valamennyi külvárost megszállottak, miáltal Vécsey a várost teljesen körülzárta s az ostrom munkálatokhoz látott.

Ezzel a vár körüli hadiesemények előadását lezárjuk s visszatérünk a nyílt mezőn folyó bács-bánati harcok és ütközetek előadásához.

Jelasics bán hadműveletei. Újabb harcok a titeli főnsikért.

A Bácska és a Bánát elvesztése arra indították az osztrák főhadvezérletet, hogy Jelasics bánt 15000 főből álló hadtestével ápril 24-én Pestről a Duna jobbpartján a Szerémségbe irányítsa azon rendeltetéssel, hogy ez a szétzüllött szerb hadakat s a Horvát-Szlavonországban levő csapatokat összegyűjtse, hadtestét újból szervezve ember, ló és tűzérségi anyaggal fölszaporítsa s ez által az ugynevezett „déli hadsereget” alakítsa s a délvidéki hadjáratnak erélyes offenzív föllépéssel, újabb lendületet adjon. E vállalat főtámasza s kiinduló pontja a titeli főnsik vala, melyet a szerbek megtartottak s Knicsanin szerviánus tábornok védelmére biztak.

Eredetileg a bán hadműveleti pontja Eszék vára lón, hol tartalék csapatait szervezendő volt s hova a Dunagőzhajó társaság összes vízijárművei a hadtesttel egyidejűleg elszállítottak.

Jelasics támadó hadműveletének az osztrák főhadsereggel összhangzásban kell vala ugyan folynia, s ebben elhatározásainak teljes szabadság adatott, — mindaz által első és főhadműveleti célja Szeged volt.

Jelasics hadteste május 1-én Tolnán, 3-án Szegzárdon, 6-án Mohácson, 10-én Eszéken táborozott. A bán erélyesen hozzálátott a hadtest szervezéséhez, minek folytán az június elején tetemesen fölszaporodva támadó képes vala.

Perczel Mór, miután az osztrák-szerb hadtestet a Bánátból kiszorította, május közepén visszatért a Bácskába, hogy a magyar kormány rendelkezése szerint újból megkisérelje a titeli főnsik elfoglalását.

Május 20-án a magyar hadügyminiszterium egy hadműveleti tervet adott ki Bem és Perczel számára, mely szerint előbbi az erdélyi hadtesttel — (12.000 ember megfelelő számú löveggel) — erősítve a Bánátban széthelyezett csapatokkal, — Perlaszhoz nyomul s onnan támadja a titeli fensikot. Ezen műveletben Pétervárad és a bácskai hadtest támogatja. Bem Zimony és Slankamen közt átkél a Duna jobb partjára s onnan támad Karlóca felé a Péterváradot ostromzáró csapatok ellen, — mialatt Perczel ugyanott, a Duna balpartját teszi szabaddá. Miután ily módon Pétervárad fölszabadított s Jela-

sics hadserege a Duna mindkét partján legyőzetett, Bem a Duna jobb- vagy mindkét partján észak felé nyomul, hogy ott a magyar főhadseraggel, esetleg az ország nyugati része felé működjék.

Minden hosszúra mért s messzemenő hadművelleti terv hiábavaló; rendszeren csak az eleje történik meg. Hogy azután mi lesz, azt előre tudni soha sem lehet. Minden viszonyok közt az a főcél, hogy az ellenséget megverjük. Hogy melyiket előbb, abban válogathatunk.

A főtebb előadott hadművelleti tervnek, amennyiben kivitelre juthat vala, csak az első két pontját vesszük figyelembe, bár kérdéses, hogy máj. 20-ka táján a katonai és műszaki előműveletek, valamint Jelasics előhaladása miatt nem-e késő lett volna belefogni.

Ezen hadművelleti tervet úgy értelmezzük, hogy Bem már eleve a Dunán való átkeléshez nagy mennyiségű szállító anyagot gyűjt vala. Ha azzal kész, Perlasznál tüntetőleg támad s Slankamen alatt átkel a Dunán s a főerővel Karlócza felé támadja az ellenséget. Slankamen nem volt megerősítve. Ha ezt hatalmába ejti, a titeli fősik nem kap élelmet s nem segítséget Jelasicstól.

Ezen hadművelettel egyidejűleg Perczel a Bácskából Vilova felé tüntet s a főhaderővel átkel a Dunán s Péterváradról Karlócza felé intézi támadását.

Itt megjegyezzük, hogy a titeli fősikről és Slankamenről messzelátás nyílik a nagy rónaságra s az éjjeli műveletek elkerülhetlenek lettek volna. Ha a Péterváradot ostromlózáró sereg legyőzetik, Tittel sem tarthatja magát.

Jelasics május 18-án indult Eszékről; csapatai 23-án, illetőleg 24-én érkeztek Slankamenhez. Bemnek 20-tól 24-ig a Dunán átkelni s az ellenséget Pétervárad alatt megvernie kellett volna.

E hadműveletnél nem csekély nehézséget okozhat vala az, hogy a magyar sereg műszaki csapatokkal s e szakmában képezett elegendő tiszttel alig rendelkezett. Más részről a Bégán rövid idő alatt — főleg N.-Beckerekén — számos vízijármű s az átkeléshez szükséges faanyag rendelkezésre állott volna.

Ezen hadművelethez úgy Bemnek, mint Perczel Mórnak kedve volt. Midőn azonban Görgey Budavárát elfoglalta (május 21-én), a magyar kormány — hogy a dunai főhadserg hadművelleti nagy hibáját jóvá tegye, — nem akarta Pétervárad fölmentését s a titeli fensik elfoglalását bevégni, de Bemnek is azon utasítást adta, hogy sietve keljen át a Duna jobbpartjára s az ország nyugati része felé működjék. A Perczelnek adott

parancs is változást szenvedé. Természetes, hogy a midőn a hadvezér már egy eszmébe bele élte magát s abból csakhamar kivetik, hogy egy ujat adjanak eléje, — a vezérletre csak rossz hatással lehet. Nem hallgathatjuk el azonban, hogy az országi sorsa nem Péterváradnál, de a Fel-Dunánál volt kockára téve. Azért Bemnek és Perczelnek a kormány ez intézkedésébe be kellett volna nyugodnia. Bem e rendelkezést nem követte, hanem május végén — hadtestét Perczel parancsnoksága alá helyezvén — az újból föllázadt oláhok lecsöndesítése végett a Bánádba, majd Erdélybe eltávozott. Mondanunk se kell, hogy ezt Bemnél kisebb tábornok is elvégezhetné volna.

Az efféle surlódás, egyes vezérek engedetlensége, önféjü elhatározása, a gyöngge hadügyi kormánynyal szemben, a függetlenségi harc idején nem volt ritkaság. Bem, ki az erdélyi mellék hadszínhelyen önálló seregparancsnoki s hadvezéri minőségben annyi babért aratott s kiválóan népszerű ember volt az országban, nem mutatkozott hajlandónak a főhadszínhely másodjelentőségű műveletében, vagy alárendeltségi viszonyban hadakozni.

De most térjünk vissza a titeli főnsik és Pétervárad körüli történt hadi események előadásához.

Miután Theodorovics és Malkowszky csapatai kiszorultak a Bánátból, Bem az erdélyi hadtestet a hadszínhely keleti szakaszának fontos pontjain helyezte el. Megszállotta Orsovát, Mehádiát és Oravicát, hol a hadsereg számára fontos vasöntődék valának. A Duna mellett az átkelőket Pancsován és Opován. A tiszai átkelőket Perlasznál Titel átellenében, Beeske-reknél, helyesebben Aradácznál a zsablyai átjárót és Török-Becsét.

A megszálló csapatok mindhárom fegyvernemből alakult apró dandárok valának. Ezek a 4. hadtest kötelékébe sorolván, Perczel Mór tábornok vezérlete alá kerültek. A hadtest máj. 16-án kelt hadrendjét a következő táblázatos kimutatás tünteti elő.

A bács-bánáti 4-ik hadtest hadrendje.

Parancsnok: <i>Perczel Mór</i> tábornok.	} Hadtest főhadi szállás
Vezérkari főnök: <i>Szabó István</i> alezredes.	

2. hadosztály.

Parancsnok: *Gaál* ezredes.Vezérkari főnök: *Ivonhovszky* százados.

Dandár	Parancsnok	Állomás hely	Csapatok	Lovasság	Gyalogság	Ágyu
6	Karassay őrnagy	Baján	1 század gránátos 1 zászlóalj bácsi védsereg . . . 1 század „ lovas 18 fontos ágyu 6 „ „ 3 „ „ összesen	— — 120 — — — — 120	120 1000 — — — — — 1120	— — — 1 2 5 8
7	Bosányi őrnagy	Piros	5. honvéd zászlóalj 1/2 század hevert lovas 1/2 6 fontos üteg összesen	— 48 — 48	720 — — 720	— — 4 4
8	Milálovics őrnagy	Kis-Kér	7. honvéd zászlóalj tolna-baranyai huszárok összesen	— 160 160	600 — 600	— — —
9	Czintula őrnagy	Ó-Becsén	2 század Turszky zászlóaljbéli bácsi gyalog védsereg „ mozgó lovasság 1/2 6 fontos ütegből 1 vet ágyu Egy 3 „ üteg 1/2 század kunlovasság összesen	— — 306 — — 150 456	337 2470 — — — — 2807	— — — 1 5 — 6
2. Hadosztály összes létszáma .				784	5247	18
4. Hadtest összes létszáma . .				1874	12876	48

Szeghegyi főhadiszállás május 16. 1849. Schulek Ferencz százados hadsegéd.)

1) Vörös A. gyűjteménye 1320. sz.

A titeli fősíkot Knicsanin parancsnoksága alatt, még azon időben, midőn az osztrák-szerb hadtest a Bánátból kiszorult, 2000 szervianus, 2 zászlóalj csajkás, 1 zászlóalj pétervárad, 1 zászlóalj német-bánáti határőr, 30 darab kisebb ürméretű löveggel tartotta megszállva s még mielőtt Percel visszatért a Bánátba, Titel átellenében az átkelés biztosítására a balparton hidfőt készítenek s Vilovat, Mosorint és Kament — (ött hol a Tisza a fensikkal érintkezésbe lép s azzal szöget képez) — földsáncokkal megerősítették.

A titeli fensikkal a munka elején a hadszínhely leírásánál foglalkoztunk. Ezuttal kiegészítés képen csupán azt kell megemlítenünk, hogy Percel Mór támadásainak időszakában a fensíkot övező mocsár szalag 2—3 méter mély volt s csak is a mosorini és vilovai töltéseken át lehet a fensíkhöz közeledni. Ezen töltések a víz átömlése céljából át voltak törve, az áttörések könnyen felszedhető deszka padlóval áthidalva. Titelnél a folyó balpartján épült hidfő biztosította az átkelést, Perlasz felé a Bega csatorna balpartján haladó töltés képezte az egyedüli összeköttetést, mert nagy vizállásnál a községtől nyugotra elterülő nedves rét járhatlan volt; a Bega délnek forduló ága Perlasz nyugati szélén a töltés meghosszabbításában át volt hidalva. A császáriak a hidfőből 2 század illir-bánáti határőrt, 4 három fontos löveggel toltak ki Perlasz felé előrsi szolgálatba a töltés mentén és a nedves rét némely részeibe. Knicsanin Mosorin és Vilova közt a fensík észak nyugoti kiszögelésén sátor alatt tartotta főhadiszállását, honnan az egész rónaságot belátta. Csapatait Kamen, Mosorin és Vilovanál helyezte el.

Péterváradot a Duna jobb partján Kamenicz és Karlócza közt a császáriak a következő haderővel zárták körül.

Parancsnok: *Mayerhofer* vezérőrnagy.

Mamula ezredes dandára: 6 zászlóalj, 1 lovas század, 3 fontos 9 löveg, 6 fontos 6 löveg, 12 fontos 12 löveg, ostromló 20 löveg. Összesen 6 zászlóalj, 1 lovas század, 47 löveg, egy utász és árkász osztag.

Hallavanya ezredes dandára: 4 zászlóalj, 6 fontos 4 löveg. Összesen 4 zászlóalj, 4 löveg.

Főösszeg 10 zászlóalj, 1 lovas század, 51 löveg = 10400 ember, 515 ló.

Jelasics bán május 18-án menetkész volt hadtestével s azt utba is indította Pétervárad — Titel felé. Kezdetben az volt a bán terve, hogy az Eszékhez gyűjtött hidanyaggal Dálya mellett áthidalja a Dunát s a rendelkezésre álló csapatokkal a Bácskába tör Percel háta mögé, hogy ezt Ujvidéknél foglalt állásából visszakényszerítse s végül a római sáncokon túl egye-

süljön a szerb hadtest maradványaival, melyek időközben Slankamennál vagy Kovilnál átkelnek a Dunán.

Ezt a tervet azonban a bán mint merészet elveté, mert Perczel Mór bánáti sikerei után Mayerhofer és Knicsanin segítséget kértek, s ha ezekhez külön csapatokat oszt be, a főhadműveletre csak kevés erő marad kezében, holott Dályánál a hídfőben is csapatokat kellett volna visszahagynia.

Ez indoklásnál meg kell jegyeznünk, hogy az esetben, ha a bán tényleg Dályánál kél át s Perczel hátába tör, Mayerhofer és Knicsanin a segítséget nélkülözhetnék volna; mert a hadművelet sulya ide billen s Knicsaninnak épenséggel nincs kitől tartania. De ha azért hagyott fel a bán e hadműveleti tervvel, hogy annak kivételére nem érezte magát elég erősnek, azt kétség kívül helyesen tette.

A bán tehát elhatározta, hogy a szerb hadtest maradványait is magához vonja s Slankamen — Titelen át fog támadó hadműveletéhez. Akként vételekedék továbbá, hogy bár az átkelés Slankamentől Titelig 2 órai időt vesz igénybe, de az átkelés, partra szállás és a sereg gyülekezése az ellenség által megközelíthetetlen területen folyik le, mely mintegy rendkívül erős hídfő, ama hadászati előnyöket is biztosítja, hogy összes erejét a Bánátba vagy a Bácskába teheti át a háttámadás veszélye nélkül.

Ezen feltevéssel szemben találjuk a péterváradit várat, mely a magyar hadak partváltását lehetővé tette. Ezek által a körülzároló csapat áttörése s gyors menet Slankamenra, halomra döntheti vala az átkeléssel május 24-től június 4-ig küzdő Jelasics minden hadi tervét. Vállalkozás, kivétel módja, hadi szerenese döntő tényezők.

A bán Dályától Zimonyig a Duna vonalat megfigyeltette.

A déli hadsereg összes csapatai május 18-án indultak Eszékről Vukováron át, hol is a bal oszlop a Duna mentében Illok, Karlóczán — a jobb oszlop Tovarnik, Ireg, Rumán keresztül folytatta menetét Slankamenre. A főhadiszállás Rumára tétetett.

A Horváth dandár képezte az elővédet s mihelyest Slankamennál megérkezék, azonnal a szorongatott Knicsanin segélyére indított. E dandár május 23-án kelt át a Dunán. Az imént jelzett két utvonal (140 és 165 km.) átlag napi 25 km-rel számítva 6 és 7 napi menetbe került a csapatoknak.

De most hagyjuk el Jelasics déli hadseregét s térjünk vissza Perczel Mór hadtestéhez, ki csapatait Ujvidék táján egyesítette, a további hadműveletek céljából.

Mint tudjuk Perczel utasítást kapott a magyar kormánytól, hogy a titeli fensikot elfoglalja. A már fentebb előadott

haditerv megváltoztatása folytán Bem nem tett kísérletet arra, hogy Slankamen és Zimony közt átkeljen a Dunán, hogy az ellenséget Péterváradnál hátba támadja; azt sem tette, hogy oly célból keljen át a folyamon, hogy a fel dunai sereggel együtt, vagy párhuzamosan működjék az ország nyugoti határa felé; hanem egyelőre a Bánátban megfigyelő állásban maradt, s a támadó hadművelet megindítását azon időpontra hagyta, midőn a kilátásba helyezett erősítés, az ujoncozott, teljesen fölfegyverzett és fölszerelt csapatok rendelkezésére fognak állani.

Az erősítés nem jött s Bem maga visszatért Erdélybe, hogy az oláh fölkelést elnyomja. Bem hadtestének tétlen magatartásából csak is Jelasics bán húzott előnyöket. Perczel tehát magára maradt. Mindaz által elhatározta, hogy mielőtt Jelasics serege megérkezik, a fensikot hatalmába ejti. Május 22-én erélyes támadáshoz látott. Tüntetőleg támadt Bene alezredes Perlasznál; egy hadi gőzös a Tiszán löveg tüzharcot indított Kamen ellen, s egy hadoszlop Mosorin ellen harcolt, hogy az ellenség figyelmét Vilotától elvonja. Utóbbi helyet Buncsics őrnagy 2 zászlóalj csajkással, 1 zászlóalj szt-tamási önkéntessel (időközben erősítést kapott Knicsanin) és 10 darab nagyobb részt 3 fontos löveggel védelmezte. Perczel 6 zászlóaljat, 3 úteget, 1 osztály Ferdinand huszárt és 1 osztály baranyai lovast vezérelt Vilova ellen. A támadást délelőtt 10 órakor kezdette s késő estig rendkívüli elszántsággal többször ismételte; azonban eredménytelenül. Az egyetlen töltés uton át nem birt az ellenség állásába törni. De az erélyes támadás az ellenség erejét annyira igénybe vette, hogy Knicsanin sürgetve kért segítséget Jelasics-tól, minek folytán, mint említém, május 23-án a Horváth dandár, és pedig a német-bánáti határőrök 4. zászlóalja, a báni határőr ezred 4-ik zászlóalja, 1 osztály Schwarzenberg uhlánus, 1/2 röppentyű úteg átkelt a Dunán s Titelbe sietett.

Perczel május 23-án hadi követ által megadásra szólította fel Knicsanint; de ez a magyarok visszaverése s a beérkezett segítség után, természetesen tagadólag válaszolt.

Május 25-én talpak, kecskelábak s egyéb hidrészek érkeztek egy szakasz utászszal Perczel giurgiovai főhadiszállására, s 15-ről 16-ára menő éjjel a magyarok Kovil Szi-Ivánnál a mocsár erdős szigete felé pözshid építéséhez láttak. Körülbelül 40—50 lépés hosszú hid pályával készültek el, midőn hajnali 2 1/2 óra tájban az ellenség a munkálatokat észrevette, s két 12 fontos ágyut irányított a munkások ellen s azokat onnan csakhamar elűzte.

Egy éjszaka a széles mocsár áthidalására kevés is volt.

Perczel éjfél után 1 órakor indult ki táborából; egy mellék oszlopot Mosorin felé indított, míg Vilova ellen 3 zászlóaljat, 3

üteget és 2 lovas századot rendelt ki. Ez utóbbi reggel 3 órákor heves ágyuzással kezdte meg a támadást. 6 órákor a roham oszlopok megalakultak. A Wasa gyalogság 2. zászlóalja és a 8. honvéd zászlóalj vetélkedve küzdöttek.¹⁾

De lehetséges volt-e a győzelem, midőn a támadó oszlop a keskeny töltés uton legjobb esetben szakasz szélességű mély oszloppal törhetett elő minden lövegtűz támogatása nélkül? s föltéve, hogy talán elfoglalják Vilovát, vajjon képes-e magát fentartani 3 zászlóalj a mélyebben fekvő községben a fensikot megszállva tartó tuleró ellen? Természetes, hogy egyéb tüntető csapatok bizonyos ellenséges erőt lekötöttek; de a magaslatról a magyarok csapat elosztása látható vala. Minden előkészület és minden meglepés nélkül, közvetlen arc-támadásokkal sikert aratni lehetetlenség volt.

A szerbek most is kartács lőtávolságra bevárták a támadó hadoszlopot s oly hatásos lövegtűzzel fogadták, hogy a magyarok ez egy bekezdő támadással 50 halottat és sebesültet veszítettek, minek folytán reggel 7 órákor Kovil-Szt-Ivánra visszavonulának.

Ugyan ez nap reggel 6 órákor Bene alezredes 1 zászlóalj, 2 lovas század és 1 üteggel Perlaszról kitört s az ellenségnek a Bega mentén fölállított előőrseit, melyek 2 illir-bánáti századból s 4 darab 3 fontos lövegből állottak, a töltés ut hosszában visszaverte. Azonban délután 2 órákor ezek segélyére jött a 2-ik báni ezred 4 százada, s még az illir-bánáti határőrök 2 százada 1 üteggel; így aztán a 8 század és 9 lövegből álló erő, a magyarokat nem csak hogy visszaverte, de tőlük Perlaszt is elfoglalta s őket Écska felé üzte. Mindaz által az osztrák-szerb csapatok a nagy kiterjedésű községet nem bírták megtartani, mert időközben a magyarok segítséget kaptak s az ellenséget Perlaszról kiverték. A magyarok ez alkalommal 70 embert, a császáriak 12 embert veszítettek.

Az osztrák hadvezérlés Perlasz megszállására egy dandárt szándékozott kikülöníteni, hogy magának a Bánátba a töltésen vezető egyedüli utvonalat biztosítsa. De a határőr csapatok parancsnokai másképp fogták fel a helyzetet s Perlaszt még az éjjel feladták, sőt hogy a magyarok által ez irányból ne zavar-tassanak, még a Begán átvezető töltés hidat is elrombolták. Bene alezredes visszatért csapatával s Perlaszt újból megszállotta.

A hid a községtől puska lőtávolságra feküdt, míg Titel felől a töltés uton kívül ágyúval sem lehetett oda lőni.

¹⁾ Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers id. m. 191 l. Gellich. Magyarország függetlenségi harca. 24. 449 l. Der Feldzug in Ungarn u. Siebenbürgen 1849. 2 5 l. Ez május 24-ére teszi Vilova másodszeri megtámadását.

Ugyan ezen időben Pétervárad védőrsége és a körülzáró csapatok közt is harc folyt. Ugyan is a magyarok futóárok segítségével Mamula ezredes megerősített táborát 950 méterre megközelítették s ott egy hajító üteg sáncot emeltek. Jelasics, ki május 23-án előre sietett, Mamulát utasította, hogy a sáncot, mely táborát fenyegette, támadja meg s rombolja le. A támadás 24-éről 25-ére menő éjjel megtörtént s a magyarok ez állást, több löveget-és embert veszítve, a várba visszavonulni kényserítettek. A császáriak 14 embert veszítettek.

Jelasics seregének élesapatai — az elővéd dandár után — május 24-én kezdték meg az átkelést Slankamennél. Az átszállításra csak kevés eszköz állott rendelkezésre. Egy hadi hidkészlet a be- és kihajózási hid fölállítására szolgált, s mindössze egy személyszállító sajka, 4 gőzhajó, több uszály hajóval képezte az átszállítás eszközeit. E vízi járművek egyszersmind a sereg élelmét is szállították Zimonyból, mert a fensik semmi élelmet sem nyújtott.

Junius 4-ig a déli sereg 4 gyalog dandára, 2 lovas dandára, a löveg- és lőszer tartalék Titelben és környékén együtt vala s csupán a gyalogsági tartalék — ama hirre, hogy Perczel 12 zászlóaljat egyesített Ujvidéken és Péterváradon — Rasties vezérőrnagy alatt Karlóczán visszamaradt.

Az egyesített déli hadserereg most a következő hadrend szerint volt megalakítva:

Parancsnok: *Jelasics* tábornok.

Vezérkari főnök: Jakobs a. ezr. Tüzérségi igazgató: Pointner ezr. Tábor hadmérnöki igazgató: Vurmb őrn. Főhadiszállás: Titelben.

1. hadosztály.

Parancsnok: *Kriegern* altábornok.

Puffer ezr. dandára: 4 zászlóalj 2¹/₂ lovas század, lovas üteg = 6 löveg. *Grammont* v. őrn. dandára: 5 zászlóalj 2¹/₂ lovas század, 6 fontos gy. üteg = 6 löveg. Összesen: 9 zászlóalj 4¹/₂ lovas század, 12 löveg.

2. hadosztály,

Parancsnok: *Dietrich* altábornok.

Budisavljevics ezr. dandára: 5 zászlóalj 2 lovas század, 6 fontos gy. üteg = 6 löveg. *Gróf Draskovics* v. őrn. dandára: 4 ¹/₃ zászlóalj, 1¹/₂ lovas század, 6 fontos gy. üteg = 6 löveg. Összesen: 9¹/₃ zászlóalj, 3¹/₂ lovas század, 12 löveg.

Knicsanin szerb tábornok dandára: 6¹/₃ zászlóalj, 3¹/₂ lovas század, 6 fontos = 6 löveg.

3. hadosztály.

Parancsnok: *Rasztics* v. őrnagy.

Jobbszárny: Ozwerek a. ezr. alatt: 3¹/₂ zászlóalj, 1 lovas század, 6 fontos üteg = 6 löveg. *Balszárny: Rezmicsék őrn. alatt:* 3 zászlóalj, 1 lovas század, 12 fontos üteg = 6 löveg. Összesen: 6¹/₂ zászlóalj, 2 lovas század, 12 löveg.

Lovashadosztály.

Parancsnok: *báró Ottinger* altbn.

Fejérváry v. őrn. dandára: 12 lovas század, lovas üteg = 6 löveg. *Báró Lederer Móric ezr. dandára:* 12 lovas század, lovas üteg = 6 löveg. Összesen 24 lovas század, 12 löveg.

Lövegtartalék.

3 6 fontos gy. üteg = 18 löveg. 3 lovassági üteg = 18 löveg. 4 12 fontos üteg = 24 löveg. 4 röppentyű = 23 löveg. Összesen: 83 löveg.

Főösszeg: 31¹/₃ zlj., 35¹/₂ lov. század, 137 löveg.

Számszerint 26.700 gyalogos, 4400 lovas, 2600 tüzér, 2250 előfogati ló.

Ehhez adván a Péterváradot körülzáró 10 zlj., 1 lov. század és 51 löveget, 10.400 ember, 515 ló számerővel, — a Zimonyt, Eszéket és Zágrábot megszállva tartó csapatokat ide nem számítva, — a déli hadsereg összes létszáma: 41¹/₃ zlj, 36¹/₂ lov. század, 168 tábori és 20 ostrom löveg, 44,100 ember és 7165 ló számerővel.

A kamenicai és karlóczai osztrák táborokban kholera járvány pusztított, Jelasics, hogy e bajon segítsen, május 27-én az éppen megérkezett Budisavlievics és Draskovics dandárokat a Hallavanya és Mamula dandárok fölváltására kirendelte. Ezen fölváltás csak ideiglenes volt, mialatt az egészségügyi viszonyok javulnak a körülzáró csapatokban.

Perczel Mór, miután a titeli fensikot nem bírta elfoglalni, június 2-ig csapatait Ujvidék alatt egyesítette. Jelasics ama hirre, hogy Perczel Ujvidék és Péterváradon 12 zászlóaljat egyesítse, a tartalék gyalogságot Rasztics v. őrn. alatt a Duna jobbpartján Karlóczánál visszahagyta; mert minden körülmény arra mutatott, hogy Perczel az 1¹/₂ mfd. kiterjedésben körülzáró csapatokat áttörni szándékozik.

Ha a magyar vezér elég haderővel rendelkezik s e gondolat előbb jut eszébe s a fensik támadása helyett összes erővel a körülzáró csapatokat áttöri, — s ez áttörés Jelasics hadainak átkeléssel való bajoskodása közben történik s utóbbinak megosztott erejét a Duna jobbpartján tulerővel megtámadja — siker esetén bizonyára a legkedvezőbb eredményt érhetne volna el.

Azonban e vállalat már akkor következett, midőn a fensik ellen intézett két támadás dugába dőlt, s Jelasics bán — egy dandár kivételével — összes hadait Titelbe áthelyezte, hogy a Bácskában támadólag lépjen föl. Vajjon remélhető volt-e, hogy a bán — ki még kezdetben hadműveleti célul tűzte ki magának, hogy Perczelt hadaival együtt Ujvidék-Péterváradon — a Bácskától elzárja, ki Dályánál a dunai átjárónak birtokában volt s Eszéknél a folyam átkelésére nagy mennyiségű szállító eszközzel s hidanyaggal rendelkezett, — Slankamennél annyi átkelési nehézség után újból 12 napig kinlódjék, hogy — esetleg részenként megverhető csapatokkal a Duna jobbpartjára visszatérjen. Perczelnek csupán a legutóbbi körülménnyel — a melyről tudomása lehetett — kell vala számot vetnie, hogy Jelasicsnak visszatérésére ne számítson. Perczel csak is a körülzáró csapatok szétverését remélhette. Ha ezt tüzi célul s teljes erélyvel hajtja végre, a mint kell is, hogy minden vállalat végrehajtassék, Pétervárad teljes fölmentése és a déli osztrák hadsereg nagy mérvben való gyöngülése bizonyára más gondolatra kelti a horvát bánt, mint sem hogy a Bácskában támadólag lépjen föl.

Ne feledjük azonban, hogy Perczel hadtestének alig $1/2$ -ed része állott rendes csapatokból.

Perczel Mór pétervárad-i kitörése június 4-én s Jelasics támadó föllépése a Bácskában.

Perczel június 4-én hajnali 2 órakor 8 zászlóaljjal s 4 ütegbe osztott 32 löveggel két oszlopban indult ki Péterváradról, hogy a Halavanya dandár által megszállott Vezirac és Karakacs magaslatokat birtokba ejtse.

Födve a terep mélyedései és a hajnali szürkület által a jobboszlop Palóczy alezredes alatt 4 zászlóaljjal a bukóváci erdőnek irányított, hogy az ellenséges sáncokat áttörve a Karakacs hegyet birtokba ejtse s aztán Kamenicza ellen forduljon. Palóczy a Karakacs redoutban elhelyezett gradiskai 4-ik zászlóaljat meglepte. Ez utóbbi ugyan az első támadást visszaverte, de a másodikat nem bírta kiállani s 5 tiszt és 126 ember veszteség után visszavonult. A magyarok a zárt sáncot elfoglalván, lövegeivel a Vezirac magaslatot ágyúzták, melynek sáncait a bródi 4-ik zászlóalj és egy szerémi önkéntes zászlóalj tartott megszállva. Egyidejűleg a magyarok baloszlopa Palóczytól hátrább, Gaál ezredes alatt 4 zászlóaljjal a Vezirac magaslati sáncok ellen nyomult elő.

Az ellenséges két zászlóalj (a bródi 4. és egy szerémi önkéntes zlj.) rövid ellentállás után szétfutott. A magyar csapatok a két legfontosabb pont birtokában lévén, a sáncolatok löve-

geit most a mellék vonalak ellen fordították. Azonban délelőtt 10 órakor Rasztics v. őrn. tartalék gyalogságának zászlóaljai érkeztek meg a Vezirác magaslaton s az ütközetnek más fordulatot adtak. A likkai zászlóalj ellenrohamot intézett a megszálló magyar csapatok ellen s azokat az elfoglalt sáncból kiszorította, s a német bánáti határőrezred egy osztályával erősödve, a magyaroknak kétszer megújított támadását visszaverte.

A szluini 3. zászlóalj a Karakacs magaslatot megkerülve a magyarok visszavonulását veszélyezteté, mialatt a bródi és szerémi zászlóaljak újból gyülekezvén az elfoglalt sáncot arcban támadták. A magyar csapatok be nem várva a támadás kimenetelét, 5 db. az ellenségtől elvett löveggel Péterváradra visszavonultak.

Az ütközetben részt vett magyar csapatok közelebbi csoportosítását nem ösmerjük. Csupán azt tudjuk, hogy általános tartalékot nem különítettek ki s hogy Perczel hadtestének jelentékeny része nem rendes csapatokból állott.

Ha Perczel elegendő s minden viszonyok közt alkalmazható csapatokkal rendelkezik, nem áll meg a Karakacs és Vezirac magaslatok sáncainál; de folytatja támadását Karlóczára, hogy Ratics tartalék gyalogságát is legyőzze.

A császáriak e véres küzdelemben 85 halottat és 173 sebesültet veszítettek. A magyarok vesztesége 60 halott s 300 sebesültre tétetik.

Jelasics seregének szük volt a titeli fensik, a csapatok élelmezése sok bajjal járt. Ezuttal csak 3 napi élelemmel rendelkeztek. De az osztrák déli hadseregnek amugy is az volt a főhadművelési célja, hogy a Bácskában előnyomulva, lábát egyelőre a Ferencz-csatorna mellett megvesse s az által, hogy ott tetemes magyar csapatokat leköt, a fel-dunai osztrák főszereg előnyomulását megkönnyítse.

Perczel sikertelen vállalatai után mi sem akadályozta a horvát bánt abban, hogy a titeli fensikről levonulva, támadólag lépjen föl s e célra a Duna jobbpartján nélkülözhető összes haderőket a Bácskába vezesse.

A fensik védelmére egyedül Knicsanin csapatai maradtak vissza. Ellenben az osztrák déli sereg, június 5-én megkezdte előnyomulását a vilovai töltésen át Kácsra. Némely különítmények a baloldalba Kovilra irányítottak, hogy Karlóczán át a körülszálló csapatokkal tartsanak összeköttetést. Június 6-án a hadtest elhelyezése a következő vala:

A Krieger hadosztályból a Grammont dandár a Dunára támaszkodva, a balszárnyon Kácsot szállotta meg; a Kovilba irányított Puffer dandár gőzhajón átkelt a Duna jobbpartjára,

hogy a június 4-ki harcban szétzüllött Halavanya dandárt fölváltsa.

Ottinger lovas hadosztálya a tüzérségi tartalékkal s jelentékeny gyalogsági csapatokkal a közepet alkotá; a gyalogság a kácsi erdő nyugoti részét erősen megszállotta, az összes lovas és tüzér csapatok az erdő mögött voltak.

Végre a szélső jobbszárny Zsablyán a Jegriska bara átjárót (földvár-csurog-zsablyai ut) s még inkább a tiszai átjárót (Aradác-Zsablya közt) megfigyelte. Mert mint tudjuk, Eleméren és Aradácson, valamint a zsablyai átjárónál a Tiszán, magyar csapatok voltak elhelyezve.

A gyalogság zöme tartalék viszonyban Szt-György (Gyurgyevo) és K.-Szt-Ivánban állott.

Jelasics Ujvidéknél szándékozott Perczelt megtámadni, illetőleg őt hadtestével Ujvidékbe szorítani. Perczel Ujvidéken tartotta főhadiszállását s hirszerzők, valamint a várból — (tiszta időben a titeli fensikig ellátni) — megfigyelés által értesült Jelasics seregének mozgalmáról s elhatározta, hogy az ellenséget szándékában megelőzve, megfogja támadni.

A kácsi ütközet

június 7-én.

(L. a 8. számú vázlatot.)

Perczel Mór csapatoszlopai jun. 6-áról 7-ére menő éjjel 12 órakor indultak Ujvidékről. A támadó hadműveletre osztrák adat szerint, körülbelül 13 zl. 14 lov. század s 30 löveg (hozzávetőleg 10.500 gyalogos, 1400 lovas, 600 tüzér) állott rendelkezésre.

Figyelembe veendő, hogy ezen seregetest számottevő része gyalog és lovas önkéntes és nemzetőr csapatokból állott.

Jelasics serege — a Puffer, Rasztics és Knicsanin dandárok leszámitása után — 15 zlj. 31 lov. század és 113 löveget tett ki. Ha e zászlóaljnak létszámát 850 fővel, a lov. századokat 120 lovassal, a tüzérséget aránylagos hozzávetéssel számítjuk, Jelasics hadteste 13000 gyalogos, 3700 lovasra, 2200 tüzérre tehető.

A fölváltandott Halavanya dandárt nem számithajuk ide, mert annak még alig volt érkezése a Duna balpartjára levonulni.

De viszont érthetetlen, hogy mi szükség volt Puffer dandárát a Halavanya dandár fölváltására kirendelni, mikor a Rasztics dandár 6 zászlóaljjal és 2 üteggel még mindig a Duna jobbpartján Karlóczánál volt.

Mint említém a magyar csapatok éjfélkor vonultak ki

Ujvidékről a temerini úton s a dunai mocsarakat elérve, a hadtest egy gyöngébb dandára Gaál ezredes alatt az úton Kácsra irányított. Ez képezte a sarkpontot, mely körül a többi seregrészek jobbra bekanyarodtak.

Egy erősebb dandár Perezel személyes vezetése alatt az ujvidéki szállásokon túl, északkeletre, lépte át a római sáncokat s egyenesen a kácsi erdőnek tartott. Mögötte a tüzérség és a hadtest lovasság nagyobb része nyomult elő.

Egy nemzetőrségi csapatokból álló dandár Czintula őrnagy parancsnoksága alatt Csurogról Zsablyának volt irányítva, hogy az osztrák sereg jobbszárnyát és hátát veszélyeztesse.

Midőn a magyar csapatok a római sáncokat átlépték, az osztrák lovassági előőrsök a kácsi erdő (Budisava-Wald) mögé a főcsapathoz vonultak vissza. A Gaál-féle oszlop gyöngégyütüzet fejtett ki Kács felé s megmagyarázhatlan okból Perezel főhadosztalopára hátrált. A magyarok tüzérsége némi gyalog és lovas csapatok földözete alatt a kácsi erdőt löveg lőtávolságra 1200 lépésen belül megközelítette s az ellen reggeli 4 és 5 óra közt heves tüzelést indított. Ezen lövegtűz földözete alatt a gyalog és lovas csapatok nagyobb része oldalmenetet csinált balra, hogy az erdőt és az osztrákok jobbszárnyát megkerülve, az ellen támadást intézzen.

Ottinger altábornagy, ki az osztrák közép had fölött parancsnokolt, hogy a magyarokat törbe ejtse s az előnyomulásra ösztönözze, kedvező állásban, az erdő előtt csupán egy lovas üteget és 3 lov. századot állita szemben a magyarokkal s egyidejűleg az erdő mögött lovasságát kettős átkarolásra állította fel, hogy kedvező pillanatban előtörve, a magyarokat minden oldalról megtámadja.

Fejérváry V. őrn. 4 század Wallmóden vértessel, 2 század Schwarzenberg dzsidással és egy lovas üteggel a magyar bal-szárny, ellenben Zastavnikovics vezérkari százados 3 század szász és 2 század Wallmóden vértés $\frac{1}{2}$ lovas üteggel a magyar jobbszárny ellen irányított, maga Ottinger a Hardegg vértés és császár dragonyos ezredekkel közében, az erdön át tört vala ki. A nagy lovas tömegekkel minden oldalról meglepőleg intézett támadás, a magyar tüzérséget arcban s a gyalog és lovas csapatok nagyobbik részét oldalmenetben találta. A tüzérség és lovasság első volt, mely ott hagyta beosztását s a római sáncok felé vágatott Ujvidékre menekülve. A magára maradt gyalogság most már szintén futni kezdett, de az utána vágató osztrák lovasság által elérve, rendkívüli veszteséget szenvedett. Gr. Sternberg ezredes 4 század császár dragonyossal és 2 század Wallmóden vértessel a 8-ik honvéd- és a Turszky zászlóaljat a római sáncokon innen érte el s rövid önvédelem után a két

csapatot összekaszabolta. A 41-ik honvéd zászlóalj két százada az ellenséges lovasságon ugyan átvágta magát, de majdnem a fele megsebesült. 500 halott földte a harcmezőt és 230 súlyosan megsebesült magyar katonára esett osztrák fogságba s a gyalogság jelentékeny része elszorított Ujvidéktől, minden irányban széjjel szóródva; sokan a Ferencz-csatorna felé is menekültek, minek folytán Perczel hadteste 2800 fővel gyengébb vala, midőn Ujvidékre visszavonult.

A szétzüllött katonák, miután az ellenség felhagyott az üldözéssel nagyobb részt Ujvidéken gyülekeztek s ily módon a magyarok veszteségét Perczel 1500 főre becsülte. Az osztrákok vesztesége 2 halott és 12 sebesült. Ez abban talál magyarázatot, hogy a magyar tüzérség az erdtől messzire állott s ennek folytán semmi eredményt nem ért el. A csapatok általános megfutamodása után a gyalogság önvédelemben alig okozott kárt az ellenségnek. Az osztrák másod vonalbeli csapatok Szt-Iván és Szt-Györgyről az ágyuszoóra utra keltek ugyan, de csak elkésve értek a harcterre.

Perczel Kossuthhoz intézett jelentésében mondja, hogy az ütközetet a tulerős ellenséges lovasság döntötte el s hogy a magyar tüzérség volt főoka a vereségnek, mert sebes vágásban megfutamodék s nem birt a valóban császári tüzérséggel mérkőzni.

Ugy véljük ez ítélet a fővezér tollából, kevésbé méltányos. Perczel bizonyára nem vétett volna amugy is megtépett nimbusa ellen, ha a vereséget elsősorban a maga hibás intézkedéseinek tulajdonítván, nem földi magát a veszélynek kiszolgáltatott tüzérség megfutamodásával. Egyébként a magyar vezérletnek, mint-hogy Ujvidék és Péterváradon rekedni nem akarhatott, vagy támadnia kellett, vagy gyöngébb szervezet és hadállományánál fogva, a Ferencz-csatorna felé visszavonulnia, hogy kedvező védállásban az osztrák déli hadseregnek utját állja. Perczel a támadást választotta.

Az eszme általában véve, az osztrák csapatok elhelyezése miatt, nem volt rossz. Mert hiszen Jelasics seregének csak egy része volt Kácsra és az ottani erdőhöz előre tolvá, míg a másik rész 8-11 km.-rel hátrább — egy erélyes támadással szemben, csak elkésve jöhet vala az első vonalbeli csapatok segítségére. Perczelnek a mennyiben tudomása volt az ellenséges hadak elhelyezéséről, oka volt remélni, hogy győzni fog. De megnehezíté helyzetét az által, hogy az ellenséget a Dunába akarta szorítani s ennek dacára hadműveletét Ujvidékre állapította. A támadásra két irány állott rendelkezésre. A rövidebb, mely Kács községre vezetett s a hosszabb, mely kerüléssel járt, a kácsi erdő északi sarka ellen. Perczel ez utóbbit választotta, mert ez vég kimenetelében nagyobb eredményre nyújtott kilátást.

A siker azonban a kivétel módjától függ. Hibás volt már kezdettől fogva az erdő ellen irányított bal oszlop tagozódása, mint nem különben előnyomulásának iránya minden földterítés nélkül, elől a gyalogság, utána a tüzérség vagy pedig a térközökben, végül a lovasság tömegeivel az erdő nyugoti arcvonására nyomulva. Ily módon a lovasságot már eleve megfosztotta a helyes és szabad alkalmazhatóságtól. Perczel (ugy lehet) nem tudta, mi van az erdőben s a tüzérséget annak nyugoti széle ellen fejlődteté, hogy ennek fődözete alatt az erdőt oldalmenetben megkerülje, az ellenség közvetlen közelében. Ez nem volt biztosított, de legkevésbé harcalakzat. Így aztán nem csoda, ha Ottinger lovas taktikája oly fényesen sikerült. Ha Perczel Ujvidéket elhagyva, a vonatot Ó-Kéren át küldi északra s a Ferencz-csatornára állapítja visszavonulását (a mint ez utóbbi szükségképen bekövetkezett) s ehhez képest csapatait a római sánc fődözete mögött csoportosítván, lovasságát előre tölta, főhadoszlopát a kácsi erdő északi sarkára, ellenben a mellék oszlopot ettől jobbra indítja az erdő ellen,¹⁾ a tüzérséget a főoszlophoz osztja be, s összes lovasságát a balszárnyán fejleszti harchoz, valószínűbb, hogy az osztrák csapatokat a Dunába szoritja, vagy legalább is hátrálásra kényszeríti s az éj folyamán kezdett vállalat meglepő hatása nem vész kárba. Vagy ha már a főntebb vázolt irányt választotta, elsősorban törekednie kellett volna az erdőt hatalmába ejteni gyalogságával s minden további műveletet az erdőre kellett volna állapítania.

Mind ezeket megfontolás és tanulmány szempontjából óhajtottuk fölemlíteni.

Az osztrák katonai író még nagyobb győzelmet helyez vala kilátásba, ha Grammont dandára Kácsról az ujvidéki uton előnyomul s a római sánc átjáróját megszállja. De a dandár paranesnokot, ki a félutat előfelé meg is tette, a háta mögött hallatszó lövegtűz zavarba hozta s hátrálási vonala miatt, aggódva, Kácshoz visszavonult. Tudjuk, hogy Gaál alatt a jobb oszlopa ez uton nyomult elő, de aztán a főoszlopra hátrált.

Jelasicsnak tudomása volt róla, hogy a magyar sereg Petrovácson élelmiszereket halmozott össze. Hogy ezt birtokba ejtse, közvetlen az ütközet után Stauffer ezredes alatt a Hardegg vértés ezredet, az 5. vadász zászlóaljat előfogatokon, $\frac{1}{2}$ lovas-, $\frac{1}{2}$ röppentyű üteget rendelt ki annak birtokba vétele és elszállítására.

A sereg június 8-án folytatta előnyomulását. A balszárny

¹⁾ Messzire kitérni nem lehet; mert számításba veendő 16 km. ut megtételére éjjel, legalább is 4 órára van szükség; ha a sereg éjjel 12 órakor indul, reggel 4 órakor már világosan ütközik.

a löveg- és lőszer tartalékkal Kácson maradt, a közép Jarekre, a jobbszárny Temerin és Goszpodinczére nyomult elő. E vidék teljesen el volt pusztítva, a csapatok még csak jó vizet sem kaphattak. Jelasicsnak érdekében állott, hogy mielőbb a Ferencz-esatorna vidékét elérhesse, hol a szükségleteket bőven fődözhetette.

Perczel, ne hogy az osztrák hadak útját elvágják s Pétervárad-Ujvidéken szoruljon, a 7-ik honvéd zászlóalját Pétervárad megerősítésére visszahagyva, június 8-án Petrovácson át a Ferencz-esatornához indította hadtestét. Egy némely csapatai utközben Stauffer ezredes portyász különítményével is találkoztak. Utóbbi a járművekre fölhalmozott élelmi készlettel június 9-én vonult be a sereghez. A 4-ik magyar hadtest elvonulása folytán Rastics dandára 6 zlj. 2 üteg Karlóczáról Kovilon át, a hadsereghez vonatott.

Perczel hadteste június 9-én a Ferencz-esatornát elérve, Ó-Becsétől — Zomboron át — Bezdánig, a következő állásokat szállotta meg: Földvár és Szt-Tamáson Czintula alatt egy mozgó dandár; Verbászon 3000, Kulán 3500 főnyi rendes had.

A jobbszárnyon Cservenkától — Zomboron át — Bezdánig Gfeller százados alatt egy mozgó dandár. Ezen összes haderő 7000 rendes, 4000 mozgó nemzetőr csapat (bácsi hadosztály) 11000 embert és 58 löveget számlált.

A 4-ik hadtest parancsnokságot a esatorna mellékén Gaál ezredes vezette. Ugyan ezen időtájban a bánáti hadtest Kohlmann ezredes alatt Orsovától — Pancsován át — Perlaszig s tovább Aradác-Elemérig 5000 emberrel és 16 löveggel tartotta a fontosabb pontokat megszállva. Ebből 2500 rendes had, 2500 mozgó csapat volt. Ezen felül Török-Becsén 3000 ember erdélyi rendes csapatok valának elhelyezve. Június 10-én a két hadtest közt az összeköttetés helyre volt állítva.¹⁾

Péterváradot 5 zászlóalj, a tüzér- és műszaki csapattal együtt — 8000 ember és 73 ló — tartotta megszállva. Az imént vázolt hadműveletek időközében Perczel Mór a magyar kormány-nyal meghasonlott, minek folytán lemondása már június 7-én elfogadtatott. Az összes dél-magyarországi hadak parancsnokává Vetter Antal altábornagy neveztetett ki.

A 4-ik hadtest zömével a Ferencz-esatorna mellett Verbász-Kulán foglalt állást. A kácsi vereség után a hadtestnek védőlegesen magatartással elsősorban Szegedet kell vala fődöznie. Azon eshetőség, hogy Jelasics Szabadkán át Pest felé, vagy a Dunán átkelve a magyar főhadsereg baloldala ellen működjék, alig volt

¹⁾ Perczel Mór jun. 11-én 655. sz. alatt kelt jelentése a kormányhoz. Magyarországi 1848-49. évi függetlenségi harcának katonai története B. J. III. 123 l.

lehetséges. De bármely esetben csak is az erők együttartása nyújt vala biztosítékot a szivós ellentállásnak. A Ferencz-csatorna nyugoti vonal része Kula Zombor-Bezdán felé, csak is megfigyelendő lett volna.

A kácsi osztrák győzelem után Jelasics utja Szeged felé majdnem nyitva állott. Ez volt a déli osztrák sereg főhadműveleti tárgya. A Ferencz-csatorna őrvonalszerű megszállása alig akadályozta volna a bán seregét előnyomulásában. A magyar kormány Szegedre — hol ez idő tájban egy elsáncolt tábor munkálataihoz láttak — Böszörmény, Tisza-Füred és Nagy-Váradról tartalék csapatokat irányított.

Ujvidék ostroma

jun. 11-éről 12-ére menő éjjel.

Jelasics nem nyomult Szegedre, sőt egyelőre a Ferencz-csatornáig sem. Mert célul tűzte ki magának, hogy elsősorban Ujvidéket ejti hatalmába. Ez által remélte Pétervárad összeköttetését a Bácskával teljesen megszakítani, a dunai hajóhidat megsemmisíteni.

A védőrség a Bácskából, nevezetesen Ujvidékről éllemezte magát.

Tudva volt, hogy a pétervárad-i magyar védőrség pótlásra kevés uszó hidkészlet anyaggal rendelkezik. Ez okból a kamneiczai osztrák tábor több ízben megkísérté a hajóhid elrombolását, de eredménytelenül.

A hajóhidat a Duna palpartján hidfő védelmezi s közvetlen ehhez csatlakozik Ujvidék városa. Ez utóbbi megerősítése céljából a magyarok öt földművet, részint ékerödöt részint zárt sáncot készítettek. Az 1-ső mű a temerini utat, a 2-ik a szélmalomnál a kiszácsi utat, a 3-ik a pirosi utat, a 4-ik a futaki utat zárta. Végre az 5-ik földmű a futaki erdő közelében a Duna mellett készült.

Ezen sáncok könnyen áttörhető lövész árkok s részben torlaszok által valának összeköttetésben.

Legtöbb kilátást nyújtott a sikerre a kiszácsi és pirosi utak közt az árok és deszka kerítés áttörése éjjeli támadás által. Onnan a 2. és 3. földmű hátban volt megtámadható. Ha ezek elestek, az 1. és 4-ik mű — hátban fenyegetve — nem tarthatta magát s az 5-ik művet is harc nélkül kénytelen a védőrség föladni.

Ehhez képest Jelasics ostromműveleti terve az volt, hogy a Draskovics dandár — a kiszácsi uton a 2-ik erődöt hátban, — a Budisavlievics dandár a pirosi uton előnyomulva, a kertektől jobbra, a 3-ik erődöt torla felé támadja.

A 3-ik oszlop — Grammont dandár a temerini uton halad s midőn a 2. és 3. erőd birtokba vétetik, — a kiürített 1. erődöt szállja meg s a város északi szélén tartalék viszonyban áll fel.

A két előbbi oszlophoz egy-egy vezető, egy-egy osztag szereztesek és famunkások osztattak be. Az oszlopok élén az önkéntesek haladtak; lövés nélkül kellett betörniök s egyes osztagoknak a védmüvet azonnal megszállani, mialatt a főerő a visszavonuló magyarokat üldözi, hogy azokkal egyidejüleg tör be a hídfőbe.

Hogy a támadás Perezel csapatai ellen biztosítva legyen, Ottinger lovas hadosztálya s a többi gyalogság Dietrich altábornagy alatt Ujvidéktől északra foglalt állást.

A Duna jobbpartján Hartlieb altábornagy vezette a vár elleni műveleteket s ő is parancsot kapott, hogy egyidejüleg a Mamula és Puffer dandárokkal tüntessen.

Az ujvidéki sáncokat Hrabovszky őrnagy parancsnoksága alatt az Este gy. ezred 3. zászlóalja, a 7. honvéd zászlóalj egy osztálya és az összes városi nemzetőrség 8 löveggel tartotta megszállva. Az osztrák oszlopok előnyomulását a várból már jun. 10-én észrevették. 11-én nagyobb csapat testeket vettek észre táborozni a kiszácsi és pirosi utak mellett. A sáncokból tüzeltek ellenük s esatárláncokat toltak ki, hogy távol tartsák őket a várostól. Mindazáltal Hrabovszkynak megvolt hagyva, hogy komoly támadás elől a hídfőbe vonuljon vissza.

Junius 11-én este 10 órakor a támadó oszlopok készen valának s 11^{1/2} órakor a Draskovics és Budisavlievics dandár előnyomult s a 2. és 3. védmüvet hatalmába ejtve, a hídfő közeléig hatolt. De a magyarok is megtették az intézkedést arra, hogy az ellenség a hídfőbe ne törjön be s midőn az osztrák csapatok a sikamra értek, oly hatásos tüzet indítottak ellenük, hogy azok a legközelebbi házak mögé voltak kénytelenek menekülni.

Időközben a Grammont dandár is előnyomult s a várost a császári hadak megszállották; de nem tarthatták sokáig birtokban, mert a magyarok kora szürkülettől az est beálltáig lövedékekkel elárasztották. Jelasicsnak minden törekvése, hogy a hidat röppentyűivel lerontsa, kárba veszett. Ujvidék lángba borult. A szerb lakosok a kácsi táborba s onnan Kovilon át Karlóczára, — ellenben a magyar és német lakosok a hajóhidon át Péterváradra menekültek.

Az osztrák csapatok halottak és sebesültekben 44 embert vesztettek s a magyaroktól 180 embert elfogtak.

A Duna jobbpartján a körülzáró csapatok elpusztíták azon majorságot, melyből a várbeliek élelmi szükségleteket fődöztek.

Ujvidék romokban hevert. A bán kevés hasznot látott

a város pusztulásából, sőt a víz és egyéb szükségletek hiánya miatt a kholera még nagyobb mérvben szedte az osztrák seregben áldozatait. Ennek folytán határozattá lőn, hogy a sereg a Bácska belsejébe nyomul s Ujvidék alatt csupán a Hallaványa gyöngye dandára (4. zlj. 1 üteg s talán némi lovasság) marad vissza.

Ez időtájban az osztrák déli hadsereg létszámát — Temesvár védőrségével együtt — körülbelül 52000 főre tehetjük. A titeli fensikot védő és a Péterváradot körülzáró csapatok leszámítása után Jelasicsnak a támadó hadműveletre mintegy 24000 ember állott rendelkezésre, 24 gyalog zászlóaljjal. E csapatok azonban a rossz élelmezés, hiányos ruházat és a járvány pusztítása, de bizonyára a hosszú hadviselés miatt is kevésbé harcias hangulatban valának.

Mindaz által Jelasics csapataira nézve csak előnyös lehet, ha a Bácskában előre hatolnak s ebben a magyar sereg kis létszáma egyelőre alig képezett akadályt.

Az általános előnyomulás tehát megkezdődött s június 15-én az osztrák hadak elérték a Ferencz-csatornát. A szélső jobbszárnyon a Grammont dandár a magyar előőrsök ellen folytatott némi csatározás után, említett napon Földvárt megszállotta.

A Dietrich dandár rövid lövegtüzhare után Szt-Tamást elfoglalta s egy különítményt Turiára helyezett. Lovas osztagok Sovéra és Kis-Kérre küldettek. A sereg zöme, lovas hadosztály, tüzérségi tartalék a főhadiszállással, O-Kéren maradt.

A magyar 4. hadtest parancsnokságát június 15-én Tóth Ágoston ezredes vette át. Ez a csatorna mentén elhelyezett csapatokat 15-éről 16-ára menő éjjel a Tisza mellett egyesíté oly formán, hogy Gaál hadosztálya O-Becsénél, ellenben a folyó balpartján a Kohlmann hadosztály zöme Török-Becsénél állott. Czintula dandára O-Becse és Földvár közt foglalt állást, hogy az osztrák csapatok által vert két csatorna hidat szétrombolja. Mihailovics dandára Verbásznál a csatorna átjárót tartotta megszállva.

O-Becse külső körletén meg volt erősítve. A Tisza két partját hajóhid kötö össze. Tóth ezredes ezen oldalállással vélte az osztrák hadaknak utját állani a Bácskában, valamint a Bánátban.

Június 16. és 17-én az osztrák déli hadsereg valamivel szélesebb állást foglalt el. A gyalogság zöme Verbászig nyomult, a lovasság Kis-Kérre, a tartalékok Sovéra tétettek. Utóbbi helyre jött a főhadiszállás is.

Kutzurát, Torzsát, Despot-Szt-Ivánt, Kulpint kisebb lovas osztagok szállották meg, s a csatorna felső vonalának meg-

figyelése végett őrskégek Kuláig tolattak elő. Szt-Tamáson és Földváron ütegsáncok készítették a csatorna balpartja ellenében s a folyó elzárása végett.

Az Ujvidéket körülzáró dandár számára Futaknál és Kovilnál — a két part közti összeköttetés végett — vizijárművek bocsáttattak rendelkezésre s az összes körülzáró csapatok fölött Hartlieb altbn. vette át a parancsnokságot. Ez állásban szándékozott Jelasics bevárni azon időpontot, midőn a felső-dunai osztrák főhadereg előnyomulása a déli hadsereg támadó fölépését is lehetővé teszi.

A magyar hadügyi kormány intézkedése folytán Zombor és Monostorszég közt a Ferencz-csatornán, valamint a Dunán gabna terménnyel töltött hajók gyűjtettek, hogy Pestre szállíttassanak. Ezek lefoglalása céljából Jelasics seregéből Reznicek őrnagy parancsnoksága alatt 1 zlj. 1 osztály dragonyos, $\frac{1}{2}$ lovas — $\frac{1}{2}$ röppentyű-ütegből álló portyász csapat június 19-én Zomborba és Bezdánba irányított. Zomborból a szállítványnak sikerült elmenekülni. De június 21-én Monostorszegen a császáriak 17 buzával és zabbal telített szállítóhajót fogtak el.

Egy nappal előbb 5 ilyen teli hajó a Dunán partot váltva Bátta-nál horgonyt vetett. De az Eszékéről kiküldött portyász különítmény a Duna jobbpartján haladva, még az nap ezt is hatalmába ejtette.

Az elfoglalt összes készlet Eszékre szállított.

Az ó-becsei ütközet

június 25-én.

Jelasics bán seregével szemben a magyar csapatok június 24-kén következőleg voltak elhelyezve: Perczy hadosztálya¹⁾ $7\frac{1}{2}$ zlj. $\frac{1}{2}$ lov. század és 18 löveg, számszerint mintegy 6—7000 ember Ó-Becsét tartotta megszállva. Ebből Czintula alatt 8—9 század 3—4 löveggel, körülbelül 1200—1500 ember Földvár átellenében, a csatornától mintegy 2000 lépésre, a Csonthalmon fészkelte be magát. Földváron az osztrák Lang dandár állott a csatorna két hidját fölszedve, de készenlétben tartva.

A Mihailovics dandár 2000 emberrel, 13 löveggel²⁾ Verbásztól északra, valószínűleg Hegyes felé, míg a Bezdánban volt honvéd zászlóalj 860 ember létszámmal Baja felé vonatott vissza.

1) $\frac{1}{2}$ vadász — 2 sor gyalog — 2 honvéd — és 3 önkéntes — zlj., $6\frac{1}{2}$ huszár század és 6 12 fontos, 6 6 fontos, 6 lovasüteg ágyu.

2) E dandár mint tudjuk a verbászi hidat tartotta megszállva. Midőn azonban az osztrák hadak zöme Verbászra tétetett, Mihailovics dandára többé nem maradhatott a csatorna hidjánál, de északra kellett vonulnia.

A Tisza balpartján Török-Becsén a bánáti hadtestből Bánffy hadosztálya¹⁾ — körülbelül 4000 ember állott.

Ó-Becse nyugoti arcvonalán 3 földsánc volt építve gyalog csapatok és lövegek számára. Az utcák torlaszokkal valának elzárva. A Tisza mindkét partján ütegsáncok emelve, s mint említém, a két part hajóhiddal volt összekötve.

Jelasics Ó-Becsét a magyarok kezében veszélyesnek tartotta a Ferencz-esatorna mellékén elfoglalt állására nézve, mert e hely a Bánátban volt magyar csapatok átkelése és gyülekezése s első sorban az osztrák sereg jobbszárnyának elnyomására szolgálhat vala.

Czintulának előretolt dandára azon aggodalmat ébreszté benne, hogy e csapatok Turia és Földvár közt átkelnek a csatornán, s a közép és szélső jobbszárny közt megszakítják az összeköttetést.

Mindezekből kifolyólag, hogy a magyarok minden hadművelési szándékának gátot vessen, Jelasics elhatározta, hogy Ó-Becsét birtokba veszi s a hajóhidat szétrombolja.

A támadás kivitele oly módon állapított meg, hogy a csapatok Szt-Tamásnál gyülekeznek s egy éjjeli menettel érik el Ó-Becsét. A város ellen intézendő támadással Czintula dandárát elvágják a derékhadtól s ez utóbbit — balszárnya ellen intézendő nyomással — a város kiürítésére kényszerítendik.

E célból jun. 24-én este Dietrich gy. hadosztálya és a gyalogsági tartalék Rasztis v. őrnagy alatt, összesen 10 zlj. 18 lov. század és 13 üteg Szt-Tamásnál gyülekezett, éjféltájban átlépte a csatornát s Ó-Becse felé nyomult.

A többi csapatok a csatorna mentén — annak biztosítása végett visszamaradtak. A Lang dandár azon utasítást kapta, hogy Czintulát csak akkor támadja meg, ha Ó-Becsétől oda hallatszik az ágyuszó s ez visszavonul.

25-én reggel $\frac{1}{2}$ 8 óra felé — a római sáncok átlépése után, a főszlop a bán személyes vezetése alatt — a magyar előőrs csapatokra bukkant. A magyar csapatok a romokban levő város nyugoti körletén kívül, a szárnyakat a Tiszára támasztva 3 földsáncukban foglaltak állást.

Jelasics, hogy Czintula visszavonulását elvágja, Br. Ottinger altábornagyot a Wallmoden és Hardegg vértess ezredekkel s $1\frac{1}{2}$ lovas üteggel a római sánctól dél-keletre a tiszai vizes Alsórét felé irányította. Br. Lederer ezredes pedig 2 század szász vértessel és $\frac{1}{2}$ lovas üteggel ugyancsak a római sánctól Földvár felé küldetett, hogy a hareolva visszavonuló Czintula csapatát oldalba vegye.

1) 4 honvéd zlj., 4 huszárszázad, 8 6 fontos löveg.

Az osztrák főhadoszlop az ó-becsei állással szemben az első vonalban 7 üteget fejlődtetett, és pedig a jobbszárnyon 2 lovas és 1 röppentyű, középen 2 12 fontos és 2 6 fontos üteget. Ezen ütegeket az ó-becsei uton követte a Horváth dandár, ettől balra a Budisavlievics dandár, 4 század császár drago-nyos lépcsőzetes viszonyban a külső balszárnyat biztosította. A gyalogsági és tüzértartalék 2-ik harc-vonalban nyomult elő.

Lang ezredes, még mielőtt a főhadoszlop a római sáncot elérte volna, Czintulával harcba keveredék s a midőn Ó-Becsénél a harc megkezdődött, a csatornán készen tartott hid vérséhez látott s követte Czintulát, ki az őt fenyegető veszély tudatában sietve vonult vissza. E gyalog csapatot az osztrák lovasságnak nem sikerült elfogni, Mert Ottinger — bár közélébe jutott — azt Lang csapatainak véelve, menni hagyta. Lederer pedig a helyett, hogy vett parancs szerint Földvár templom tornyának tartott volna, eleinte a római sánc hosszában dél-nyugatnak vonult. Így Czintulának sikerült Ó-Becsétől délre a Botra szőlőkhöz jutni, s azok földözete alatt a városban a hadosztályhoz csatlakozni.

Czintulá emberei sok puskát és szerelvényt elhántak, hogy annál könnyebben menekülhessenek.

Ó-Becsénél reggel $1\frac{1}{2}$ órakor kezdődött s 2 órán át tartott az ágyuharc, mire a magyar csapatok megkezdték a város előtti sáncaikból a kivonulást, hogy a Tisza balpartjára átkeljenek. Dietrich altbn. most a tüzérség vonalán át rohamra vezette hadosztályát. A hátráló magyarok a házakból puskatüzzel fogadták az osztrák gyalogságot, mely egész a hidig követte Perczy hadosztályát. Egyes osztagok a hidon is előtörtek; azonban egy — a tulsó parton elhelyezett üteg kartácsal visszaüzte őket. Perczy most a Tisza balpartján foglalt állást. Délelőtt 11 órakor érkezett oda Bánffy hadosztálya, mely Török-Becsén gyülekezett, hogy Perczynek segítsen. Érre utóbbi megkísérté Ó-Becsét visszavenni. A Máriássy gyalogság 1 zászlóaljja, utána egy székely- és egy vadász zlj. áttörtek a hidon, de visszavonulni kénytelenek, a hid néhány részét fölszedve, a folyó balpartján foglaltak állást.

Az osztrák tüzérség lövegei a községnek a folyóhoz eső részében helyezkedtek el, hogy a hidat összelőjék; de sokáig tartott, míg végre a hid tulsó bejáratát képező vízi malom kigyuladt s a közeli hidrészek szétbomolva, a vizen elusztak. A löveg-tüzharc még d. u. 4 óráig tartott, mikor is a császáriak ágyúikat visszavonták. A folyó partján elől harcoló Piret ezredbeli csapatokat alkonyat felé a Lang dandára váltotta fel.

Jelasics tábszrn. este 6 órakor vissza indította seregét Szt-Tamásra. Csupán Lang dandárának 1 zlját és 1 röppentyű üte-

get hagyott Ó-Becsén. Ez a város folyam felé eső részeit szálolta meg, éjjel a hidnak még ép hajóit fölnyújtotta s miután következő nap reggel a földműveket behányatta, Földvárra visszavonult.

A sereg zöme éjfélkor érkezett Szt.-Tamásra. E harcban a császáriak veszteségét 17 halott és 32 sebesültre teszik. A magyarok veszteségét osztrák adatok tulozva 200 halott és sebesültekre becsülik. Ezen felül a magyarok 200 foglyot és 2 löveget veszítettek volna s 3 ágyujok leszereltetett.

Ó-Becsével Jelasics a Bácskának is ura lón s Szegedig nyitva állott az ut előtte. Mihajlovics dandára 2000 emberrel és 13 löveggel Bajmokig s a szélső jobbszárnyon volt honvéd zlj. Bajáig vonult vissza. Ehhez csatlakozék utóbb a Pestről gőzhajón leküldött 700 főnyi német legió.

Tóth ezredes a hadtest zömével a Tisza balpartjáról jun. 26-án Zsombolya felé visszavonult, miáltal még inkább elszakadt szélső jobbszárnyától. A magyar kormány Tóth hadműveleteivel elégedetlen, a 4. hadtest parancsnokságát Guyon tábornokra bizta s az összes déli hadak parancsnoklását — mint említém — Vetter altábornagyra ruházta.

Vetter a seregnél megérkezve, elsősorban intézkedett az iránt, hogy Mihájlovics dandára a szabadka-szegedi ut földözése céljából Bajmokról Csantavérre s a 4. hadtest többi része jun. 27. és 28-án Török-Becsére visszatérjen. Minthogy Jelasics továbbra is a Ferencz-csatornán maradt, Vetter még 28-án helyre állította a hidat s Ó-Becsét visszafoglalta.

Az előadott hadi eseményekből kitetszik, hogy Jelasics hadműveleteit nem csak nagy óvatosság, de tétlenség is jellegzi. Ha a horvát bán a kácsi ütközet után 1 dandárát Ujvidéknél hagyja s a többi összes haderőkkel áttör a Ferencz-csatornán és Szeged felé nyomul, mi más eredménye lehet vala hadműveletének, az könnyen belátható. Rá nézve Pétervárad és Ujvidék mellékes vala s e miatt a főhadműveleti célt nem szabad lett volna figyelmen kívül hagyni.

Azon időben, midőn Jelasics serege a titeli fősikra vonult, a magyar kormány a bács-bánáti seregből — mely összes részeiben 37½ zlj-at, 28 lov. századot s 88 táborig löveget számolt, 36800 harcossal,¹⁾ egy 12000 főnyi hadtestet szándékozott kikülöníteni, hogy azzal a feldunai magyar sereget, a főhadszínhelyen megerősítse. Ha Perczel Kácsnál nem veszít, sőt ha nem bocsátkozik ütközetbe (ez lett volna általános hadműveleti szempontból a leghelyesebb) s engedelmeskedik a teljes áttekin-

¹⁾ Ezen létszámban az Arad-Temesvárt ostromló csapatok is befigyaltatnak.

téssel bíró kormánynak, a feldunai magyar sereg egy hadtesttel erősebb lehetett volna, a mi 4—5 hadtestnél (egyenként 9—10000 létszámmal) bizonyára nem megvetendő előnyöket biztosíthat vala a döntő küzdelemben. A helyett mi történt? A mellék hadszínhelyen az erők vereség előtt széjjel forgácsolva, vereség után számban és erkölcsi erőben megfogyatkozva, őrvo-nalszerű állomásaikon semminemű értékesebb műveletre nem voltak alkalmazhatók.

Az ó-becsei harcnál Jelasics terv szerint a tiszai átkelő miatt az ellenséges balszárnyra szándékozott hatni, hogy a magyarokat állásuk feladására bírja, mindaz által csak egy arc-támadást intézett Ó-Becse ellen. Az általános ütközet terv kivitele hibás volt. Ottinger hiányos földéritése, Lederer irány-változtatása Czintulát megmenté a hadi fogságtól.

Tóth ezredes oldal állása a Tisza mellett, a folyó két partján külön választott s még széjjel szórt haderőkkel jóra nem vihetett.

Ó-Becsét a magyar hadvezérlet szenvedőlegesen magatartás-sal nem tudta biztosítani magának, annál kevésbé Jelasicsnak Szegedre való nyomulását megakadályozni. E hely csupán a bács-bánáti hadak gyülekező pontjául szolgálhatott, honnan aztán a támadó művelet az ellenség oldala ellen intézendő lett volna.

Ugy tetszik, hogy Bánffy hadosztálya Jelasics támadásakor még nem volt együtt, hogy csak déli 11 órakor érkezett meg a Tisza balpartján; — holott a harc már reggeli $\frac{1}{2}$ 8 órakor kezdődött. Ha a hadosztály erről 8 órakor, sőt a puska és ágyu tűz alapján hamarabb értesült, a 7 km. utat $1\frac{3}{4}$ óra alatt meg-
tevéen, délelőtt 9 óra 45 perckor Ó-Becsén lehetett volna. Ma erre parancsot nem várunk. S ha a hadosztály nincs együtt, nem várjuk be teljes gyülekezését, de annyi erővel indulunk, amennyi kéznél van.

Tóth azon kísérlete, hogy Ó-Becsét a hidszoroson áttörve visszafoglalja, hiába való erő pazarlás volt; annál kevésbé indokolt azon elhatározása, hogy a Tisza balpartját is föladva, Zsombolya felé visszavonult.

A perlaszi harc

jun. 25. és 26-án.

Ugyan azon napon, midőn Jelasics Ó-Becsét megtámadta, a magyarok perlaszi különítménye lövegtűz harcot indított a Titelből előre tolt osztrák előőrsök ellen. A két ellenfélt a Begának délre hajló ága választotta el. A magyarok Perlaszt, a császáriak a titel-perlaszi töltést s ennek közelében azon földnyelvet tartották megszállva, mely a nedves rétből kiemel-

kedett. Mindkét fél lövegei a Bega-hidnak voltak szegezve. A magyarok a löveg tüzharc fődözete alatt 26-án hajnali 3 órakor uszó talpak segítségével 3 gyalog századot és $1\frac{1}{2}$ lovas századot átszállítottak a Bega tulsó partjára s ezzel rá veték magokat az ellenség 4 db. lövegére. Azonban a csajkások szívósan védekeztek. Időközben Stefanovics százados 1 század csajkással és 100 szerviánussal a tartalékból segítségre jött s oldalkerüléssel a támadók visszavonulását fenyegette, minek folytán ezek sietve átkeltek a Begán.

E harcban a császáriak 12 halottat és 40 sebesültet veszítettek. A magyarok is körülbelül 50 halottat és sebesültet veszítettek. E körülmény a két ellenséges különítmény heves harcát igazolja.

Junius hó végén a dél-magyarországi hadszínhely keleti szakaszán ama fontos hadműveleti esemény történt, hogy Arad vára 8 hónapi (1848 okt. 23. 1849 jun. 30.) ostrom után Gr. Vécsey tábornoknak megadta magát. Ez által a magyar hadvezérlét a Maros vonal teljes birtokába jutott az erősített ponttal s az abban volt nagy mennyiségű hadi felszerelési anyaggal egyetemben. Az Arad ostromára fordított hadi erő onnan elvonatván, Temesvár ellen s egyéb hadműveleti célokra fordítható vala.

Vetter Antal altábornagy hadműveletei.

Midőn Vetter a magyar déli hadsereg parancsnokságot átvette, abban junius hó végén a következő hadrend és csapat állomány vala:

4. hadtest.

Parancsnok: *Tóth* ezredes.

Bánffy hadosztálya: Honvédek 4 zászlóalj, huszárok 4 század, tüzérség 6 fontos 8 löveg. Összesen 4 zászlóalj, 4 lovas század, 8 löveg.

Pereczy hadosztálya: Vadászok $1\frac{1}{2}$ zászlóalj, sorgyalogság 2 zászlóalj, honvédek 2 zászlóalj, önkéntesek 3 zászlóalj, huszárok $6\frac{1}{2}$ század, tüzérség egy 12 fontos, egy 6 fontos, egy lovas üteg = 18 löveg. Összesen $7\frac{1}{2}$ zászlóalj, $6\frac{1}{2}$ lovas század, 18 löveg.

Igmándy hadosztálya: Honvédek 1 zászlóalj, bácsi önkéntesek 1 zászlóalj, huszárok $1\frac{1}{2}$ század, bácsi és pécsi önkéntes lovasok 2 század, tüzérség 4 6 fontos- 6 3 fontos- 4 röppentyű-löveg = 14 löveg. Összesen 2 zászlóalj, $3\frac{1}{2}$ lovas század, 14 löveg.

Főösszeg: $13\frac{1}{2}$ zászlóalj, 14 lovas század, 40 löveg = 12283 ember, 2530 ló.

Megszálló csapatok.

Perlasz, Écska, Aradác, Elemér községekben a Tisza mentén.

Simonyi hadosztálya: Honvédek 2 zászlóalj, esongrádi és torontáli önkéntesek 3 zászlóalj, lovas önkéntesek 4 század, tüzérség 2 üteg 11 löveg = Összesen 5 zászlóalj, 4 lovas század, 11 löveg.

Megszálló csapatok.

Orsován, Pancsován stb.

Honvédek 4 zászlóalj, huszárok 2¹/₂ század, tüzérség 3 üteg = 17 löveg. Összesen 4 zászlóalj, 2¹/₂ lovas század, 17 löveg.

A megszálló csapatok összege: 9 zászlóalj, 6¹/₂ lovas század, 28 löveg = 7183 ember, 1160 ló.

5. hadtest.

Parancsnok: *gr. Vécsey* tábornok.

5 kis dandárral és 1 erősebb különítményvel; honvédek, önkéntesek, huszárok, nemzetőrség, Temesvárt körülzáró csapatok.

Összesen 10 zászlóalj, 7¹/₂ lovas század, 20 táborig löveg, eleinte 49, utóbb 64 ostrom löveggel = 9541 ember, 2490 ló.

A bács-bánáti sereg főösszege: 32¹/₂ zászlóalj, 28 lovas század, 88 táborig löveg = 29007 ember, 6180 ló.

Pétervárad védőrsége.

Perczel Mór elvonulása óta sorgyalogság 3 zlj., honvéd 2 zlj., tüzérek és utászok — összesen 8000 ember, 73 ló.

Mint már előbb említém, a 4. hadtest parancsnokságot junius végén Tóth ezredestől Guyon tábornok vette át.

A fentebbi számadatokból kitetszik, hogy a magyar hadvezérlés, az erők kellő egyesítése mellett szabad mezőn való hadműveletre 13¹/₂ zlj. 14 lov. század és 40 löveg = 12283 ember és 2530 ló fölözt rendelkezett. Hogy a megszálló csapatokból nem-e lehetett volna még a főműveletre szánt sereget erősíteni, ez nézet dolga. A perlasz-écska-aradác-eleméri örvonalon elhelyezett csapatok ereje az ellenség föltartóztatására gyöngé vala. Aradácznál a zsablyai átjárót s délen Perlasznál a Titelből előre tolt császári őrsöket megfigyelni, szükségből kisebb erő is megtette volna.

Écska és Elemér a csapatokat nélkülözheti vala. Ezek tartalék viszonya a nagy távolság miatt alig birt némi értékkel.

Osztrák forrás szerint a déli hadsereg — mely a junius 1-ei hadrend adataiban 44000 főre tétetik, a körülzáró csapatok,

a titeli főnsíkot megszálló dandár s július közepéig — 7000 (?) főnyi beteg állományt leszámítva — 20-21000 emberre apadt, melylyel hadműveletbe bocsátkozni lehetett volna. Ebből leszámítatik még a kácsi, pétervárad, újvidéki, ó-becsei, perlaszi harcok vesztesége, a gyöngélnedők és szolgálatképtelenek (?) nagy száma, s marad a Ferencz-csatorna mellékén alkalmazott csapatok hadi ereje 13—15000 ember.

Számításunk szerint július közepén a Mamula, Hallavanya, Draskovics és Knicsanin dandárok voltak Pétervárad-Ujvidék és Titel környékén 21 zlj. 4 lov. század és 63 löveggel s a Ferencz-csatorna mellékén 20 zlj. 32 lov. század és 105 löveg lehetett. Ha a zászlóaljok létszámát egyre-másra 700 fővel, a lovas századokat 100 lovassal számítjuk, 14000 gyalogost, 3200 lovas s a tüzérséget hozzávetőleg 1700 fővel véve, — összesen — kerekszámban 18000 harcost nyerünk.

Viszont a magyar déli hadsereg Kmety hadosztályával erősbödött. Ez a 8. hadtest kötelékében Klapka alatt 5 $\frac{1}{2}$ zlj. 8 lov. század és 17 löveggel 5000 embert, 1000 lovat s ezen felül 1000 csak részben fölfegyverzett ujoncot számlált.¹⁾

Kmety a feldunai hadseregtől az iházi ütközet után elvágtatott, minek folytán Székesfehérváron át hátrálva július 5-én Paksra ért s ott — mivel a Budáról leusztatott hajóhid még nem érkezett meg, gőzhajókon július 7-én át kelt a Duna balpartjára, hogy a magyar déli hadsereghez csatlakozzék. Ez idő tájban a hadosztály létszámát — minthogy ütközben egyes különítményeket (igy a bajai különítményt) magához csatolhattott — 7000, osztrák adatok 8000 főre és 20 lövegre teszik.

A feldunai magyar főhadsereg csatái s északon az orosz hadsereg benyomulása az országba — szükségessé tették, hogy a főhadvezérlet a dél-magyarországi hadszínhelyet teljesen birtokba vegye s további hadműveleteit arra állapítsa. Szükséges vala, hogy a Bácska visszahódítassék, Pétervárad fölmentessék s a hadszínhely keleti szakaszában Temesvár bevétessék.

Szegeden nagyobb méretű elsáncolt tábor készült. Temesvárt Vécse hadteste zárta körül. A Bácska visszahódítására és Pétervárad fölmentésére Vetter a Guyon hadtestével és Kmety hadosztályával rendelkezett.

A magyar csapatok Szabadkán gyülekeztek. Majd előre tolva, a tartalék csapatok Topolyán helyeztetek el. Vetter főhadi szállását Szegedről július 8-án Szabadkára, 13-án Topolyára tette át. Kmety hadosztályának megérkezésére várakozék, hogy

¹⁾ Honvéd vadász $\frac{1}{3}$ zlj., honvéd gyalogság 5 zlj., utászok $\frac{1}{6}$ zlj. 10. huszár ezred 6 lov. szd. 12. huszár ezred 2 lov. szd. 6 fontos gyalogs. üteg 8 löveg, lovas üteg 7 löveg, röppentyű üteg 2 löveg. Összesen 5 $\frac{1}{2}$ zlj. 8 lov. szd., 17 löveg.

azután támadásba menjen át. Kmety — mint emlitém — július 7-én Kalocsánál kelt át a Dunán, 8-án folytatta menetét Hajóson, Baján, Katymáron át; július 12-én érkezett Nemes-Militicsre, honnan Meszéna báró alatt 11 gyalog-, 3 lovas század és (5 12 fontos, 4 6 fontos — összesen) 9 lövegből álló különítményt Zomborba küldött. A hadosztály július 13-án Keryán át Szivaczra érkezett a Ferencz-csatornához s Guyonnal — ki 7000 emberrel és 42 löveggel Kis-Hegyesnél, tartalék csapataival Topolyán állott — érintkezésbe lépett.

Vetter jól volt értesülve az osztrák déli hadsereg állásáról s annak előőrseit tüntetés céljából Földvárnál s a Tisza balpartján a zsablyai átjárónál és Perlasznál ismételve nyugtalanította.

Ez időben az osztrák déli hadseregnél az események következőleg fejlődtek. Mint hogy Péterváradnál a bánnak nem volt mitől tartania, Puffer ezredes dandárát 2 zászlóaljjal a működő sereghez vonta s véle július 5-én Szt-Tamást megszállotta. Ellenben a Budisavlievics dandár Szt-Tamásról Verbászra s a Marsanó (valószínűleg előbb Grammont) dandár ugyan oda helyeztetett át.

A horvát bán főhadiszállásán július elején beérkezett hírek, a Ferencz-csatornától északra jelentékeny magyar csapatok megérkezését jelezték. Ezekből tudni vették, hogy a magyar sereg Szabadkán gyülekezik, hogy az osztrák déli sereg hadálását áttörje s Péterváradot fölmentse.

Hogy a magyarok mozdulatai figyelemmel kísértessenek, Ottinger altbn. a Wallmoden és Hardegg vértés ezredekkel és 1½ lovas üteggel július 5-én Kis-Hegyesre indított, hogy a vidéket átportyáztassa s a magyarokról biztos híreket szerezzen.

Ugyan azon napon és rendeltetéssel Horváth tábn. egy osztály zász vértessel és ¼ lovas üteggel Zomborba küldetett, míg ezen lovas ezred másik két osztálya lépcső viszonyban Kulán és Cservenkán maradt. Ezen csapatoknak az ellenséggel való minden fölösleges összeütközést kerülniök s megtámadtatás esetén a csatornához viss avonulniok kellett.

Ottinger lovas dandárát Hegyesen ugyancsak július 5-én magyar földérintő osztagok nyugtalanították s 6-án reggel 5 órakor 8 zlj. 2 osztály huszár és 3 üteg ágyuból álló seregtest által megtámadtatott. Ottinger csapatainak egy részével a községtől északra fejlődék s az ellenfélt is fejlődésre bírva, annak erejéről tudomást szerze.

E seregtest Guyon csapataiból állott. Ottinger ezek elől Hegyes mögé vonult s lövegeit a dél-keleti láthatáron, a Papp szállás környékén vonatta fel. A magyarok véle szemben hasonló állásba fejlődve, lövegtüzharcot indítottak ellene, minek folytán

Ottinger Verbászra visszavonult. A magyarok nem üldözték. Az osztrák lovas dandár Kis-Kéren szállott laktáborba. Ugyan oda Sóvéról a tartalék gyalogságtól 3 zlj. és egy 12 fontos üteg tétetett át, hogy Verbász, valamint Szt-Tamás tartalékául szolgáljanak.

A hegyesi csata

jul. 14-én.

(l. a 9. számú vázlatot)

Vetter már július 10-én kiadta hadműveleti intékedését arra nézve, hogy a csatorna vonalat megtámadja. E szerint Guyon július 14-én szinteg Földvárt, Szt-Tamást és Verbászt támadja, ez alatt Kmety Szivacznál átlép a csatornán s Veprovác felé nyomul. Július 15-én Kmety Kulánál az osztrák hadállás baloldalát támadja s egyidejüleg Guyon határozott támadásba megy át. Ezen körülmény indította Kmetyt arra, hogy Nemes-Militicsről Meszénát Zomborba irányítsa, most pedig azon utasítást adta neki, hogy 14-én reggel 3 órakor a csatornán átkelve Ó-Sztapárra, onnan pedig Ó-Szivác felé portyászzson, hogy Kmety átkelését megkönnyítse. Ez még az nap reggel 6 órakor minden nehézség nélkül meg is történt. Az egyesült hadtest Veprovácra folytatta útját. Portyász különítmények azonban már 13-áról 14-ére menő éjjel Veprovácson át Bács-Kereszturig hatoltak.

Baját, Szeremlét, Monostorszeget, Bezdánt és Zombort kisebb csapatok szállották meg.

Guyon összes hadserege 10—12000 emberből s 50 löveg-ből állott. Ennek nagyobb részét — mint emlitém 7—8000 embert és 42 löveget Kis-Hegyes, Szeghegy és Feketehegynél egyesíté, de Szivác felé portyásztatott és Földvár ellenében is hagyott némi csapatokat s szándékba vette, hogy 14-én reggel 6 órakor 3 oszlopban Kula, Verbász és Szt-Tamás felé nyomulva, szinteg támadni fog. Az osztrák főhadiszállásra beérkezett hírek és jelentések megerősítették, hogy az ellenség Kis-Hegyesnél nap-nap mellett erősbödik, hogy jelentékeny tartalékok Topolyánál állanak, hogy Ó-Becsén új hid készült s azt 5—6 zlj. 2—3 lov. század s 2 üteg biztosítja.

Az osztrák előrsöket Földváron, a zsablyai átjárónál Kamennál és Perlasznál a magyarok ismételve megtámadták. Kmety előnyomulásáról is biztos hírek jöttek s tudva volt, hogy július 10-én ellenséges osztagok Bezdánt és Gákovát elérték, minek következtében Horváth v. őrn. Zombort elhagyni s Sztapáron át Kulára visszavonulni kénytelen vala.

Ez által a csatorna nyugoti szakasza a magyarok kezébe esett s az osztrák főhadiszálláson azon aggodalmat keltette, hogy Kmety a déli hadsereg állását megkerülve, Ujvidékre levonul s a vár alatt keres és talál oltalmat a további hadműveletekre.

Mínthogy Jelasics hadállását arcban és oldalban veszélyeztetve látta, minden eshetőségre való tekintettel július 11-én gyalogsági tartalékát, Ottinger lovas hadosztályát és löveg tartalékát Kis-Kéren egyesíté, hogy onnan a csatorna védelmére akár Verbász-, akár Szt-Tamásra nyomulhasson. Cservenka, Kula, Kuczura, Sóvé és Ó-Kér községeket kisebb lovas osztagok szállották meg, hogy a hadállás baloldalát biztosítsák. A főhadiszálláson azon nézetben valának, hogy e hadállás Kmety esetleges oldalmenetét Ujvidékre hadászatiag veszélyezteti ugyan, de az osztrák déli hadsereg ezuttal harcászati szempontból a Ferencz-csatornához vala kötve s onnan más vállalat céljából veszély nélkül nem távozhatott el. (Ezen más vállalat csak is Kmety hadteste ellen intézendő támadás lehetett volna.)

Július 12-én az osztrák főhadiszállás ama hirt vette, hogy Zombort egy ellenséges dandár megszállotta. Szökevények hírül hozták, hogy Kis-Hegyesnél Vetter hadserege Baja, Szeged s főleg a Bánátból nyert erősbitések folytán 20—25000 főre emelkedett s hogy a magyar kormány Pestről Szegedre menekült. Ebből a főhadiszálláson következtetni vélték, hogy ellenséges csapatömegek is nyomulhatnak a Ferencz-csatorna felé. Július közepéig itt csak is a dunai osztrák hadseregnek július 2-án Komáromnál vívott csatájáról értesültek, mely a fősereget ottan lekötötte, s hogy az orosz hadsereg e hónap elején Miskolcz — Tokajig nyomult elő.

Az osztrák 2-ik tartalék hadtest Nugent alatt, melynek rendeltetése volt a déli hadsereget megerősíteni, csak július első felében indult Steyer határáról. Így a főhadiszálláson segélyt vagy támogatást sehonnan sem várhattak s úgy fogták föl a helyzetet, hogy előlről növekedő ellenséges hadak, a hát mögött kiélt vidék egy ellenséges várral s a Dunán át kedvezőtlen átkelési viszonyok várják a déli hadsereget. Jelasicsnak három lehetőséggel kellett számolnia: vagy a csatornán marad s azt szenvedőleg védelmezi, vagy a magyarok valamely csapatjára veti magát, hogy a csatornát megtarthassa, vagy végre a titeli főnsikra visszavonul.

A csatorna hosszú vonalát — mely mint jelentéktelen akadály, bármely közbeeső ponton többszörösen áthidalható s útegek fődözete alatt a magyar csapatok által átléphető vala — szívoán védelmezni alig volt lehetséges.

Csatorna védelem szempontjából csak is a verbász-földvári

vonal jöhetett szóba, mely magában véve is 35 km. hosszú, de a hátrálás legrövidebb vonalát födi. A magasabb és járhatóbb északi part ellenében Verbász, Szt-Tamás és Földvár átkelő helyek földszáncokkal megerősítették.

A csatorna passiv védelme nem volt ajánlatos. Ezért a bán elhatározta, hogy támadni fog. Ha azt siker koronázza, még remélhette, hogy 2—3 hétig a csatorna birtokában marad. Ellenkező esetben még mindég ráér arra, hogy a titeli fonsikon oltalmat keressen.

Csak az volt most a kérdés, hova intéztessék a támadás. Erre a magyar sereg kiterjedt széles állása és az osztrák sereg központiasan egyesített állása megadta az utbaigazítást.

Az osztrák déli sereg zöme ugyan is Verbász-Szt-Tamás Kis-Kér háromszögben együtt vala. Viszont a főhadiszálláson tudva volt, hogy július 13-án a magyar sereg zöme Kis-Hegyesen, kisebb erők Feketehegyig előre tolva, míg egy dandárunk Ó-Becsén, Kmety hadteste Sziváczon van. Verbász — Kis-Hegyes 14 km. Verbász — Feketehegy 10 km. Verbász — Kula — Szivác 23 km. Szt-Tamás — Becse 21 km. Legveszélyesebb volt tehát az osztrák hadállásra nézve a magyarok kis-hegyes-feketehegyi főhadereje. Az ellenséges hadak közelsége pedig a meglepő kezdést (iniciatívát) s a gyors kivitteltette szükségessé.

Minden eshetőségre való tekintettel Jelasics idő közben Futaknál a Dunán átkelőt rendezett be, hogy az Ujvidéket körülzáró Draskovics dandár kedvezőtlen esetben a jobb partra átkelhessen, s az ottan körülzáró csapatok támogatására legyen.

Hogy a Ferencz-csatornán a partváltás minden viszonyok közt biztosítva legyen, Földvárnál 2 zlj., Szt-Tamásnál 2 zlj., Verbásznál 2 zlj. 2 lov. század, Kulánál 2 lov. század szállotta meg az átjárókat, s ezen felül Földvár, Szt-Tamás és Verbásznál egy-egy dandár üteg maradt vissza 6—6, összesen 18 löveggel. Ezen csapatok fölött Krieger altbn. vette át a parancsnokságot.

A támadásra maradt még Jelasicsnak 15 zlj. 22 lov. század és 79 löveg. (fentebbi számításunk szerint 12—13000 ember). Ezen összes erők akként indítottak utba, hogy július 13-án este 9 órakor Verbásznál legyenek. A terep alakjára és területi viszonyokra nézve a térkép elég tájékozást nyújt. Itt csupán ama körülményekre kívánom a figyelmet föl hívni, hogy a Ferencz-csatorna balpartja mindenütt magasabb és járhatóbb a jobbpartnál, a Krivaja patak s a többi lassu folyású és bővizű, mély és széles völgyű patakok, melyek a csatornába folynak, csak is a hidakon léphetők át. Az ujvidék-pesti főut Verbászról Kis-Hegyesen át visz Topolya—Szabadka felé s az

evvel 3—5000 lépés térközökkel haladó ó-verbász-feketehegyi mellék ut a Krivaja széles völgyén fekvő Feketehegy — Szeghegy és Kis-Hegyes községeket fűzi össze. A Krivaja völgye meredek partokkal bir. Kis-Hegyes és Szeghegynél a jobb part uralja a völgyet, Feketehegynél a hullámos terep általában egy magassága. Kis-Hegyes, Szeghegy, Feketehegy községek délnyugati arcvonal hossza 7 km. s a verbász—kis-hegyes—pesti utvonalat oldalozza.

Az osztrák főhadiszálláson legutóbb beérkezett hírek szerint a magyar hadak főereje Hegyest erősen, míg Szeghegyet és Feketehegyet gyöngén tartja megszállva. A lovasság és a gyalogság zöme hátrább, Topolya felé táborozott.

Figyelembe vehető adatok szerint Hegyesnél Perczy hadosztálya állott, míg az Igmándy gyöngé hadosztálya Feketehegyre volt előre tolva. Bánffy már nem volt ott, de mint látni fogjuk, Perlasznál tüntető harcot vívott a titeli főnsik ellenében — a hegyesi csata idején. Hadosztályának egyes részei azonban vagy Ó-Becsénél, vagy Földvárral szemben állhattak.¹⁾

Ha Bánffy hadosztályát és a Szivacz felé irányított különítményt — 3500—4000 harcossal számítva — Guyon hadtestéből levonjuk, a hegyes-feketehegyi védállást tényleg 7—8000 ember tartotta megszállva.

Az osztrák déli hadsereg parancsnokság támadó haremületének vezér eszméje az volt, hogy az összes erőkkkel észrevétlenül Hegyes előtt megjelenvén, ottan — mielőtt az ellenség tartalékait magához vonhatná, az erős állást birtokba ejtse.

E célból a hadvezérlet Hegyest éjjeli menet által szándékozott megközelíteni, hogy kora hajnalban Guyont arcban megtámadja s a Krivaja innenső magas partját hatalmába ejtse. Az osztrák hadsereg számos tüzésége onnan az egész völgyet uralhatná, míg tulnyomó lovassága a Krivaja valamely pontján átkelve, a szétszakadozó magyar csapatokat a tulsó nyílt terepen a végtelenségig üldözhetné volna. Az állás elfoglalása után kisebb erőket hagy vissza s a főhaderővel ismét visszatér a Ferencz-esatornához.

Arra tehát, hogy a magyar főhaderő visszaverése után Kmety hadtestét megtámadja, vagy Ó-Becsét hatalmába ejtse, az osztrák vezérlet — egyelőre nem gondolt.

¹⁾ Thim. Démagyarország önvédelmi harca 1848—49-ben 334—335. 1. l) alatt idézett források. Gesch. des Infant. Regm. No. 37. 971—973. l. A 74. honvád zászlóalj egykor Don Miguel 3. zászlóalja, mely a Bánffy hadosztályához tartozott, a hegyesi csatában nem vett részt, de Perlasznál sem volt: Utóbb Mosorinnál hősiesség batorsága csodára ragadta az ellenséget. Tehát vagy Ó-Becsénél, vagy Földvárnál lehettek.

Julius 13-án este 9 órakor Jelasics serege Verbásznál együtt állott s az ottani középső hidon átkelve, a pesti uton a támadó menethez következőleg csoportosult:

Elöl ment Castiglione lovas dandára (Wallmoden és Hardegg vértés ezredek) $1\frac{1}{2}$ lovas üteggel. Ezt követte az uton az összes tüzérség elől a 12 fontos ütegekkel. Ide volt beosztva a löszertartalék is. A tüzérségtől jobbra — véle egy magasságban — a Puffer gy. dandár, balra a Budisavlievics gy. dandár. Az így alakult Dietrich hadosztály mögött következék Rastics v. őrn. alatt a gyalogsági tartalék az utat közvevőleg. Egy osztály szász vértés mint utóvéd. A baloldal biztosítása végett Horváth v. őrn. utasított, hogy este 9 órakor 1 osztály szász vértessel és $\frac{1}{2}$ lovas üteggel induljon Kuláról s a derék haddal az összeköttetést fentartva, Kis-Hegyesre nyomuljon.

A császár dragonyos ezred — a Puffer dandárral egy magasságban — a jobboldalt biztosította.

Ezen alakzatban éjjeli 11 órakor indult el a menet. Mint tudjuk Vetter hadi terve szerint Guyonnak július 14-én a csatorna ellen a támadást tüntetnie kellett. Ehhez képest Földvárral szemben magyar csapatok állottak. A Szt-Tamás és Verbász felé nyomulandó részek Feketehegy — Szeghegyet, illetőleg Kis-Hegyest legerősebben — tartották megszállva. Midőn Guyon táborában neszt vették Jelasics szándékának, ezen megszállás védállássá alakult erős jobbszárnyal Kis-Hegyesnél, gyöngébb balszárnyal Feketehegynél.

A jobbszárny a községtől délre a patak jobb partján foglalt állást s ott fejleszté ki tüzérségét. Szeghegyet és Feketehegyet jobbra gyalogság és némi lovasság szállotta meg. Kitetszik, hogy ezen állás Jelasics előnyomulását teljesen oldalta. Guyon, ki alaposan értesült mindenről, hogy a bánt folytonos csalódásban tartsa, még csak hirszerző járőröket sem küldött ki, de gondatlanságot szinlelve, éber figyelemmel kísérte az osztrák sereg előnyomulását.

Indulás után körülbelöl egy órával érkezett Jelasichhoz Lederer ezredes jelentése Kuláról, hogy erősebb ellenséges osztagok, melyek több óra előtt Sztapárt és Veprováczt felgyújtották, Kuczura felé nyomulnak. Kuczurához Kis-Kér (a császáriak hátrálási vonalán) 7 km. Utóbbi községben maradt a csapatok podgyása.

Jelasics a hátrálási vonal biztosítása végett a gyalogsági tartalékból 3 zljat s 1 üteget Reznicsek őrnagy alatt Kuczurára visszaindított, míg a sereg folytatta útját Hegyesre. Szótlan esönd uralkodott. Nem láttak ellenséges járőrt, nem hallottak egy lövést. Minden a magyarok készületlensége mellett bizonyított.

Reggeli 3 óra tájban Hegyeshez közel valának; Horváth v. őrn. különítménye is beérkezett, midőn egyidejűleg a három községben jeladó tüoszlopok csaptak föl s az egész vonalon megeredt csatár tűz jelezte, hogy a magyarok várták az ellenséget. E puskatüz még távol a lőkörön kívül esett, kárt nem, csak erkölcsi hatást okozott s bizonyára nagy eredményt okozhat vala, ha később, kellő időben szólal meg az ágyu és a puska s veszteséget okoz az ellenségnek.

De így is rémületes volt, mert az osztrák seregben az árulás aggályát keltette föl s előkészíté a vereséget. A tömörebb oszlopokban menetelő sereg éle körülbelül a Papp szálláshoz érkezett, midőn Jelasics elrendelte a fejlődést — határozott támadási szándékkal Hegyesre. A lovas dandár Ottinger altbn. alatt a balszárnyon mint külső lépcső, tőle jobbra Dietrich hadosztálya, jobbszárnyon kissé visszahajlítva a Puffer dandárral, ütegek a zljak térközeiben — fejlődtek. Rastich tartalék gyalogsága a 2-ik harcvonalba s mögötte a tüzer- és lőszertartalék.

Horváth v. őrn. a vértés osztálylyal s 3 lövegével átküldetett a szélső jobbszárnyra s ott a császár dragonyos ezred fölött is átvevén a parancsnokságot, visszavont lépcsőben a sereg jobboldalát biztosította.

Dietrich parancsot kapott a támadásra. Miután lövegei állást foglaltak, megalakítá a roham oszlopokat s csatárláné fődözete alatt előnyomult. A magyarok előre tolt kisebb osztagai erre visszavonultak, de csakhamar az eddig rejtve volt ütegek elővonattak s gyilkos tüzzel fogadták az ellenséget s a Wasa gyalog zászlóalj a 30. honvéd zászlóaljjal támadásba ment át. Ezen előtörés körülbelül 400 lépésre visszalökte az osztrákokat; azonban a magyarok nem folytatták az előnyomulást. A császáriak most újabb támadásba mentek át, de Guyon egy bácskai önkéntes zászlóalj elővonása által a császári csapatokat ismét megakasztotta s midőn a kifejlett puskatüz harc a magyaroknak lényeges veszteséget okozott, Perczy összes — még rendelkezésre álló tüzéségét a hevesen tüzelő ütegek szárnyán harcba fejlődttette s rendkívüli kárt tett az ellenségben, s Guyon rendelkezése folytán Szeghegyre gyalog csapatok indítottak utba.

Puffer ezredes jobbról erősen nyomatva jelentést küldött a bánnak, hogy az ellenséges tűz által sokat veszített, s jobbról megkerültetvén, nem tarthatja magát.

Ugyan akkor jelentés jött az utóvédétől is, hogy a magyaroknak 2 huszár osztálya Feketehegyről kitért s a lőszertartalékot veszélyeztette, minek folytán az parancs nélkül Verbászra visszamenekült. A császár dragonyosok két osztálya és egy üteg közbe lépése folytán a huszárok a községbe visszavonultak.

A magyar hadállás nagy kiterjedése s az ütegek átkaroló erős tűzhatása arról győzte meg az osztrák hadvezérletet, hogy Guyonnak összes ereje a Krivaja innenső partján van s az osztrák tűzéréség minden erőlködése s tulnyomó ereje dacára tűzhatás dolgában nem tudott a magyar tűzéréséggel versenyezni. A hegyesi magyar védállás elfoglalásáról többé nem, de csupán arról lehetett szó, hogy az osztrák sereg nagyobb veszteség nélkül Verbászra vonulhasson. A veszély az osztrák jobbszárnyon mind fenyegetőbb lön. A gyalogsági tartalék 3 zlja még érintetlen vala; mindaz által a bán elrendelte, hogy Ottinger az egyik vértés ezredet balról, a jobbszárnyra irányítsa.

Dietrich hadosztály parancsnok, hogy a magyarok átkaroló támadását ellensúlyozza, mindkét dandárával egy újabb támadást intézett az ellenségre. De a magyarok pusztító löveg tüze s ezek közt főleg egy 10 fontos tarack üteg, megtörte a támadás minden erejét s a hadosztály hátrálni vala kénytelen.

A magyar huszárók két osztálya most közbe vágott s nyomon követte Budisavlievics dandárát. Csak is egyes zászlóaljok önfeláldozása védte a dandárt a teljes futástól. A Puffer dandár a magyarok tüze által megviselve, hátrálása közben egy Szeghegyről kibontakozó gyalog oszlop által megtámadtatott. Ez teljesen kihozta a dandárt sodrából s minden már-már futásnak indult, midőn a bán a helyszínén megjelenve, maga köré gyűjté a zászlóaljakat s egy ellenlökemmel sikerült a magyarok előnyomulását megakasztani.

E pillanatban érkezett Jelasichhoz a szélső jobbszárnyról a jelentés, hogy ellenséges oszlopok Feketehegyről az osztrák sereg hátrálási vonala felé nyomulnak. Ennek folytán az általános visszavonulás a balszárnyon megkezdődött. A bán ezen oszlopok föltartóztatása céljából Horváth v. őrn. parancsnoksága alatt 4 század dragonyost, 2 század szász vértést, 2 12 fontos üteget, majd utóbb a tartalék gyalogság 2 zászlóalját rendelte ki. E két zászlóalj harehoz fejlődve egyenlő magasságban nyomult elő.

Balról az előre tolt rajvonal után 2 Landwehr század, ezt követte 3 határőr — és 1 vadász század. Jobbról szintén az előre tolt rajvonal után 2 határőr század. E mögött a Piret gyalogság 7. és 8. osztálya, összesen 4 szá addal.

A magyarok a balról menő zászlóaljat visszanyomták. De a jobbról fejlődött 6 század rohama a magyar csapatot egy pillanatra visszavetette. Ekkor az osztrák jobbszárny ellen egy osztály huszár és egy üteg fejlődék, míg balról szintén erős oszlopok nyomultak elő, minek folytán a Piret gyalogság is hátrálni kezdett.

Tudjuk, hogy Inczédynek 2 zászlóalja, 3¹/₂ lovas százada

és 14 lövege volt. Meglehet, hogy a hadosztály némi erősítést kapott, mert osztrák adat szerint a Feketehegyről előnyomult magyar csapatok 3 üteget fejlesztének harchoz. De az osztrák tüzérség kedvező állásban még 4 12 fontos löveggel erősödve a magyar lövegeket leküzdötte s a feketehegyi csapatok további előnyomulása is megakadt.

E fennakadás azonban nem tartott soká, mert a magyarok határozott előnyomulása a császáriak visszavonulását fenyegette s a gyalogság hátrálását a dragonyosok fődözték.¹⁾

Most ágyuszó hallatszott az osztrák sereg háta mögött Kula, vagy Cservenka felől. A csapatok visszavonulása Verbász felé még sürgetőbb lőn. A magyarok üldöző utányomulása folytonos vala s a hátrálást Castiglione lovas dandára fődözte. Az ágyuszó délnyugot felől onnan eredt, hogy a Kulát megszállva tartó Lederer, a Veprovácra nyomuló Kmety osztaival néhány lövést váltott.

Verbásznál a Marsano dandár 2 zászlóalja Rastics tartalék gyalogsága (3 zlj.?) és még 3 üteg összesen 24 löveg utóvédállást foglalt, hogy a seregnek a csatorna három hidján át történt visszavonulását fődözze. A hátrálás Kis-Kérre történt. Az üldöző magyarok a csatorna balpartján uralgó pontokat megszállva az osztrák utóvédállást átkarolták s a védsáncok belsejét gránát s egyéb lövedékekkel elárasztották. Az osztrák utóvéd két óráig bírta védeni a balparti zárt sáncokat s utóbb nagy veszteségei folytán azokat feladva átkelt a vizen s a hidakat főlszedte maga után. Egy Landwehr csapat késő érkezett a hidhoz s parancsnoka Szt-Tamáson át vezette Titel felé. Az osztrák sereg zilált állapotban vonult vissza s 2 órát pihent Kis-Kéren. A veszteségek nagyok voltak. Jelasics vert seregével további visszavonulásra határozta magát.

Kis-Kéren bevonult Kuczuráról Reznicsék különítménye és Kuláról Lederer vértés oszta. Draskovics vett parancsa folytán dandarával 14-éről 15-ére menő éjjel átkelt a Duna jobbpartjára. A szt-tamási és földvári csapatok szintén visszavonulásra kaptak parancsot. A Lang dandárt Földvárnál a magyar csapatok megtámadták s csak miután azokra d. u. 3¹/₂ órakor ellenlökemet intézett, kezdte meg visszavonulását Mosorinra, hogy ezt és Vilovat megerősitse.

Az osztrák sereg két oszlopban háborítlanul vonult vissza s éjjeli 2 órakor Kácsot elérte, hol táborba szállott.

A magyar csapatok a csatornán túl az üldözést nem folytatták. Ebben őket egy ideig a hidak főlszedése akadályozta. Kmety az nap Sziváczról Veprováczon át 24 km.-nél nagyobb

¹⁾ Gesch. des Infant. Regm. No. 27. A hegyesi csatára vonatkozó részlet.

utat tett s előbb lefőzetett, hogy aztán utját folytassa. Hogy az erélyes üldözés folytatása kívánatos volt, az könnyen belátható.

A hegyesi csatában és Verbászon az osztrákok vesztesége: halottakban 4 tiszt 180 ember, sebesültekben 16 tiszt 484 ember. Összesen 20 tiszt, 664 ember. Más forrás szerint a császáriak vesztesége 220 halott és 500 sebesült vala.¹⁾

A magyarok vesztesége: halottakban 2 tiszt 79 ember, sebesültekben 15 tiszt 130 ember. Összesen 17 tiszt 209 ember. A csata reg. 3 órakor kezdődött s 9 órán át folyt; déli 12 óra tájban a csatornától északra végződött. Az utóvéd harca ekkor kezdődött s d. u. 2 óra tájban végződött. Hogy mi volt a veszteség Földvárnál és nyugaton Kmety hadtesténél, az nem tudatik. Az osztrákok vesztesége a sereg $\frac{1}{12}$ -ed részét tette ki.

De lássuk, mi történt Kmety hadtestével. Vetter hadműveleti terve szerint július 14-én Guyonnak északról, Kmetynek nyugatról — Veprovácson át Kulának kellett volna támadni a Ferencz-csatornát. Ezen az alapon Kmety említett napon d. e. 10 órakor Veprovácson át Kulával egy magasságba érkezett; tehát nem ment Kulára, de talán Bács-Keresztur és Kuczura közt Kulától délre lehetett, azonban tovább nem haladt. Miért? mert a további teendőkre, nevezetesen pedig a megváltozott hadműveleti viszonyokra nézve parancsot nem kapott. Ebből ama kérdések támadnak, hogy volt-e értesülve Kmety az általános helyzetről s tudatta-e Vetterrel, vagy esetleg Guyonnal, hogy hol van a saját hadteste s mit szándékozik tenni? Természetes, hogy egy 26 km. széles területen s az ellenség közelében az összeköttetést fentartani nehéz, de nem lehetetlen. Kmetynek 8 lovas század állott rendelkezésére. De a magyar függetlenségi harc alatt sűrűn tapasztaljuk, hogy a magyar hadvezérlet kevésbé értett kitünő és számos lovasságának a felhasználásához. Azonban a lovasság nagy szabású földéritő alkalmazása is — mondhatnók — újabb keletű. Ma ezt az elmélet művészi tökélyre vitte. Mindezt a mult idők vezéreitől nem követelhetjük. De saját nézetünknek adunk kifejezést, ha megemlítjük, hogy egy mellék hadoszlopnak a csatorna vonalon teendőt irányítása megkönnyítette volna Kmety helyzetét. Ez annál szükségesebb volt, mert tudomása szerint Kulánál már ellenséges csapatok valának. De fontos körülmény a hallás szerint való tájékozódás. A harc 14-én reg. 3 órakor Hegyessnél ütött ki s reggel felé az ágyuszó mind inkább délnek vonult lefele. Ebből következtetni lehet, hogy az osztrák sereg visszavonulóban van. Mi lett volna természetesebb, mint a választott, vagy

¹⁾ Geschichte des Infant. Regm. No. 27. A hegyesi csatára vonatkozó részlet.

megszabott menet vonalon „ágyuszó után“ (még Napoleon idejéből való törvény) a hátráló ellenség oldalába s még inkább hátába nyomulni. Mi lett volna az esetben Jelasics seregéből? A csata osztrák írója kiemeli, hogy Kmety e kitünő helyzetet föl nem használta, s az Jelasics szerencséje volt.

Déli 12 órakor az osztrák seregnek talán csak nagyobbik része érkezett Verbászhoz. De ez időtájban Kmety már Kuczurát elérhette volna s d. u. 2 órakor — tehát egy időben az osztrák sereggel — Kis-Kéért elérheti vala. E miatt valóban érdemes lett volna a hadtest rendes étkezését elhalasztani.

A magyar hadaknak két külön egymástól 26 km. távolságban való működését nem tartjuk éppen szerencsésnek. E széttagolt viszony csábító hatást gyakorol az ellenfélre, hogy részenként verje meg az ellenséget. Holott a két irányból való előnyomulás — mint rendesen ugy ezuttal is semmi, vagy csak kevés — a veszélylyel arányban nem álló-hasznot hozott a magyar vezérletnek. Bizonyos az, hogy Kmety hadtestének a csatorna átkelők kierőszakolása érdekében kellett működnie, de seregtéstét közelebbi vonalon, mondjuk a csatorna vonalán lehetett volna működtetni.

Az osztrák hadműveleti terv ellen alig tehető kifogás. De a harcászati csapás kivitele annál kedvezőtlenebb. Tudva volt ugyan is, hogy a magyarok — bár kisebb erőkkkel Szeghegyet és Feketehegyet is megszállották. De ha éppenséggel meg nem szállották volna, e két helységet — mely a magyar védállás legfontosabb részének, Kis-Hegyesnek az oldalába vezet, — figyelmen kívül hagyni nem lett volna szabad. Ezt nem csak a harcászatilag elérni szándékolt fő cél, de az előnyomuló sereg oldalának biztonsága is megkövetelte s az éjjeli meglepő vállalat (mint a példa is beigazolta) nem ment föl bennünket ebbeli kötelezettségünk alól. A terep alkata, az utak iránya megkövetelte, hogy a déli támadó fél két oszlopban nyomuljon elő. A mellék — vagy is jobb oszlop Feketehegynek és Szeghegynek lett volna irányítandó, hogy megoltalmazza és támogassa a főhadoszlopot a támadás keresztül vitelében. Vagy megfordítva a főhadoszlop támadása Feketehegyre irányult volna. Mindkét esetben — nem annyira a meglepés, mint inkább a gyors és határozott kivitelben keresvén a döntést.

Jelasics serege bement a kelepébe. Guyon jobbszárnya kitünően viselte magát. Tüzérsége tulerők ellenében remekelt. Gyalogsága, mely a Szeghegy felé irányított oszlopok miatt is föltétlen kisebbségben vala, — állott mint a szirt. Lovassága is kellő időben közbevágott, míg a császári tulerős lovas dandár s utóbb egy ezred mit se csinált. De elismeréssel tartozunk Guyonnak a titkos földérintés s az ellenség — valóban meglepő

— ámitása miatt is. Jelasics az utolsó percben látta, hogy törbe esett. Tulzás nélkül mondhatjuk, hogy Hegyes Guyonnak második Branyiszkója. De harcászati és hadműveleti eredmény szempontjából nagyobbik ténye.

Bánffy csapatai a Tisza balparti mellékén Perlaszt, Écskát, Elemért, Aradáczt s annak közelében a zsabylai átjárót tartották megszállva. Rendeltetésük vala a folyó átkelő pontjait megfigyelni, osztrák csapatok átkelését akadályozni s a Bácskában folyt hadműveletekkel párhuzamosan tüntetőleg támadni.

Ugyan azon napon, midőn Jelasics Hegyest megtámadta, az ágyuszó hallattára Bánffy perlaszi különítménye Derra parancsnoksága alatt szintén közbelépett. E különítmény rendszerint 1—1½ zlj. gyalogságból, 1 ütegből és ⅓—1 század lovasságból szokott állani s Perlasz nyugoti szélét a Bega folyó délre hajló ága mögött tartotta megszállva.

Az osztrák csapatok a titeli hídfőből előőrseiket Perlaszhoz 1500—2000 lépés távolságra tolták előre s a töltés vonalát kanyarulatai szerint, három ponton ágyukkal szerelték föl. Így Perlasz észak-nyugoti kiszögelésétől a töltés mentén Titel felé számítva — 2400 lépésre, a töltés beszőgelésénél állott 2 12 fontos löveg, ettől 3—400 lépésre Perlasz felé a töltés déli kihajlásán egy töltés hidnál 2 6 fontos löveg és 1 tarack, előbbre 4—500 lépést szintén 4 löveg volt elhelyezve, míg a magyarok ütege a Bega átjáró mögött foglalt állást.

A hegyesi ágyuzás hallatára a perlaszi különítmény kora reggel áthidalta a Begát s azon átkelve, reggeli 6 óra tájban — előbbre vont lövegeit egyszerre elsütötte s 2 század gyalogsággal a császári szerb csapatokat megrohanta. Az előre tolt osztagok egész a 2 12 fontos löveg állásig, hol egy tartalék csapat állott, visszadobattak, s ily módon az előbbre tolt 7 löveg a magyarok birtokába esett. A helyett azonban, hogy e lövegeket az osztrák tartalék ellen fordítják s előnyomulásukat tovább folytatják vala, az ellenfél legénységének kiosztott tejes tálak kiürítése s elfogyasztásához láttak. A szerb legénység a 12 fontos lövegeknél összekavart tömegben állott s tiszteinek bátoritása dacára nem volt rábirható, hogy előtörjön s a magyarokat — kik a töltés kis hidja mögött állottak, megtámadja.

Időközben Stefánovics százados a hídfőből friss tartalék csapatot vezetett elő s a magyarok ellen két rohamot intézett. A második rohamnál Abt Gusztáv és Goldstein Móricz honvéd századosok elestek s a töltés hidat és a 7 löveget az osztrák csapatok visszafoglalták. A 12 fontos lövegeknél álló csakjás tartalék csapat a töltés északi oldalán egyenest a magyarok által vert hidnak tartott s azok visszavonulását siettette, bár

időközben egy huszár század is átkelt a Begán. A császáriak a legelői erdőcskét elérve, kartácscsal üzettek vissza. Ezzel a harc véget ért. Mindkét fél korábbi állását foglalta el.

A császáriak 8 halottat és 38 sebesültet veszítének. A magyarok vesztesége¹⁾ 41 főre tétetik.

Az osztrák déli sereg visszavonulása a Duna jobbpartjára.

A hegyesi veszített csata után Jelasics serege Titelre és a Duna jobb partjára folytatta visszavonulását. Jul. 15-én napkeltekor indult Puffer dandára Kácsról Kovilra, onnan gőzhajón Karlóczára szállíttatott. A többi gyalog dandár, a löveg- és lőszertartalék, főzés étkezés után Titelre menetelt. Néhány órával később Ottinger lovas hadosztálya követte őket Vilovára azon rendeltetéssel, hogy a vidéket egész a római sáncokig portyász vállalatok ellenében védje s utóbb a magyarok összeköttetéseit a Bácskában veszélyeztesse.

Lang dandára egy 12 fontos üteggel megerősítve Vilovát szállotta meg. Mosorin Knicsaninra volt bizva s szintén megfelelő erősítést kapott.

A hegyesi vereség után Jelasics attól tartott, hogy a magyarok Péterváradnál átkelve, az ostromzár vonalat áttörik s nem csak hogy a Szerémséget veszélyeztetik, de Slankament és Zimonyt birtokba véve, a titeli sereget élelmi forrásaitól elzárják. Ennek folytán Titelből jul. 16-án a Budisavlievics dandár, 17. és 18-án a gyalogsági tartalék mindkét üteggel Slankamenre szállíttatott s onnan Bukoveczbe menesztetett.

Jul. 18-án Karlócza és Kamenica közt 6 gyalog dandár foglalt állást és pedig; *balszárny*: Hartlieb altbn. alatt, hadosztály törzshadiszállás és Mamula dandár Kamenicán, Budisavlievics dandár a Karakacs hegyen; *jobbszárny*: Krieger altbn. alatt — hadosztály törzshadiszállás Karlóczán Draskovich dandár Bukovecen, Puffer dandár Karlócza előtt. A zárvonat közepe mögött Bukovecen, minden irányban általános tartaléku szolgált Rasztics 6 zászlóalja és 2 ütege.

A Karakacs magaslattól kelet felé a Dunáig eddig hiányos erősítés, több zárt sáncművel kiegészítettett. Ugyanigy Vilova és Mosorin is, újabb földművekkel látattak el.

A fensik védelmére kijelölt Lang és Knicsanin dandáron kívül a Marzano dandár Titelben maradt, hogy a Tisza balpartján nagyobb kiterjedésben épült hídfőt védelmezze. A hídfőt jul. 15-én ünnepélyesen fölszentelték. Az ott elhelyezett 14 nehéz lövegen felül a titeli fonsik még 3 12 fontos és

1) Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers stb. id. m. 87. l.

1 lovas üteget kapott. A Horváth lovas dandár (szász vértések és császár dragonyosok) Titelben maradt.

Utóbb az élelmezés nehézségei miatt a dandár kötelékébe tartozó szász vértés ezredet jul. 22-én a Duna jobb partjára szállították.

A Castiglione lovas dandár a Duna jobbpartjára tétetett s Irehre irányított, hol jul. 22-én megérkezék. A fensikot védelmező összes csapatok fölött Dietrich altábornagy vette át a parancsnokságot.

A hadsereg főhadiszállás Rumán vala.

Vetter a Kmety hadtestét még jul. 14-én Kucurára vonta s 15-én Kiszácson át Ujvidékre irányítá, hol az 16-án megérkezett. Guyon Temerin felé vonult; ugyanott jul. 16-án tartalékokat hagyott s többi csapataival a római sáncokon állást foglalt a csajkás kerület ellenében.

Ujvidéktől, a Duna balpartján fölfele, portyász csapatok hidveréshez alkalmas eszközöket gyűjtöttek. Ennek következtében a császáriak Péterváradtól Eszékig a folyam vonal megfigyelése céljából 1 zászlóaljat főörség gyanánt Ilokra helyeztek, mely a jobb parti községeket kisebb osztagokkal látta el. Ezen felül Schirding őrnagy alatt egy lovasosztály és egy lovasütegből álló különítmény Péterváradtól Ilokig portyázott. Viszont a magyarok, hogy a dunai közlekedésnek Zimony és Titel közt gátat vessenek, a balparton Opovánál egy partüteg építéséhez láttak; azonban a császáriak Szurduknál fölállított lövegei a munkálatokat megakasztották.

Vetter jul. 16-án Péterváradra tette át főhadiszállását. A császáriak biztosra vették, hogy a magyar sereg Péterváradon át a körülváró sereg áttöréséhez lát. Vetter megérkezése napján tartott is haditanácsot s a saját részéről az áttörés mellett nyilatkozott; de a többség ellene szólott azon indoklással, hogy ez a megerősített állásokkal szemben rendkívüli áldozatokba kerülne.

A bán serege a magyaroknál jóval erősebb volt s védművek mögött álla a Duna jobbpartján és a titeli fonsikon.

Egy messzemenő, vagy tartós vállalatba bocsátkozni a magyar déli seregnek akkor, midőn északon a főhadiszintéren a magyar seregek, egy részről az osztrák főhadisereg, másrészről az orosz nagy hadsereg elől minden vonalon a Tisza-Maros mögé hátráltak, — igazolatlan nagy hiba lett volna. Horvát-Szlavonország veszélyeztetése, ezuttal már idejét multa, csak arról lehetett szó, hogy Jelasics serege védsáncái mögül újból elő ne kerüljön s a Tisza-Maros vonalat oldalban vagy hátban ne fenyegetse. Ennek ellenében a titeli fonsik birtoka Péterváradal együtt, a viszonyokhoz képest, a legjobb biztosíték lehetett volna, hogy

aztán minden nélkülözhető haderő a Bácskából Szegedre irányították.

Vetter előbbi szándékától eltérőleg, a titeli fősik elfoglalását jelölte ki hadművelleti tárgyul. Ugyan úgy a Szegedre vonult hadügyminiszter is ez értelemben utasította a déli magyar sereg parancsnokát. E célból a kormány Szegedről egy 4 löveggel felszerelt hadi gőzöst is küldött a hadművelet támogatására. A hadügyminiszteri rendelet július 21-én érkezett Vetterhez.

Július 20-áról 21-ére menő éjjel Péterváradról a körülzárt sereg balszárnya ellen nehéz lövegekkel 2 óráig tartó tüzharcot indítottak; de hatása nem volt.

A fősik támadására Guyonnak július 23-ka tüzetett ki. Ezt megelőzőleg a tábornok már 19-én reg. 6 órakor 4 zlj. 4 lov. század és 12 fontos üteggel kémszemlélet intézett Vilova ellen. A császári előőrsök visszavonulása után az üteg 1200 lépésről 2¹/₂ óráig tüzelt a vilovai állásra, de eredménytelenül; a császáriak e tüzelést gyéren viszonyozták. Guyon ezután Szt-Ivánra vonult vissza.

Hogy a 23-án megejtendő támadás megkönnyítessék, Kmety 22-én 8 zljjal és 2 üteggel Péterváradról a sikamra kivonult s ott harcrendben táborba szállott. 23-án három oszlopban kell vala előnyomulnia és pedig egy oszloppal Kamenicára, egy másikkal a Vezirácz hegy ellen, a harmadikkal Karlócza felé, hogy az ellenség állását nyugtalanítsa. 2 zlja, 2 huszár-százada Pongrácz László alezredes alatt még július 21-én Kácsra irányítottak, hogy Guyon seregét erősítse.

A mosorini ütközet.

július 23-án

(l. a 10. számú vázlatot.)

A főntebb említett hadügyminiszteri rendelet utasítá Vetter altábornagyot, hogy egy utolsó kísérlettel ejtse hatalmába a titeli fősíkot. Ha nem sikerül, a sereg egy részét hagyja ott, hogy ez az ellenség kitérését akadályozza, a nagyobbik részzel nyomuljon Szegedre s vonja magához a Szentesnél és Vásárhelynél álló 6000 főnyi tartalék csapatot s utóbb a közép-tiszai Perczel féle hadsereggel egyesülve, a szegedi elsáncolt tábornál döntő csatát vivjon az osztrák főhadssereg ellen.

A júliusi forró napok a fősíkot övező mocsár szalagot részben kiszáritották s Mosorinnál némely vonalakon egyes emberek a száraz földet megközelíthették; de nagyobb oszlopok ebben akadályozva voltak. A tulajdonképeni mederben, az ut-

töltés áteresznél még mindig egy mt. mély víz állott az alján feneketlen iszappal.

Mosorintól északkeletre Okruglica tó és Crni sziget közé eső nedves talaj teljesen száraz és járható vala.

A Lazova Mlaka s a többi vele párhuzamos mocsár szalag, melyek amugy is átgázolhatók, a juliusi forró napokban csak kevés vizet tartalmaztak.

A kiszáradt területeken, mint látni fogjuk, csapatok harcoltak. A titeli fensikot körülbelül 10000 ember védelmezte.

Terv szerint a magyar déli hadsereg a fensik több pontja ellen intézett tüntető és határozott támadást. A jelentékenyebb tüntetés jul. 23-án reggel 3 órai kezdettel Vilova ellen intéztették, hol is 3 zlj. 4 lov. század és 12 löveg fejlődék harehoz. De csak is a tüzérség működött, míg a gyalogság — a nélkül, hogy a támadást megkísérelte volna, a lovassággal együtt a tüzérség biztosítására s a vilovai ellenséges dandár lekötésére szolgált. Lang császári ezredés a magyarok lövegtüzét csak gyéren viszonzta. Reggel 7 órakor a magyar csapatok k.-sztváni állomásukra vissza vonultak.

Mosorin ellenében ugyancsak reggeli 3 órakor Guyon vezérlete alatt 8 zlj. 3 lov. század és 4 üteg támadott. A tüzérség a szoros bejárata előtt fejlődék s egyidejűleg a roham oszlopok a töltés uttól jobbra és balra nyomultak elő. Mosorint Knicsanin védelmezte. A magyar támadó oszlopok a hajnali szürkületben a mocsár közepéig hatolva, Knicsanin állását 600 lépésre megközelíték; de ott — minthogy a víz miatt az oszlopok egy magasságban tovább nem hatolhattak, mindkét oldalról a töltés ut felé tömörültek össze. E válságos pillanatban szólaltak meg Knicsanin ütegei, s a midőn már a magyar tüzérség tulajdon csapatai miatt nem is lőhetett, részint gránát, részint tömör lövedék záppal árasztották el az egy tömegbe zsufolt roham oszlopokat.

Ezek a lövedékek becsapódása és a beállott veszteség folytán futással menekültek az ellenséges ágyuk lököréből. A magyarok tüzérsége még egy darabig folytatta a löveg harcot. Reggel 6 órakor Guyon visszavonta csapatait.

A balsiker nem csüggeszté el Guyont s délután 1¹/₂ óra tájban újabb támadáshoz látott. E célból 15 zászlóaljbat, 5 lovas századot és 6 üteget egyesite Mosorin ellen.

Knicsanin sátorából — hol éppen ebédnél valának — észre vették, hogy tulnan a hullámos területen Gyurgyevó (Szent-György) felől körülbelül 4000 lépés széles vonalon a magyarok támadó oszlopai nyomulnak elő.

Ennek következtében Knicsanin a felállítás jobbszárnyára

Stefánovics, a balszárnyra Stanojlovics századosokat rendelte ki, maga a felállítás közepére sietett.

Guyon, mint korán reggel, a tüzéséget most is a szoros bejárata előtt jobbra a töltés mentén és attól balra állította fel. Hátrább a tüzéség mögé fődözetül 4 zászlóaljat és 3 lovas századot rendelt ki Vilóva felé. 6 zászlóalj a gyurgyevo-mosorini töltéstől észak-keletre a Tisza felé, tehát a lövegállástól balra, egymástól széles térközökkel alakuló négy oszlopban, — de a mocsártalaj miatt csak egyenkint és csoportokban szakadozott és nyitott sarokkal tört elő egy — körülbelül 4000 lépés széles arevonalban.

E roham oszlopok mögött hátul és messze 5 zlj. és 2 lov. század tartalék viszonyban maradt.

Guyon most már több tájékozottsággal, de még is a lehetlenséggel határos viszonyok közt intézte támadását Knicsanin ellen.

A reggeli szerencsétlen támadás veszteségei, a mocsártalaj hallatlan nehézségei nem csüggeszték el a magyar csapatokat, s ha bár annyi kísérlet és balsiker után csak hősi halálra, de nem a győzelemre volt kilátás, a honvédek szakadozott csoportjai bámulatba ejték az ellenséget, elszánt támadásukkal. Az a 4 zászlóalj, mely a tüzéséget fődözte, Guyon parancsára szintén hareba lépett s az ütegtől jobbra mell magassáig hatolt a mocsár vízbe s onnan bizonytalan tüzet indított az ellenség balszárnya ellen,

Knicsanin ereje — hozzávetőleg — 6—8 zlj. s talán 3 ütegből állott. De szerfölött kedvező műszakilag is megerősített terep szolgált előnyére s a mosorini lakosok támogatására is számíthatott.

A magyar sereg nagy kiterjedése folytán Knicsanin lassankint összes tartalékait jobbra előre a harcállásba vezette, minek folytán arevonala körülbelül 6000 lépés kiterjedést nyert. Balszárnya Mosorin északi kijáratától nyugotra körülbelül 2000×-re állott s onnan a töltésig, körülbelül 2000 lépés vonalon tüzésége volt elhelyezve. Harcállásának közepe Mosorin előtt meglehetősen tömör vala, de jobbszárnyán, már 4—5 lépésre állottak emberei s heves puska tűzharcot vívtak a gyér sorokban előtörékvő s alig tüzelő magyarok ellen.

Délután 5 óra tájban a magyar balszárny egy 50—60 lépésre megközelíté az ellenséges partot. Két rohamot a szerbök visszaszorítottak. Egy harmadik roham alkalmával a magyarok egy osztagának sikerült is szilárd talajra vergődni. E pillanatban Knicsanin helyzete válságos lón. Már d. u. 3 óraker összes tartalékait fölhasználta, s töltény készlete alkonyat felé fogytán vala s még csak eszköz sem állott rendelkezésre, hogy

lőszer pótlásról gondoskodják. A válságos pillanatban érkezett meg Lang ezredes vilovai állásából segélyül küldött császár dragonyos osztály, $1\frac{1}{2}$ lovas üteggel a jobb szárnyra. A fél üteg egy szárny lovas fődözete alatt a szorongatott helyen foglalt állást s kartácsesal lőtte a magyarok hős lelkü csoportját.

Ezek egy ideig a kartács tüzet is hideg vérrrel állották, midőn a dragonyosok $1\frac{1}{2}$ százada rohamot intézett ellenük s őket a mocsár talajba viaszorította. Most a magyarok egész balszárnya egyszerre megállott. A mosorini fölfegyverzett lakócsok csoportokban törtek elő, hogy a magyarság előnyomulásának útját állják. De nem volt rá többé szükség. A gyalogság elmaradozott csoportjai a rendkívül nehéz talajon nem bírtak előhatolni, hogy segélyére legyenek a szárazra vergődött osztagoknak. A tartalék is messze hátul visszamaradt. Már 6 óra felé járt az idő, s a csapatok még sem érték el a tulsó partot. Most, hogy a mosoriniak is segítségére jöttek, a honvéd zászlóalj az egész vonalon visszafordultak. Az ágyu tüzharc még az után is — estig tartott, hogy a gyalogság visszavonulását fődözze.

A császáriak 8 halottat és 25 sebesültet veszítettek. A nagy kiterjedésű harc dacára a magyarok alig okozhattak itt veszteséget. A császári ütegek és csapatok kedvező állásban fődözék mögött valának. Ellenben a magyar csapatok előnyomulás közben az alig járható terepen gyakran össze tömörülve úgy szólván álló céltárgyat nyújtottak az ellenséges ütegek és puskák lövedékeinek. A magyarok veszteségére nincs adat. De hozzá vető számítással legalább is 1000 főre teszik. Sokan a sebesültek közül a mocsárban pusztultak el.

A magyar csapatok vitézségét, hősies magatartását csodálta az ellenség. Az egykori Mihály nagyherceg nevét viselő 37. gyalog ezred 3. zászlóalja (Máriássy gyalogság) most 74-ik honvéd zászlóalj, az egrí Wasák, a debreczeni Don Miguelek zászlóalja s a többi honvéd zászlóaljok becsülést, tiszteletet és kegyeletet érdemlő vitézséggel küzdöttek e szomorú cmléki ütközetben.

Egy osztrák-szerb katonai író, kinek munkájára gyakran hivatkoztunk, mondja, hogy még soha sem látta a magyarokat oly vitézül harcolni, mint ma s a hadfi annál nagyobb tisztelettel adózik az ellenfélnek, mert a talaj, melyen a magyarok küzdöttek, 800 lépés széles 4—4 $\frac{1}{2}$ láb mély mocsár vala.¹⁾

Vitézül harcoltak a szerbek is s Knjcsanin ezuttal is tanu jelét adta hadvezérlő képességének és vitézségének.

1) „Noch nie sah ich den Feind so tapfer fechten wie heute, und um so mehr Achtung muss ihm der Kriegermann zollen, als der Boden, auf dem der Gegner agierte ein 800 Schritte breiter vier bis viereinhalb Schuh tiefer Schumpf war.“ Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers id. m. 205. l.

Magyar csapatok a titeli fősik elleni harcokban a víz nagyobb terjedelme következtében, még soha sem jutottak odáig, a meddig őket Guyon oroszlán szive előre vitte.

Annyi hijába való küzdelem s annyi vérontás után, a békés viszonyok közt fontolgató katona önkéntelenül jön ama kérdésre, „hát csakugyan lehetetlenség volt a titeli fősikot bevenni?” s erre felelnünk kell, hogy minden előkészítés nélkül, az ellenség előtt világos szándékkal, közvetlen aretámadással, oly csekély erővel mint a magyarok valának, lehetetlen volt a széles mocsáron át a magas fekvésű földvárba törni.

De másként áll a dolog, ha előkészületet, csel és számitást s némileg több haderőt vetünk mérlegbe a császáriak ellenében.

A fősik védvonala Vilovától Mosorinon át Titelig 26 km. A császáriak 6—12 zászlóaljából 2—2 km.-re sem jutott egy-egy zászlóalj. Az ellenség szükségképen csak egyes pontok védelmére volt utalva, miért is csel és meglepő támadással valamely ponton be lehetett volna hatolni. Az 1828—29-ik évi s újabb időben az 1877—1878 évi orosz török háboru tanulságos példát nyujt arra, hogyan lehet egy védett folyam vonalon áttörni.

A Duna a mai Román-Bolgár földön 2000 lépésig kiszélesedik, 3—6 Brailától 5—15 — néhol 20 m. mélységgel bír. Kalafattól kezdve mocsaras partok miatt csak néhol kelhető át s a jobb part mindenütt uralgó.

Nagy mennyiségben összegyűjtött vízi jármű — komp, tutaj, csónak bárka s a Tiszán gőzhajó segítségével több ponton megkísérteni s egy ponton áttörni lehetett volna a magyar csapatoknak is. De a magyarok átkeléshez szükséges anyaggal nem voltak fölszerelve, műszaki csapatuk alig volt s így pl. április 13-án, midőn a kitört szerbeket Mosorinnál visszaverték, a töltés uton szemük láttára fölszedett átereszt sem tudták át-hidalni, hogy a megzavarodott ellenség nyomában Mosorinba hatoltak volna.

Az egy izben megkísértett pözshid építését is csakhamar abban hagyták. Így aztán célhoz jutni a legnagyobb vitézség s önfeláldozás dacára, lehetetlenség vala.

Ugyan azon napon, midőn Mosorin ellen történt a támadás, d. u. 2 órakor a magyarok 2 zászlóalja egy üteggel a Tisza balpartjáról Kamen ellen — (ott hol a folyó a fősik meredek partjával érintkezésbe lép) állást foglalt. A császári őrök egy ideig állottak, de utóbb Mosorin felé vonulának. A magyarok már hozzá láttak a Szegedről küldött gőzhajón való átszállításhoz, midőn Titelről 1 század Vilmos gyalogság és $\frac{1}{2}$ üteg

a visszavonuló csapatok segélyére érkezett s ezeket állásukba visszahozta. Erre a magyarok fölhagytak az átkeléssel s visszavonulának.

Perlasznál is d. u. 4 órakor tüntetőleg támadtak a magyarok a titeli hídfő előre tolt csapatai ellen. Ez utóbbit Lázics 2 zászlóaljjal védelmezte. A támadás a következő nap — július 24-én reggel 3 órakor ismétlődött; de már ekkor nem volt célja a tüntetésnek.

Ezzel a magyar déli hadsereg actualis jelentőségű hadműveleteit befejezte. A seregrészek hátra lévő ténykedése az utolsó védelmi kísérlethez való alakulás s a teljes feloszlás mozzanatai valának.

A dunai osztrák főhadssereg Haynau alatt Pestről Szeged felé nyomult. Jobb oszlopa a 3. hadtest Ramberg parancsnoksága alatt, Soroksár, Kun-Szt-Izsákon át Szabadkára irányított oly célzattal, hogy Jelasicsal érintkezésbe lépjen s Vetter seregét elvágja Szegedtől.

A magyar kormány Szegedet földsáncokkal erősítette, hogy ott Haynau előnyomulásának útját állja.

A Perczel féle közép-tiszai hadtest — Czeglédtől mintegy 20.000 emberrel s a déli hadseregből Guyon hadteste 10500 főnyi létszámmal a szegedi elsáncolt táborba rendeltetett, hol Dembinszky vette át a parancsnokságot. Kmety egyelőre (július 24) 10.000 emberrel és 33 löveggel Jelasics hadai ellen a csakjás kerületben megszállotta Gardinoveze, Kovil-Szt-Iván, Gyurgyevő községeket. Július 26-án Zsablyán táborozott. Monostorszeg, Bezdán, Apatin, Turia, Szt-Tamás, Verbász községeket és Zombor várost figyelő őrsök tartották megszállva, Baján Zsámbély alatt 2000 ember 4 löveggel volt elhelyezve. Bánffy csapatai még mindég a Tisza balparti községekben az átjárók fölött őrködtek.

Vetter főhadi szállását július hó 25-én Beodrára (Torontál megye), 31-én Szegedre tette át.

Kmety július 28-án parancsot kapott, hogy Ó-Becsén át a Bánságba vonuljon.

Zsámbély 2000 emberével a szegedi táborba rendeltetett.

Ramberg hadteste július 29-én Mélykutra ért, 30-án Szabadkát szállotta meg. Jelasics állását elhagyva csak július 31-én szállotta meg a titeli fensíkot hadseregével, hogy a Tiszán átkelve Haynau seregével közreműködjék Dembinszky ellen.

Vécey hadteste 11000 ember és 84 löveggel Temesvárt ostromolta. Az augusztus 5-én vívott szőregi csata Dembinszkyt Temesvár felé kényszeríté vonulni, Kmety parancsot kapott, hogy a tiszai átjárókat rontsa le s Nagy-Kikindánál csatlakozzék Dembinszky sereghöz.

Augusztus 9-én a temesvári csatával eldőlt a magyar függetlenségi harc sorsa.

A tiszai átkelőket őrző magyar csapatok csak e napon vonultak el a folyó balparti állomásairól. Jelasics hidat vert Titelnél s csak 13-án indult Nagy-Becskeken át Temesvár felé.¹⁾

Augusztus 17-én a császáriak Péterváradot a Duna balpartján is körülfalták. Szeptember 7-én Kiss Pál tábornok a vár kapuit föltétlenül megnyitotta.

¹⁾ Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers i. m. 208. l.

TARTALOM-JEGYZÉK.

	Oldal
Előszó	3
Földrajzi, történelmi és hadművelési viszonyok áttekintése	5
Hadszervezet, harcászat	10

ELSŐ RÉSZ.

A szerbek fölkelése. A magyar kormány ellenművelései. Kisebb harc- vállalatok	14
Karlócza megtámadása	23
A verseczi harc	25
Szt-Tamás első ostroma	28
Az écskai harc	34
A futaki harc	37
A bács (tizza) földvári harcok	37
Kisebb harcok a Tomes folyónál	42
Szt-Tamás második ostroma	46
A támadás végrehajtása	49
A szőreg-temerin-jareki harcok	55
Fehértemplom védelme	58
A perlaszi szerb tábor megrohanása	66
Perlasz-aradécz-eleméri harcok	72
Szt-Tamás 3-ik ostroma	75
Kniesanin rajtaütése Zsigmondfalva ellen	83
A szerbek támadása Ó-Beese, Török-Beese, Nagy-Kikinda ellen	84

MÁSODIK RÉSZ.

Az osztrák-szerb hadtest megalakulása. A magyarok támadó művelései.	
A bács-bánáti magyar csapatok kivonása. Védő magatartás a délvidéken.	
Ujabb hadalakulás és hadrend	88
Hadműveletek a tél folyamán	92
Temesvár környéki harcok	93

	Oldal
Strázsa (Lagerdorf) elfoglalása	94
Harc a bánya kerületért	95
A bánáti hadtest támadó hadművelete	96
Az ördöghid-tábor megvétele	98
A támadó hadművelet ismételése. Tomasevácz megtámadása	99
Károlyfalva és Alibunár megvétele... ..	105
A szerbek rajtaütése Jarkovác ellen	107
Helyzet. Újabb terv. Előnyomulás Pancsova felé. Neudorfi harc	115
Pancsova megtámadása	119
A bács-bánáti magyar hadak kivonulása. Az osztrák-szerb hadtest támadó hadművelete	126
A verseczi ütközet	128
A bács-bánáti hadműveletek a magyar sereg kivonulása után Perczel támadólagos felléptéig	136
A bácskai részek hódoltatása a szerbek által	139
Császári és szerb csapatok hadművelete Aradvár fölmentése érdekében	141
A szerbek hadműveletei Szeged és Szabadka ellen	142
A kaponyai ütközet	146

HARMADIK RÉSZ.

Perczel Mór támadó hadműveletei a Bácskában. Bem és Perczel együttes működése a Bánátban. Az osztrák-szerb hadtest fölbomlása.

A déli osztrák sereg hadalakulása és műveletei Jelasics bán alatt. A déli magyar sereg hadalakulása és ellen hadműveletei Perczel Mór és Vetter alatt.

Perczel Mór támadó föllépése	153
Szöreg, Szt-Iván, Deszk, Kis-Zombor, Ó-Kanizsa és Zenta elfoglalása...	154
A pétervárad-i őrség s Bezeredy nemzetőreinek harca a Bácskában	157
Szt-Tamás 4-ik ostroma és megvétele	160
A római sáncok bevételre április 7-én; támadási kísérlet a titeli fősík ellen	164
A szerbek rajtaütése a magyar táboron... ..	167
A Perczel Mór és Bem tábornokok hadművelete a Bánátban... ..	171
A melencei ütközet	172
Bem kitörése Erdélyből s további hadműveletei a Bánátban	175
Az osztrák-szerb hadtest kiszorítása a Bánátból. A tomasevácz-uzdini harc	178
Az erdélyi osztrák hadtest a Bánátban... ..	180
Jelasics bán hadműveletei. Újabb harcok a titeli fősíkiért	183
Perczel Mór pétervárad-i kitörése június 4-én s Jelasics támadó föllépése a Bácskában	194
A kácsi ütközet	196
Ujvidék ostroma	201

	Oldal
Az ó-becsei ütközet	204
A perlaszi harc	208
Vetter Antal altábornagy hadműveletei	209
A hegyesi csata	213
Az osztrák déli sereg visszavonulása a Duna jobb partjára	224
A mosorini ütközet	226

VÁZLATOK.

- A dél-magyarországi hadszínhely áttekintő vázlata.
 Szt-Tamás 2-ik ostroma 1848. aug. 19-én.
 A perlaszi szerb tábor megrohanása 1848. szept. 2-án.
 A jarkováczi rajtaütés. Helyzet 1848. decz. 13-án este.
 A jarkováczi rajtaütés 1848. decz. 14-én. Helyzet hajnali 3 óra előtt.
 Pancsová megtámadása 1849. január 2-án.
 Szt-Tamás megvétele 1849. ápril 3-án.
 A kácsi ütközet 1849. jun. 7-én.
 A hegyesi csata 1849. jul. 4-én.
 A mosorini ütközet 1849. jul. 23-án.

A dél-magyarországi hadszíntér

(A magyar és szerb csapatok lak)

nhely áttekintő vázlat.

átörvisszonya az 1848. évben.

1. sz. vázlat.

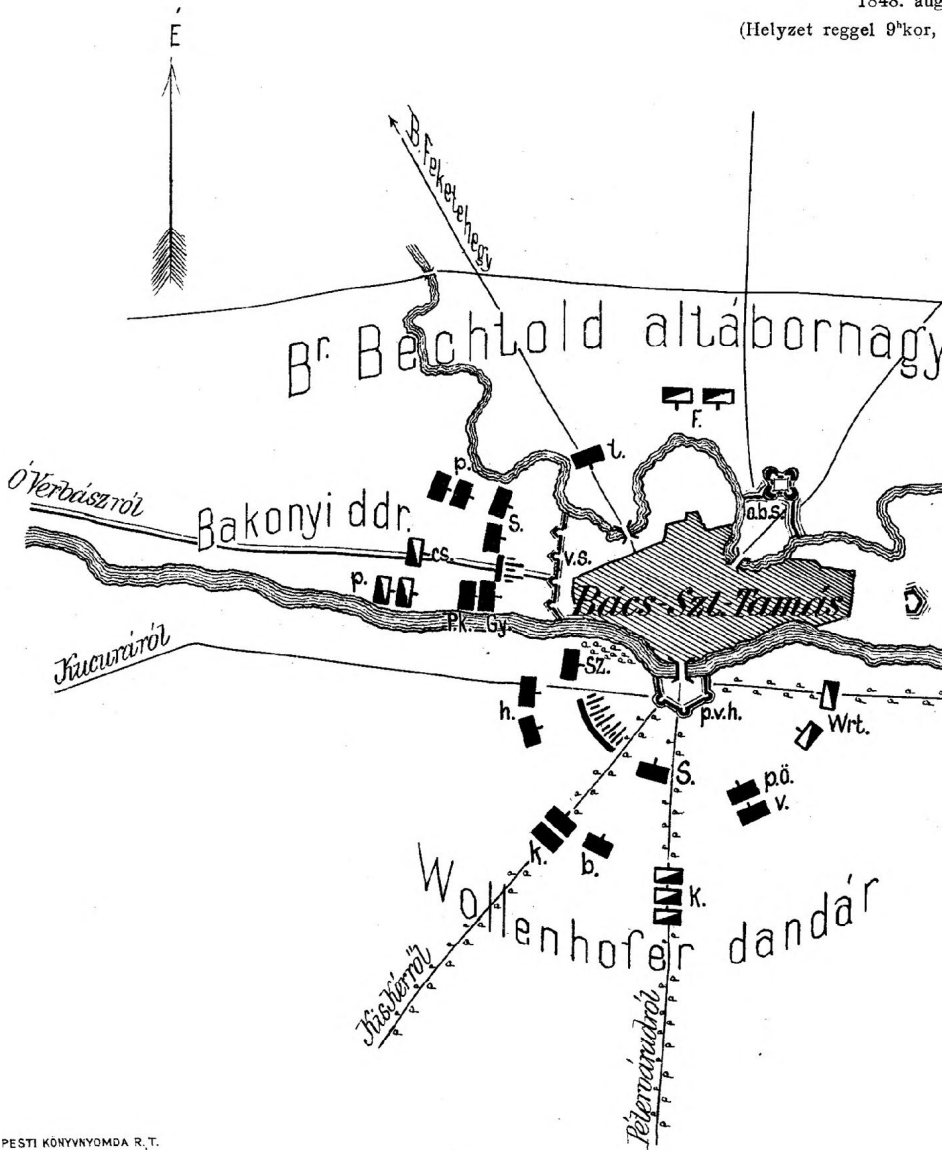

PESTI KÖRNYEGMŰDA R. T.

Szt.-Tamás

1848. aug.

(Helyzet reggel 9^hkor,

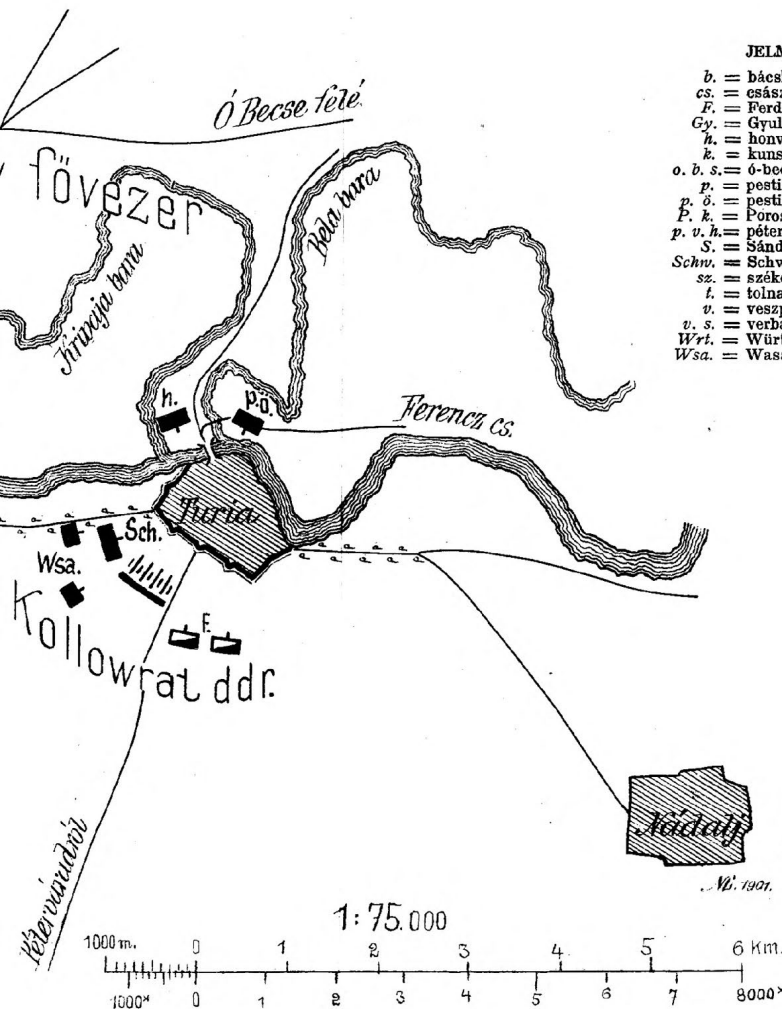

2-ik ostroma.

augusztus 19-én.

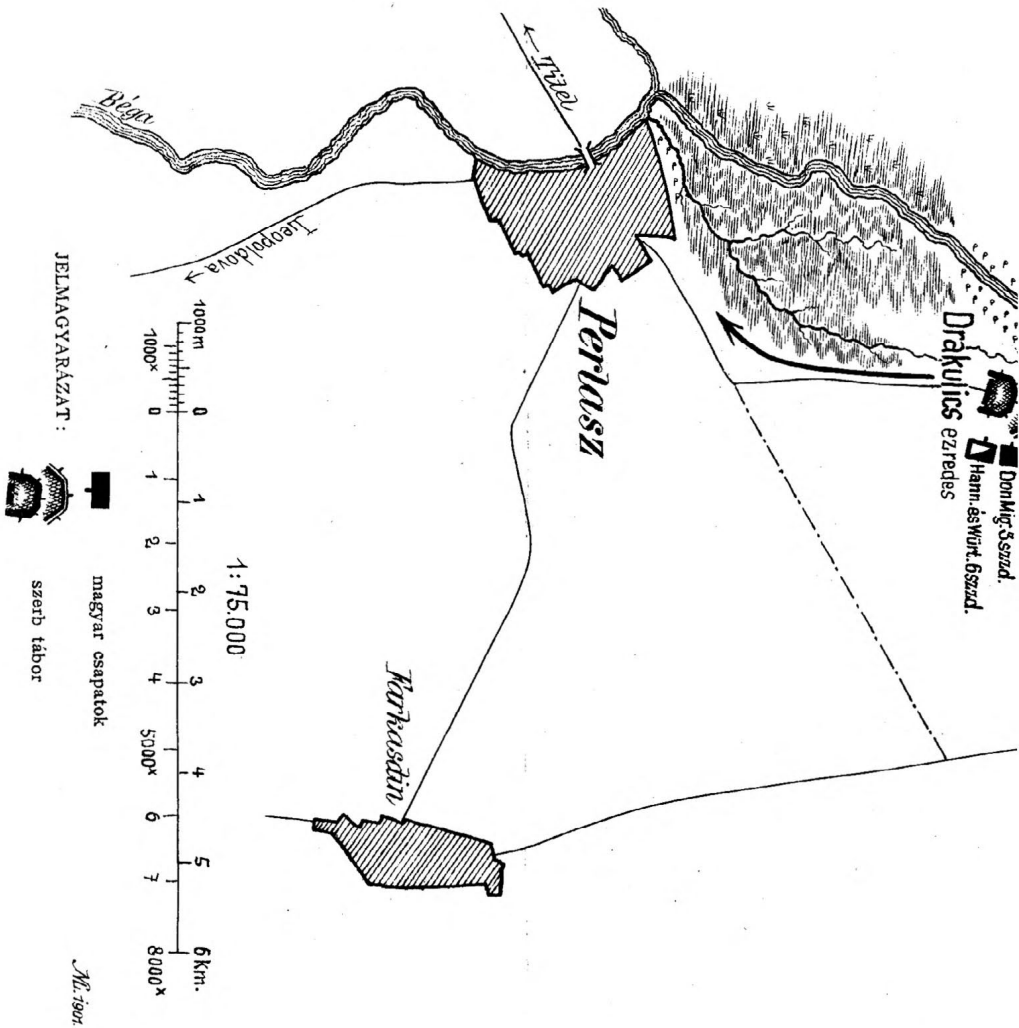
Turiánál d. e. 11^h tájban.)

2. sz. vázlat.

JELMAGYARÁZAT :

- b. = bácskai nemzetőrök,
- cs. = császárs-huszárok,
- F. = Ferdinánd-huszárok,
- Gy. = Gyulai zászlóalj,
- h. = honvéd-zászlóalj,
- k. = kunsági nemzetőrök,
- o. b. s. = ó-becsei sánczok,
- p. = pesti nemzetőrök,
- p. ö. = pesti önkéntesek,
- P. k. = Porosz kir. gyalogság,
- p. v. h. = péterváradai hídfő,
- S. = Sándor-gyalogság,
- Schn. = Schwarzenberg-gyalogság.
- sz. = székely zászlóalj,
- t. = tolnai nemzetőrök,
- v. = veszprémi nemzetőrök,
- v. s. = verbászi sánczok,
- Wrt. = Württemberg-huszárok,
- Wsa. = Wasa-zászlóalj.

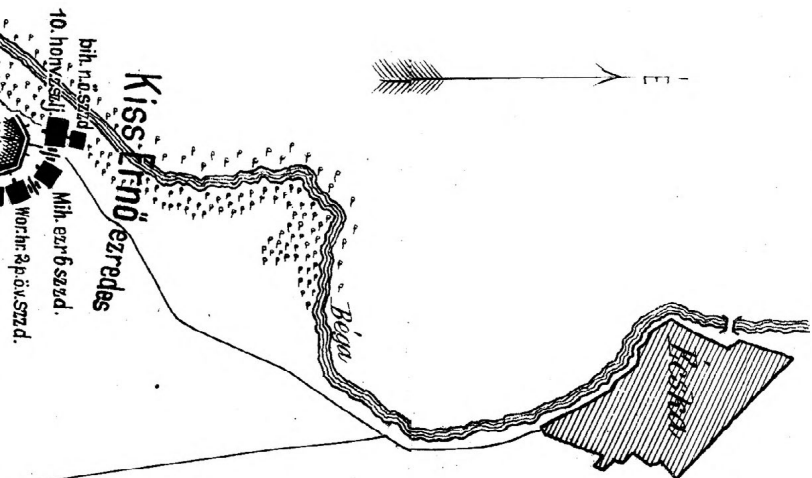

A perlaszi szerb tábor megrohanása.

1948. szeptember 2-án.

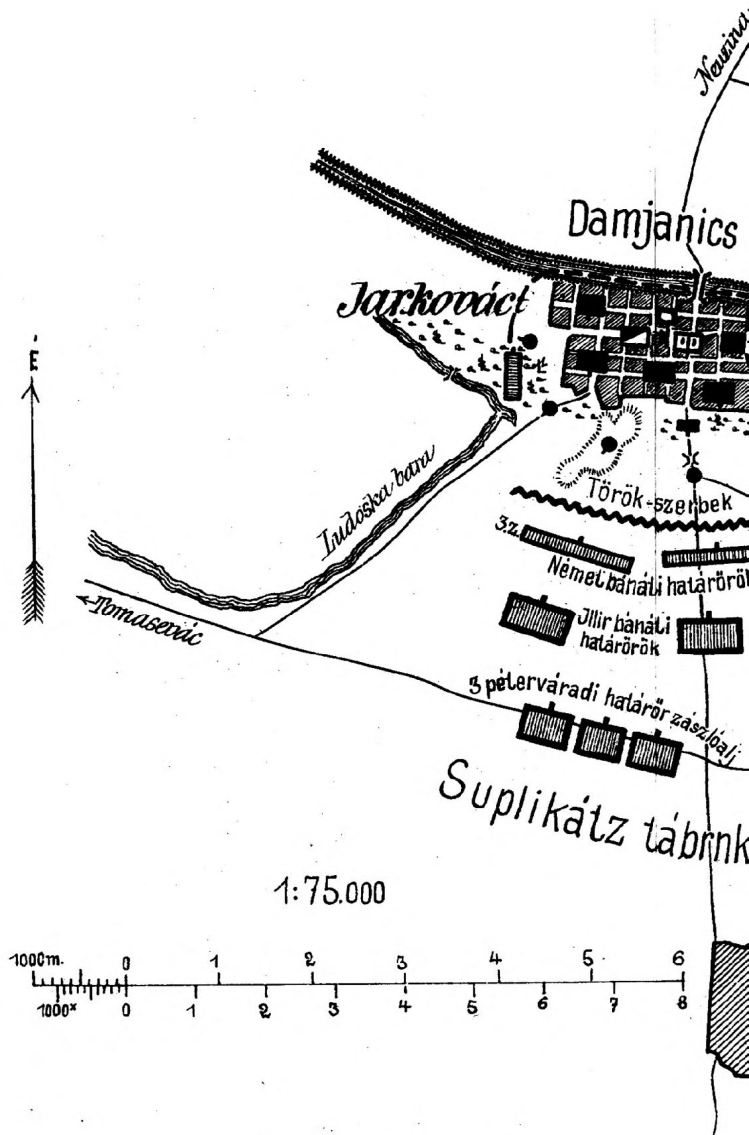
(Helyzet reggel 6 és 7 óra közt.)

3. sz. vázlat.

A jarkováci rajtaütés 1848.

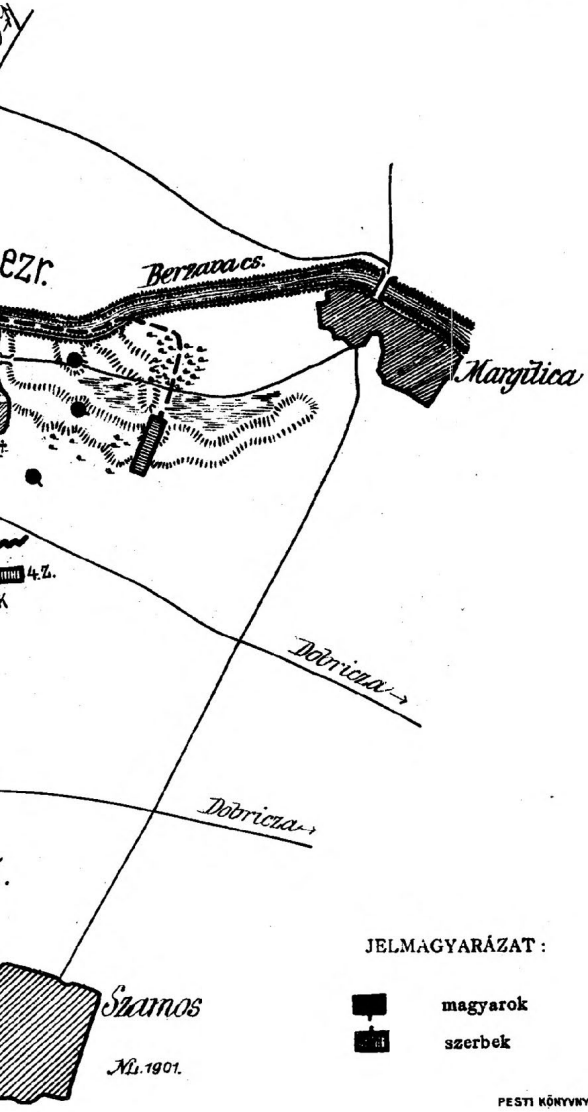
(Helyzet hajnali 3^h elől)

december 14-én.

(itt.)

4. sz. vázlat.

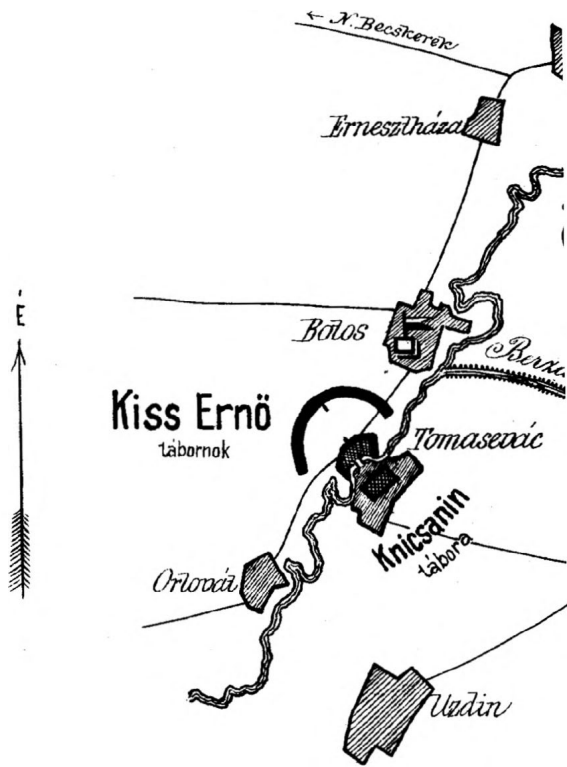

JELMAGYARÁZAT :

- magyarok
- szerbek

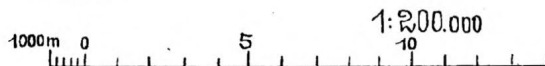
A jarkováci

(Helyzet 1848. deczer)

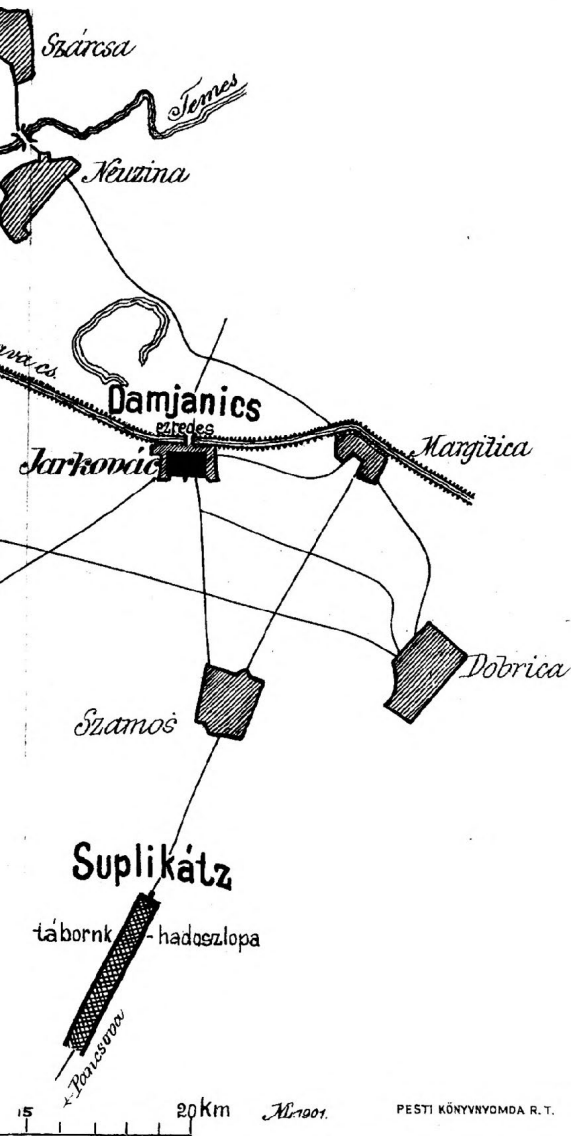
JELMAGYARÁZAT :

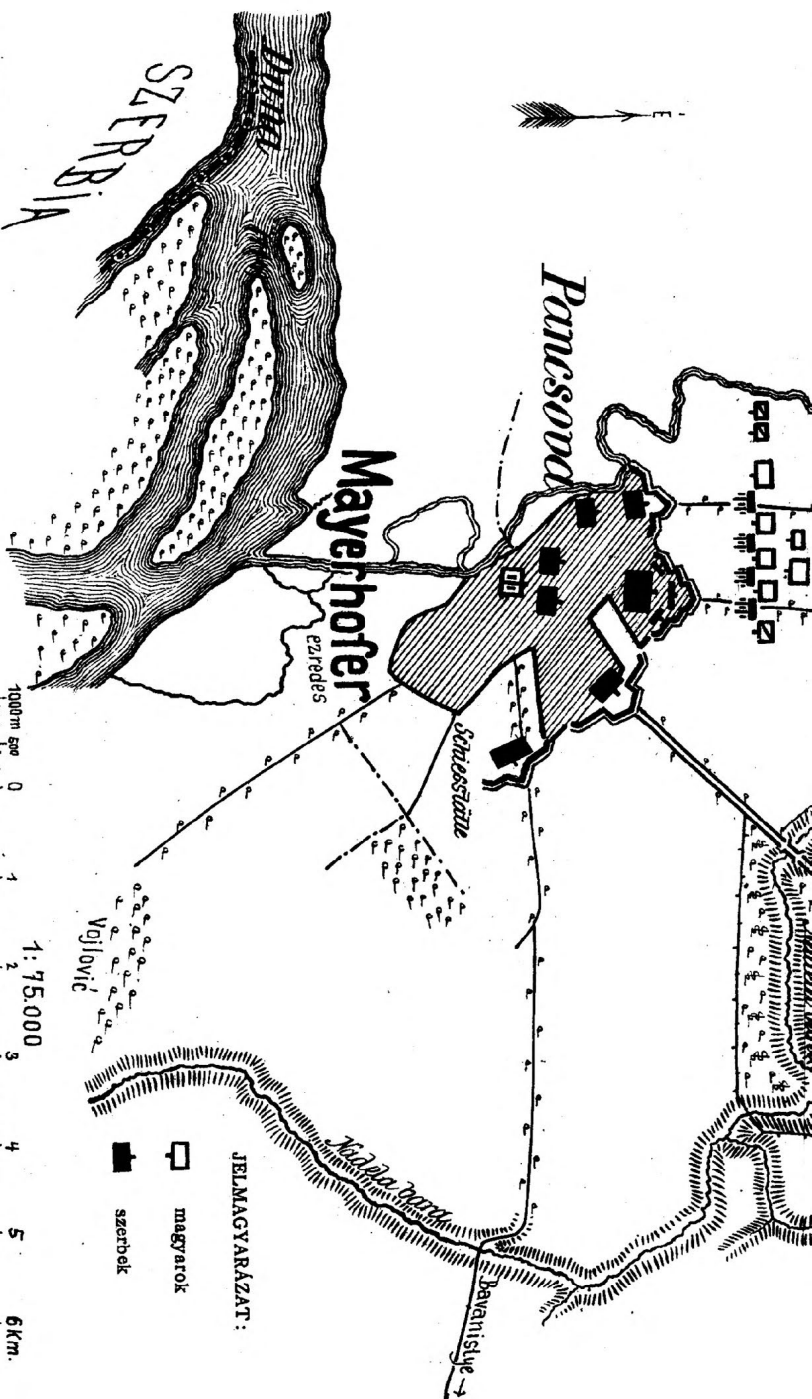
- Magyar csapatok
- Szerb
- Magyar hadtestparancsnok
- főhadiszállása

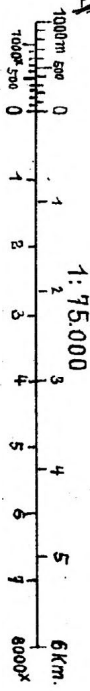
rajtaütés.
(mber 13-án este.)

5. sz. vázlat.

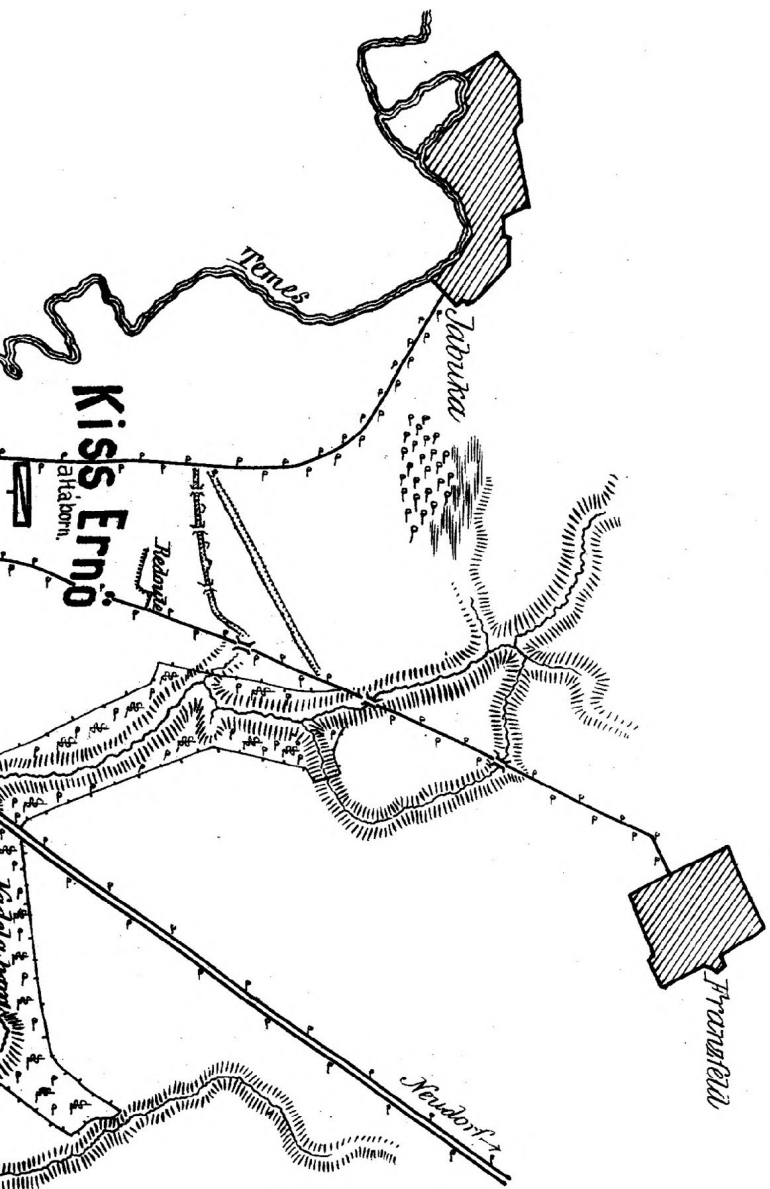
PESTI KÖNYVTÁRSÁG R. T.

JELMAGYARAZAT:

- magyarok
- szerbek

M. 1891.

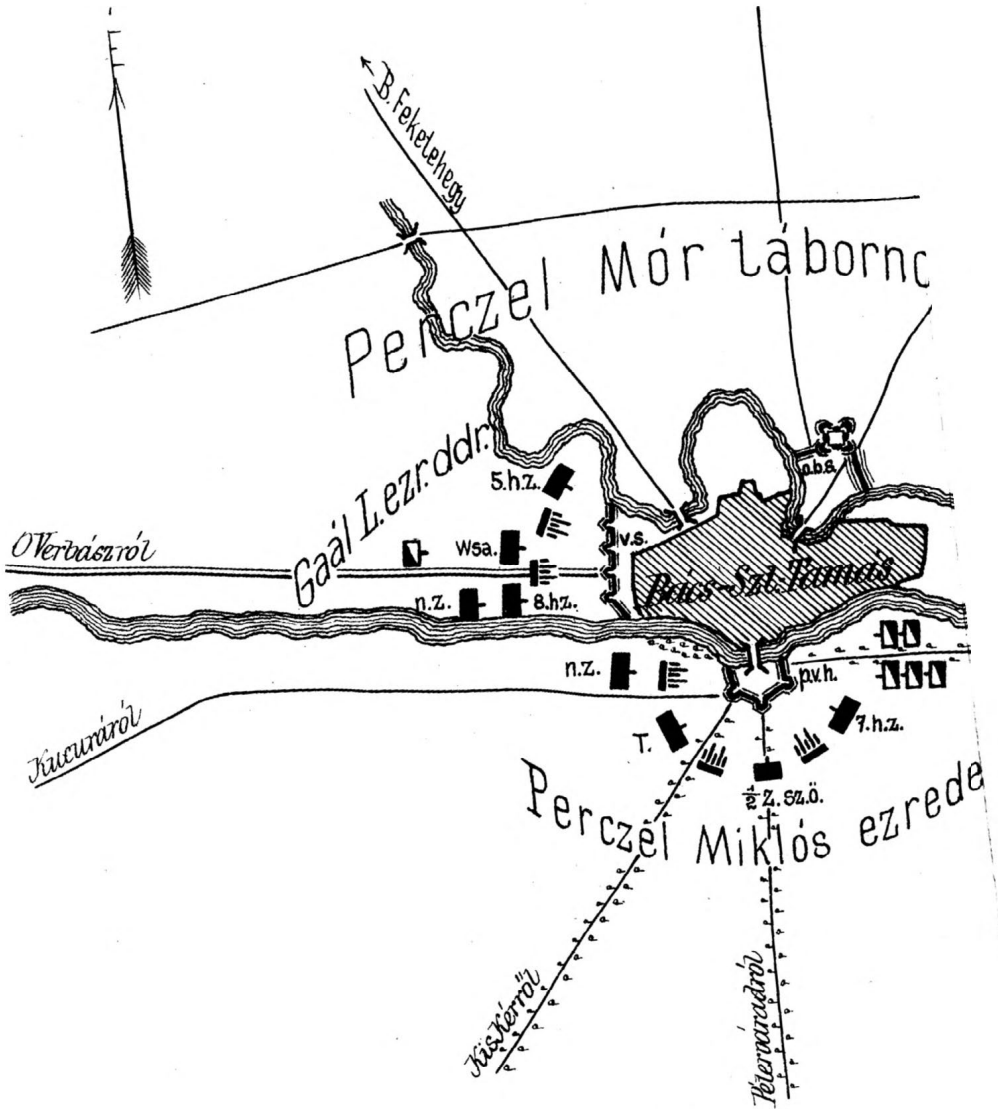
Pancsova megtámadása 1849. január 2-án.

(Helyzet reggel 9 óra tájban.)

6. sz. vázlat.

Szt.-Tamás megyé

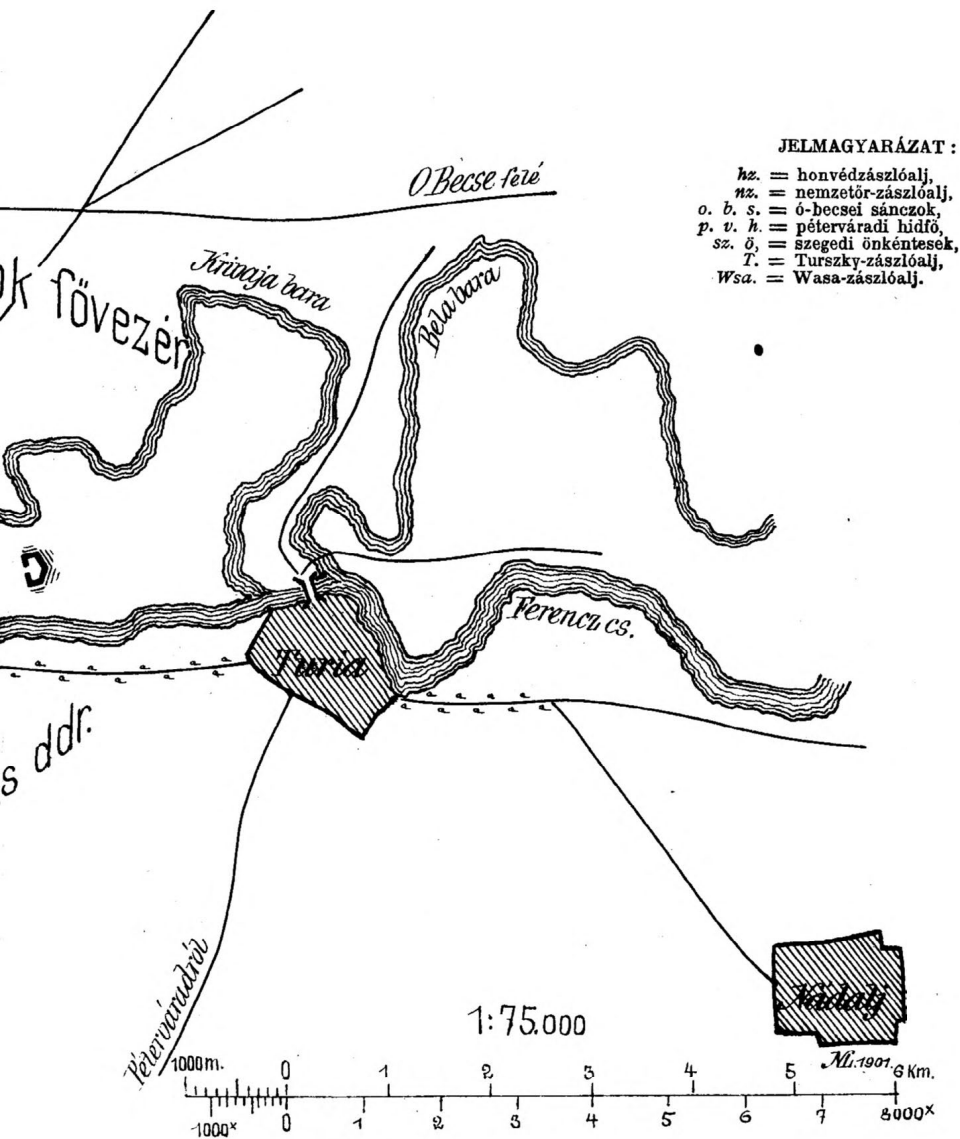
(Helyzet 14)

tele 1849. április 3-án.

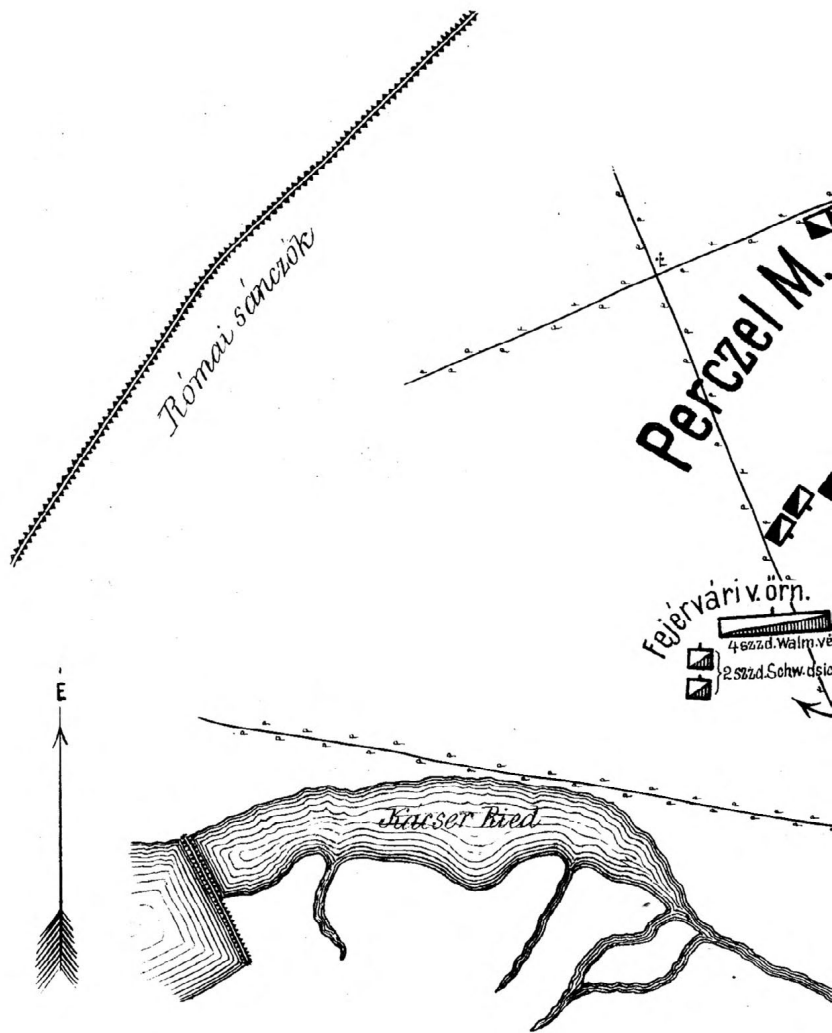
(reggel 9 óra tájban.)

7. sz. vázlat.

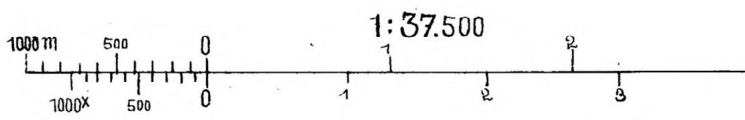

A kácsi ütközet 18

(Helyzet 5 és 6)

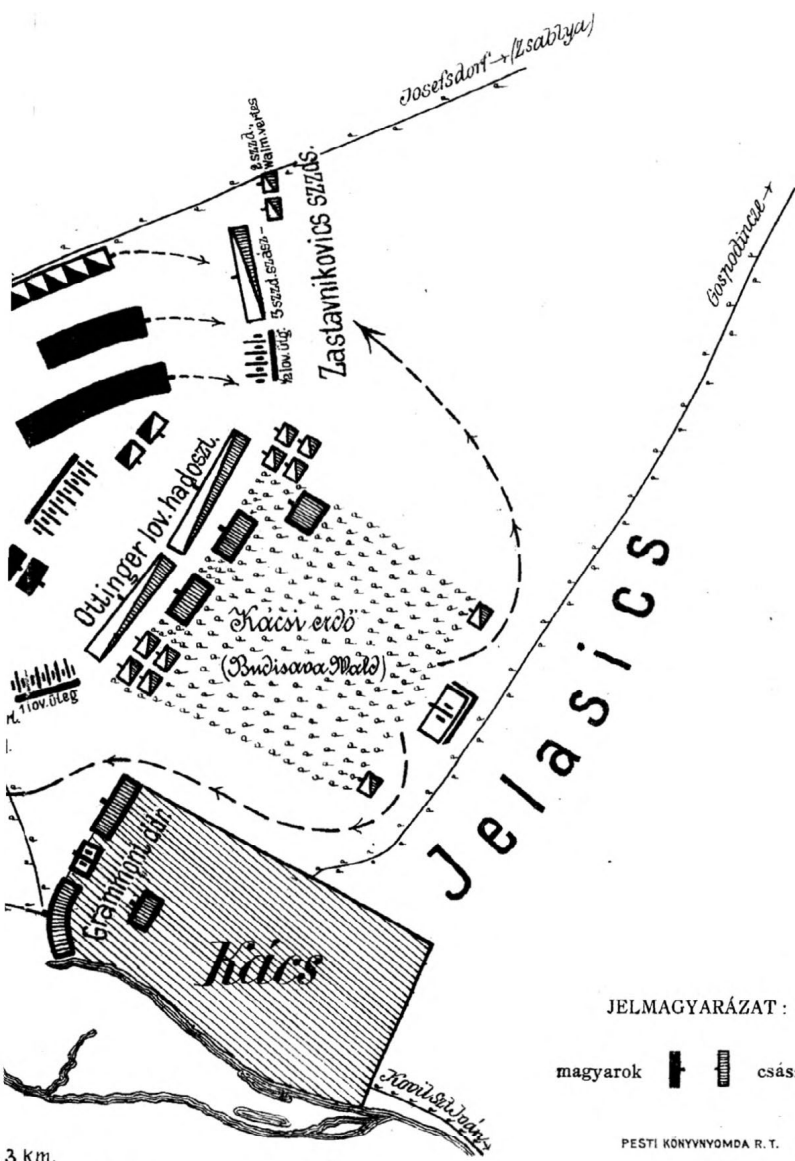
Fejérvári v. örn.
4. szzd. Walm. vé.
2. szzd. Schw. dsic.

49. június 7-én.

(óra közt.)

8. sz. vázlat.

JELMAGYARÁZAT :

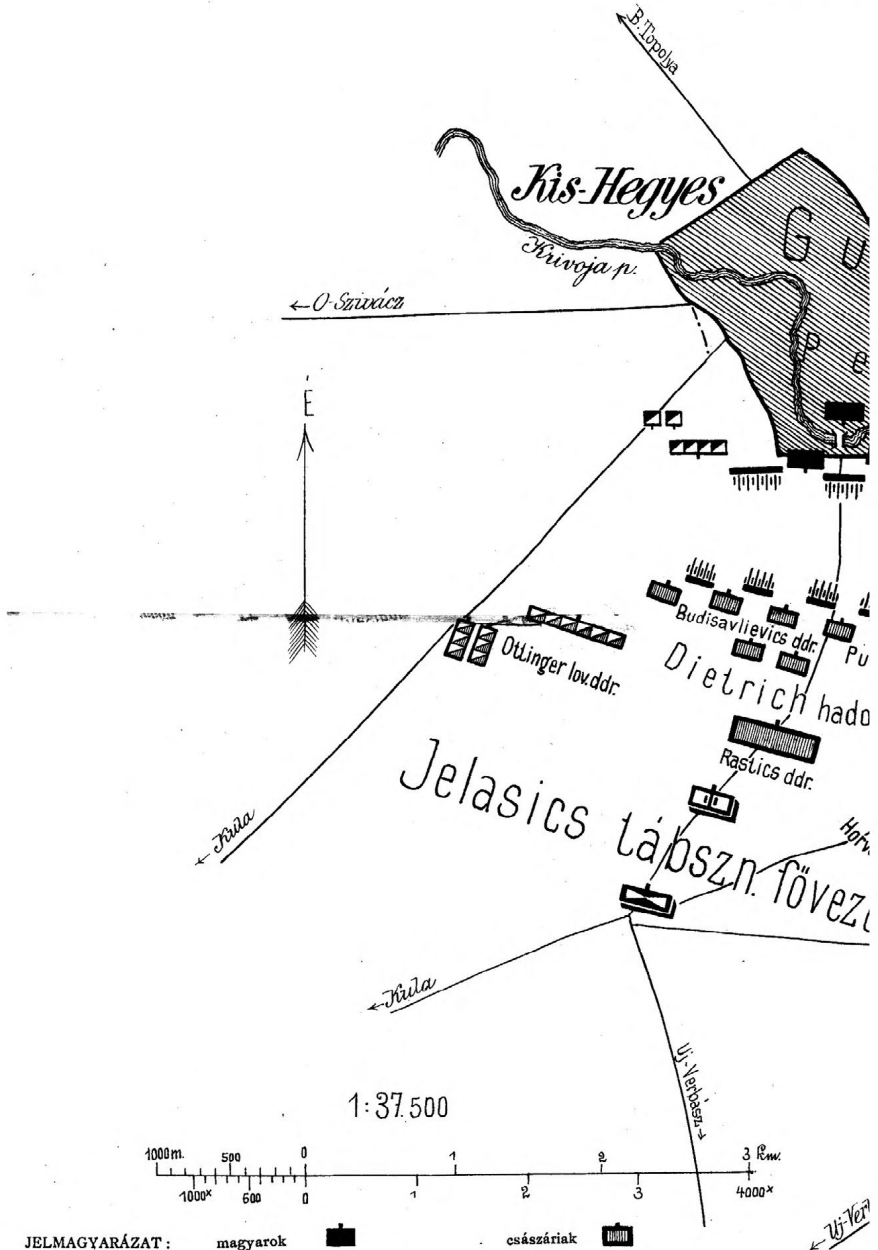
magyarok   császáriak

PESTI KÖRNYVOMDA R. T.

3 km.
 4000'
 NE 1901.

A hegyesi csata 18

(Helyzet reggel)

JELMAGYARÁZAT:

magyarok

császáriak

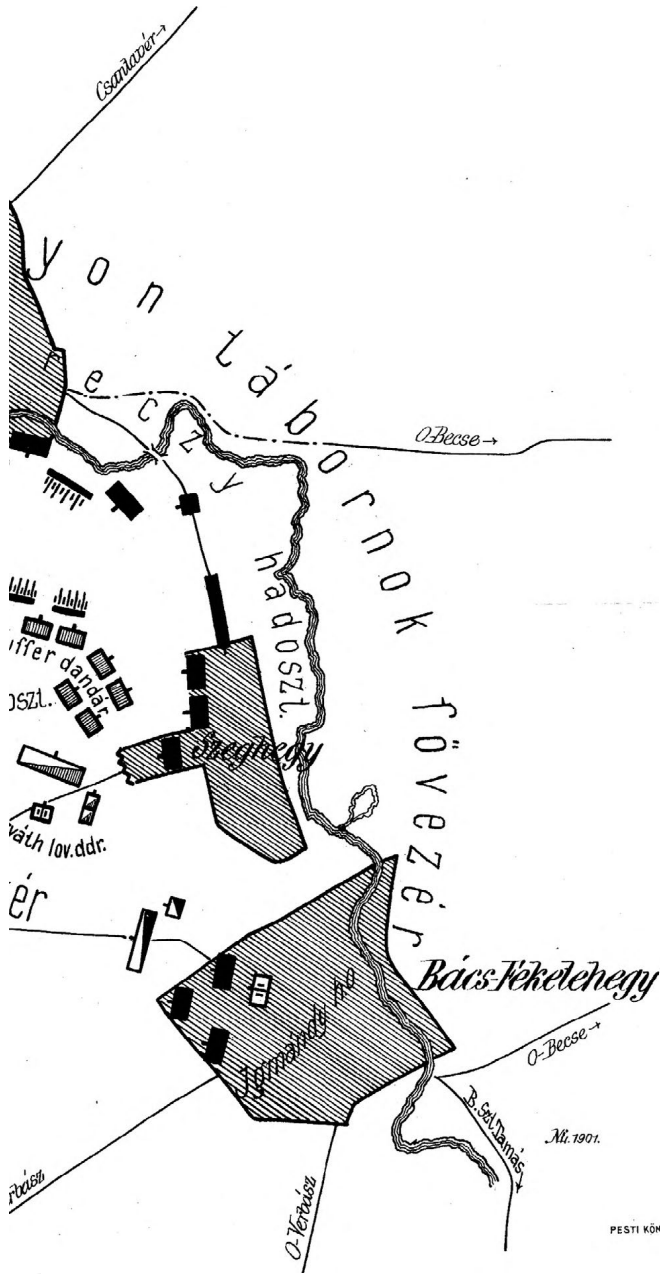

W. Ver

149. július 4 én.

5 óra után.)

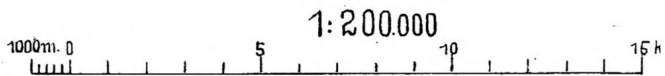
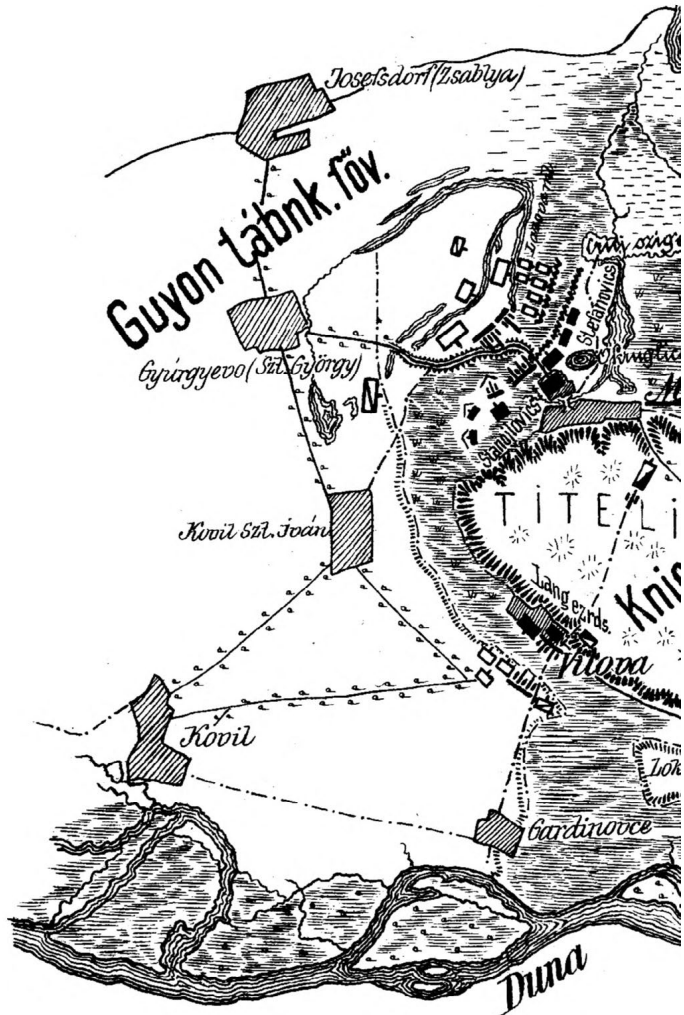
9. sz. vázlat.

M. 1901.

A mosorini ütközet

(Helyzet: Vilovánál reggel 3^h utá)

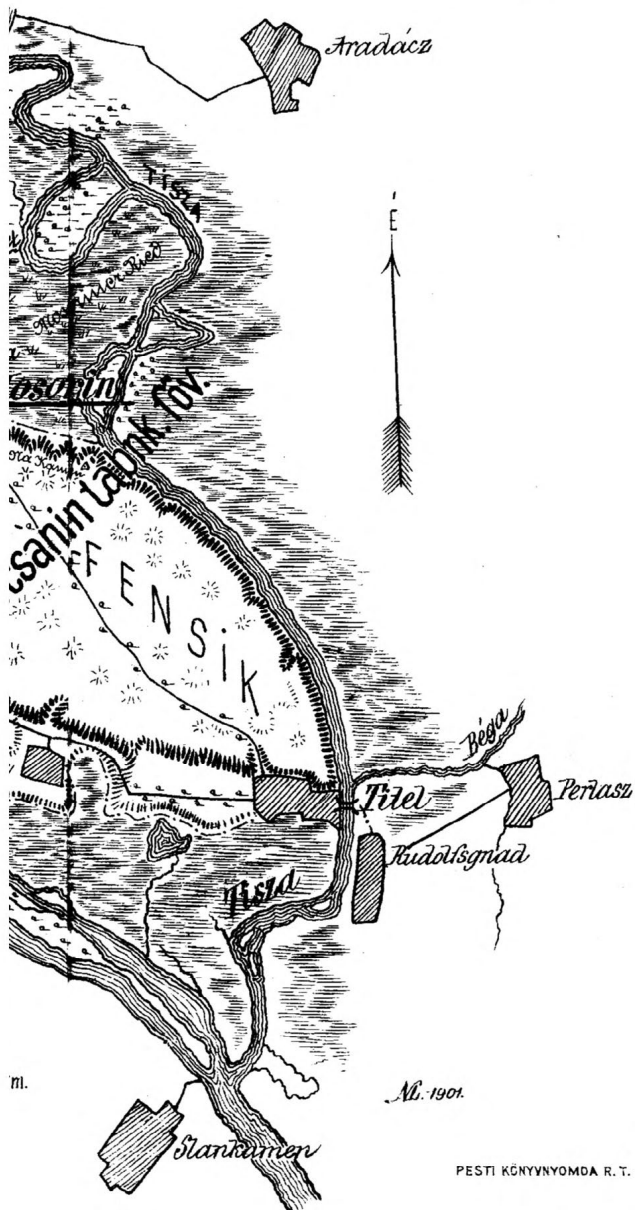
JELMAGYARÁZAT:

magyarok   császári szerb csapatok

1849. július 23-án.

(in, Mosorinnál délután 3^h tájban.)

10. sz. vázlat.

m.

